ZORDASTER THE HOLY

DESAI

00054378

OKI
Guj 295-64
Des/Aso
S4378

BBRAS

BOMBAY BRANCH
OF THE
ROYAL ASIATIC SOCIETY.
TOWN HALL, BOMBAY.

Digitized with financial assistance from the
Mr. Sangi
on 12 April, 2019

ZOROASTER THE HOLY:

("Ashâum Zarathushtra")

Being a short account of the Life and Work of the Prophet Zoroaster.

COMPILED FROM THE

Gathic and Avestic Scriptures

AND FROM THE

Pahlavi and Persian Zartosht-nameh̄s.

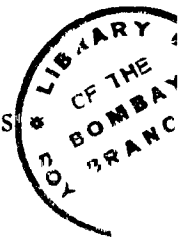

54378

BY

PALANJI BARJORJI DESAI,

Author of "the History of the Kings of Persia, from ancient times," &c.

The thoughts, words and deeds of the holy Zorathushtra are inspired.—

Yasna 28.

BOMBAY:

A. D. 1915.

A. Y. 1284.

00054378

JEEJEEBHOY TRANSLATION FUND

અશો જરતોશ્ત.

(અષાઉમ્ જરથુશ્ત્ર.)

ગાથા અને અવસ્તાનાં ભણતરો, તથા પેહલવી અને ફારસીમાં લખાયલા પેગમ્બર સાહેબ સપેતમાન જરતોશ્તના અહેવાલો ઉપરથી ઉપજાવેલો ઇંતેખાબ.

લખનાર.

પાહલનજી અરજોજી દેશાઇ

તે "તારીખે શાહાને ઇરાન" વગેરેના કર્ત્તા.

EXB-J-1

યાનીમ્ મનો, યાનીમ્ વચો, યાનીમ્ ક્યઑથનૅમ્,
અષઑનો જરથુશ્ત્ર.—ઇજશ્ને હા ૨૮.

અશો જરતોશ્તના વિચાર, કલામ અને કામ બરકત આપનારાં (અથવા બેશારત પામેલાં છે).—ગાથા બા માઓની, સફે ૪.

મું બ ઇ.
ઇસ્વી ૧૯૧૫.
યજદેગર્દી ૧૨૮૪.

આ પુસ્તક ધી જમશેદજી નશરવાનજી પીતીત પારસી ઍારફનેજ કૅપટન
પ્રિંટીંગ વર્કસ, ના૦ ૧૪૧, લાલબાગ, પરેલ, મુંબઇમાં મેહરજી
મેરાંમજી મીઠાઇવાળાએ છાપ્યું છે, અને પાહલનજી બરજોજી
દેશાઇએ મુંબઇમાં ધોબા સ્ટ્રીટ, ના૦ ૭૪, કોટ, મધે પોતાને
માટે છપાવી પ્રગટ કર્યું છે.

દીબાચો.

દરેક કોમ પોતાના પેગમ્બરનું જન્મ ચરિત્ર ધરાવે છે. દરેક કોમ પોતાના પવિત્ર મજહબના સ્થાપક પાસેનું જ્ઞાન મેળવવાને આતુર હોય છે. પારસીઓ હોરમજદી-જરતોસ્તી દીન પાળે છે, પણ એ દીનના સ્થાપકના જન્મ ચરિત્ર જેવું તેઓ કને ઝાઝું નથી. બહુ પુરાણા કાળમાં પળાતી યજદાંપરસ્તી દીનમાં યોગ્ય સુધારો કરીને સપેતમાન જરતોસ્તે આ નવી દીનનો પાયો નાખ્યો હતો. યજદાંપરસ્તી અનેક ઇજદોને માનવાની દીન હતી. જરતોસ્તને લાગ્યું કે અનેકને માનવું વાજબી નથી. તેણે એકજ ઇજદની કલ્પના કરી, તેને ઇજદોનો ઇજદ અને અમશાસ્પંદોનો અમશાસ્પંદ ઠરાવ્યો, અને સૃષ્ટિની પેદાયશનો એકલો ધણી તેનેજ જાહેર કરીયો. એકલા એક અહુરમજદની પરસ્તેશની જે દીન તે હોરમજદી-જરતોસ્તી દીન તરીકે જાહેર થવા પામી.

જરતોસ્તને પવિત્ર અવસ્તાવાણીમાં "અશો જરતોશ્ત" કહી માન આપ્યું છે. આવું માન બીજા કોઇ પણ માનવીને અપાયું નથી. એટલામાટે મેં મારાં આ નાનકડાં પુસ્તકને એજ નામે ઓળખાવવાનું દરસ્ત ધાર્યું છે. આમાં મેં નવું કશું બતાવ્યું નથી. નવું બતાવવા જેવું આજે આપણી કને કાંઇ રહ્યું નથી. અત્યાર સુધીમાં અનેક "જરતોસ્ત નામાં" પ્રગટ થઇ ચુક્યાં છે. જરતોસ્ત માબે સૌથી વાસ્તવિક બયાન પાક ગાથાવાણીમાંથી મળે છે, કેજે અશો જરતોસ્તની પોતાની રચેલી છે. પણ એક કવિ, એક ફિલસૂફ, એક પેગમ્બર, એક બશારત પામેલો ઇનસાન પોતાના ખુદા માટે જે કાંઇ કલ્પી શકે, કલ્પીને આપણને કહી શકે, કહીને આપણને ખુદાપ્ર રાહ બતાવી શકે, તે સિવાય પેગમ્બર સાહેબને લગતાં બયાન જેવું તેમાં બીજું ઝાઝું નથી. આ પછી ગાથા સિવાયની અવસ્તાવાણીમાંથી આ અશો પેગમ્બર સંબંધી કેટલુંક વિશેષ વર્ણન આપણને મળે છે. આ બન્નેને ભેગાં કરવાથી જે "અવસ્તાઇ જરતોસ્ત નામું" બને તેનો ટુંકો સાર આ નાના ગ્રંથનાં પહેલાં પ્રકરણમાં જોવામાં આવશે. ત્યારબાદ બે પેહલવી પુસ્તકોમાં પેગમ્બરનું થોડુંક વધુ બયાન લખાયલું છે, તેનો થોડો યા ઘણોખરો અથવા સઘળો આધાર અવસ્તા

ઉપરથી લેવામાં આવ્યો હોય તો તે ના પાડવાની સ્થિતિમાં આપણુ નથી. વાંધો ફકત અમુક ચમત્કારો સંબંધી છે, અને ચમત્કારો ઉપર જરતોસ્તી મજહબ રચાયલો નથી એ તેની મોટામાં મોટી ખુબી છે. આ ચમત્કારોની વાત પેહલવીવાળા દાનાઓ અને દસ્તુરોને પોતાના જમાનાના કોઇ હરીફ ધર્મ યા ધર્મો તરફ જરતોસ્તીઓનાં દિલ ખેંચાતાં જોઇને દાખલ કરવી પડી હોય, એ બનવાજોગ છે. પેહલવી કરતાં ફારસી જરતોસ્ત નામામાં આ ચમત્કારોનો ચળકાટ વધારે જણાય છે. આ બન્ને ભાષાઓ—પેહલવી અને ફારસી—માં રચાયલાં જુદાં જુદાં જરતોસ્ત નામાંઓમાંથી ખેંચી કહાડેલા સાર આ ગ્રંથનાં બીજા અને ત્રીજા ભાગમાં દાખલ કરવામાં આવ્યા છે. આમાં પણ મારા તરફતું કશું નથી. જો મેં કાંઇ પણ કીધું હોય તો તે અવસ્તાઇ જરતોસ્ત નામાંવાળા ભાગની જુદી જુદી નવ ફસલોને જુદી જુદી ઢબથી ગોઠવવાને લગતું નજીવું કામ છે.

હવે અત્યાર આગમજ જરતોસ્ત નામાં અનેક પ્રગટ થયાં છે, તો જોકે જરતોસ્ત જેવા એક પેગમ્બરને માટે જેટલા ગ્રંથો પ્રગટ થવા જોઇયે તેટલા થયા નથી. ઇંગ્રેજી ભાષા અને ઇંગ્રેજી અભ્યાસીઓએ આ બાબતમાં આપણને જેટલો ખોરાક પુરો પાડયો છે તેટલો બીજી કોઇ તરફથી મળ્યો નથી. સર્વથી છેલ્લો અને સર્વથી દિલસોજ ગ્રંથ ન્યુ-યૉર્કની કોલમ્બિયા યુનિવર્સિટિવાળા પ્રો૰ વિલ્યમ જૅકસને ૧૮૯૯ માં રચેલું જરતોસ્ત નામું છે. પણ તેનો તમામ આધાર પેહલવી અને દંત-કથાનાં લખાણો છે. આ જરતોસ્ત નામાનો ગુજરાતી તરજુમો આ કલમ મારફતે થયો છે, જેમાં તરજુમો કરનારને કેટલીક ખાસ નોટોમાં કેટલોક ખુલાસો આપવો પડયો છે.

એ આગમજ અવસ્તાને આધારે જરતોસ્ત નામાનો મોતેબર ગુજ-રાતી ગ્રંથ મરહુમ શેઠ ખ. રૂ. કામાએ ૧૮૭૦ માં બનાવ્યો હતો, જેની ત્રીજી આવૃતિ હાલ પ્રગટ થઇ છે. આમાં પેહલવી કે ફારસી જરતોસ્ત નામાંઓ કે દંત કથાઓને કશી મદદમાં લીધાં નથી, પણ સઘળો આધાર અવસ્તાઇ લખાણો ઉપરજ બાંધ્યો છે.

આ ગ્રંથ બાહેર પડે તેની ઘણાં વર્ષ આગમજ મર્હુમ દસ્તુર પેશોતનજી બેહરામજી સંજાણાએ ૧૮૬૪ માં "પેગમ્બર સાહેબ અશો

જરતોસ્તના જનમારાનો એહવાલ" એ નામનું પુસ્તક બાહેર પાડયું હતું, કેને ઇરાનમાં થઇ ગયલા જરતોસ્ત બેહરામ નામના દસ્તુરે બેતબાજીમાં રચેલાં ફારસી જરતોસ્ત નામાનો ગુજરાતી તરજુમો હતો, જે લખવા માટે શમ્સ ઉલ ઓલમા દસ્તુર પેશોતનજીને સર જ. જી. ત્રાન્સેશન ફંડ ખાતેથી ઇનામ મળ્યું હતું.

ફારસી જબાનમાં રચાયલું જરતોસ્ત નામુ ઇરાનમાં મશહુર હોવું જોઇયે, પણ તેની આગમજ ત્યાંના જરતોસ્તી દસ્તુરો અને દાનાઓમાં "જાદ-સ્પરમ" નામના કોઇ દાના દસ્તુરે રચેલો પેહલવી ગ્રંથ વખણાતો હોવો જોઇયે, કેજેમાં અશો જરતોસ્તનું બયાન આપ્યું છે.

જાદ-સ્પરમની આગમજ "દીનકર્દ" નામનો મોટો પ્રખ્યાત ગ્રંથ ઇરાની દસ્તુરો વગેરે જરતોસ્તીઓમાં ઘણો મોતેબર ગણાતો હતો. આ ગ્રંથ નવ દફ્તરોમાં લખાયલો હતો, પણ સાસાની શાહાનશાહતની તફરગાહ વખ્તે દીનકર્દને લગતાં પહેલાં બે દફ્તરો નાશ પામેલાં સંભવે છે. બાકીનાં સાત દફ્તરો હાલ મોજુદ છે તેમાં અનેક ઠેકાણે અશો જરતોસ્તનું બયાન આવેલું છે.

આ બન્ને પેહલવી દફ્તરો—"દીનકર્દ" અને "જાદસ્પરમ" માંથી પેગમ્બર સાહેબ બાબેનાં વર્ણનો તારવી કહાડીને મહુમ વિદ્વાન અભ્યાસી ડૉ૦ ઇ. ડબ્લ્યુ. વૅસ્ટે "Marvels of Zoroastrianism" એ નામથી એક ઇંગ્રેજી ગ્રંથ ૧૮૮૭ માં પ્રગટ કીધો હતો.

આ રીતે આપણી કને આપણા મહાન પેગમ્બરની જિંદગીના હેવાલ તરીકે જે કાંઇ છે તે જુદી જુદી ભાષાઓમાં લખાઇને જળવાઇ રહેલા કટકા ખુકલા જેવાં લખાણો અને તે ઉપરથી રચાયલાં બે ચાર પુસ્તકો છે. પ્રથમ લખાણ તે ગાથાની ભાષામાં લખાયલી પેગમ્બર સાહેબ ખુદની રચેલી ગાથાવાણી છે; બીજું લખાણ તે પછીની અવસ્તાવાણી છે. ત્રીજુ લખાણ પેહલવીનું, ચોથું "ફારસી જરતોસ્ત નામા" નું પુસ્તક, પાંચમું તેના ગુજરાતી તરજુમાનું પુસ્તક, છઠું પ્રો૦ જેકસને રચેલું "Zoroaster, the Prophet of Iran" નામનું ઇંગ્રેજી પુસ્તક, સાતમું "નવું જરતોસ્ત નામુ" એ નામથી આ લખનારે કરેલા તેના

તરજુમાનું પુસ્તક, અને ત્યાર પછીનું આઠમું અને છેલ્લું તે આ નાનકડો ગ્રંથ "અશો જરતોશ્ત" છે.

મેં ઉપર કબૂલ કીધું છે કે આ નાનાં પુસ્તકમાં મારી તરફનું કશું નથી, તેમ મેં એ પુસ્તક તૈયાર કરવામાં જરતોશ્ત બાબે અવસ્તા, પેહલવી અને ફારસીમાં આપેલાં બયાન સિવાય બીજા કોઈ ગ્રંથોની મદદ લીધી નથી. જેમ ગાથા અને અવસ્તાનાં, તેમજ પેહલવી અને ફારસીનાં લખાણોમાંથી અહીં મેં માત્ર સાર ઉપજાવ્યો છે. આ સઘળા ત્રણે ફારસમના ઇતેખાબોને ભેગા કરી તેમનું એક આખું પુસ્તક બનાવવાનું મને દુરસ્ત લાગ્યું નથી. ત્રણ જુદા જુદા જમાનાઓના હૈયાત દસ્તુરો વગેરેને પોતાના અશો પેગમ્બરની ભલી જિંદગીના સંબંધમાં કેટલી ખબર હતી અને શી ખબર હતી તે આજના પારસી બચ્ચાંઓ અને ઉમરે પુગેલાંઓના જાણવામાં એકી વેળાએ આવી જાય, તે મેમથી મેં ત્રણ જુદા જુદા બાબમાં ત્રણ જુદાં જુદાં જરતોશ્ત નામાંનો જુદો જુદો સાર એકજ પુસ્તકમાં ભેગો રાખવાની તજવીજ કીધી છે, જે ગોઠવણ હું ધારું છું કે પારસી આલમને પસંદ પડતી જણાશે. કેટલાક હમદીનો તવારીખ અને દંતકથામાં કશો ફર્ક સમજતા નથી, અને તેટલામાટે જે અવસ્તા, પેહલવી અને ફારસીમાં રચાયલાં પેગમ્બરનાં વર્ણનોને ભેગાં કરી દેવામાં આવે તો તવારીખી બિના કઇ છે અને દંતકથા કઇ છે, તેની સમજ પડી શકે નહિ, અને વાંચનાર ભૂલાવો ખાઇ જાય. આમ નહિ બને એટલામાટે મેં ત્રણે ભાષાઓમાં જળવાઇ રહેલાં લખાણો ભેળી નહિ નાખતાં છુટાં રાખ્યાં છે અને જુદાં પ્રગટ કીધાં છે.

જરતોશ્ત બાબેના યુનાની, ઇસ્લામી, યુરોપીઅન અને અમેરિકન લખનારાઓ તરફના ઇશારા પુષ્કળ છે, કેજે પ્રો૦ જેકસને પોતાના મજકુર ગ્રથમાં આપેલા છે. પણ તેમની મદદ લેવાની આ નાનાં પુસ્તકમાં મેં જરૂર જોઇ નથી. મારી મતલબ એટલીજ છે કે આપણા પોતાના પૂર્વજો આપણા પેગમ્બરને માટે જુદા જુદા જમાનામાં શું લખી ગયાછે તેજ ભેગું કરવું અને તેથીજ કોમનાં નાનાં મોટાંને જાણીતાં કરવાં. જાણીતાં કરીને આ ત્રણમાં આવેલાં બયાનો યા બનાવોમાંથી કયા માનવા અને

કયા નહિ માનવા તે વાંચનારની, માબાપની, અને શિક્ષકોની સારી સમજ ઉપર રાખવાનું મને દરૂસ્ત લાગ્યું છે. મારી તરફથી હું એટલોજ અદના અભિપ્રાય આપી શકીશ કે પેહલવી અને ફારસીમાં જે જે ચમત્કારોની વાતો છે તે અવસ્તા અને ગાથામાં નથી. અવસ્તાવાણીમાં અશો જરતોસ્તના સંબંધમાં કેટલાક અલંકારિક ઇશારા છે તે ઉપરથી કોઇક યુરોપીઅન વિદ્વાનો એવો અભિપ્રાય આપવા નીકળી પડયા હતા કે જરતોસ્ત જેવો કોઇ પેગમ્બર થઇ ગયોજ નથી; તેને લગતું બયાન માત્ર અલંકારિક અને તેટલામાટે કલ્પિત છે. આવો ભૂલભરેલો અને ભૂલાવો ખવાડનારો વિચાર આપણી ભવિષની પ્રજાનાં મનમાં નહિ ઉભો થાય તેની સંભાળ લેવાવી જોઇયે; અને ત્રણ જમાનાઓ દરમિયાનની ત્રણ હકીકતોને જુદી પાડવા અને જુદી દેખાડવાની મારી મતલબ એજ છે.

પાહલનજી બરજોરજી દેશાઇ.

મુંબઇ, તા૦ ૧ લી જુલાઇ ૧૯૧૫.

સાંકળિયું.

દીબાચો. ૧

આમ ૧—જરતોશ્ત નામું: અવસ્તા પ્રમાણે.

ફસલ ૧—જરતોસ્ત કોણ હતો? ૧

જરતોસ્ત હેયાત પુરૂષ હતો કે નહિ?—એકથી વધારે જરતોસ્ત —જરતોસ્તના જાયેનશીનો–જરતોસ્ત એટલે શું? ૧–૬

ફસલ ૨—જિંદગીનાં પહેલાં વર્ષો.

પેગમ્બરનું ખાનદાન–જન્મસ્થળ–જન્મ વેળાના બનાવો–જરતોસ્તનું ખોરેહ–જરતોસ્તનું બયાન–ઇરાની ખોરેહ–યજદાંપરસ્તી અને દેવયસ્ની... ... ૭–૧૬

ફસલ ૩—પેગમ્બરી માટેની તૈયારીઓ.

હોરમજદ સાથની મુલાકાત–સવાલ જવાબવાળાં મથકો–જરતોસ્તે હોરમજદને કેમ જોયો–પેગમ્બરે પુછેલા પ્રશ્નો–જરતોસ્ત અને સરોશ–આતશને માટે નમાજ–દુનિયાના આત્માનો પુકાર—સરદાર તરીકે જરતોસ્તની પસંદગી–હોરમજદી મદદની જરૂર–પેગમ્બરી માટેની કોશેશ. ૧૭–૨૬

ફસલ ૪—દીનદુસ્મનોની પહેલી શિકસ્ત.

દીનના ફેલાવાની જાહેરાત: પેગમ્બરનું પહેલું ભાષણ–એક દીનદુસ્મન બાબે ફરિયાદ–ગનામીનો જરતોસ્તને લલચાવે છે–ગનામીનોનો ગભરાટ–પેગમ્બરનું પવિત્ર હથિયાર: હોનવરનો કલામ–જરતોસ્તના દુસ્મનોની નાસભાગ. ૨૭–૩૮

ફસલ ૫—પેગમ્બરી માટેની નવી કોશેશઃ સંભાષણ અને ભાષણ.

પેગમ્બરની ફરિયાદ—જરતોસ્તે હોરમજદને પુછેલા સવાલો—ખુદાઈ જ્ઞાનની વધુ ખાહેશ—દીનના ફેલાવા માટેની નવી કોશેશ—જરતોસ્તની વાચજ—તેની રૂડી અસર ૩૮–૪૮

ફસલ ૬—અશો જરતોસ્તના સોનેરી સખુનો.

જરતોસ્તની દાનાઇના દાના—ગાથા અહુનવદ—ગાથા ઉસ્તવદ—ગાથા સ્પેન્તોમદ—ગાથા વોહૂક્ષથ્ર—ગાથા વહિસ્તોઇસ્ત. ૪૮–૬૭

ફસલ ૭—મહાન મદદગારો અને શાગેર્દો.

જરતોસ્તઃ એક શાયર અને ફિલસૂફ—તેના દોસ્તો અને મદદગારો—તેનો મુરબ્બી શાહ ગુસ્તાસ્પ—પેગમ્બરનો પાદશાહી ચેલો—પેગમ્બરની બાનુ ચેલીઃ રાણી હુતોસ—ગુસ્તાસ્પે બન્દાવેલી દીનની સેવા—ગુસ્તાસ્પના દીનદુશ્મનો—પેગમ્બરના પાદશાહી મદદગારો—જરતોસ્તનાં બાન્દાન બાબે વધુ ખુલાસો—પેગમ્બરનો પહેલો ચેલોઃ મેદ્યોમાહ—બીજાં ચેલાચેલીઓઃ પોરૂચિસ્ત—મનુ હવોવી—ફ્રશોસ્તર અને જમાસ્પ—પહેલા શાગેર્દોનું ઓળખાણ ૬૭–૮૪

ફસલ ૮—પેગમ્બરના હરીફો અને સમકાળિક પુરૂષો.

અવસ્તામાંથી મળતાં પુરાણાં નામો—અવસ્તા પ્રમાણે પેગમ્બરના મદદગારો અને હરીફો—આ નામોની સમજણ... ... ...૮૪–૯૭

ફસલ ૯—જરતોશ્તનો જમાનો.

પેગમ્બરના સનેની ભૂલ–સનેઓનો સરવાળો–એક ખોટી કલ્પના–એક નવી કલ્પના–જરતોશ્તનો જમાનો–જરતોશ્તી સનેઃ ટિળક પ્રમાણે–પારસી અભ્યાસીઓ મુજબ. ૯૭–૧૦૭

ભાગ ૨—જરતોશ્તનામું: પેહલવી પ્રમાણે.

ફસલ ૧—ધરાની ખોરેહની હકીકત.

પેહલવી જરતોશ્તનામું–પેશદાદી ખોરેહ–કયાની ખોરેહ. ૧૦૮–૧૧૧

ફસલ ૨—જરતોશ્તનો જન્મ.

જરતોશ્તની મા તરફનો વડવો–દોગ્દોનું ખોરેહ–જન્મ આગમજનાં કારસ્તાન–જન્મ વેળા હસવાનું કારણ. ૧૧૨–૧૧૭

ફસલ ૩—બચપણ અને જવાની.

જરતોશ્તને મારવાની યુક્તિઓ–જરતોશ્ત પેગમ્બર થશે એવી આગાહી–બાપ બેટા વચ્ચે તકરાર–જરતોશ્તના નાશની ધમકી–જરતોશ્તના ભાઇઓ–તેનાં દ'ાળુ દિલના દાખલા–તેની ઓરત–સચ્ચાઇની શોધમાં–મજહબની બુલંદીની નિશાનીઓ... ... ...૧૧૭–૧૨૬

ફસલ ૪—પેગમ્બરીની શુરૂઆત.

દાઇતી નદી ઉપર મુલાકાત–બહમન સાથ વાતચીત–અમશારપંદોની મજલિસમાં–જરતોશ્તે જોયલા ચમત્કારો–દશ વર્ષમાં સાત મુલાકાતો–ધર્મની પહેલી કોશેશ–જરતોશ્તના ખૂનીઓ–પેગમ્બરનો પહેલો રક્ષક–જરતોશ્તી બનેલો

પહેલ્લો હાકમ–દેવોની શિકસ્ત–એક ઔરતનો
ફરેબ. ૧૨૬–૧૩૬

ફસલ ૫—શાહ ગુસ્તાસ્પની દરબારમાં.

દશ વર્ષમાં એકજ ચેલો–પેગામ્બર એક કેદી–
અંતે ધર્મોજય !–શાહના મહેલમાં અમશા-
સ્પંદો-નવી દીન શાહ કબૂલ કરે છે–જરતો-
સ્તનું ગુજર પામવું–તેમનું બહોળું જ્ઞાન–
મરણનું કારણ–ફરષોસ્તર વગેરેનાં મરણ–
દીનના છ સ્તંભો–પેગમ્બરનાં ફરજંદો. ...૧૩૬–૧૪૪
દીનને લગતા અગત્યના બનાવોની નોંધ. ...૧૪૪–૧૪૮

બાબ ૩—જરતોશ્તનામું: ફારસી પ્રમાણે.

ફસલ ૧—જન્મ અને બાળપણ.

ફારસી જરતોશ્તનામાનો આધાર–માતાનો ખ્વાબ
અને તેનો ભેદ–જરતોશ્તના દુશ્મનોનો ગભ-
રાટ–પેગમ્બરનું ભવિષ–શત્રુઓની નામુરાદી–
તેમની ધમકી: જરતોશ્તનો જવાબ ... ૧૪૯

ફસલ ૨—પેગમ્બરીની પહેલી મુશ્કેલીઓ.

જવાની વેળાના બનાવો–એક ખ્વાબની તાબીર–
દાદારની દરગાહમાં–શાહ ગુસ્તાસ્પની દરબારમાં
—જરતોસ્તની જીત–શાહ અને પેગમ્બર–
શત્રુઓનાં કારસ્તાન–કેદખાનું. ૧૫૪–૧૬૦

ફસલ ૩—દીનની શેવટની ફતેહ.

"અસ્પે સિયાહ"–તેને પેગમ્બરે કેમ સજો
કીધો–પેગમ્બર અને રાણી–બદખાહોનો
નાશ-પેગમ્બરની ફતેહ–ચાર પાદશાહી
બાહેશો–દરબારમાં દાદારના પેગામીઓ. ...૧૬૦–૧૬૫

અશો જરતોશ્ત.

"અષા ઑમ્ જરથુશ્ત્ર."

(અવસ્તા, પેહલવી અને ફારસી ગ્રંથો પ્રમાણે પેગમ્બર સાહેબનું બયાન.)

બાબ ૧—જરતોશ્ત નામું: અવસ્તા પ્રમાણે.

ફસલ ૧—જરતોશ્ત કોણ હતો?

જરતોશ્ત હૈયાત પુરૂષ હતો કે નહિ?

પુરાતન જમાનાના મહાન નરોના સંબંધમાં અનેક નવાઇ જેવી વાતો જોવામાં આવે છે. પહેલાં તો તેઓનો જન્મ ચમત્કારિક રીતે થયેલો કહેવાય છે. વળી તેઓ ગરીબાઇમાં ઉછરી મોટપણે મોટી બુલંદીએ ચઢેલા જણાય છે. વળી તેમનો સિલસિલો તેમની આગમજ થઇ ગયલા નામચીન પાદશાહો યા પહેલવાનો સાથે જોડી આપવામાં આવે છે. અશો જરતોશ્તના સંબંધમાં પણ તેમજ છે. પણ એ સાહેબના સંબંધમાં થોડાંક વર્ષ ઉપર એવો શક ઉત્પન્ન થયો હતો કે એમના જેવો કોઇ નર હસ્તી ભોગવી ગયો હતોજ નહિ. બીજા હાથ ઉપર વળી એમ પણ મનાતું આવ્યું છે કે જરતોશ્ત નામના એક નહિ પણ અનેક પુરૂષો થઇ ગયા છે, અને સપેતમાન જરતોશ્ત એવા અનેક પેગામ્બરો મધેના સર્વથી છેલ્લા છે. વળી 'જરતોશ્ત' નામના અર્થ વિશે પણ મોટો મતફેર ઉભો થયો છે.

આ અને એવીજ બીજી તકરારી બાબતોના સંબંધમાં આ ઠેકાણે

ચોડીક સમજણ મેલવવાની જરૂર છે, કેમકે તે વગર જરતોસ્તની જિંદગીના બનાવોની નોંધ લેવી અધુરી ગણાશે.

પહેલો સવાલ એ છે કે અશો જરતોસ્ત હૈયાત પુરૂષ હતો કે કલ્પિત. આગળા જમાનાઓના કોઇપણ મહાપુરૂષની હસ્તી બાબે શક ઉત્પન્ન થયો નથી. બાવા આદમ, કે નુહ પેગામ્બર, મનુ કે જમશેદ કે ફરીદુન, એ સઘળાઓની હૈયાતી બાબે શક ઉભો થયો નથી; ત્યારે તેઓ સર્વની હસ્તી પછી હસ્તી ભોગવી ગયલા જરથુસ્ત્ર જેવા મહાપુરૂષની હયાતીને માટે જે શક ઉભો થાય તે કવચિત પણ ધ્યાન આપવાજોગ ગણાય નહિ. આગળા યુનાની લખનારાઓ, જેમને ઇરાન દેશના લોકો સાથે રાજદ્વારી તેમજ સંસારી સંબંધ પડયો હતો, તેઓ પણ જણાવી ગયા છે કે જરતોસ્ત નામે એક મોટો ધર્મગુરૂ થઇ ગયો છે, એટલું જ નહિ પણ એ નામના ઘણા પુરૂષો ઘણી ઘણી સદીઓ આગમજ થઇ ગયા હતા. પણ જરતોસ્તની હયાતીનો સર્વથી સરસ, સર્વથી મોતેમર, સર્વથી વાસ્તવિક પુરાવો તો એ સહેબના પોતાનાં રચેલાં કાવ્યમાંથી મળે છે. મનુ સ્મૃતિને નામે ઓળખાતો ગ્રંથ જે મનુનો પોતાનો રચેલો લેખાય છે તે વાત જો સાચી હોય તો તે કરતાં વધારે સાચી બિના આ છે કે ગાથાવાણીને નામે જાણીતાં કાવ્ય જરતોસ્ત નામના મોટા ધર્મગુરૂએ રચ્યાં હતાં. એ કાવ્યમાં તેમનો રચનાર પોતાને પહેલો પુરૂષ સર્વનામમાં મુકે છે—જગતના રચનાર સાથે પોતે વાત કરતો હોય તેવી રીતે પોતાને એકવચનમાં મુકીને સવાલો પુછે છે અને ખુલાસા જાણવા માંગે છે. આમ હોવાથી આવાં એક લખાણનો કર્તા જે કોઇ હોવોજ જોઇયે તે સ્પિતમાન ખાન્દાનવાળો જરતોસ્ત પોતે છે એમ ખુલ્લું સિદ્ધ થાય છે. ગાથાનાં આ લખાણોમાં રચનાર પોતાને "હું જરતોસ્ત" એવા નામે ઓળખાવે છે, જે ઉપરથી ઠરે છે કે તેમનો બનાવનાર કોઇ હતો અને તેનું નામ જરતોસ્ત હતું. ઋગવેદના બનાવનારાઓ અનેક હતા, જેઓમાં કેટલાકે પોતપોતાના રચેલા શ્લોકો સાથ પોતાનાં નામો આપ્યાં છે. અવસ્તાવાણીના રચનારાઓ પોતાનાં નામો એવી રીતે આપી ગયા નથી; પણ ગાથાવાણીનાં ગાયનોમાં તેમના રચનારે એકથી વધારે મરતબે પોતે પોતાનું નામ દઇને પોતાને ઓળખાવેલો છે. એટલામાટે જરતોસ્ત હૈયાતી ભોગવી ગયો હતો, પણ કલ્પિત ન હતો, એમ ખુલ્લું સાબેત થાય છે.

જ્યારે ગાથા સિધ્ધ કરે છે કે જરતોસ્ત હસ્તી ધરાવનાર મહાપુરૂષ હતો, ત્યારે તે પછીની અવસ્તાવાણીમાં પેગમ્બર સાહેબને એવા ચમત્કારિક પુરૂષ દેખાડયા છે કે તે ઉપરથી તેમને કોઇ શંકાશિલ માણુસ કલ્પિત ગણુવાને લલચાય. પણ આપણે યાદ રાખવું જોઇએ કે પુરાતન જમાનાઓમાં રચાયલાં ગાયનો અને બીજાં લખાણો જેમ કવિતામાં બન્યાં હતાં તેમ અલંકારિક ભાષામાં રચાયાં હતાં. તે સમયમાં જે કાંઇ કહેવાનું હોય તેને અલંકારિક ઢબમાં ઉતારવાનો સરેસ્તો હતો. તે રિવાજ પ્રમાણે અશો જરતોસ્તના સંબંધમાં પાછળાં અવસ્તાઇ લખાણોમાં અલંકારિક ઢબ વાપરેલી હોવાથી તે ઉપરથી કોઇને એમ લાગી જાય કે જરતોસ્ત જેવો કોઇ મહાન પુરૂષ ન હતો, પણ તે તો કલ્પિત દેવતા જેવો હતો, અને તેના સંબંધમાં દેવતાઇ ચમત્કારો બન્યા હતા, માટે તે કોઇ હૈયાત નર નહિ પણ કલ્પિત ધણી હતો. પણ તેમ નથી. પાછળા અવસ્તામાંથી જરતોસ્તની આસપાસ વિટળાયલી અંલકારિક વાતોનું પડ ઉખેડી કહાડવામાં આવશે તો તે સાહેબ એક સાચી હસ્તી ધરાવી જનાર મહાપુરૂષ ખુલ્લા સાબેત થશે.

એકથી વધારે જરતોસ્ત ?

બીજો સવાલ જરતોસ્ત નામના અનેક પેગમ્બરો સંબંધી છે. આ સવાલના પેહલાંજ સ્વરૂપ ઉપરથી આટલું તો જણાઇ આવે છે કે એ સવાલ ઉઠાવનારાઓ જરતોસ્ત નામના કોઈ મહાન નરને હયાતી ભોગવી ગયલો માને છે; વળી એ ઉપરથી વિશેષ એમ જણાઇ આવે છે કે આ ધણીઓની માન્યતા મુજબ આવો મહાન નર એકજ થઇ ગયો ન હતો, પણ તેવા અનેક હતા, અને તેઓ બધેનો એક પાદશાહ કય ગુસ્તાસ્પના જમાનામાં પ્રખ્યાત થઇ ગયલો સપેતમાન જરતોસ્ત હતો. હવે ત્યારે આ સવાલ કરનારાઓથી ઉપર જણાવી ચુકયા છિયે તે હકીકતને મજબૂત ટેકો મળેછે કે જરતોસ્ત કોઇ કલ્પિત નહિ પણ ખરો હયાત નર હતો. એટલામાટે આ ઠેકાણે આપણે જે બિના તપાસવાની છે તે એજ કે અનેક જરતોસ્ત થઇ ગયા હોય તો (૧) તેઓ કોણ હતા, (૨) તેઓ કયારે કયારે થઇ ગયા હતા, અને (૩) તેઓ બધેથી સપેતમાનનાં ખાન્દાનમાં જન્મ ધારણ કરનાર જરતોસ્તનો જમાનો કયો હતો.

જરતોસ્ત બાબે પહેલા પરદેશી લખનારા યુનાનીઓ હતા, જેઓમાં

મુખ્ય પ્લેટો, ડાયોડોરસ સીકેલોસ, પોલીહિસ્ટર પ્લિનિ, પ્લુટાર્ક, પ્રોકોપ્યસ, એગેથ્યસ, વગેરે હતા. એક હિલસોજ દીનદોસ્ત અમેરિકન લખનાર[1] મુજબ એકંદર ૮૦ લખનારાઓના ગ્રંથોમાં ૨૦૦ ઠેકાણે જરતોસ્તના સંબંધમાં ઇશારાઓ, ફકરાઓ અને લખાણો આવ્યાં છે. આ લખનારાઓમાં ઉપર જણાવેલા અને બીજા વધારે યુનાની ગ્રંથકારો ઉપરાંત રૂમીઓ, આર્મીન્યનો, ચીનાઓ, અને અરબો છે; એટલુંજ નહિ પણ આજના જમાના સુધી ઉતરતા આવિયે તો યુરોપીઅનો અને અમેરિકનો પણ છે. હવે આ સઘળા લખનારાઓએ જરતોસ્તની હસ્તી કબૂલ રાખીને યા તેઓ મધેના બે ચારે તે નાકબૂલ રાખીને કરેલાં લખાણો વિશે આપણે આ ઠેકાણે ચુનોચેરા ચલાવવી નથી. અહીં અમારે એટલુંજ જણાવવું છે કે આટલાબધા જે પરદેશી લખનારાઓ જરતોસ્તને યાદ કરી ગયા છે તેઓ મધેના ઉપર લખેલાં નામવાળા યુનાનીઓ સૌથી પહેલા હતા—એટલે કે જરતોસ્ત જેવો ઇરાનીઓનો (પાર્સીઓનો) એક મહાન પેગમ્બર થઇ ગયો છે એમ જાહેર કરનારા પહેલા પરદેશી લખનારા તેઓજ હતા. પણ આ બિના તેઓએ ઇસ્વી પૂર્વે પાંચમી સદીથીજ જાહેર કરવા માંડી હતી. તે આગમજ ઘણા યુનાની લખનારા થઇ ગયા છતાં તેઓ જરતોસ્ત બાબે કશું જણાવી ગયા નથી, અને જેઓ જણાવી ગયા છે તેઓ ઇરાનીઓ યાને પાર્સીઓને આધારેજ જણાવી ગયા છે. યુનાન અને ઇરાન વચ્ચે હખામની ટોળાના પાર્સી પાદશાહો દારાયસ હીરતાસ્પીસ, ઝર્કસીસ વગેરેના વખ્તમાં ઘાડો સંબંધ પડયો ત્યાર પછીજ સૌથી પહેલાં પ્લેટોએ જરતોસ્તની હસ્તીની બિના યુરોપમાં અજવાળાંમાં આણી હતી (૪. પુ. ૪૨૭–૩૪૭). આ ઉપરથી જણાશે કે યુનાની લખનારાઓને જરતોસ્ત બાબેની ખબર અવસ્તાવાણી માનનારા હખામની પાર્સીઓ અથવા તેમના ધર્મગુરૂ મન્નાઇ અથવા મગાઇ (મુબ્દો) તરફથીજ મળી હતી. હવે આ લખનારાઓ આમ પણ જણાવી ગયા છે કે અનેક જરતોસ્ત થઇ ગયા છે જેઓ મધેનો સૌથી પુરાણો ઇસ્વી પૂર્વે ૬૦૦૦ વર્ષો ઉપર થઇ ગયો હતો. આમ કહેવાનો તેમનો આધાર હખામની જમાનાના પાર્સીઓજ હોય એમ સંભવે છે, પણ એ પાર્સીઓ જે પવિત્ર ભણતરને કબૂલ રાખતા હતા તેમાં

---

૧ જૅકસન, Zoroaster, the Prophet of Iran, સફે ૨૨૬–૨૩૦.

એકથી વધારે જરતોસ્ત હોવાનો કશો ઇશારો નથી; વળી અશો જરતોસ્ત ગુસ્તારૂપ પાદશાહના વખ્તમાં પ્રખ્યાત થઇ ગયો હતો તે સિવાય તેના જમાના બાબે આપણને કશું જણાવવામાં આવ્યું નથી. એટલામાટે હખામની જમાનાના પાર્સીઓને પોતાના પેગામ્બર વિશે પુરતું જ્ઞાન હોય એમ લાગતું નથી, તેમજ તેમને આધારે યા બીજા કોઇ પણ આધારે યુનાની લખનારાઓએ અનેક જરતોસ્ત થઇ જવાનું જણાવ્યું છે તે બિના પણ શક ભરેલી જણાય છે. જરતોસ્તની આગમજ નવ સએાષ્યન્તો અથવા મહાન ધર્મગુરૂઓ અથવા પેગામ્બરો થઇ ગયા હતા, પણ તેમનાં નામો કાંઇ "જરતોસ્ત" ન હતાં. માટે એજ નામના અનેક પેગામ્બરો થઇ જવાની બિના શકભરેલીજ નહિ પણ કલ્પિત લાગે છે. જો આ લખનારાઓ એમ જણાવી ગયા હોત કે જરતોસ્તની આગમજ પાર્સીઓના અનેક પેગામ્બર થઇ ગયા હતા તો તે બિના કબૂલ રખાત, પણ "જરતોસ્ત" નામ તો એવું અપૂર્વ છે કે એ નામના એકથી વધુ સએાષ્યન્તો કે પેગામ્બરો હોવાના પુરાવા કે શહાદત કલ્પના સિવાએ દસ્તાવેજી પુરાવાથી સિદ્ધ થવી કેવળ અશકય છે.

જરતોશ્તના જાયેનશીનો.

આ બાબતના સંબંધમાં એક વિશેષ બિના તપાસવાની રહી છે. અશો જરતોસ્ત પછી તેની જગાએ આવનારાઓ "જરથુસ્ત્રોતેમો" એવે નામે ઓળખાતા હતા. આ છેલ્લા મહાગુરૂઓ બેશક પેગમ્બરથી ઉતરતા હતા, પણ તે સાહેબના જાયેનશીન હતા. તેઓને એક પછી એક મળતું આ એકનુંએક નામ રોમના "પોપ" નાં નામની આપણને યાદ આપે છે. આજસુધીમાં સેંકડો "પોપ" થયા હશે, પણ તેમનાં નામને બદલે આપણ સાધારણ રીતે તેમને "પોપ" ને નામેજ ઓળખિયે છિયે. એજ રીતે પેગમ્બર પછીના ધર્માધ્યક્ષો પોતાનાં અસલ નામ જુદાં ધરાવતા હોવા છતાં પોતાના અધિકારનાં નામ ઉપરથી "જરથુસ્ત્રોતેમો" કહેવાતા હતા. પાછળથી "તેમો" બોલ પડતો નખાઇને આ જાયેનશીનો પણ જરથુસ્ત્ર (જરતોસ્ત) નેજ નામે ઓળખાયા હશે, અને તેથી એકને બદલે અનેક જરતોસ્ત હૈયાતી ભોગવી ગયલા ગણાયા હશે. આવા કેટલા જાયેનશીનો હૈયાતી ભોગવી ગયા છે તે આપણ જાણતા

નથી, પણ તેઓ મધેના એકે પેગમ્બર પછી કેટલીક મુદતે એખીલન જતીને ત્યાં પોતાનાં વંશનો પાયો નાખેલો સંભવે છે.

આ રીતે જરતોશ્ત નામના અનેક પેગામ્બરો થઇ જવાની વાયકામાં જો સચ્ચાઇ હોય તો તેઓમાં અશો જરતોશ્ત સર્વથી છેલ્લો નહિ પણ સર્વથી પહેલો થઇ ગયલો હોવો જોઇયે.

જરતોશ્ત એટલે શું?

હવે આપણ છેલ્લો સવાલ તપાસિયે. "જરથુશ્ત્ર" શબ્દ એવો છે કે જેના અનેક અર્થો ઉભા થઇ શકે છે, અને એ સઘળા અર્થો મધેથી ખરો અને બંધબેસતો કયો છે તે પુષ્કળ ચુનોચેરા છતાં હજુ સુધી મુકરર થઇ શકયો નથી. અત્યાર સુધીમાં આ નામના નીચે મુજબના અર્થ કરવામાં આવ્યા છેઃ—

૧ જરથ્ = પીળું + ઉશ્ત્ર = ઉંટઃ તે ઉપરથી **પીળું ઉંઠ રાખનાર.**

૨ જર = સોનેરી + થુશ્ત્ર = તારોઃ તે ઉપરથી **સોનેરી સેતારો.**

૩ જર = સોનુ + થુશ્ત્ર = ઘડનારઃ તે ઉપરથી **સોની.**

૪ જરથ્ (સં૦ જરદ્) = બુઢો + ઉશ્ત્ર = ઉંટઃ તે ઉપરથી **બુઢું ઉંઠ રાખનાર.**

૫ જરથ્ = દિલગુર્દો + ઉશ્ત્ર (સં૦ ઉત્તર) = ઉંચો, સરસઃ તે ઉપરથી**ઉમદા દિલ ગુર્દાનો.**

૬ જરથ્ (સં૦ જરત્) = બુઢું + ઉશ્ત્ર (સં૦ ઉત્તર) = સરસઃ તે ઉપરથી **સૌથી સરસ ગાનાર** અથવા **કવિ.**

૭ જરથ્ (સં૦ જરત્) = બુઢું + ઉશ્ત્ર (સં૦ ઉત્તર) = સૌથી સરસઃ તે ઉપરથી સૌથી સરસ બુજર્ગ, **ધર્મનો વડો ગુરૂ.**

૮ જરથ્ (સં૦ હર્) = લેવું + ઉશ્ત્ર = ઉંઠઃ તે ઉપરથી **ઉંટ પકડનાર.**

આ અને એવાજ બીજા અર્થો ઉપજાવવામાં યુરોપીઅન ઓલમાઓ બર્નુફ, વિન્ડિશમૅન, હાઉગ, મ્યુલર, વગેરેએ ભેજું ફસ્યું છે, પણ અત્યારસુધી ઉપલા આઠમાંનો એકપણ અર્થ સર્વ તરફથી બહાલી મેળવે એવો સિદ્ધ થયો નથી. મર્હુમ મી૦ ખ. ફ. ફામાને પ્રો૦ બર્નુફનો સૌથી

પહેલો અર્થ, એટલે કે "પીળું ઉંઠ રાખનાર", પસંદ આવે છે, તો જોકે પાછળથી એજ વિદ્વાને પોતાનો કરેલો એ અર્થ પોતેજ નાપસંદ કરી ડૉ૦ વિન્ડિશ્મૅનનો કરેલો "સોનેરી સેતારા" વાળો અર્થ પસંદ કીધો હતો. પાંચમો, છઠ્ઠો અને સાતમો અર્થ ડૉ૦ હાઉગના ઉપજાવેલા છે. અમને "સૌથી સરસ ગાનાર," અને તે કરતાં પણ વધારે "ધર્મનો વડો ગુરૂ," એ અર્થો પસંદ છે; પણ એ અર્થો સામે અનેક મુશ્કેલી છે. અવસ્તામાં ઉસ્ત્ર શબ્દ છે તે સં૦ उत्तर સાથ મળતો આવતો નથી: उत्तर ને મળતો 'ઉસ્તર' શબ્દ છે, પણ અહીં 'ઉસ્તર' નહિ પણ 'ઉસ્ત્ર' છે. આ ઉસ્ત્ર'ને મળતો વેદિક શબ્દ એવોજ યાને उष्ट्र છે, જેનો અર્થ ઉંટ થાય છે. બીજો વાંધો એ છે કે જરતોસ્ત જેવો મહાન પેગામ્બર માત્ર એક "સૌથી સરસ ગાનાર" દાખલજ ઓળખાય એ તેનાં નામને જોઇયે એટલું પ્રકાશિત કરનારી બિના નથી. બેશક તે મોટો કવિ અને ગાયક હતો, અને તેના રચેલા ગાથા તે ગાયનજ હતાં. પણ એક મોટા ધર્મનો સ્થાપક આને બદલે કોઇ વધારે ઉત્તમ નામે ઓળખાવો જોઇયે.

પણ આ વાંધો એક રીતે નિર્મૂળ થાય છે. જો "જરથુસ્ત્ર" નામ ડૉ૦ હાઉગ કહે છે તેમ જાતિને બદલે સિફાતી હોય, યાને એ નામ પેગામ્બર સાહેબનું અસલ નહિ હોય પણ પાછળથી તેમના મહાન અધિકાર પછીજ તેમને મળ્યું હોય, તોજ આ વાંધો ચાલી શકે. પણ જો આ નામ તેમનું જાતિ હોય, તેમનાં માતપિતા તરફથી આ નામ તેમના જન્મ વખતે મળ્યું હોય, તો ઉપલો વાંધો ટકી શકતો નથી. મૂળ નામનો અર્થ ગમે તે હોય તેને તે નામ ધરાવનાર ધણીનાં મહાભારત કામો સાથ કશો સંબંધ હોય નહિ.

ફસલ ૨—જિંદગીનાં પહેલાં વર્ષો.

પેગામ્બરનું ખાનદાન.

અશો જરતોસ્તની હસ્તી બાબેના સવાલોનો ફડચો થયા પછી હવે આપણ તેનાં ખાનદાન અને જન્મભૂમિ વગેરે વિશે થોડીક સમજણ લઇશું.

અવસ્તાવાણીમાં "સ્પિતમ જરથુસ્ત્ર"[૧] યાને "સ્પિતમ નામનાં ખાન્દાનવાળો જરતોસ્ત" એવો લોગત મળે છે. એપરથી જણાય છે કે પેગામ્બર "સ્પિતમ" નામનાં ખાન્દાનમાં જન્મ પામ્યા હતા. આ ખાન્દાન વળી "હયચતરપ" ને નામે પણ ઓળખાતું હતું: એટલે કે આ બન્ને નામો એકજ ખાન્દાન માટે વપરાતાં હતાં. પેગામ્બર સાહેબની એક બેટી પોરૂચીસ્ત ઉપલાં બન્ને ખાન્દાનની હોય તેમ ગાથાવાણીમાં એક ઠેકાણે જણાવેલું છે. જરતોસ્ત પોતે હયચતરપના ખાન્દાની દાખલ અવસ્તામાં કેઠે પણ ઓળખાયા નથી. આનું કારણ એ સંભવે છે કે પેગામ્બર સાહેબથી ઉપર પાંચમી પહેડીના વડવાનું નામ હયચતરપ હતું, અને દશમી પહેડીના વડવાનું નામ સ્પિતમાન હતું, માટે જરતોસ્તે વધારે દૂરના પૂર્વજનાં નામથી પોતાને ઓળખાવવાનું પસંદ કીધેલું હોવું જોઇયે.

આ સ્પિતમાન ખાન્દાન પાદશાહી હતું, કેમકે જરતોસ્તની પહેડીને છેક શાહ મિનોચેહર અને તેની પણ આગમજ છેક શાહ ફરીદૂન અને ત્યાંથી છેક ગયોમર્દ સુધી લઇ જવામાં આવે છે. પેગામ્બર સાહેબનો દશમી પહેડીનો વડવો સ્પિતમાન મિનોચહેર શાહથી ૬ ઠી પહેડીએ ઉતરેલો હતો, એવું પેહલવી કેતાબો ઉપરથી જણાય છે.

જરતોસ્તના બાપનું નામ પોરૂષસ્પ હતું, એમ અવસ્તામાંથી મળે છે.[૨] પણ પેગામ્બરની માનું નામ દોગ્દો અવસ્તામાંથી મળતું નથી. તેની મા બાબે મોધમ ઇશારા સિવાય નામ જણાવેલું નથી.

જન્મસ્થળ.

પોતાના બાપનાં મકાનમાંજ જરતોસ્તનો જન્મ થયો હતો—તેના મમાવાને ઘેર યા બીજે ઠેકાણે તે જન્મ પામ્યો ન હતો એવું અવસ્તા ઉપરથી સિધ્ધ થાય છે.[૩] પોરૂષસ્પનું આ ઘર જમાર નામના પહાડમાંથી

---

૧ મી૦ ડી. આર. ભાંડારકર Indian Antiquary ના જાન્યુઆરિ ૧૯૧૧ના અંકમાં જણાવે છે ("On Foreign Elements in the Hindu Population") જયા ખાતેના મગ બ્રાહ્મણો તે અસલી ઇરાની મગુ ધર્મગુરૂઓ છે, જેઓનો વડો **जरसस्त** નામનો હતો. આ નામ જરથુસ્ત્રને મળતું આવે છે.

૨ "પોરૂષસ્પનો બેટો અશો જરતોસ્તઃ" આવાં યશ્ત ફ૦ ૧૮. "પોરૂષસ્પને બેટોઃ" વંદીદાદ પરગરદ, ૧૯, ફ૦ ૬.

૩ વંદીદાદ, પરગ૦ ૧૯, ફ૦ ૪૬.

વહેતી દર્જક નદીના કાંઠા ઉપર આવેલું હતું. આ દર્જક નામની નદી અને જખાર પહાડ ક્યાં હતાં તે અવસ્તા ઉપરથી જણાતું નથી, તેમજ પેગામ્બર સાહેબનાં જન્મ શેહર બાબે પણ એટલોજ ઇશારો છે કે "રએ શેહરથી જરતોસ્ત છે."[૧] તોપણ તેમની બંદગી કરવાની જગાને "વેહદાઇતી નદીવાળું ઇરાનવેજ" ને નામે જણાવી છે, તે ઉપરથી એવી અટકળ થાય છે કે તેઓનું વતન આ પુરાતન પ્રખ્યાત સુખવાસી મુલક ઇરાનવેજમાં હશે. પણ અનેક કારણો ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે તેમ જેમ બુન્દેહશમાં જણાવેલું ઇરાનવેજ તે કાંઇ અસલ વંદીદાદમાં આપેલાં બયાનવાળું ઇરાનવેજ નથી, તેમજ યસ્તોમાં જે ઇરાનવેજ વિશે ઇશારો છે તે પણ જમશેદ પાદશાહવાળું ઇરાનવેજ નથી. ઇરાનવેજ અને વેહદાઇતી નદી એ ઘણાંઘણાં પુરાણા અને પવિત્ર નામો હોવાથી તેઓ પાછલા વખ્ત સુધી પવિત્ર લેખાયાં છે અને પેગામ્બર સાહેબનાં જન્મસ્થળ દાખલ તેઓ ગણાયાં છે. પણ જમશેદ પાદશાહ પછી અસલ ઇરાનવેજમાં બર્ફની રેલ ફરી વળવાથી તે સુખવાસી શેહર અથવા મુલક નાશ પામ્યો હતો, અને અશો જરતોસ્ત ત્યારપછી ઘણા સેકડા બાદ જન્મ પામ્યા હતા, માટે "વેહદાઇતી નદીવાળું ઇરાનવેજ" તે કાંઈ પાક દાદાર હોરમજદ અને પાદશાહ જમશેદની કલ્પિત મુલાકાતવાળું અસલ અને સુખવાસી ઇરાનવેજ હોય નહિ. જરતોસ્તની જન્મભૂમિ રએ શેહર કહેવાય છે, જેનું અવસ્તાઇ નામ 'રઘ' છે. એ રઘ શેહેર આજનાં ઇરાનનાં પાયતખ્ત શેહર તેહરાનની પડોશમાં હતું કે જ્યાં આજે એ નામનું એક ગામડું ખંડિયર હાલતમાં જણાય છે. આ રએ શેહેર અસલી મીડિયા પ્રાંતમાં આવેલું હતું, માટે એ પ્રાંત અને તેની આસપાસનો મુલક જે ઇરાન-

---

૧ યજરને, હા ૧૯.

આ દર્જક અથવા 'દરેજય' નદીના સંબંધમ વંદીદાદ (પરગ૦ ૧૯, ફ૦ ૪) માં જણાવે છે કે તે જખર નામના પહાડમાંથી વહેતી હતી. પેહલવીવાળાઓ 'દર્જક' ને 'દર્ગા' તથા 'દારજ'ને નામે પણ ઓળખી ગયા છે. આ નદી અને પહાડ ઇરાનવેજમાં હતાં એવું બુન્દેહશન ઉપરથી જણાય છે, પણ ત્યાં ઇરાનવેજનું જે સ્થળ બતાવ્યું છે તે કાંઇ વંદીદાદમાં જણાવેલું અસલ નહિ પણ પાછળા વખ્તનું ઇરાનવેજ છે. ઇરાનવેજ પહેલું ઉત્તર ધ્રુવ તરફના પુરાણા મુલ્કમાં હતું, અને ઇરાનવેજ બીજું તે કાસ્પીઅન સમુદ્રના દક્ષિણ ભાગમાં મીડિયા અને આજરબાઇજાન ભાગો હતું, એવો અમારા તર્ક બાબે જુઓ દસ્તુર ધાલાવાળું માસિક "અમ," પુસ્તક ૧ લું, અંક ૧ લો તથા ૮ મો.

વેજ કહેવાતો હોય તો એ ઇરાનવેજ પેશદાદ જમશેદવાળું નહિ પણ કયાની ગુસ્તાસ્પવાળું જ હોઇ શકે. આમ હોવાથી પેગામ્બર સાહેબનું જન્મ શેહેર કયું અને તે ક્યાં હતું તે બાબે નક્કીપણે કહી શકાતું નથી. એજ રીતે વેહદાઇતી નદી તે આજની કઇ નદી છે તે પણ મુકરર થઇ શકતું નથી. વંદીદાદમાં જણાવેલું રઘ શેહેર અસલી ઇરાની અથવા આર્ય ત્રાયફો ઇરાનવેજથી નિકળીને બારમી મરતબે જે ઠેકાણે સંસ્થાન કરી રહ્યો હતો તે છે. તે સંસ્થાન ક્યાં હતું તે જણાવેલું નથી, પણ ત્યાં તેને "ત્રણ તોખમવાળું" એવી ઉપમા આપેલી છે, જેની સમજણ અથોરનાન, રથેસ્તાર, અને વાસ્તર્યોશ એવા ત્રણ ધંધાના તબક્કા એ શેહેરમાંથી શુરૂ થયા એવી આપવામાં આવે છે. જો એમ હોય તો શાહ જમશેદના જમાના આગમજનું એ પુરાણું ગણી શકાય, કેમકે ધંધાના ચાર તબક્કા જમશેદે પાડેલા કહેવાય છે.

જન્મ વેળાના બનાવો.

અશો જરતોશ્ત કયે દહાડે જન્મ્યો હતો તે અવસ્તા ઉપરથી માલુમ પડતું નથી, અને ખરૂં જોઇયે તો અવસ્તાવાણીમાંથી પેગમ્બર સાહેબની શુરૂઆતની જિંદગી વિશે કશોજ ઇશારો મળતો નથી. જે કાંઇ મળે છે તે પોતાની નવી સુધારાની દીન અહુરમજદી જરતોસ્તી અથવા "માજદયસ્ની જરથુસ્ત્રી" દીનના સંબંધમાંજ સધળા ઇશારા મળે છે. પણ પેહેલવી લખાણોમાં જણાવેલી દંતકથા મુજબ જરતોસ્તનો જન્મ પાદશાહી વર્ષને દહાડે યાને ફરવરદીન મહિનો ને ખોરદાદ રોજ (ખોરદાદસાલ)ને દિને થયો હતો.[૧]

તેના જન્મ વેળા બનેલા ખડખડ હસવાના જે ચમત્કાર બાબે દીનકર્દ વગેરે પેહલવી કેતાબોમાં લખેલું છે તેવું અવસ્તાવાણીમાં કશું

---

૧ મી૦ શાપુરજી કાવસજી હોડીવાળા Zarathushtra and his Contemporaries e Rgveda and the Date of Zarathushtra એ નામના પોતાના ગ્રંથમાં કેટલીક દલીલો કરીને જણાવે છે કે જરતોશ્ત વસંત યાને બહારની મોસમની શુરૂઆતમાં જન્મ્યો હતો, અને જરતોશ્તના જમાનામાં મહાવિષુવ કાળ યાને બહારની મોસમમાં સૂર્ય ભૂમધ્ય રેષા ઉપર વૃષભ (Taurus) ના સેતારાઓના ઝુમખા સાથ ભેગો રહેલો હતો. હવે વૃષભ સેતારાઓનો અમલ ઇસ્વી પૂર્વે ૨૫૦૦ આગમજ હતો એમ ગણીને મી૦ હોડીવાળા કહે છે કે જરતોશ્તના સનેનો આશરો એજ હોવો જોઇયે.—સફે ૬૦, ઇત્યાદિ.

નજર આવતું નથી. આવો બનાવ નહિ બની શકે એવું કાંઇજ નથી. કુદરતના સામાન્ય બનાવોથી ઉલટા અને જુદા ઘણા બનાવો અપવાદ તરીકે બનેલા જણાયલા છે. આ બનાવ આમે અવસ્તા કે ગાથાવાણીમાં કાંઇ પણ ઇશારો નથી.[૧]

જોકે અશો જરતોસ્તે એક જન્મ લેનાર બાળકના સરેસ્તા પ્રમાણે રડવાને બદલે હસવાના બનાવની નોંધ અવસ્તાનાં પુરાણાં ભણતરોમાં નથી, તોપણ ત્યાં એક એવી સુંદર નોંધ કરેલી છે કે જે ઉપરથી પેગમ્બર સાહેબે જન્મ લેતી વેળા હસવાના બનાવની દંતકથાને કેમ જન્મ મળ્યો હશે તેની આપણને માહિતી થાય છે. ફરવરદીન યસ્તમાં [૨] જણાવ્યું છે કે

"સપેતમાન જરતોસ્તના જન્મ લેવામાં અને વધવામાં પ્રાણીઓ અને ઓરવરો ખુશહાલ થયાં અને આગળ વધવા લાગ્યાં, અને સપેનામિનોની પેદા કીધેલી તમામ પેદાયશો શાબાશીનો પુકાર ઉઠાવી બોલવા લાગી કે 'શુક્રાના! આપણે માટે સપેતમાન જરતોસ્ત નામનો એક અથોરનાન જન્મ પામ્યો છે!"

અશો જરતોસ્ત એક અથોરનાન ખાન્દાનમાં જન્મ પામ્યા હતા અને પોતે અથોરનાન હતા, એમ આ ફકરા ઉપરથી જણાય છે.

---

૧ નોર્વે દેશની પુરાણી ધર્મપોથી નામે "સ્નોર્રી ઍડડા" (Snorra Edda) માં જરતોશ્તના સંબંધમાં એક નવાઈ જેવી દંતકથા લખેલી છે, જે કેટલી પુરાણી હશે તે આપણ જાણતા નથી, પણ તેમાંથી જરતોશ્ત જન્મ લેતી વેળા હસ્યો હતો તેની શહાદત મળે છે. ડૉ૦ જૅક્સને આ દંતકથા પોતાની રચેલી Zoroaster, the Prophet of Iran" માં ઉતારી લીધી છે, જેનો સાર એ કેતાબના અમે કરેલા ગુજરાતી તરજુમાવાળાં "નવું જરતોશ્તનામુ" નામનાં પુસ્તકમાંથી નીચે આપિયે છિયે :—

"(બાબીલનો બુર્જ બાંધનારાઓમાં) જે ઘણી સર્વેથી આગેવાન હતો તેનું નામ જરતોશ્ત હતું. જ્યારે તે જન્મ્યો ત્યારે રડવાને બદલે હસ્યો હતો. (બુર્જ) બાંધનારાઓમાં સર્વેથી વડા બેતેર જણા હતા, અને તેટલી બધી જબાન યાને ભાષા દુનિયામાં ફેલાઈ છે. આ જરતોશ્તનાં ઘણાં નામ હતાં, અને જેકે ઉપલાં કામથી તેની મગરૂરીને ધોકો લાગેલો તે સારીપેઠે સમજતો હતો, તોપણ તે દુનિયામાં વખણાયો, અને એસીર્યનોની ઘણીએક પ્રજાઓએ તેને પોતાનો પાદશાહ પસંદ કીધો, તેના ઉપરથી મુર્તિ બનાવવાની ભૂલે જન્મ લીધો, અને જ્યારે તેની મુર્તિને ભોગો અપાવા લાગ્યા ત્યારે તેને 'બાઅલ' નું નામ મલ્યું. અમે તેને 'બેલ' કહિયે છિયે; તેનાં બીજાં ઘણાંએક નામો હતાં. પણ જેમ તેનાં નામો વધી ગયાં તેમ અસલ સચ્ચાઈ ગુમ થઈ ગઈ."

૨ હોમ યશ્ત, ફ૦ ૧૩; અથવા ઇજશ્ને, હા ૯ ફ૦ ૧૩.

જરતોસ્તનો બાપ પોરૂષસ્પ પોતે પણ અથોરનાનજ હતો એવું અવસ્તાનાં એક લખાણ ઉપરથી જણાય છે, કે જ્યાં જણાવ્યા પ્રમાણે તેણે "હોમની ક્રિયા" કીધી હતી. આજે પણ એ ક્રિયા જરતોસ્તી મોબેદો કરે છે. હોમ નામનાં ઝાડની ડાંખળીને હાવનીમ નામનાં વાસણમાં પાણી સાથ છુંદીને તેનો જે રસ બને તે ભણતર વેળા પીવો, તે હોમની ક્રિયા કહેવાય છે. યજશ્ને અને વંદીદાદની ક્રિયા વેળા આમ કરવામાં આવે છે. એ ક્રિયા પોરૂષસ્પે કીધી હતી, અને એની ક્રિયા માત્ર અથોરનાનથીજ થઈ શકે છે. હોમ યસ્ત મુજબ હોમ યજદ અશો અને મોતને દૂર કરનાર મનાતો હતો, અને હોમની ક્રિયા કરીને પોરૂષસ્પે તેની બંદગી કરેલી હોવાથી તેને આ ફાયદો મળ્યો કે તેને ત્યાં દેવોને દૂર કરનાર, અહુરમજદી દીન ધરાવનાર, ખાલેસ જરતોસ્ત પેદા થયો.[૧] હવે આ બાળક ખુબસુરત અને સારા ઘાટ ઘટમનું હશે એવું અષિસ્વંધ યસ્ત ઉપરથી જણાય છે. ત્યાં[૨] અષિ નામની સ્ત્રી-યજદના મુખમાં સખુનો મુકયાછે તે પ્રમાણે જરતોસ્ત "સોહામણો," "સારા ઘાટનો," "મજબૂત ટોચવાળો," "લાંબી બાજુનો," "ખુદાઇ ખોરેહ ધરાવનાર" હતો.

જરતોશ્તનું ખોરેહ.

આ ખુદાઇ ખોરેહ અથવા નૂર બાબે બીજે ઠેકાણેથી પણ ખુલાસો મળે છે. જમ્યાદ યસ્ત[૩] મુજબ જરતોસ્ત સાથ જોડાયલાં યાને તેને મળેલાં આ નૂરથી તમામ દેવો યાને બદ મનસ્નીના અને ખુતપરસ્ત લોકોમાં એટલો બધો ત્રાસ બેઠો હતો કે "તેની નજર પડવાથી તે દેવો તેની આગળથી દૂર નાસી જતા હતા; તેની નજર પડવાથી દેવને લગતી અરાબી નાબુદ થઇ જતી હતી; તેની નજર પડવાથી જીન જેવા બદકાર લોકો માણસો આગળથી પાછા હટી જતા હતા, અને વિળાપ તથા પુકાર કરતા તે દેવો અને જીનો લુટફાટ કરવાથી અટકતા હતા."

જરતોસ્તનાં બાળપણ વેળા આ કિસમના બદ માણસો અને ખુતપરસ્ત દેવયસ્ની લોકો જરતોસ્તને મારવા જતાં પોતેજ કેવી શિકસ્ત ખાઇને નાશ પામતા હતા તે પેહલવી દીનકર્દ વગેરે કેતાબોમાં જળવાઇ રહેલી દંતકથાના થોડાક દાખલાઓ, જે પાછલા બાબમાં જોવામાં આવશે, તે ઉપરથી જણાય છે.

---

૧ કર્દો ૨૪, ફ૦ ૯૩-૯૪. ૨ કર્દો, ૨, ફ૦ ૨૨. ૩ કર્દ ૧૩, ફ૦ ૬૯-૮૦.

જરતોસ્તની શાદી એક સુંદરી સાથે થઇ હતી, એવું અવસ્તાવાણી ઉપરથી જણાય છે, કેજે તેની મા તરફની સગી હતી. વળી એવું પણ જણાય છે કે તેના ત્રણ બેટા ઇસતવાસ્ત્ર, ઉર્વતત્નર અને ફ્રૈરેચિથ્ર, તથા ત્રણ બેટી ફ્રેની, થ્રિતી અને પોઉરૂચિસ્તિ હતાં.[1]

પેગમ્બર સાહેબની બસ આટલીજ શુરૂઆતની અને સંસારી જિંદગીની હકીકત અવસ્તામાંથી મળી આવે છે. પણ એ બાબતમાં ઘણું વધારે પેહલવી ગ્રંથોમાં જળવાઇ રહેલું છે તે આપણ આગળ ચાલતાં વાંચીશું.

જરતોશ્તનું બયાન.

અવસ્તાવાણીમાં પેગમ્બર સાહેબને લગતું બયાન તેમના પેગમ્બરીને લગતા પહેલા તમક્કાથી શુરૂ થાય છે. જોકે આ બયાન પણ કાંઇ સંપૂર્ણ અથવા વિગતે આપેલું નથી, તોપણ જુદે જુદે ઠેકાણે છુટક છુટક બિના વેરવિખેર હાલતમાં કેઠે ઇશારા રૂપે તો કેઠે દ્રષ્ટાંત રૂપે, કેઠે એ સાહેબનાં રૂડાં કામો રૂપે તો કેઠે એમની જિંદગીનાં અમુક બનાવ રૂપે આવેલી

---

૧ દંતકથા પરથી જણાય છે કે જરતોશ્તની ત્રણ ઓરતો હતી, અને ત્રણે તેના હયાતી બાદ જીવતી હતી. આ બિના ખરી દિસતી નથી. અવસ્તા (ફરવરદીન યશ્ત, ફ૦ ૧૩૯) માંથી પેગમ્બર સાહેબની એકજ ઓરત 'હવોવી'નું નામ મળે છે. જરતોશ્તે એક પછી એક ત્રણ ઓરત કીધી હોય એ બનવા જોગ છે, અને હવોવીને પેટે કશાં ફ્રૂજ઼્દ થયાં ન હતાં એમ જણાવવામાં આવે છે, તે પણ ખરૂં હશે; પણ જરતોશ્તની ત્રણે ઓરતો એકજ વેળાએ હયાત હતી એમ લાગતું નથી, કારણકે તેમ જો હોત તો જ્યાં હવોવીનાં ફરોહરને અને તેની જોડે પેગમ્બરની ત્રણે બેટીઓનાં ફરોહરોને યાદ કીધાં છે ત્યાં ઉપલી બાકીની બે ઓરતોનાં નામો પણ જણાવ્યાં હોત. પેગમ્બરના પહેલા ચેલાચેલીઓ અથવા હોરમ્‌જ્દી દીન કબૂલ રાખનારાંઓનાં જ્યાં નામો આવ્યાં છે ત્યાં એકલી હવોવી-નુંજ નામ છે, બીજી બે સ્ત્રીઓનાં નામ નથી. તે ઉપરથી જણાય છે કે એ સ્ત્રીઓ પેગમ્બરે દીન જાહેર કીધી તે આગમજ મરણ પામેલી હોવી જોઇએ. ડૉ જૅક્સન દંતકથાને આધારે જણાવે છે કે પહેલી અને હકદાર ઓરતને પેટે ઇસતવાસ્ત્ર બેટો અને ત્રણે બેટીઓ જન્મ્યાં હતાં; બીજી ઓરત, કેજે એક વિધવા હતી, તેને પેટે બાકીના બે બેટાઓએ જન્મ લીધો હતો; અને ત્રીજી હવોવીનાં ફ્રૂજ઼્દો તો હવે પછી જન્મ લેશે, જેમનાં નામ આ પ્રમાણેનાં અવસ્તામાં જણાવેલાં છે:-ઉક્ષ્યત્ ઍરેત (હોશેદર), ઉક્ષ્યત્-નેમંધ (હોશેદર-બામી) અને સઍોષ્યન્ત (સોશ્યોસ.)

છે, તે ઉપરથી નીચલો સિલસિલો ઉપજની કહાડવાની અદના કોશેશ કરવામાં આવી છે. મર્હુમ વિદ્વાન શેહ ખ. રૂ. કામાએ અવસ્તા ઉપરથી જરતોસ્તનામું બનાવ્યું છે અને તે બહુ કાબેલ્યતભરેલું દફતર છે. પણ તે કીમતી ગ્રંથના જેટલો અમારા નીચલા હેવાલને લંબાવવાનું અમે દરસ્ત ધાર્યું નથી, અને આ પુસ્તકમાં તેમ બની શકે એમ પણ નથી, વળી ડૉ૦ જૅક્સને ઇંગ્રેજી જમાનમાં નવું જરતોસ્ત નામું રચ્યું છે, કે જેનો ગુજરાતી તરજુમો ખુશાલભાવર નોંધ સાથ આ અદના કલમે કીધો છે, પણ તેને પગલે ચાલવાનું પણ આ નાનાં પુસ્તકમાં અમને ઠીક લાગ્યું નથી. આ ગ્રંથમાં અમે જરતોસ્ત બાબેના અવસ્તાઇ હેવાલને પેહલવી હેવાલથી જુદોજ રાખ્યો છે, અને તેમ વળી પેહલવીમાંથી મળતો હેવાલ આ પછીના બાબમાં ઉતાર્યો છે તેને ફારસીમાંથી મળતા વધારે પાછલા હેવાલથી અળગ રાખ્યો છે. ફારસી જરતોસ્ત નામાનો ઇતેખાબ પણ ત્રીજા બાબમાં ઉતારેલો આગળ ચાલતાં જોવામાં આવશે.

ઇરાની ખોરેહ.

હવે અવસ્તામાં જરતોસ્તના બાપ, વતન, જન્મ વગેરે વિશે ઉપર મુજબ ઇશારા મળ્યા છે તે પછી પેગમ્બરીના જે ઇશારા મળે છે તે તે સાહેબના પોતાના રચેલા ગાથા યાને ગાયનરૂપી બંદગીઓ અને ભણુતરોમાંથી મળે છે. આ ગાથા, જેમને "પવિત્ર" લેખવામાં આવ્યા છે, તેમની મદદથી આપણુ આગળ વધિયે તે આગમજ જણાવવું જોઇયે કે જરતોસ્તને તેના જન્મથીજ ખુદાઇ નૂર અથવા અવસ્તામાં સામાન્ય રીતે જણાવ્યું છે તેમ "કયાની ખોરેહ" મળ્યું હતું. આ ખોરેહ જરતોસ્તને મળે તે આગમજ આગળા પેશદાદ પાદશાહોને તે મળ્યું હતું અને પાછળથી જરતોસ્તને મળે તે આગમજ તૂરાની અફ્રાસિયાબે તે મેળવવાની અનેક તજવીજ કીધી પણ તેમાં તે નિરાશ થયો હતો. આ નિરાશીથી ઉત્પન્ન થયલા ગુસ્સાના આવેશમાં તે આ રીતે બોલ્યો હતો કે—

"તે ખોરેહ કેજે જન્મ પામી ગયલા અને હવે પછી જન્મ પામનારા ઇરાન દેશના શાહોનું છે, તથા જે ખોરેહ અશો જરતોસ્તનું છે, તે મેળવવાને હું ફતેહ પામ્યો નથી, માટે તમામ ખાનપાનની

ચીજોને બરાબ કરીને ઇરાન દેશની મોટાઇ, ખુબી અને શોભાનો અંત લાવીશ."[૧]

પેશદાદ શાહો પછી આ ખોરેહ કયાની શાહોને મલ્યું, જેઓમાંના કયખુસરો પાદશાહે તે નૂરની બરક્કતથી અફ્રાસિયાબ વગેરે દુશ્મનોનો નાશ કર્યા બાદ આ ખુદાઇ ખોરેહ ઝરતોસ્ત સાથ જોડાયું, જે બાબતમાં ઝમ્યાદ યશ્તમાં[૨] આ મતલબનું લખાણ આવ્યું છે કે—

"તે ખુદાઇ ખોરેહ અશો ઝરતોસ્ત સાથે જોડાયું હતું તેની બરક્કતથી તે સાહેબે દીનના કાયદા મુજબ વિચાર્યું, તે મુજબ તે બોલ્યો અને તે મુજબ તેણે કામ કીધું. આથી કરીને અશો ઝરતોસ્ત આ હાડમંદ દુનિયામાં સચ્ચાઇમાં ધણોજ સાચો, હકુમતમાં ધણોજ સારી હકુમત ધરાવનાર, નૂરમાં ધણોજ નૂરમંદ, ખોરેહમાં ધણોજ ખોરેહમંદ, અને ફતેહમાં ધણોજ ફતેહમંદ હતો."

યઝદાંપરસ્તી અને દેવયસ્ની.

આ રીતનાં નૂર અને ખોરેહ મેળવ્યા પછી ઝરતોસ્ત જેમ જેમ ઉમરે પુગતો ગયો તેમ તેમ તે પોતાના ઝમાનામાં ચાલતી દુરવંદી, હારેમની, બુતપરસ્તી, દેવયસ્ની તોડતો ગયો. એવું જણાય છે કે તેના વખ્તમાં મઝદયસ્ની પણ હોય તોપણ તેની જોડે જોડ મઝદના જોડીજ શક્તિ અને સત્તાના બીજા ઇઝદોની આરાધના અથવા યઝદાંપરસ્તી પણ હોય એવું માલુમ પડે છે. આ યઝદાંપરસ્તી તે ઋગવેદમાં જણાવેલા જેવા અનેક દેવો યાને દેવતાઓની પૂજા હતી. વેદમાં કેટલાક દેવો સારા તેમ કેટલાક માઠા હતા, પણ યઝદાં (એટલે અનેક ઇઝદ) પરસ્તીમાં સઘળા સારાજ ઇઝદોની આરાધના હતી, જેમકે મિથ્ર (મેહર), હઓમ (હોમ), વયુ (રામ), વેરેથ્રઘ્ન (બેહરામ), હરેખ્શયત (ખોરશેદ), અષિ (અશીસ્વંઘ) વગેરે.

પણ પાછળથી યાને કયાની શાહોના અમલમાં આ યઝદાંપરસ્તીમાં કેટલોક નઠારો ભેળ થયો હોય, અને દેવયસ્ની યાને દેવપરસ્તી પણ

---

૧ ઝમ્યાદ યશ્ત, ફ૦ ૬૧. ૨. ફ૦ ૭૮.

દાખલ થઇ હોય એમ લાગે છે. આ વેળા ઇરાની આર્યો અને હિંદુ આર્યો સાથેજ વસતા ન હશે, પણ તેમના તાયફા જુદા જુદા હશે, તેમના સરદારો અથવા શાહો કે રાજાઓ જુદા હશે, પણ હિંદુ આર્યોનું જોઇને ઇરાની આર્યોએ પોતાની પરસ્તેશમાં માંઘ્રવાણી યાને રૂડી કે ફાયદેમંદ પવિત્ર વાણીઓની જોડે મંત્રવાણી યાને નઠારી કે નુકસાનકારક ક્રિયાઓ, જાદુગરી વગેરે આમેજ કરી હશે. આવી ક્રિયા કરનારા પોતાને "કવી"ને નામે ઓળખાવતા હતા, અને કયાની ખાનદાનનો પહેલો શાહ કયકોબાદ પોતે પણ એક આવો "કવી"જ હતો અને તેથીજ તેને અવસ્તાવાણીમાં "કવી કવાત" ને નામે ઓળખ્યો છે, તે અને તેની પછીના છેક ગુશ્તાસ્પ સુધીના શાહો "કવી"ને નામેજ ઓળખાયા છે. એ સઘળા પાદશાહો જેમ દેશના તેમજ દીનના પણ શાહ હતા અને હવે આપણને માલૂમ પડે છે કે છેક ગુશ્તાસ્પ શાહના અમલ વેળા પણ "કવી"ઓનો ધર્મગુરૂ તરીકે મોટો કાબુ હતો. આ કવીઓને પાછલા જમાનામાં "કીક" નું નામ મળ્યું હતું, જેમની એવી સમજ આપવામાં આવે છે કે તેઓ અહુરમજદી દીનની વાતો અને તે દીનની સચ્ચાઇ જાણવા જોવા છતાં તે તરફ અખાડા કરતા હતા, માટે તેઓ આંખ છતાં ગોયા આંધળા હતા. તેજ પ્રમાણે આગળા કયાની યાને કવીઓના જમાનામાં બીજી કિસમના ધર્મગુરૂઓ "કરપ" ને નામે ઓળખાતા હતા, જેમને પાછળા વખતમાં "કરફ" યાને કાન હોવા છતાં દીનની વાતો નહિ સાંભળનારા બહેરા કહેવામાં આવતા હતા. આ "કરપ" ગુરૂઓનો દોર અશો જરતોસ્તના વતનમાં ઘણો ચાલતો હતો અને તેઓની બુતપરસ્તી તથા દેવયસ્ની સામેજ પેગમ્બરે મહાભારત લડત ચલાવેલી પેહલવી "દીનકર્દ" વગેરે કેતાબો ઉપરથી જણાય છે. એક ત્રીજો વર્ગ "ઉસિખ્ષ" નામે ગુરૂઓનો હતો, અને તેઓ પણ બુરા દેવતાઓને ઇજનારા અને બુરાં મંત્રો પઢનારા દેવપરસ્તો હતા.[૧]

આ સઘળા વર્ગના ધર્મગુરૂઓ જરતોસ્તના જમાનામાં જે કિસમનો ધર્મ પાળતા અને પળાવતા હતા તે આપણા પેગમ્બરને પસંદ પડ્યું નહિ. એ સાહેબની આગમજના પેશદાદ જમાનાના ઇરાની શાહો અને ઇરાનીઓ અવસ્તાવાણીમાં "પઐાઇર્યો ૠષય" (પોયેંદકેશી) ને નામે

૧ વેદમાંથી આ ત્રણે વરગોનાં નામો આ પ્રમાણે મળે છે :—કવિ, કૃપણ, ઉશિક્ષ.

ઓળખાઇ ગયા છે, જેમની યઝદાંપરસ્તી દીન ભલા ઇઝદોને ઇજવાની હોવાથી તેઓને અવસ્તામાં વખાણ્યા છે. ત્યારબાદ જરતોસ્તના વખ્તની લગોલગ આગમજના જેઓ તે જુની ભલી દીન પ્રમાણે ચાલતા હતા તેમને પણ "નમાનઝ્દિસ્ત" ને નામે વખાણ્યા છે, પણ જરતોસ્તના સમયના લોકો જેઓ તે પુરાણી ભલી દીનનો તિરસ્કાર કરી અથવા તેમાં પુષ્કળ બારકી ખુરી રાહરસમનો ભેળ કરીને તે પ્રમાણે ચાલતા હતા તેમની સામે જરતોસ્તે શબ્દરૂપી લડત ચલાવીને તેમને હરાવ્યા અને ગુસ્તાસ્પના ઇરાન દેશમાં તે શાહની સાહેતા હેઠળ પોતાની અહુરમજદી-જરતોસ્તી દીનનો ફેલાવો કીધો.

જરતોસ્તી દીન શાહ ગુસ્તાસ્પે કબૂલ રાખી, એટલું જ નહિ પણ તેનો ફેલાવો કીધો, એટલામાટે અવસ્તામાં એ શાહની જબરજ સ્તુતિ ગાવામાં આવી છે. જરતોસ્તે પોતે ગાથાવાણીમાં તેને વખાણ્યો છે. વળી આ કામ માટેજ એ શાહને જરતોસ્ત પછી ખુદાઇ નૂર મળ્યું હતું. જમ્યાદ યસ્ત મુજબ ખુદાઇ ખોરેહ ગુસ્તાસ્પને મળ્યું તેની બરકતથી તે શાહે મઝ્દયસ્ની જરતોસ્તી દીનને વખાણી અને તેના દુશ્મનો તથા નાપાક દેવો (યાને દેવપરસ્ત લોકો) નો નાશ કીધો.

પ્રથમ જરતોસ્તે પોતાની દીન માટેની લડત કેમ ચલાવી અને ત્યારબાદ ગુશ્તાસ્પે દુશ્મનોનો કેમ નાશ કીધો તે હવે આપણ વાંચીશું.

ફસલ ૩—પેગમ્બરી માટેની તૈયારીઓ.

હોરમઝ્દ સાથની મુલાકાત.

અશો જરતોસ્ત હોરમજદનો પેગમ્બર મુકરર થાય અને તેની દીન ફેલાવે તે આગમજ અનેક બનાવો બન્યા. તેમાંના મુખ્ય એ કે જરતોસ્તની હોરમજદ સાથની મુલાકાત—તેણે તેને જોવો—તેની જોડે વાતો કરવી—તેને સવાલો પુછી દીનના ભેદો જાણી લેવા—પેગમ્બરીને માટેનું તમામ જ્ઞાન હાંસલ કરવું. આ સઘળું બન્યું. જરતોસ્તને જે જોઇતું હતું તે મળ્યું. તેને મઝ્દનાં દર્શન થયાં. તેણે તે સાહેબની મુલાકાત લઇ પોતાનાં દિલમાં ઉત્પન્ન થતા સવાલો સર્વ પુછી લીધા અને એ રીતે જોઇતું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કીધું.

તમોએ એમ નહિ સમજવું કે બે માણસો વચ્ચે થાય છે તેવી આ મુલાકાતો હતી યા તેના આ સવાલ જવાબો હતા. ગાથામાં જરતોસ્ત પોતે એ બાબતમાં અચ્છી સમજણ પાડે છે. તેણે અહુરમજ્દને જોયો ખરો, પણ તેને પોતાનાં તનની નહિ પણ મનની આંખે તેણે જોયો હતો. તેણે તેને સવાલો પુછી જવાબો મેલવ્યા ખરા, પણ તે જવાબ હોરમજ્દે પોતાની કોઇ માણસના જેવી જબ્બાન બોલીને આપ્યા નહિ હતા. જરતોસ્તે તે જવાબો સાંભળ્યા ખરા, પણ તે તેનાં શરીરના કાનો વડે સાંભળ્યા ન હતા. જરતોસ્તનો કલ્પેલો જગતનો કર્તા માણસનાં જેવાં રૂપ કે બાટ, સ્વભાવ કે ખવાસ, આકૃતિ કે પ્રકૃતિનો નથી. તેની સાથની મુલાકાતની જ્યારે જરતોસ્ત બાહેશ કરે અને તે બાહેશ પાર પડે ત્યારે તે માણુસાઇ આકૃતિ કે પ્રકૃતિની હોઇ શકેજ નહિ.

સવાલ જવાબવાળાં મથકો.

પેહલવી "દીનકર્દ" મુજબ જરતોસ્ત ૩૦ વર્ષનો થયા પછી પોતાનું ઘર છોડી ચાલી ગયો હતો, અને દશ વર્ષ બાદ તેણે પેગમ્બરીનો દાવો કીધો હતો. ઘર છોડીને તે કયાં ગયો હતો? એવું જણાય છે કે તે એક પહાડ અને એક જંગલ તરફ ગયો હતો. વંદીદાદમાં એક ઠેકાણે આ પહાડ અને જંગલને "પવિત્ર સવાલ જવાબવાળાં" કહ્યાં છે. આ "પવિત્ર સવાલ જવાબ" તે કયા? એનો ખુલાસો એમ આપવામાં આવે છે કે હોરમજ્દ અને જરતોસ્ત વચ્ચે જે સવાલ જવાબો થયા હતા તે. જો એમ છે તો સવાલ થશે કે તે કયો પહાડ અને કયું જંગલ હતાં કે જ્યાં આ પુરસેશ પાશોખ (સવાલ જવાબ) થયા હતા? આ બાબતમાં જંગલ વિશે કાંઇપણ ઇશારો મળતો નથી, પણ ઇજસ્નેમાંથી પહાડનું નામ મળે છે. ત્યાં[૨] માંથ્રવાણીને, વંદીદાદને, જરતોસ્તી કાયદા યાને દીનને, બલી મજ્દયસ્નની દીનના લાંબા વખ્તના રિવાજને, વગેરેને યાદ કીધા પછી સ્તુતિ કરનાર કહે છે કે "મજ્દના પેદા કીધેલા, પુરતું સુખ આપનારા ઉષિદરેન પહાડને હું યાદ કરું છું." આ ઉષિદરેન પહાડ તે કયો અને તેને યાદ કરવાનો શો સબબ? પહાડને માટે કહેવામાં આવે

---

૧ યસ્ન ૨૨, કં૦ ૧૯. ૨ હા ૧, કં૦ ૧૩-૧૪.

છે કે તે વએકેરેત (સજીસ્તાન) પ્રાંતમાં આવેલો હતો, જેને પેહલવી લખાણોમાં "હુશદાસ્તાર" નું નામ મળ્યું છે, જેનો અર્થ "હુશિયારી ધરાવનાર" એવો થાય છે. એ પહાડને આ નામ એટલામાટે આપવામાં આવેલું મનાય છે કે એ પહાડ અને તેને લગતાં જંગલમાં અશો ઝરતોસ્તે રિયાઝતમાં વર્ષો ગુજાર્યાં હતાં અને અહીંજ તેણે આસ્માની હોશ યાને અક્કલ મેળવી હતી, અને અહીંજ હોરમઝદ સાથે ઝરતોસ્તને દીનની બાબતમાં વાતચીત થયલી કહેવાય છે.[1] બીજાઓ વળી એમ ધારે છે કે આ વાતચીત અસ્નવત પહાડ ઉપર થઇ હતી, કેમકે આઝરબાઇજાનમાં આવેલો છે, અને આઝરબાઇજાનની પડોશમાંજ મીડિયા પ્રાંતમાં રએ શેહર હતું, માટે ઝરતોસ્તે ત્યાં જઇ ખુદાઇ જ્ઞાન મેળવવાની કોશેશ કીધી હોય.[2]

આ કરતાં વધારે અવસ્તાવાણીમાંથી આપણને કશું મળતું નથી, તોપણ સવાલ જવાબ થયા હતા એ બિના તો ગાથાવાણીમાં પેગમ્બર પોતે જાહેર કરી જાય છે, માટે તે બાબે કશો શક રહેતો નથી. આ સવાલ જવાબ ગમે તે પહાડ ઉપર થયા હોય તેનો વાંધો નથી.

ઝરતોસ્તે હોરમઝદને કેમ જોયો.

હવે આ સવાલ જવાબ કેવા પ્રકારના હતા? ઝરતોસ્તને શું જોઇતું હતું? તે શું જાણવા માંગતો હતો? દુનિયાદારી ત્યાગ કરીને, ઘરબાર છોડી જંગલમાં જઇને તેણે હોરમઝદ ઉપર મન લગાડયું હતું તે તો તે સાહેબ પોતેજ જણાવી જાય છે. પ્રથમ તો તે પોતાના જમાનાનાં લોકોની ધર્મ સંબંધી નીચી સ્થિતિ જોઇને કમકમ્યો, તે સુધારવાની કોશેશમાં નિષ્ફળ્યો, ત્યારે તે પોતાનાં મનમાંથી અનેક ઇલ્જાદોનો વિચાર કહાડી નાખીને એકંદર સર્વ શક્તિવાન ખુદાની શોધમાં મંડયો રહ્યો. આ જગપિતા કોણ અને કેવો હોવો જોઇએ તેની તેણે પોતાનાં મનથી કલ્પના કીધી. રિયાઝતમાં તેને એક વેળા એવું લાગી ગયું કે પોતે જેની શોધમાં હતો તે પોતાને મળી ચુકયો છે. પોતાની નજરમાં તેણે જગકર્તાને જોઇલીધો. આ તેનાં મનની નજર હતી. આમ કરીને પછી તે બોલી ઉઠયો[3] કે—

---

૧ ફાંગાઃ ખોરદેહ અવસ્તા બા માઝ્દની; હોરમઝદ યશ્ત, ફ૦ ૨૯ ની નોટ.

૨ કામાઃ ઝરતોશ્ત નામુઃ બાબ્ ૪, સફે ૧૪૫–૪૬, બીજી આવૃત્તિ.

૩ ગાથા અહુનવદઃ ઇઝ૦ હા ૩૧, ફ૦ ૮, ૯, ૧૦.

અય હોરમજદ! તને મેં મારી આંખો વડે જોયો છે, જોઇને પકડી રાખ્યો છે, મારી આંખોમાં મેં તને સમાવ્યો છે, અને હવે મેં તને સર્વથી પહેલો, પાક મનસ્નીથી પરસ્તેશ કરવા લાયકનો, ભલાં મનનો પિતા, રાસ્તીનું ખરૂં મૂળ, તથા દુનિયાનાં તમામ કામો ઉપર સાહેબી ભોગવનાર ગણ્યો છે. તું જ સંપૂર્ણ મનસ્ની ધરાવનારો છે, દુનિયાને બનાવવાની મિનોઇ અક્કલ તું જ ધરાવે છે, અને જે ધણી ઉદ્યોગી હોય તેને યા જે નિરૂદ્યોગી હોય તેને માટેના સારા માઠા રસ્તા તેં જ મુકરર કીધા છે. જે ઉદ્યોગી છે તેને તેં આબાદી કરનાર, રાસ્તીનો સાહેબ, અને ભલી મનસ્નીનો વધારો કરનાર તરીકે પસંદ કીધો છે, કારણકે, અય હોરમજદ, આળસુ માણસ કેજે ઠગારો હોય છે તે દીનના સારા કાનુનનો ફાયદો મેળવી શકતો નથી.

પેગમ્બરે પુછેલા પ્રશ્નો.

આ હકથી પોતાના કલ્પેલા જગકર્તાનો પોતે એકરાર કરવા પછી હવે જરતોસ્ત તેને કેટલાક સવાલો પુછવાની ખાહેશ કરે છે. તે પોતાના ખુદાને પુછી જ્ઞાન મેળવવા માગે છે કે—

જે કાંઇ હમણા બને છે અને હવે પછી બનશે તે તું મને કહે. અશો માણસને સારાં કામોનો બદલો શેવટે મળનાર છે તે બાબે તું મને સમજાવ. જે ધણી દુષ્ટ પાપીને સત્તા મેળવી આપે છે તેને તથા જે શખ્સ ખેતી કરનાર ખેડુતને, ગાયઢોરને અને અશો માણસને દુખી કરેછે તેને કેવી શિક્ષા મળવી જોઇયે તે તું મને જણાવ. હું તને પુછું છું કે જે દાના આદમી સારી સત્તાના વધારાને માટે કોશેશ કરતો હોય, તેનાં તે કામો કેવાં હોવાં જોઇયે, તે પોતે કેવો હોવો જોઇયે, તે તારી સફનો ક્યારે થઇ શકે? વધારે ચઢતા દરજ્જાનું શું છે—રાસ્ત માણસ જે પસંદ કરે તે કે દુષ્ટ માણસ પસંદ કરે તે?

આ સઘળા શરૂઆતના સવાલો[1] છે, અને તે પુછીને જરતોસ્ત અર્જ કરે છે કે—અય હોરમજદ! તારાં ભલાં મન (બહમન) ની નિશાનીઓ હવે તું મને જાહેર કર.

અને આ સવાલોના જવાબો પોતાને મળ્યા હોય એવું ગાથાવાણીમાં આગળ ચાલતાં જરતોસ્ત ખુલ્લું જણાવે છે. પેગમ્બરીનું મહાભારત કામ માથે ઉઠાવી ગુમરાહ લોકોને ભલી રાહનુમાઇ કરતી વેળા જરતોસ્ત કહે છે કે—દીનની બાબતોથી જાણીતો થઈ મહારાજની સાહેબ મજદને હવે "હું મારી નજરે ખુલ્લી રીતે જોઉં."[2]

જરતોશ્ત અને સરોશ.

પણ એ આગમચ ભલાં મન (બહમન) મારફતે હોરમજદ તરફની જે નિશાનીઓ જોઇતી હતી તે તેને મળી ચુકી હતી. ભલું મન યાને અક્કલ. અક્કલથીજ જરતોસ્તે ખુદાઈ નિશાનીઓ જોઇ. અક્કલનીજ આંખે તેણે હોરમજદ તરફના પેગામી અથવા કાસદને પોતાની આગળ આવેલો પિછાન્યો. આવા સંદેશા પહોંચાડનાર બે કાસદોનાં નામો અવસ્તાવાણીમાંથી મળે છે. તનદુરસ્તીની બાબતમાં સંદેશો પહોંચાડનાર કાસદ અર્યમન નામનો છે, અને દીનની બાબતનો હુકમ પુગાડનાર સરોશ ઇજદ છે. એક વેળા રિયાજતમાં જરતોસ્તે સરોશને જોયો અને તે ઉપરથી તે અશોએ આ પ્રમાણે હોરમજદને ખબર આપી[3] કે—

> અય હોરમઝદ! જ્યારે તારો પેગામ લાવનાર (સરોશ) અક્કલ (બહમન) ની મારફતે મારી પાસે આવ્યો અને મને પુછ્યું કે તું કોણ છે? અને કયાં ખાન્દાનનો તું છે? ત્યારે અચીત મેં તને આબાદી કરનાર કબૂલ રાખ્યો.

અહીં સરોશ પોતેજ આ સંદેશો લાવ્યો હતો એમ જણાવેલું નથી, પણ આગળ ચાલતાં બીજે ઠેકાણે સરોશનું નામ ખુલ્લું કરેલું છે.

---

૧ ય.જ૦ હા ૩૧, ક૦ ૧૪, ૧૫, ૧૬, ૧૭.

૨ ય.જ૦ હા ૪૫, ક૦ ૮.

૩ ય.જ૦ હા. ૪૩, ક૦ ૭.

ત્યાં[1] જરતોસ્ત હજુ તો પોતાને પેગમ્બરીનાં કામ માટે તૈયાર થતો જણાવે છે. તે હોરમજદને કહે છે[2] કે—

> રાસ્તી મુજબ ચાલનારો સરોશ મોટા દબદબાથી મારી નજદીક (તારી તરફની બશારત આપવા અથવા પેગામ કહેવા) આવે તેની આગમજ હું (તારી પેગમ્બરીનાં કામને માટે) તૈયાર થાઉં છું.

ત્યારે આ રીતે એટલું તો સિદ્ધ થાય છે કે હોરમજદ તરફથી જેની મારફતે જરતોસ્તને પેગામ મળ્યા તે સરોશ હતો. પેહલવીવાળાઓ સરોશને બદલે બહમનનું નામ લખ્યા જાય છે, અને તે પણ એક રીતે ખરૂં છે, કેમકે આ પેગામો અને સવાલ જવાબોનો મૂળ ભેદ ભલું મન અને અક્કલમાંજ સમાયલો છે અને ગાથામાંથી પણ બહમનનું નામ મળે છે. ઉપલા સખુનો બોલ્યા પછી જરતોસ્ત તરતજ આગળ ચાલતાં કહે છે કે સરોશ બહમનની મારફતે મારી પાસે આવ્યો હતો.[3]

હવે જ્યારે સરોશે જરતોસ્તને દેખાવ દીધો અને તેને તેનું નામ નિશાન પુછ્યું ત્યારે પોતે ગભરાઇ તો ગયોજ નહિ, કારણકે તેણે સરોશ મારફતે હોરમજદથી બશારત મેળવવાની–ખુદાઈ જ્ઞાન હાંસલ કરવાની–ખાહેશ કીધી હતી અને તે બાબે તેણે પોતાના મહાજ્ઞાની સાહેબને આગમજથી અર્જ કીધી હતી.[4] એટલામાટે જરતોસ્તે સરોશને પોતાનાં મનની આંખે જોતાંજ અને તેનો સવાલ મનના કાને સાંભળતાંજ પોતે જવાબ આપ્યો કે—

> હું જરતોસ્ત, સપેતમાન ખાન્દાનનો, બદ માણસને માટે એક જાહેર જોરાવર દુશ્મન થવાની અને નેક માણસને માટે તેવોજ જોરાવર ખુશહાલી આપનાર થવાની ખાહેશ રાખું છું.[5]

આતશને માટે નમાજ.

સરોશે એકવાર ફરીને પુછ્યું[6] કે—કઇ ચીજને મોહબ્બત અને માનની

---

૧ ઇ.જ૦ ફ૦ ૧૨.
૨ ઇ.જ૦ હા. ૪૩, ફ૦ ૧૬.
૩ ઇજ૦ હા ૪૩, ફ૦ ૧૩, ૧૫.
૪ હા ૨૮, ફ૦ ૫.
૫ હા ૪૩, ફ૦ ૮.
૬ હા ૪૩, ફ૦ ૯.

નજરથી જોવાને તું ઇચ્છે છે? ત્યારે જરતોસ્તે તેને—અથવા ગાથામાં છે તે પ્રમાણે હોરમજ્દને—જવાબ દીધો કે—

> અય સાહેબ, જ્યાં સુધી મારામાં તાકત રહેશે ત્યાં સુધી તારા આતશને માટે નમાજની અને રાસ્તીની ભેટ હું અચીત કીમતી ગણીશ.[૧]

રાસ્તી અને આતશ તરફ માન અને મોહબતની નજરથી જોવાની પોતાની ઇચ્છા દેખાડીને હવે જરતોસ્તે પોતાની તરફના જે વધુ સવાલો પુછવાની બાહેશ કીધી તે સવાલો દીન બાબેનું જ્ઞાન મેળવવાને લગતા હતા. સરોશના આવ્યાથી અને તેના તરફથી ખબરદારી મેળવ્યાથી પોતે દાનાઇ હાંસલ કીધી હતી, એમ કબૂલ કર્યા છતાં જરતોસ્તને હજુ વધારે જ્ઞાનની તલબગારી હતી.

એવું જણાય છે કે આ વેળાએજ હોરમજદે જરતોસ્તને પેગમ્બરીનું મહાભારત કામ સોંપ્યું હતું, પણ તે કામની કૃતેહ બાબે પોતાને શક પડવાથીજ તે નવું જ્ઞાન સંપાદન કરવા માંગતો હતો. પેગમ્બરીનું આ કામ તેને મળે તે આગમજ એક બનાવ બન્યો. આ એક અલંકાર માત્ર છે, અને તે ગાથામાં જરતોસ્તે પોતે અસરકારક રીતે રજુ કીધો છે.

દુનિયાના આત્માનો પુકાર.

અવસ્તાકાળીમાં—બલકે ખુદ ગાથાવાણીમાં—આ દુનિયાને એક ગાયનું અલંકારિક રૂપ આપ્યું છે. દુનિયામાં જ્યારે અનેક કિસ્મની બદીઓ વધી પડે છે, અને ચોતરફ ખરાબીઓ ફરી વળે છે, ત્યારે સમજુ માણસો તે સામે મોટો પુકાર ઉઠાવે છે, અને જગકર્ત્તાની પ્રાર્થના કરી કોઇ મોટા ધર્મગુરૂ કે પેગમ્બરની માંગણી કરે છે. ગાથાની અલંકારિક ભાષા મુજબ આ દુનિયાના આત્માએ અહુરમજદની દરબારમાં પુકાર ઉઠાવ્યો કે —મારી ઉપર ગુસ્સા, લટફાટ મારામારી, ખરાબી, બખેડા, જુલમ, વગેરેનું રાજ્ય ચાલે છે, તેમાંથી તમો સિવાય મને બીજું કોણ બચાવશે? જો તમો મને ભલો ઉધમ શીખવો, યાને બેકા મારફાડ અને બુરાઇ છોડી દઇને ઉદ્યોગી થાય, તો આ સઘળી ખરાબીઓ દૂર થઇ જાય.[૨]

---

૧ હા ૪૩, ક૦ ૯. ૨ ગાથા અહુનવદઃ યજ્ઞને, હા ૨૯, ક. ૧

આ ફરિયાદ સાંભળીને મજદે "અષ" યાને સુલેહશાંતિ ભરેલી રાસ્તીના ખાવંદ અથવા સરદારથી જાણવા માંગ્યું કે—દુનિયાની ખલકતનાં રક્ષણને માટે કોણને સરદાર તરીકે ઠરાવિયે, કેજે તેનો બચાવ કરે અને તેની ઉપર સત્તા ભોગવે, ઉદ્યમથી તેને આબાદ કરે, અને બુરા માણસોના જુલ્સાને હટાડીને તેની વૃદ્ધિ કરે? અષ તરફથી જવાબ મળ્યો કે—તે સરદાર એવો હોવો જોઇયે કે જે દુનિયાનાં લોકો ઉપર ધાતકીપણું નહિ ગુજારતાં બેઆજાર હોય; પણ દુનિયામાં વસનારાં માણસોમાંનો કોઇ પણ એવો બેઆજાર મને જણાતો નથી, કેજે આબરૂદાર અને રાસ્ત લોકોની વૃદ્ધિ કરે. દુનિયામાં વસતા હૈયાત માણસોમાં તે સૌથી જોરાવર હોવો જોઇયે, કે જેથી તેના મદદગારો તેના સખુન અને હુકમને માન આપે.

સરદાર તરીકે જરતોસ્તની પસંદગી.

આ ઉપરથી અહુરમજદે દુનિયાની સરદારી માટે જરતોસ્તને પસંદ કીધો. તે આબાદી કરનારે પોતાના પસંદ કરેલા પેગમ્બરને કહ્યું કે—

> દુનિયા અને દીનને લગતો કારોબાર ચલાવી શકે એવો સરદાર બીજો કોઇ જણાયલો નથી, માટે દુનિયાની આબાદી કરનાર અને દીનને માટે મહેનત કરનાર તરીકે મેં તને પેદા કીધો છે, અય જરતોસ્ત!

આ રીતે જરતોસ્તને પોતાના પેગામી તરીકે પસંદ કરી અહુરમજદે દુનિયાના આત્મા (ગાય) ને ખબર આપી કે—

> જેણે એકલાએ મારી શીખામણ સાંભળી છે અને જે મને આ દુનિયામાં ઉત્તમ જણાયો છે, તે સપેતમાન જરતોસ્ત છે, જે પોતે મારી મદદથી રાસ્તીનો ફેલાવો કરવા તથા દુનિયાની બૂરી કર્જો શી છે તે જાહેર કરવા ધરે છે, માટે હું તેને સત્તા આપવા માંગુછું.

પણ આ પસંદગી દુનિયાના આત્માને પ્રથમ વાજબી લાગી નહિ. જરતોસ્તની દીન અને દુનિયા ઉપરની સરદારી તેને ફતેહમંદ જણાઇ નહિ. તેણે ફરીથી પુકાર મારીને ફરિયાદ કીધી અને દાદ ચાહી કે—

> મારાં સંકટો દૂર કરવા માટે એક અણગમતો સરદાર અથવા એક નમળો માણસ મને કશી મદદ આપી શકે નહિ; માટે હું

તો એક આપએખ્તિયાર સરદાર માગું છું, કેજે બલકતને પોતાની મર્જી મુજબની મજબૂત મદદ આપી શકે.

આ અવિશ્વાસ છતાં અહુરમજદની પસંદગીમાં ફેરફાર થયો નહિ. બુદ્ધ જરતોસ્તને પણ આનાકાની કરતો જોઇને તે મહાજ્ઞાની સાહેબે તેને કહ્યું કે—

તારી રાસ્તીને લીધે, અય જરતોસ્ત, દીન અને દુનિયાનો કારોબાર ચલાવનારો તારા સિવાય બીજો કોઇ પણ સરદાર કે વડો ધર્મગુરૂ મને જણાતો નથી, અને તેટલામાટેજ હું જગકર્તાએ આ દુનિયાની આબાદી કરનાર તરીકે તથા દીનને માટે કોશેશ કરનાર તરીકે અચીત તનેજ પેદા કીધો છે.[૧]

હોરમજદી મદદની જરૂર.

આ રીતે સપેતમાન જરતોસ્ત દીન અને દુનિયાનો સરદાર નેમાયો. પણ અહુરમજદી પસંદગી પછી અહુરમજદી મદદની મોટી જરૂર જણાઈ. જરતોસ્તે તે આ રીતે માગી—

અય સાહેબ! મારા શાગેર્દો અને મદદગારોને તું કુવત તથા સત્તા આપ, કે જેથી અમો દુનિયાના લોકોને નેકી મારફતે ખુશહાલ તથા સુખી બનાવિયે.

ફરીથી જરતોસ્ત માગે છે કે—

મને રાસ્તી, નેક વિચાર અને કાયુ ક્યારે મળશે? પેગમ્બરીનું જે મોટું સહાસકર્મ બજાવવાનું તેં મને સોંપ્યું છે તે માટે મને પુરતી મદદ આપ, કારણ કે એ તારી બક્ષેશની મને ઘણી જરૂર છે.

દુનિયાનું રવાન પણ એજ રીતની માગણી કરતું હતું. તેને પણ જરતોસ્ત જેવા એક ધર્મગુરૂ અને વાએજ કરનારની જોડે એક સ્વતંત્ર સરદાર જોઇતો હતો. જરતોસ્ત અથોરનાન હતો, પણ તેની જોડે તે રથેસ્તાર યાને પાદશાહી દરજ્જાનો અને પેહલવાની બાજુનો હોવો જોઇયે, એ ઉપલાં રવાનની માગણી હતી અને જ્યારે જરતોસ્તને તેવો દરજ્જો

---

૧ ઇજ૦ હા ૨૯, ક૦ ૬

મળ્યો ત્યારેજ તે રવાન શાંત થયું—ત્યારેજ દુનિયામાંથી ગેાયા અવ્યવસ્થા દૂર થઇ અને ત્યારેજ સુલેહ અને શાંતિ પંથરાઇ.[૧]

પેગમ્બરી માટેની કેાશેશ.

જરતોસ્તને પેાતાને પણ લાગ્યું કે હેારમજદે સરેાશ મારફતે તેને જેટલું જ્ઞાન આપ્યું છે તેટલું પુરતું નથી. તેણે તે મહાજ્ઞાની સાહેબને કહ્યું[૨] કે—

> તારા કલામેાની બરકતથી હું દાના તેા થયેા ખરેા, પણ તેં મને જેટલું શીખવ્યું છે તેટલુંજ દુનિયાના લેાકેામાં ફેલાવેા પામવાને માટે મુસ્કેલ છે, કેમકે તે પુરતું નથી. તેાપણ તેં મને જે કાંઇ શીખવ્યું છે તે સર્વોત્તમ છે, માટે હું તેા તારેા હુકમ બજા લાવીશ.

આ હુકમ પ્રમાણે જરતોસ્તે ઇરાનમાં ખુદાના પેગમ્બર દાખલ દીન અને દાનાઈનેા માર્ગ દેખાડવા માટેની કેાશેશ કરવા માંડી, જેમાં તેને પુરતી ફતેહ મળેલી લાગતી નથી. દીનકર્દ નામે પેહલવી કેતાબમાં જણાવ્યું છે તેમ જરતોસ્તે પ્રથમ પેાતાનાજ પ્રાંતના દેવયસ્ન લેાકેામાં નવી દીન ફેલાવવાની કેાશેશ કીધી અને તેવા લેાકેાના રાજાઓની મદદ માંગી, જે તેને મળી તેા નહિ, પણ તેનેા જાન વટીક ધાસ્તીમાં આવી પડયેા. આથી તેણે પેાતાના ખાવંદ પાસે પાછેા જઇ અર્જ ગુજારી[૩] કે—

> અય સાહેબ! મારી નેમ જે તારી દીનનેા ફેલાવેા કરવાની છે તે પાર પાડવા માટે તું મને લાંબી જિંદગી બક્ષ.

આ વખ્તે સરેાશે તેને પાછેા દેખાવ દીધેા અને ધીરજ આપતાં કહ્યું કે—

> તું સબુરી પકડ, કારણકે "એક સંતેાષી વિચાર સૌથી સરસ ચીજ છે."

---

૧ મી૦ શા૦ કા૦ હેાડીવાળા કહેવા માંગે છે કે જે ગાયે ફરિયાદ કરી તે પૃથ્વીરૂપી ગાય નહિ પણ વૃષભ (Taurus) નક્ષત્રરૂપી ગાય હતી, જેનેા અમલ ઉતરવાના બનાવને ગાયની ફરિયાદનું રૂપ મળ્યું છે.—Zoroaster &c. in the Big Vedas—સદે ૫૮ ઇત્યાદિ.

૨ ઇજરને, હા ૨૯, ક૦ ૧૧. ૩ તેજ, ક૦ ૧૩.

વળી તેણે વધાર્યું કે—

એક ગમે એવો સંપૂર્ણ માણસ હોય તોપણ તે બુરા માણસોને રાજી રાખી શકતો નથી, કારણ તે બુરાઓ તો રાસ્તા માણસોને નઠારા ગણતા આવેલા છેજ.[1]

આથી જરતોશ્તને દિલાસો મળ્યો અને હિમત આવી. પેલી ગાયનાં અથવા દુનિયાનાં રવાને પોતાને માટે જે સખુનો કહ્યા હતા તે યાદ કરીને હવે પેગમ્બરે પોતાના પેદા કરનારની નેમાજ કીધી. પોતાના હાથો ઉંચા કીધા, અને પેગમ્બરીનાં કામને ખુશહાલીભરેલું અને મહત્વનું ગણીને પેલાં રવાનને ખુશહાલ કરવા ચાહ્યું. તે બોલી ઉઠયો[2] કે—

"નમનતાબથી હાથ ઉંચા કરીને સૌથી પહેલાં અણદિઠ આબાદી કરનાર હોરમજ્દનાં તમામ રાસ્તીભરેલાં કામોને અને ભલાં મનની અકલને આ ખુશહાલીમાં હું માગું છું, કે જેથી કરીને દુનિયાનાં રવાનને હું ખુશહાલ કરું!"

વળી એજ વેળા તેણે હોરમજ્દને બહમન (ભલાં મન)ની મારફતે પહોંચવા ચાહ્યું, અને કબૂલત આપી[3] કે—

"જ્યાં સુધી હું શક્તિ ધરાવું છું તથા કુવત રાખું છું ત્યાં સુધી રાસ્તીની બાહેશમાં રહેવાને હું લોકોને શીખવીશ.[4]"

ફસલ ૪—દીન દુશ્મનોની પહેલી શિકસ્ત.

દીનના ફેલાવાની બાહેશ—પેગમ્બરનું પહેલું ભાષણ.

અને આ કબૂલત પાર પાડવાને તે હવે ઇરાનમાં પાછો ફર્યો. પહાડ અને જંગલ છોડી તે દીનના ફેલાવા માટે વસ્તીમાં આવ્યો. તેણે હવે પોતાનાં ખુદાઇ જ્ઞાનથી બળવાન બનીને દીનની બાબતમાં વાઅજો આપવા માંડી. પહેલાં તો તેણે અહુરમજ્દની બે વડી શક્તિઓ સપેન્તો મિનો (સપેનામિનો) અને અંગ્ર મિનો (ગનામિનો) વીશે સમજણ પાડી, તથા તેઓ બન્નેનો સાહેબ જે હોરમજ્દ પોતે છે તેનીજ સેતાયશ કરવી રવા

---

૧ યજ૦ હા ૨૯, ક૦ ૧૫. ૨ યજ૦, હા ૨૮, ક૦ ૧.
૩ તેજ, ક૦ ૨. ૪ તેજ, ક૦ ૨.

છે એમ સમજાવ્યું, અને હોરમજદ તરફથી પોતે જે કાંઇ શીખ્યો હતો તેને પવિત્ર અને ખુશીવાળા માંથ્ય ગણીને રવાનને નેક રાહ ઉપર લાવનારાં તે શિક્ષણને શીખવા લાયક અને ફાયદાકારક જણાવ્યું. તેણે કહ્યું કે—

> મારી ઉત્તમ નસીહતોને તમારા કાને સાંભળો તથા તમારી રોશન વિચારશક્તિથી તે ઉપર દરિયાફ્ત કરો. તમો દરેક જણ પોતપોતાની મર્જી મુજબ સારૂં માઠું પસંદ કરો તે આગમજ તમો મારાથી વાકેફ થવા માટે બીદાર થાઓ. પેલા બે મિનો વિચારમાં, વચનમાં અને કામમાં પોતપોતાની ખાસિયત મુજબ સારા કે માઠા છે. દુનિયાનાં લોકોમાં જેઓ સારાં ડહાપણવાળા છે તેઓએ રાસ્તી અખ્તિયાર કીધી છે, પણ ખરાબ દાનેશવાળાઓએ તેમ કીધું નથી. આ બે મિનો જ્યારે પહેલા સાથે મળ્યા ત્યારે સપેનામિનો કે જે રાસ્ત લોકોને માટે સૌથી સારી મનસ્નીવાળો છે. તેણે જિંદગી અને ગનામિનો કે જે ખુરાઓમાં બદ મનસ્નીવાળો છે તેણે નાશ પેદા કીધાં. ખુરા મિનોએ સૌથી દુષ્ટ કામ પસંદ કીધું; આબાદી કરનાર મિનોએ રાસ્તી પસંદ કીધી. એજ રીતે જેઓ દીન ઉપર એતેકાદ રાખીને હોરમજદને ખુશહાલ કરે છે તેઓએ પણ રાસ્તીજ પસંદ કરે છે. જેઓ દેવયસ્ની યાને ખુરાઇને પસંદ કરનારા છે તેઓ આ બે મિનો વચ્ચેનો તફાવત બરાબર સમજી શકયા નહિ અને જ્યારે તેઓ દીનની બાબતના સવાલ જવાબ કરવા માટે આવ્યા ત્યારે તેઓને અમે તકરારમાં માત કીધા હતા, છતાં તેઓએ સૌથી ખુરો વિચાર એખ્તિયાર કીધો, અને ગુસ્સામાં આવીને દુનિયાની બરબાદી કરવા તૈયાર થયા, પણ જ્યારે આ ગુનેહગાર માણસો ઉપર મુસીબત આવી પડશે ત્યારેજ તેઓ હોરમજદને પાદશાહ તરીકે પિછાનશે. અય લોકો! કરણી મુજબ સુખ તથા દુખના જે નિયમો હોરમજદે મુકરર કીધા છે તે તમો શીખો અને જાણો કે તે આ છે કે—પાપી માણસોને લાંબા વખ્ત સુધી દુખ ખમવું પડે છે, પણ નેક માણસો સુખ ભોગવે છે.[1]

વળી પેગમ્બરે આગળ ચાલતાં જણાવ્યું કે—

---

૧ યજરને, હા ૩૦ નો મુખ્ય સારાંશ.

મારી શીખામણોના કલામો એવા છે કે જે આગળ કદી સાંભળવામાં આવ્યા નથી, અને એ કલામો જેઓ દેવયસ્ની શીખામણોથી અશોઇની દુનિયાને ખરાબ કરે છે તેમને માટે સારા છે, પણ જેઓ હોરમજદ ઉપર ફિદા છે તેમને માટે તો આ શીખામણના કલામો ઘણાજ ઉત્તમ છે. પહેલી નજરે કોઇ માણસને આ દીન ઉપર એટલોકાદ નહિ એસે તોપણ પાછળથી જાહેર સાબેતીઓથી તેનો એટલોકાદ વધારે મજબૂત થશે. સુખાકારી, રાસ્તી અને અમર્ગી મળે અને કાયમ રહે એવી રીતના માંથ્ર અથવા શીખામણ જે વિદ્વાન મને આપે તેનું સૌથી વધારે ભલું થજો! હોરમજદની પાદશાહી નેક મનશનીને લીધે આબાદ રહેલી છે; સૌથી પહેલો વિચાર કરનાર તેજ છે; તેનો ચળકાટ આસ્માનની બેહદ રોશનીઓ સાથ મળી ગયલો છે; પોતાની હરવિસ્પ આગાહ અક્કલથી તમામ ખલકત પેદા કરીને રાસ્તી તથા ઉત્તમ વિચારોને તે ટેકો આપે છે. ભલો ઉદ્યમ કરનાર તથા આળસુ રહેનાર એ બેમાંથી દુનિયાના કાયદાને સારૂ આબાદી કરનાર ખેડુતને હોરમજદે ભલી મનસ્નીનો વધારો કરનાર તરીકે પસંદ કીધો છે. ઠગાઇ કરનાર આળસુ માણસ દીનના સારા કાનુનનો કાયદો મેળવી શકતો નથી. જે માણસ અશોઇથી જિંદગી ગુજારનાર માણસને ઠગે તેનું હામ અંધકારમાં હોય છે, તેનો ખોરાક બદ અને તેનો પુકાર શોકકારક હોય છે. જે શખ્સ પોતાના વિચાર અને કામથી હોરમજદનો દોસ્ત બને છે તેને તનદુરસ્તી અને અમર્ગીમળે છે, તેમજ આબાદી, અશોઇ અને હકુમતની સરદારી તથા ભલાં મનનું સુખ તેને હાંસલ થાય છે.[1]

એક દીન દુશ્મન બાબે ફરિયાદ.

અશો જરતોસ્તની પેગમ્બરીની શુરૂઆતનાં ઉપર જણાવેલી મતલબનાં શિક્ષણથી દેવયસ્ની દુશ્મનોમાં મોટો ગભરાટ ઉત્પન્ન થયો. તેઓ જરતોસ્તની સામે ઉઠી ઉભા થયા. તેઓએ તેનો નાશ કરવા માંગ્યો. એન્દ્ર અને માના નામના બે શત્રુઓ જરતોસ્તની શીખામણોથી બહુ છેડાયા. એ બાબતમાં પેગમ્બર પોતેજ આ રવેશે બોલે છે—

---

૧ ઇ.જરને, હા ૩૧ નો મુખ્ય સાર.

જેઓ બેદિલ થયા છે તેમને રાસ્તીની મારફતે રાહ્ત રાખવા ઇચ્છું છું, પણ અય હોરમજ્દ! મારા હરીફોમાંનો સૌથી જોરેમંદ બેન્દ્વ હમેશાં મારી સામો થયા કરે છે. આ મારાં સંકટમાં મને તું મદદ કર! નેક મનસ્નીથી હું તે દુશ્મનનું મોત (શિકસ્ત) શોધું છું.[૧]

આ બેન્દ્વ દેવયસ્ન પક્ષનો કોઇ એવો મોટો સરદાર હોવો જોઇયે કે જેનાથી જરતોસ્તને અતિ મોટો ત્રાસ મળેલો જણાય છે. તેનાથી પોતે ફિકરમંદ બની ગયા હોય એમ પણ જણાય છે. જરતોસ્ત પોતે કહે છે તેમ "તે દુખ દેનારો, ઠગારો, રાસ્તીથી વેગળો રહે છે અને આબાદી કરનાર સભ્યતાને કબૂલ રાખતો નથી." એવા એક તુંદ અને સરકશ દુશ્મનનું જરતોસ્ત મોત ઇચ્છે છે તે કાંઇજ નહિ પણ તેને પોતાની સાથની તકરારમાં માત કરવાની ઇચ્છા માત્ર છે. એજ શત્રુના સંબંધમાં બીજે ઠેકાણે જરતોસ્ત બોલે છે કે "તેણે, તેના બેશીઓ અને હમશરીકોએ તેમજ તેના માણુસોએ પેગમ્બરીનાં કામમાં ખલલ કરવા ચાહ્યું અને તે માટેની અર્જ ગુજારી, પણ મારાં મનમાં હોરમજ્દની ખુશહાલી છે."—જરતોસ્તનો "હોરમજ્દ બેરખાહ દોરત છે,"— માટે તે સાહેબે "પોતાની સર્વોપરિ સત્તાની રૂએ," નેક વિચાર અને કીર્તિ-ભરેલી રાસ્તીની મારફતે તે દીન દુશ્મનોની અર્જ નહિ સ્વિકારતાં પાછો જવાબ આપ્યો કે જે કોઇ નરમાશથી કામ લઇ ભલાઇ અને આબાદીનો વધારો કરશે તેનેજ હું કબૂલ રાખીશ—તુંદ અને ભગરૂ માણુસને હું કબૂલ રાખતો નથી.[૨]

આમ થવાથી હવે જરતોસ્તને મોટી હિમત આવી, અને તેણે પોતાના હરીફોને તકરારમાં તારાજ કીધા. તેણે તેમને ઠપકો દીધો કે—

અય દેવો, તમો બધા અકોમન યાને બુરા વિચારની તોખમના છો; જે કોઇ તમને આરાધે તે પોતે ઠગારો તથા ગુમરાહ છે; તમારામાં એટલી બધી ઠગવિદ્યા છે કે તે માટે તમો દુનિયાના હકૂત કેસ્વરમાં જાણીતા થયલા છો; તમો મનને એટલું બધું પરેશાન

---

૧ ય.જ૦, હા ૪૯, ક૦ ૧. ૨ ય.જ૦ હા ૩૨, ક ૧—૨.

કરોછો કે માણુસો સૌથી બુરા અને નેક મનસ્નીનો ઇનકાર કરનારા બને છે, અને દેવ લોકોના મળતિયા હોય એવા સખુનો ઓચરે છે, તથા રાસ્તી અને અકલ ગુમાવતા જાય છે. અય એન્દ્ર, અને એન્દ્રના સાથીઓ! જિંદગીનાં સુખ અને અમર્ગી બાબે તમો માણુસોને ખોટું સમજાવો છો કે ગનામિનો બુરા વિચાર, બુરા સખુન અને બુરાં કામોની મારફતે હકુમત ભોગવે છે.[1] પણ તેવું કાંઇજ નથી.

ગનામિનો જરતોશ્તને લલચાવે છે.

ગાથા પ્રમાણે જરતોસ્ત આ રીતે દેવો અને તેમના વડા અકોમન તરફ તિરસ્કાર બતાવે છે, પણ વંદીદાદ પ્રમાણે તો આ અકોમન અથવા ગનામિનો જરતોસ્તને લાલચ બતાવીને પોતાની પક્ષમાં ખેંચી લેવા માંગતો જણાય છે, અને તેમાં જ્યારે દેવની ખસ્લતના તેના શત્રુઓ ફાવતા નથી ત્યારે તેઓ તેના ઉપર તોહમતો જોડી કહાડી તેને સજા કરાવે છે, કેદમાં નખાવે છે, અને બીજે જુલ્મ ગુજારે છે તે પેહેલવી અને ફારસી લખાણો ઉપરથી માલુમ પડે છે. એ બાબે આપણ હવે પછીનાં પ્રકરણોમાં વાંચીશું. અહીં તો વંદીદાદને આધારે જણાવીશું કે ગનામિનોને જરતોસ્તની પેગમ્બરી બાબે ખબર પડી ત્યારે તે ઉત્તર બણીથી દોડી આવ્યો અને પોતાના બૂઇતિ નામના મદદનિશને ફરમાવ્યું કે તેણે દોડયો જઇને જરતોસ્તને મારી નાખવો. આ ફામ બજાવવા "દુખી કરનાર, નાશ કરનાર અને બદકાર" બૂઇતિ, જેને વંદીદાદમાં "દરૂજ" યાને જુઠો કહેલો છે તે, જરતોસ્તની આસપાસ ફરી વળ્યો, એટલે કે બૂઇતિ યાને બુતપરસ્તી કરનાર તે જમાનાના લોકો જરતોસ્તની મજદયસ્ની દીનનો ફેલાવો થતો જોઇને તેને દાબી દેવા માટે હુલ્લડ મચાવી બેઠા. તેઓએ અનેક પ્રપંચો લડાવ્યા, પણ જરતોસ્ત તેમનાથી ડ્યો નહિ. વંદીદાદ મુજબ તેણે બીજું કાંઇ કીધું નહિ પણ અહુનવરની બંદગી ગાઇને તે ભણ્યો અને તેમ કરીને પણ અહુરમજદને યાદ કીધો. હોરમજદને યાદ કરવાથી હિમત મળે છે. એક સંકટમાં આવેલા માણુસને સૌથી પહેલી અને સૌથી વધારે જરૂર હિમતની છે.

---

૧ ઇ.જ૦ હા ૩૨, ક૦ ૧—૫.

આ હિમત આપનારે ફલામ હોનવર છે. એમ સમજીને જરતોસ્તે તે ફલામ યાદ કીધો. આ હોનવરની બંદગીની ખુબી બાબે આપણે આગળાં પ્રકરણમાં[1] વાંચી આવ્યા છિયે. ત્યાં અવસ્તાઇ આધારે આપણે જોયું છે તેમ એ બંદગીમાં હોરમજદની યાદ કીધાથી ચઢી આવેલી બલા દૂર થાય છે. હોનવરનો ફલામ વળી એટલોબધો પુરાણો લેખાયો છે કે દુનિયા પેદા કરતી વેળા એજ સખુન હોરમજદે પોતે યાદ કીધો હતો.[2] આ ફલામની બીજી ખુબીઓ વંદીદાદ અને યજસ્નેમાં જણાવેલી છે, કે જે હિમત અને કુવત સાથ નિસ્બત રાખનારી છે. આવી ખુબીવાળા હોનવરનો ફલામ "યથા અહૂ વઇર્યો" થી "વાસ્તારેમ" સુધી જરતોસ્તે ગાયો, કારણ કે એ ફલામ અથવા બંદગી ગાયનમાં રચાયલી છે, જે સાંભળીને વંદીદાદ મુજબ પેલો જુઠો ખૂબતિ દેવ જરતોસ્તને મારવાને બદલે પોતેજ માર બાધો હોય તેમ ગભરાટમાં પડીને તેની આગળથી નાસી ગયો;—એટલે કે જરતોસ્તને ત્રાસ આપવા આવેલા ખુતપરસ્તો અને જાદુગર લોકો જેઓ હુમલો લાવ્યા હતા તેઓ નિરાશ થઇ વિખરાઇ ગયા. તેઓએ જોયું કે જરતોસ્તને પોતાની દીન ઉપર એટલો બધો ઇતબાર છે કે તે તેને તર્ક કરે અને આપણા પક્ષમાં આવે અને ખુતપરસ્તીને ટેકો આપે એ બની શકવાનું નથી. તેઓ તેની સામે તકરારમાં ઉતરેલા હોવા જોઇયે, અને ગાથાવાણી ઉપરથી સ્પષ્ટ એમજ જણાય છે કે દેવયસ્ની અને મજદયસ્ની પક્ષો વચ્ચે ઘણીએક તકરારો ચાલી હતી, જેમાં જુના દેવયસ્ની પક્ષનો વડો બૅન્દ્વ નામનો જરતોસ્તનો હરીફ હતો, જે તેને બહુ પજવતો હતો.

ગનામિનોનો ગભરાટ.

વંદીદાદ મુજબ જ્યારે બૂઇતિ દેવ જરતોસ્તને પોતાના એતેકાદ ઉપર દ્રઢ જોઇને તેની આગળથી લાઇલાજ થઇ ચાલી ગયો, અને પાછો ગનામિનોને જઇ મળ્યો ને તેને ખબર આપી કે જરતોસ્તનું મોત આણી શકાય એમ નથી, કારણકે તે પૂર ખોરેહવાળો છે, જે ખોરેહની મદદથી તે જેતી ગયો છે કે બુરા દેવો મારૂં મોત નિપજાવવા માટે ભેગા થઇ

---

૧ જુઓ અગાડી, બાબ ૨, ફસલ ૩, સફે ૫૧.

૨ યજ૦ હા ૧૯, ક૦ ૧, ૨, ૩.

મસ્લેહત ચલાવે છે. તે દેવોની આ મસ્લેહત પછી તેમને જરતોસ્ત સાથ સવાલ જવાબો થયા હશે અને જોશભરી તકરાર ચાલી હશે એમ પણ વંદીદાદ ઉપરથી જણાય છે, કારણ કે બૂઇતિ દેવના નિરાશ થઇ પાછા ફર્યા પછી જરતોસ્ત ઉભો થઇ આગળ વધ્યો અને "બહ મનસ્નીથી પુછેલા કીનાખોર સવાલો મઘેના ઘણા સખ્ત સવાલોથી કચવાયા વગર" મજબૂત રહીને તેણે ગનામિનોને ખબર આપી કે—

ગનામિનો! અય રૂએ બદકાર તું!
હું મારીશ તારી પેદાયશ જે બહ
અને છે તરીકા દેવોનાથી પૂર;
હું મારશ નસુથને, હું મારશ પરી
ખનાંધ્રેતિ બુરીને, જ્યાંસુધી પૂર્વ
તરફથી જનમશે ભલો સૉશિયોસ,
ને ફેલાવશે મજદયસ્ની તરીક,
કે જ્યારે વખત આવશે રસ્તખેજ.

અહીં જરતોસ્ત સાથની તકરારનો ઇશારો મળે છે કેજે બાબે આપણે આગળા સફાઓમાં વાંચ્યું છે અને પાછળા સફાઓમાં બીજું વધારે વાંચીશું. ગનામિનો બીધો. તે ગભરાટમાં પડયો. પોતાની બહ પેદાયશનો જરતોસ્તથી નાશ થવાની તેને ધાસ્તી લાગી. આથી તેણે ગભરાઇને જરતોસ્તને વિનંતી કીધી કે—

રે ના મારા મારી પેદાયશને તું,
હે બેટા પોરૂષરપના તું અશો!
તજી દે, છોડી દે, ભલી તારી દીન,
ને કર મજદયસ્ની તરીકાને દૂર,
કે પામે તું એવો રૂડો ફાયદો,
જે મળ્યો હતો શાહ વધ્રધનને ખાસ.

હારેમન તરફનો નવો ફરેબ.

અહીં જરતોસ્તને તેના નિરાશ થયલા દુશ્મનો સમજાવી લેતા

---

૧ એરવદ શેo દાo ભરૂચા મુજબ આ વધ્રધનશાહ બાબેનો જે ઇશારો વંદીદાદમાં છે તે ફોદજ નહિ પણ જહાક છે,—Zoro. Relig. & Customs, સફે ૩.

હોય, તેને પોતાની તરફ ખેંચી લેવા માંગતા હોય, તેને મોટી મોટી લાલચ દેખાડી મજદયસ્ની તરીકાથી તેનું સર ફેરવવા માંગતા હોય, એમ જણાય છે. પણ તે સર્વ તરફ જરતોસ્ત પુર તિરસ્કાર બતાવે છે. અક્રોમનનાં રૂપમાં શત્રુઓ જરતોસ્તને એક તરફથી તાનો મારે છે કે તું કોઇ મિનોઇ રવાન ધરાવનારો નથી, છતાં તેઓ તેને મોટી અક્ષેશની લાંચ આપવા માંગે છેઃ—

તું ખાકી છે ઇનસાન, ખાકી જનમ
દીધો જેણે તેઓમાં ખાકીજ છે;
નથી તું મિનો જાન, ખાકી તું છે,
હું જાણું શી રીતે કે પાકી તું છે?
તો માની લે આ વાત મારી તું ખાસ,
કે ખાકી છે પાપી, કરે છે તે ભૂલ;
તેવી તારી છે ભૂલ આ દીને મજદ.
તું છોડી દે તેના ફેલાવાની વાત,
ને કર આપું જે હું નિયામત કબુલ.

આ કિસમના શત્રુના સખુનથી અશો જરતોસ્તને માઠું લાગ્યું તેણે ખુરા અક્રોમનને જવાબ દીધો કે—

રે જા જા, હે પાપી! રે થા થા તું દૂર!
કબુ ના હું છોડું જે છે દીને બેહ.
થશે તારી ઉમ્મેદમાં તું નિરાશ,
કદી રાખતો ના તું મારેથી આશ.
અગર હાડકાં આ જુદાં તનથી થાય,
કે આ મારો પ્યારો કદી જાન જાય,
કે ગુમ થાએ આ મારી બુધ્ધિ તમામ,
ન છોડું, ન ભૂલું, કરી દીન રાસ્ત!
અશારત જે માટેની થઇ છે મને,
સરોશે પુગાડયો છે જેનો પેગામ,
તેની માફતે મેં અહુમજદને
છે પક્કો કીધો રાજી કરવા ઇરાદ;

ને દુનિયાઇ લાલચ અને લોભને
કમીનાં ગણી થોકડે મારીશ હું.
ભલે જાન મારો તું લે, ભાંજ હાડ,
કે કર આ બદન ખાકની મારફાડ ;
ન છોડું, ન છોડું, રે હર્ગીજ હું
જે છે દીન સાચી ને પાપોથી દૂર !
અરે જાણુ, પાપી ગનામિનો દેવ !
થશે ખાક તન પણ રવાન રે'શે પાક;
જીવીને હું મારીશ તારી તમામ
પેદાયશ, જે છે બુરી ને બદકલામ.
થશે સોશિયોસનો સમય ત્યાં સુધી
ન જંપી તને બેસવા હું દઇશ.

પેગમ્બરનું પવિત્ર હથિયાર—હોનવરનો કલામ.

ગનામિનો આ હિમત ભરેલા સબુતોથી બહુ ગભરાયો. તેણે જોયું કે ચાત તો વધી પડી છે. જરતોસ્તના શત્રુઓ તેને પોતાની પક્ષમાં ખેંચવા માંગતા હતા, અને તે ગમે તે કરતાં પણ માનદીલત છે માટે લોભને શરણ થશે એમ માનતા હતા. તેઓ પ્રથમ તેની સાથની ધર્મ સંબંધી તકરારમાં અને ત્યારબાદ તેને ફસાવવાની તદબીરમાં પણ નાઉમેદ થયા. જરતોસ્તે જ્યારે તેમની બુતપરસ્તી તોડવાની અને તેમનાં કામોની ભાંજફોડ કરવાની ધમકી આપી ત્યારે તેઓ ઘણા બીધા; તોપણ તેઓએ જાણી લેવા ચાહ્યું કે જરતોસ્ત કઇ કિસમનાં હથિયારે તેઓના દેવયસ્નો તરીકાનો નાશ કરશે. એટલામાટે અક્રમને તેને આ સવાલ મુકયો—

હથીઆર વિના તું કરવાનો શું ?
તું જંગી બની શી રીતે ફાવશે ?
કયો તે વચન જે વડે મારશે ?
કયો તે સુખન જેથી ધિક્કારશે ?
કના શા વડે કરશે મારી ફલક ?
કહે તારી શી છે એવી તે કુમક ?

પોતાની કને કેવાં મોતેબર, બાકાતર, અને કૃતેમંદ હથિયારો છે કેજે વડે પોતે દીન દુશ્મનો સામે લડાઇ કરવા અને તેમને શિકસ્ત આપવા માગે છે, તે વિશે શત્રુઓના સરદારને જાણીતો કરવાને અશો જરતોસ્તે જરાએ આંચકી બાધી નહિ. તેણે તરત કહી દીધું કે—

સુખન મારૂં ઉત્તમ છે હથીઆર, જાણુ!
કના જેથી થારો પેદાયશ બુરી;
તિરસ્કાર તારો તે હથિયારે હું.
કરીશ, કેજે છે એજમતી, કારગર.
બુરૂં જાણુનારા ગનામિનો દેવ!
મરણ તારૂં છે તે કલામે જરૂર.
જમાનો પુરાણો જેવો છે એહદ,
હથીઆર મારૂં તેવું છે જુનું.
જે સાંભળ, તે હથિયાર હોનવર છે,—
સપેનામિનોએ ઘડેલો કલામ!

જરતોસ્તના દુશ્મનોની નાસભાગ.

આમ કહીને જરતોસ્ત તરત તે હથિયારનો એક કૂટકો ગોયા પોતાના શત્રુઓ ઉપર લગાવતો હોય તેમ હોનવર ગાવા લાગ્યો. આ હોનવર ગાઇને જેમ એકવાર પેગમ્બર સાહેબે બૂશ્તિ દેવને નમાવ્યો હતો તેમ તેજ હથિયાર વાપરીને તેઓએ ગનામિનોને પણ આજેજ કીધો. તે દેવોનો સરદાર ગભરાટમાં પડયો અને તેનું જોઇને તેના સાથીઓ પણ પોતાની હસ્તીનો નાશ થવાનો એમ સમજીને ધ્રુજવા લાગ્યા. આ દેવોનાં વંદીદાદમાં આ પ્રમાણેનાં નામો આપ્યાં છેઃ— પુરમોતવાળો દેવેનાંમ દેવ અંગ્રમિનો, અને તેના સાથીઓ ઇંદ્ર, સાઉરૂ, નાઓંધઇથ્ય, તઉર્વિ, જઇરિચિ, ધાતકી હાથિયાર ધરાવનાર અઍષ્મ, અકતશ, દેવના તરીકાવાળો જિમ (સખ્ત થંડી), પિડા કરનાર ઇથ્યજંગ, નબળાઇ તેમજ જલદીથી બુઢાપો લાવનાર જઉર્વ (જમાન દેવ), બૂશ્તિ, દ્રવિ, દઇવિ (દેવી), કરવિ, અને પઇતિષ (ઘણીજ ખરાબી કરનાર.)[૧]

૧ પેહલવી પુસ્તકોમાં આ દેવોની સમજ નીચે પ્રમાણે આપી છે:—
અંગ્ર અથવા અકોમનઃ દુનિયાનાં લોકોમાં બુરો વિચાર દાખલ કરનાર દેવ.

પોતાના આ સઘળા સાથીઓમાં જઈ ગનામિનો ગુસ્સાથી પુકારી ઉઠ્યો કે—તમો સઘળાઓથી અત્યારસુધીમાં કશું બની શકયું નથી. જરતોસ્તને આપણ મારી કે સમજાવી શકયા નથી, માટે ચાલો તમો અને બીજા સઘળા જેઓ દુરવંદ અને બદ્દાનેશ છો તેઓ અરેજૂર પહાડનાં મથાળાં ઉપર ભેગા થાઓ; ત્યાં આપણ તેનો અને તેની નવી દીનનો ઘાટ કેમ ઘડવો તે બાબે મસલેહત ચલાવિયે.

પોતાના સરદારનો ઉપલો ઠપકો સાંભળીને સઘળા દેવો ગભરાટમાં પડી દોડધામ કરવા મંડયા તથા પોતાનો બચાવ કરવા લાગ્યા, અને પોતાથી કાંઇ બનવું શકાયું નહિ એમ પસ્તાવો કરવા લાગ્યા. તેઓ બોલ્યા કે—

રે અફસોસ! જન્મેલો જરતોસ્ત છે
પોરૂશસ્પને ઘેર, તેનું મરણ
શી રીતે અને ક્યાંથી શોધી શકાય?
તે પોતે છે દેવોનું સર ભાંજનાર,
તદ્દન રાસ્ત કરનારો સરદાર છે;
જુઠાણાને સામુ જુઠું પાડનાર;

દ્રુજ: ભલાં લોકોમાં બદદીનીનો વિચાર ફેલાવનાર દેવ. સાઉર્વ (સાવુર): લોકોને રાજ સામે ઉશ્કેરનાર, દેશમાં જુલમ અને તંગી પહોંચાડનાર દેવ. નાઓંધઈથ્ય: લોકોને નાસિપાસી આપનાર અને નીતિના તરીકાથી પાછા ફેરવનાર દેવ. તઉર્વિ (તવરીચ): વનસ્પતિમાં ઝેર દાખલ કરનાર દેવ. જદરિચ: સર્વ વસ્તુઓને ઝેરી બનાવનાર દેવ. અઈશ્મ (ઈશમ): લોકોમાં ગુસ્સો ઉત્પન્ન કરી દુનિયાનો નાશ કરાવનાર દેવ. અકતાશ: લોકોને દીનદાર દસ્તુરોનાં ફરમાનથી પાછાં ફેરવનાર દેવ. જૂર્વ (જર્મીન): નબળાઈ અને બુદ્ધાપો લાવનાર દેવ. જિમ (જમેસ્તાન): કકડતી ઠંડી ઉત્પન્ન કરનાર દેવ. બૂઇતિ (બુ-) મુર્તિપુજનો દેવ. આ ઉપરાંત પેહલવીમાં બીજા કેટલાક દેવોનાં નામ આ પ્રમાણેનાં બળે છેઃ—તરોમત (અભિમાન અને બુરો વિચાર ઉત્પન્ન કરનાર), મીતોખ્ત (જુઠાઇ પેદા કરનાર), વીજરેશ (અશોનાં રવાનને ઈજા પહોંચાડનાર), ખુતક (માણુસોનાં કામમાં ખલલ કરી તેમને નેક રીતે ચાલતાં અટકાવનાર), ચેશ્મક (વંટોળિયા અને ધરતીકંપ મારફતે દુનિયાને ખરાબ કરનાર), વરૂણ (કુદરતથી ઉલટી રીતનાં કામો કરાવનાર), બુશાસ્પ (બુશાસ્પ) (આળસાઈ ઉત્પન્ન કરનાર), સીજ (કોતાહી અને નાશ કરનાર), ન્યાજ (તંગી અને હાજતમંદી પહોંચાડનાર), આજ (હદ બાહેરનો લોભ પેદા કરનાર), બખ્શ (બખીલાઇ ઉત્પન્ન કરનાર), ફેરફતાર (એકબીજા સાથે અથડાવી મારનાર), રપજૂગ (ચુગળીખોર), અદંશ (કીનાખોર), અપોશ (વરસાદની આબાદીમાં ખલલ કરનાર), ઇત્યાદિ.

અને દેવને ઇજનારાઓને
તથા જે છે જુદ્દ ને બદકાર દેવ,
એ સર્વેની સામે તે હથીઆર છે,
ને સર્વેનો તે નાશ કરનાર છે.

આ રીતે બોલતા અને પોતાની નાચારી બતાવતા ઉપલા સઘળા બદ મનશ્નીના દેવોને માટે વંદીદાદમાં જણાવે છે કે તેઓ એરેન્દ્વૂર પહાડ ઉપર મરસ્નેહત ચલાવવાને બદલે "અંધારી દુનિયા કેજે ગંધાતું દોજખ છે તેનાં તળિયામાં નાસી ગયા."[1]

આ અલંકારિક બયાનનો ભેદ એજ કે જરતોસ્તે જાહેર કરવા માંડેલી નવી દીન સામે તેના શત્રુઓ જેઓનો તરીકો દેવપરસ્તીનો હતો તેઓ ઉશ્કેરાયા, હુમલો લાવ્યા, તેઓએ તોહમતો જોડયાં, પણ અંતે તકરારમાં અને કાવાદાવામાં સદંતર હારીને પોતાની બુરી મોરાદમાં નિષ્ફળ થયા.

ફસલ ૫—પેગમ્બરી માટેની નવી કોશેશ—
સંભાષણ અને ભાષણ.

પેગમ્બરની ફરિયાદ.

જરતોસ્તની સામેની વિરૂધતાનું જે બયાન વંદીદાદને આધારે આપણે ઉપલી ફસલમાં વાંચ્યું છે તેને ખુદ ગાથાવાણીથી ટેકો મળે છે, એટલુંજ નહિ પણ અશો જરતોસ્તનાં પોતાનાં એ લખાણ ઉપરથી વિશેષ એમ જણાય છે કે દુશ્મનોએ પેગમ્બર ઉપર ઘણી મુસીબત આણી હતી, અને એક વાર તો તે સાહેબને પોતાના અને પોતાના સાથીઓના બચાવ માટે કયા મુલ્કમાં આશ્રો લેવા માટે જવું તેની પણ સમજ પડી ન હતી. આ બેળા તેમની હાલત એટલીબધી અનાથ થયલી જણાય છે કે એમના બેશીઓ અને ફરમાંબરદારો તથા નોકર નફરો પણ એમને છોડી ગયાં હતાં. પણ એકજ જણ જરતોસ્તને છોડી ગયું ન હતું, અને તે તેમનો અહુરમઝદ હતો. પોતાનું ગમે

---

૧ વંદીદાદમાંનું ઉપલું સઘળું બયાન ફરગરદ ૧૯ (ફકરા ૧-૪૭)માં આવેલું છે.—કાંગાનો વંદીદાદનો તરજુમો.

તે થાય, પણ પોતાની માઠી સ્થિતિને લીધે પોતે હોરમજ્દને કેમ ખુશ-હાલ કરી શકશે, એજ પેગમ્બરની મોટામાં મોટી ચિંતા હતી. એટલામાટે તેઓ હવે હોરમજ્દ આગળ પોતાની ફરિયાદ લઇ જાય છે અને તેની આગળ પોતાનો હાલ જાહેર કરે છે, તે આ પ્રમાણે—

"મારાં બેશી અને ફરમાંબરદાર મને છોડી ગયાં છે. ત્યારે હવે હું કઇ જગાએ જાઉં? કયો માર્ગ લઉં? દેશના ધંધાદારીઓ કે ધાતકી જુલ્મગારો અને હાકેમો એઓમાંનું કોઇપણ મારાં શિક્ષણ પ્રમાણે ચાલીને મને રાજી કરતું નથી. એમ છે ત્યારે અય હોરમજ્દ, હું તને કેવી રીતે ખુશહાલ કરીશ? મારાં પેગમ્બરીનાં કામમાં મને જોઇતી મદદ મળતી નથી અને મારા સાથીઓ મને છોડતા જાયછે એમ જ્યારે મેં જાણ્યું ત્યારે હું ઘણોજ નામુરાદ થયો. મારી કને સંપતિ ટુંક છે, તેમજ મને હજુ વળગી રહેલા સાથીઓ પણ જુજ છે, તો એવી મારી કમીની હાલત તરફ તું નેગાહ કર. હું નમ્ર-તાથી અર્જ ગુજારૂં છું કે એક દોસ્ત બીજા દોસ્તને આપી શકે તેવો દિલાસો તું મને આપ, અને રાસ્તીની મારફતે ભલું મન કેવી રીતે હાંસલ કરી શકાય તે તું મને શીખવ, કારણ કે ભલું મન એજ મારી દોલત હું ગણું છું. અય સાહેબ, મને બોધ આપનાર તરીકે હું તનેજ પસંદ કરૂં છું. કેટલાક કુવતવાળા ધણીઓ છે, પણ તેઓ તેનો ઉપયોગ ખરાબ રસ્તે કરીને જિંદગીને પાયમાલ કરે છે. એવા પાપીઓ રાસ્તીના મદદગારો અને સચ્ચાઇના સાથીઓને તેમનાં કામો બજાવવામાં હરકતકર્તા થઈ પડે છે. હું તો એમ સમજું છું કે જે કોઇ એવા દુષ્ટ માણસોને તેમની સત્તા ઉપરથી યા તેમની પાપી જિંદગીથી ઉંધે મસ્તક ગબ-ડાવી નાખે છે તે શખ્સ સારાં ડહાપણના માર્ગો ખુલ્લા કરે છે. જેઓ શક્તિવાળા છે તેઓએ તો બુરા માણસોને કદી પણ મદદ કરવી નહિ જોઇયે—તેઓ તરફ કોઇપણ રીતની મેહરબાની કે દયા દેખાડવી નહિ જોઇયે—પણ નેકીની રાહે

ચાલનારા રાસ્ત માણસોને પોતાના બેશી જેવા ગણવા જોઇયે. હું વળી એમ પણ સમજું છું કે જે ઘણી દુષ્ટ માણસને મદદ કરે છે તે પોતેબી બુરા છે, અને જે ઘણી સદ્‌ગુણી માણસને મદદ આપે છે તે પોતે પણ તેવોજ નેક છે. જે માણસ દુષ્ટ માણસને સજા કરવાની સ્થિતિમાં હોવા છતાં તેમ કરતો નથી, પણ તેના તરફ મેહરબાનગી બતાવે છે, તે પોતે દુષ્ટ છે; પણ જેને રાસ્ત માણસ પ્યારો છે તે પોતેબી રાસ્ત છે. એ પ્રમાણેના દીનના ફાયદા, અય હોરમઝદ, તેં પોતે મુકરર ફરમાવેલા છે.[૧]

આ રીતે પોતાની અસલ ફરિયાદ રજુ કરતાં જરતોસ્ત દીનના ફાયદા યાદ કરી સંતોષ લે છે. પણ હજુ ફરિયાદોનું શેવટ આવ્યું નથી. આગળ ચાલતાં તે બોલે છે[૨] કે—

જ્યારે કોઇ દુષ્ટ માણસ કોનો લેવા માટે મારી ઉપર ડોળા કકડાવે ત્યારે મારો અને મારા લાગતા વળગતાઓનો બચાવ કોણ કરશે? એવી વેળાએ તનમનની શાંતિથી રાસ્તીનો વધારો થાય છે. જેઓ મારાં માલ મિલકતને હાનિ પહોંચાડવા માગે છે તેઓ ગુસ્સાથી લાલ પીળા બની જાય છે, પણ તેથી મને કશું નુકસાન થનાર નથી. અદેખા ધણીઓનાં તેવાં કામથી તેમને સુખ નહિ પણ દુખજ હાંસલ થશે. જિંદગીની સર્વોત્તમ બક્ષેશ ધરાવનાર જે નર અને નારીઓ રાસ્તીને ખાતરજ રાસ્ત અમલ કરશે, અને ભલી મનસ્તીથી પોતાની સત્તા વાપરશે, તેઓને હોરમઝદની આરાધના તરફનો માર્ગ હું બતાવીશ અને તેથી તેઓ બહુ-સ્તનું સુખ હાંસલ કરશે, પણ જે કાફો અને કરપો પોતાની સત્તાથી કીધેલાં બરાબ કાંમોથી માણસજાતની જિંદગી પાયમાલ કરવા માંગે છે તેઓની જગા હંમેશાં દરૂજનાં મકાનમાંજ થવાની.

---

૧. ઇજશ્ને, હા ૪૬, ક ૧ થી ૬. ગાથા ઉસ્તવદ, હા૦ ૧. ૨ તેજ, ક૦ ૭ થી ૧૧.

જરતોશ્તે હોરમજદને પુછેલા સવાલો.

દુનિયામાં ફેલાવવામાં આવતી બદી અને દુર્વંદીની સામે આ રીતની ફરિયાદ કરીને મુગા નહિ બેસતાં જરતોસ્ત હવે કેટલુંક નવું જ્ઞાન હોરમજદથી જાણવા ચાહે છે, અને તેટલામાટે પોતાનાં મનમાં ઉભા થતા નવા નવા સવાલો તે તેને પુછે છે. એક તરફથી પોતે સવાલોપર સવાલો પુછે છે અને બીજી તરફથી સરોશ મારફતે પોતાને તેના જવાબો હોરમજદ તરફથી મળતા હોય એવી બશારત થતી સમજી લે છે. પહેલાંથીજ પોતે ધરાવે છે કે સરોશ ભલાં મન (બહમન) સાથ હોરમજદની મદદની બશારત આપવાને અમારી નજદીક આવે તો સારું.[૧] આ પછી સવાલો શુરૂ થાય છે, તે આ રવેશે—

> અય હોરમજદ, હું જે કાંઇ તને પુછું તેનો તું મને ખરો જવાબ દેજે કે (૧) સૌથી સરસ જિંદગીનું મૂળ શું છે? (૨) જે કોઇ ગેતી અને મીનો એ બંને દુનિયાને કબૂલ રાખે તેને કેવી રીતે ફાયદો હાંસલ થાય? (૩) શુરૂઆતમાં રાસ્તીનો પેદા કરનાર તથા પિતા કોણ હતો? (૪) કોણે સુરજનો તથા સેતારાઓનો માર્ગ મુકરર કીધો? (૫) તારા સિવાય બીજો એવો કોણ છે કે જેનાથી માહતાબ વધે છે અને ઘટે છે? (૬) જમીન તથા આસ્માનને પડી જવાથી કોણ ટેકાવી રાખે છે? (૭) પાણી અને ઝાડપાનને કોણે બનાવ્યાં? (૮) પવન અને વાદળાંને કોણે ઝડપ બક્ષી? (૯) ભલાં મનનો પેદા કરનાર કોણ છે? (૧૦) કયા કારીગરે રોશની અને અંધકાર બનાવ્યાં? (૧૧) કયા કારીગરે ઉંઘ અને જાગૃતિ બનાવ્યાં? (૧૨) સહવાર, બપોર અને રાત કોણે પેદા કીધાં? (૧૩) શું નમ્રતા અને નેક વિચારથી ભલાં કામો જન્મ લઇને નેકીનો વધારો કરે છે? (૧૪) તારાં રાજ્યની સ્થાપના શું નેક મનસ્ની ઉપરજ થઇ છે? (૧૫) આ ખુશહાલી ઉપજાવનારી ફરતી દુનિયા તેં કોણને માટે પેદા કીધી છે?

---

૧ યજરને, હા ૪૪, કં૦ ૧.

(૧૬) બુલંદ દરજ્જાનો નેક વિચાર કેજે પસંદ કરવાજોગ છે તેનો બનાવનાર કોણ? (૧૭) કોણે દૂરઅંદેશીથી બાપને દીકરો પ્યારો કીધો? (૧૮) કઇ જાતની નેકી મારે અખ્તિયાર કરવી જોઇયે, કેજેથી મારૂં રવાન (જાન) ખુશહાલ થઇને પોતાની મુરાદ હાંસેલ કરે? (૧૯) તારા જેવા દાનેશમંદ માલિકે આ પાક દીન અને તેનાં ફરમાનો જેમને શીખવ્યાં છે તેમને હું કેવી રીતે બરાબ અસરથી દૂર રાખું? (૨૦) જેઓને તારી દીન જાહેર કરવામાં આવશે તેઓ ઉપર સંપૂર્ણ મનસ્ની કેવી રીતે અસર કરી શકશે? (૨૧) જેઓ સાથે હું દીન બાબે વાતચીત કરૂં તેઓમાં નેક કોણ છે અને બદ કોણ છે? આ બેમાંનો કોણ બુરાં મનનો છે? આ બેમાંનો કયો બનાબિનો જેવો છે? જે દુષ્ટ માણસ ગને અને તારી નિયામતોને વગોવે છે તે પોતે શા માટે ગનાબીનોને લગતો ગણાતો નથી? (૨૨) જુઠાઇને અને જેઓ દીનનાં ફરમાનો ઉપર મુતલક ધ્યાન આપતા નથી તેઓને, તથા જેઓ રાસ્તીને પગલે ચાલવાને રાજી નથી તેઓને, તથા જેઓ નીતિના વધારામાં ખુશી થતા નથી તેઓને કેવી રીતે અમારી આગળથી અમો દૂર કરી શકિયે? ઠગાઇને રાસ્તીના હાથમાં હું કેવી રીતે આપું? (૨૩) જ્યારે બે લશ્કરો એકબીજાની હરીફાઇમાં સામસામાં લડવા ઉભાં થશે ત્યારે દીનના મુકરર કીધેલા કાયદાઓની રૂએ તું કયાં લશ્કરને કેવી રીતે ફતેહ આપશે? (૨૪) તારા કલામ કેજે પાસ્બાની કરનારા છે તેમની બરક્કતથી એવા કોણ છે કેજે દુશ્મનને શિકસ્ત આપશે? (૨૫) તારી તરફની મોહબતનું આકર્ષણ હું કેવી રીતે મારી તરફ ખેંચું? તારી સંપૂર્ણતાને હું કેવી રીતે પહોંચું, કેજેથી મારો સુખન મુરાદ પામેલો થાય, તથા તારા રાસ્ત માંથ્ર (કલામ), કેજે એક ઉત્તમ દોલત છે, તેમની મારફતે આ દુનિયાનું સુખ અને પેલી દુનિયાની અમર્ગી હું મેળવી શકું? (૨૬) રાસ્ત માણસને માટેનાં જે ઇનામ મુકરર કરેલાં છે તે જે ઘણી તેવા અશો માણસને

નથી આપતો, તે ધણીને આ દુનિયામાં તથા પેલી દુનિયામાં કેવી શિક્ષા થશે ! (૨૭) જે દેવો અમારી સામે લડાઇ ઉઠાવે છે, જેમની કુમક ઉપર કરપ અને ઉસિક્ષ નામના બદકારો દુનિયાને ખરાબ કરે છે, અને જે દેવોને લીધે કવિઓ કુવતમાં વધેલા છે, તથા વળી જેઓ ખેતીનો વધારો કરીને દુનિયાને તરોતાજગી ભરેલી રાખતા નથી, તેવા દેવો કેવા તરીકાના ગણાયલા છે ?[૧]

ખુદાઇ જ્ઞાનની વધુ ખાહેશ.

આ સઘળા સવાલોમાં નવી દીન બાબતનું ઘણુંએક જ્ઞાન સમાયલું છે. જરતોસ્ત જેવા હજારો વર્ષો ઉપર થઇ ગયલા પેગમ્બરે આ મતલબનાં સવાલો પોતાનાં મનમાં ઉત્પન્ન કરીને તેઓનો માર્ગ પસંદ કીધો, એખ્તિયાર કીધો, અને તેનું શિક્ષણ પોતાના ભાઇબંધોને આપવાની હામ ભીડી, એ થોડી અનયથીની વાત નથી. પણ હજુ વધારે ખુદાઇ જ્ઞાન તેને જોઇતું હોય એમ જણાય છે, કારણ હજુ વધારે સવાલો તેનાં મનમાં ઉત્પન્ન થયલા તે જાહેર કરે છે. તે પોતાના પેદા કરનારને એક વાર ફરીને આ રીતે પુછેછે કે—

મારી પેગમ્બરીનાં કામમાં મને અડચણો નડે અને મારા ઉપર મુસ્કેલીઓ આવી પડે તે આગમજ, અય હોરમજદ, તું મને કહે, કારણકે તું સર્વ જાણનારો છે, કે શું રાસ્તા માણસ આયંદેહ દુષ્ટ માણસ ઉપર ફાવશે ?[૨] તારી આદેલ પાદશાહીની મૂળ નેમ શી છે ? મારાં રવાનને તેની નેકી પ્રમાણેનો પવિત્ર બદલો મળે તેને માટે અસરકારક બંદગી કઇ છે ? નેક મનસ્તીનાં કામોને આગળ વધારવા માટે તારા ઠેરવેલા જાહેર મદદગારોને રાસ્તીની મારફતે હું શી રીતે

---

૧. આ સવાલો ઇજદને હા ૪૪, ફ૦ ૧ થી ૨૦ સુધીમાં સમાયલા છે.—(ગાથા ઉશ્તવદ, હા ૨.)

૨, ઇજ.૦ હા ૪૮, ફ. ૨.

મી૦ શા. કા. હોડીવાળા એક નવો તર્ક રજુ કરે છે. ગાથાવાણીમાં બે ચાર ઠેકાણે "ગેરેજ્મ" શબ્દ છે, જેનો અર્થ કાંગા વગેરે "પાપી પૈસા" થા "હરામની દોલત" એવો કરી ગયા છે, પણ મી૦ હોડીવાળા કહે છે કે આ નામ તો ધર્મની લડાઇ

મેળવું?[૧] નેક મનસ્તીથી રાસ્ત જિંદગી ગુજારનારાઓનાં શેવટ વગેરે જે બાબતોનો મને શક છે તે હું ક્યારે જાણીશ?[૨] —કામેલ બુદ્ધિનાં માણસો ક્યારે આવશે? અને છાકટપણાની જે જે બદીને લીધે કરપનો (બુતપરસ્ત ધર્મગુરૂઓ) અને બુરા રાજકર્તાઓ પોતાની કુબુદ્ધિથી દુનિયાની ખરાબી કરે છે તે ખરાબી ક્યારે દૂર થશે?[૩] (યાને રસ્તાપ્રેજ ક્યારે થશે?) —સચ્ચાઇ અને સભ્યતા અમે ક્યારે હાંસેલ કરી શકીશું? ધાસચારા અને અનાજથી ભરપુર બુશનુમાં મુકામ તેની તમામ આબાદી સાથે અમને ક્યારે મળશે? દુષ્ટ અને ઘાતકી માણસોને લીધે અટકેલી સુખશાંતિ અમને કોણ હાંસેલ કરાવશે? ભલાં મનનું ડહાપણ કોણ ધરાવશે?[૪]

દીનના ફેલાવા માટેની નવી કોશેશ.

આ રીતે પોતાનાં મનમાં ઉત્પન્ન થતા સવાલો પુછી તેમના જવાબો હાંસેલ કરીને જરતોસ્તને લાગ્યું કે હવે જે તે પાછો પોતાની

ઉઠાવનાર ખ્યોની પાદશાહ અર્જાસ્પનો બેટો જેને ફીર્દુસી શાહનામામાં "ફ્રોહરમ" અથવા "ફ્રેહરમ" ને નામે ઓળખાવી ગયો છે તે છે. આ એક નવાઇ જેવી કલ્પના છે, જે ઉપર અભ્યાસીઓનું બારીક ધ્યાન ખેંચાવું જોઇએ. વળી મી૦ હોડીવાળા જણાવે છે કે ગાથામાં જ્યાં જ્યાં "ફ્રેશ્વન્ત" બોલ આવે છે ત્યાં ત્યાં આ દીન ફ્રવશન યેરેશ્ચ (ફ્રેહરમ) જ સમજવો. (જુઓ મી૦ હોડીવાળાની Zarathushtra in the Rigveda, સફે ૧૬, ૧૮, ઇત્યાદિ.) હવે સવાલ એ છે કે ધર્મની લડાઇ ગુરતારૂપ શાહને અર્જાસ્પ શાહ સાથે થઇ હતી, ફ્રેજેનું નામ અવસ્તાવાગીમાં આવેલું છે, પાગ્ ગાથામા આવ્યું નથી; અને અવસ્તાવાગીમાં ફ્રેહરમનું નામ આવ્યું નથી પણ ગાથામાં જરતોસ્તે પોતે તે વાપર્યું છે, એમ મી૦ હોડીવાળાની તકરાર ઉપરથી જણાય છે, એ ક્રમ ખરો? જો પેગમ્બરનો ખરો ફ્રવશન ફ્રેહરમ હતો તો ગરતોમાં તેના બાપનું નામ કયાંથી આવ્યું? અને ફ્રેહરમનેજ જરતોસ્તે પોતાનો દીન ફ્રવશન ગણ્યો હોય અને તેનેજ ધિક્કારથી "ફ્રેશ્વન્ત" ને નામે ઓળખાવ્યો હોય તો તેના બાપને કાં ભૂલી જવામાં આવ્યો? અમને મી૦ હોડીવાળાનો તર્ક ધ્યાન પુગાડવાલાયક લાગે છે, અને અમારી ઉપલી શંકાનો ખુલાસો અમારી મેળેજ એમ માની લઇએ છિયે કે અર્જાસ્પ (એરેજતસ્પ) વિશ તેનું નામ દઇને બોલવાને બદલે પેગમ્બરે તેને "ફ્રેશ્વન્ત" (દુષ્ટ-બુરો) કરી ઓળખાવ્યો હોય.

૧ ઇજ૦ હા ૪૮ ફ૦ ૮. ૨ તેજ, ફ૦ ૯.
૩ તેજ, ફ૦ ૧૦. ૪ તેજ, ફ૦ ૧૧.

નવી દીન સમજાવવા અને તેનો ફેલાવો કરવા માંગશે તો તેમાં પોતે ફાવી શકશે. તેણે પોતાનો સંપૂર્ણ એતેકાદ હોરમજદ ઉપર રાખ્યો. તેણે નેક મનસ્ની, આબાદાની અને રાસ્તીની ઇચ્છા કીધી, અને તેમ કરીને તે હવે પોતાની એકાંત જિંદગી છોડી પાછો વસ્તીમાં આવ્યો. તેણે વાઅજો કરવા માંડી, તેણે દેવયસ્નાન લોકોને પાછાં સમજાવવા માડયાં. તેની સાથે જેઓ તકરાર કરવા આવ્યા હતા તેમને હરાવીને જેર કીધા, અને એ રીતે આસ્તે આસ્તે પોતાનીં દીનનો ફાયુ વધારીને તેણે સર્વ આલમને પોતાની એક ઉમદા વાઅજ સાંભળવા માટે બોલાવી. ગાથા-વાણીમાં જરતોસ્ત પોતે, કે અવસ્તાવાણીમાં કોઇપણ જાયેનશીન, જણાતી જતો નથી કે આ યાદગાર વાઅજ પેગમ્બરે શાહ ગુસ્તારપની પનાહ હેઠળ બલ્ખ પાયતખ્ત ખાતે આપી હતી. પણ એજ નામવર શાહે તેને શેવટની મદદ આપી હતી અને તેની દીન કબૂલ રાખી હતી, માટે વાજબી રીતે અનુમાન થઇ શકે છે કે જે વાઅજનો ભાવાર્થ નીચે આપણુ વાંચીશું તે અશો જરતોસ્તે શાહ ગુસ્તારપના આશરા હેઠળ આપેલી હોવી જોઇયે. યજસ્નેનો ૪૫ મો હા, કેજે પેગામ્બર સાહેબની પોતાની રચેલી ગાથાવાણીનોજ એક ભાગ છે, તે આ વાઅજથી ભરેલો છે. પોતાની આસપાસ ભેગાં મળેલાં લોકોને જરતોસ્ત આ રીતે સમજાવે છેઃ—

જરતોશ્તની વાઅજ.

હે તમો મારા સાંભળનારાઓ! તમો કે જેઓ નજદીકના અને દૂરના દેશો ખાતેથી અત્રે ભેગા મળ્યા છો, અને મારા તરફથી દીનની બાબતો જાણવા ઇચ્છો છો, તેઓને હું આ જાહેર મજલિસમાં જે કાંઇ કહું છું તે તમો હવે ધ્યાન આપો અને કાન ધરીને સાંભળો. (આગળી મારી વાઅજ વેળા તમોએ તેમ કીધું ન હતું, પણ) આ વખ્તે તો ખચીત તમો હું જે કાંઇ કહું છું તે સર્વ ઉપર બરાબર ધ્યાન આપી તેનાં બરાં બોટાંનું તોલ કરજો, કેજેથી કરીને તમોને બોટો ધર્મ સમજાવનારા ઘણીઓ બીજીવાર ફરીથી તમારી જિંદગીને બરાબ કરે નહિ. યાદ રાખજો, હે બ્રાતાજનો, કે દુષ્ટ માણુસ પોતાના બરાબ તરીકા અને બરાબ જબાનને

લીધે આડે માર્ગે ઉતરી પડે છે. અય મજલિસીઓ ! સૌથી પહેલાં હું તમોને દુનિયા બનાવનારી બે મિનોઇ શક્તિઓ વિશે સમજાવીશ. એઓમાંની એક કોતાહી અથવા નાશ કરનારી છે, અને બીજી વધારો અથવા પેદાયશ કરનારી છે. આ બન્ને મિનોઇ શક્તિઓ દરેક બાબતમાં એક બીજાથી ઉલટી અને જુદી છે. તેઓના વિચારો, તેઓની શિખામણો, તેઓની અક્કલ, તેઓની રીતભાત, તેઓના સખુનો, તેઓનાં કામો, તેઓનાં અંતઃકરણ, તેઓનાં રવાન, અને તેઓનું બીજું સર્વ એકબીજાને અનુસરતાં નથી. આમ હોવાથી, આ દુનિયાની જિંદગી માટે જે સૌથી પહેલું જ્ઞાન મેળવવાનું છે તે, સર્વ વાતો જાણનાર અહુરમજદે મને ફરમાવ્યું છે તેમ, હું તમને જાહેર કરું છું કે માંશ્રવાણી છે. મજદયસ્ની દીનના એ પવિત્ર કલામ, જેમ હું જાહેર કરું છું તેમ, તમારામાંના જેઓ તે ઉપર અમલ કરશે નહિ તેઓની જિંદગીનો અંત નુકસાનમાં લાવશે. હોરમજદ કે જે પોતાની રાસ્તીને લીધે સર્વોત્તમ છે, જે ભલાં મનનો પિતા છે, નેક કામ કરનારી સભ્યતા જેની બેટી છે, તે સર્વ ચીજનો જાણનાર છે, દરેક ચીજનો જોનાર છે, તે કોઇથી ઠગાતો નથી, અને તેણેજ આ માંશ્રવાણી (દીનના કલામ) મને આપ્યા છે. જે સૌથી આબાદી કરનાર હોરમજદે આ કલામ મને કહ્યા છે અને જે સાંભળવો તમારેમાટે ઘણોજ ફાયદાકારક છે, તે એવો કલામ છે કે જેઓ મારૂં ધ્યાનથી સાંભળીને તે પ્રમાણે ચાલશે તેઓને તનદુરસ્તી તથા અમરપણું હાંસેલ થશે ; એટલુંજ નહિ પણ આ કલામ કે જેથી નેક મનસ્નીનાં નીતિવાન કામો કરી શકાય છે તે જેઓ કરશે તેમને હોરમજદ પોતે હાંસલ થશે, તેઓને હોરમજદ નજરે પડશે, તેઓ હોરમજદને જઇ મળશે. હું તમોને ખુલ્લે ખુલ્લું કહું છું કે બધા ઇજદોમાં તેજ સૌથી ચઢતે દરજ્જેનો છે. રાસ્તીનું મૂળ તેજ છે, માટે તેની કીર્તિ હું ગાઉં છું. તે સારાં ડહાપણવાળો છે અને તેની આરાધના નેક મનસ્નીની મારફતે

કરવામાં આવે છે. જે સખાવત કરનાર હાલ હૈયાત છે, જેઓ આગળ થઇ ગયા, અને જેઓ હવે પછી હૈયાતી ભોગવશે, તેઓ સઘળા હોરમજદથી ફાયદો મેળવવાની ઉમેદ રાખે છે. જે અશો માણુસ છે તેનું રવાન બહેસ્તની ખાહેશ રાખે છે, પણ પાપી માણુસોને સખ્ત પિડા ભોગવવી પડે છે. એટલામાટે બંદગીનાં ગાયનોથી હોરમજદને વખાણુવાની અમારી ઇચ્છા છે. દીનની બાબતોથી જાણીતો થઇને, નેક વિચાર, નેક વચન અને નેક કામના તે મહાજ્ઞાની સાહેબને હવે હું મારી રાસ્તીની મારફતે ખુલ્લી રીતે નજરે નજર જોઉછું. તેની વખાણુનાં ગાણાં છેક ગરોત્માન બહેસ્ત સુધી અમો પહોંચાડીશું. અમારી નેક મનસ્નીથી અમો તે સાહેબને રાજી રાખવા ઇચ્છિયે છિયે, કે જેણે આપણું ભલું ચાહીનેજ સુખ દુખ પેદા કીધાં છે. નમનતાઇભરેલી આરાધનાથી અમો તેનીજ બંદગી કરવાને ઇચ્છિયે છિયે, કે જેનું બળ અખૂટ છે, અને જે મહાજ્ઞાની તથા જિંદગી બક્ષનાર છે, જેણે સદ્‌ગુણી માણુસને માટે સુખાકારી તથા અમરપણું મુકરર કીધાં છે, અને જે તે માણુસને હર વખ્તે શક્તિ આપે છે અને જોર બક્ષે છે. અનેક દેવોની પરસ્તેશ કરનારા જેઓ પોતે દેવો અને નીચ માણુસો છે અને જેઓ હોરમજદી દીનને ધિક્કારે છે, તેઓનો જેઓ તિરસ્કાર કરે, તથા જેઓ હોરમજદ તથા એશ્મ ધરાવનારા સોષ્યન્તો તરફ આ ભલી દીનની મારફતે માનની નજરથી જોય તેવા ધણીઓનો દોસ્ત, મદદગાર અથવા પિતા હોરમજદ છે.[1]

તેની ફુડી અસર.

ઝરતોસ્તની આ વાગ્બજથી ઘણીજ સારી અસર થયલી જણાય છે. પેગમ્બર તરીકેનો તેનો દાવો હવે વધારે મજબૂત થતો ગયો, અને પહેલા ચેલા મેઘોમાહ પછી બીજા ઘણાઓએ તેની દીન કબૂલ રાખી.

---

૧ ઇજરને, હા ૪૫, ફ૦ ૧ થી ૧૧: ઉશ્તવદ ગાથા, હા ૪.

ઇરાનીઓએ તો તે કબૂલ રાખી, પણ તૂરાનીઓએ પણ જરતોસ્તી દીન તરફ ફિદાગીરી બતાવેલી જણાય છે, કારણ કે જરતોસ્ત પોતે જણાવે છે તેમ તૂરાની "કયાન" નામની જોરેમંદ ઓલાદ અને વંશમાં કેટલાક જણાઓએ આ દીન સ્વિકારી હતી. જરતોસ્તના ચેલાઓ વિશે આગળ ચાલતાં આપણ વધારે ખુલાસાથી વાંચીશું.

ફસલ ૬—અશો જરતોશ્તના સોનેરી સખુનો.

જરતોસ્તની દાનાઇના દાના.

ગાથાવાણી એકલુંજ એવું પવિત્ર લખાણ છે કે જે અશો જરતોસ્તે પોતે રચેલું છે. તેમાં એકલા હોરમજદની પિછાન અને પરસ્તેશ, રાસ્તી અને નેક મનસ્ની, નેકી અને તેના બદલા, વગેરે બાબે જે કાંઇ આવેલું છે તેનો થોડોક ખયાલ આગળા સફાઓ ઉપરથી વાંચનારને આવી ચુકયો હશે. હવે આ ફસલમાં આ પવિત્ર વાણીમાંથી થોડાક ઉત્તમ ફલામોનો ભાવાર્થ ઉતારી લેવા ભાગિયે છિયે, કેજે ઉપરથી પેગમ્બર સાહેબની ફિલસુફી, વિદ્યા, નીતિ, ધર્મબોધ, વગેરેનો વિશેષ ખયાલ આવી શકશે. જરતોસ્તની આગમજ આર્યો અનેક દેખઇતી અને અણદિઠ શક્તિઓને માનતા હતા. વેદિક આર્યો તેમને દેવતા કહેતા, અને અવરતાઇ આર્યો અથવા ઇરાનીઓ તેમને યજદનું નામ આપતા. વેદિક આર્યોના દેવતાઓમાં કેટલાક ખરાબી કરનારા પણ હતા, અને તેમને પણ તે આર્યો આરાધતા અને સંતોખતા હતા. ઇરાની આર્યોના યજદોમાં બુરા કોઇ હતા નહિ. આટલીજ હદ સુધી બન્ને આર્ય ભાઇ-બંધો એકબીજાથી જુદા હતા. પણ જરતોસ્તને લાગ્યું કે ઇરાની આર્યો અનેક યજદોને આરાધે તેમા વાજબી નથી. તેને લાગ્યું કે સૃષ્ટિનો પેદા કરનાર એકજ હોવો જોઇયે, અને તેની કલ્પના મુજબ તેણે અહુર-મજદને તેવો એકલો સર્વજ્ઞાની સાહેબ મુકરર કીધો. આ સુધારો વેદિક આર્યોને તો ગમ્યોજ નહિ, પણ ઇરાની આર્યોને પણ પ્રથમ આ સુધારો કબૂલ રાખવાનું ભારી લાગ્યું. પણ અરસપરસની તકરારો પછી શેવટે જરતોસ્તનીજ ફતેહ થઈ. એ બાબતમાં આપણ વધારે આગળ વધિયે તે આગમજ પેગમ્બર સાહેબના નીતિવચનો, દાનાઇના દાના, સોનેરી સખુનો,

તથા તેમની ખબરદારીના અને બુલંદ મનના થોડાક નમુનાઓ આ ઠેકાણે જોઇ જઇશું.

ગાથા અહુનવદ.

૧. હોરમજદ અણુદ્દિઠ છે. તે આબાદી કરનાર છે, અને તેનાં કામો રાસ્તી ભરેલાં છે. ભલાં મનની મારફતે તેની નજદીક પહોંચી શકાય છે.

૨. દુનિયા બે છેઃ આ હાડમંદ અને પેલી મિનો. એ બન્ને દુનિયાનું સુખ રાસ્તીથી હાંસેલ કરી શકાય છે.

૩ હોરમજદ એવો છે કે જેની આગમજ બીજે કોઇ હતો નહિ.

૪. જ્યાંસુધી શક્તિ અને કુવત હોય ત્યાંસુધી રાસ્તીનીજ બાહેશમાં રહેવું.

૫. પવિત્ર બાંધ્રવાણી જે કીમતી હોરમજદી કલામ છે તેની મારફતે બુરા માણસોને ઇમાન ઉપર લાવી શકાય છે.

૬. સાચ્ચા સખુનો મોટી બુશહાલી આપનારા અને દુષ્ટ માણસોની બરાબીઓને તોડનારા હોય છે. એ કલામો કૃતેહમંદ અને એજમતી છે.

૭ હોરમજદ જેમ સર્વોત્તમ છે, તેમ તે વળી સૌથી ઉત્તમ દોસ્ત છે.[૧]

---

૮ ભલા ઉદ્યમથી દુનિયામાં પેદા થયલો ગુસ્સો, લટફાંટ, મારામારી, ફેસાદ, બરાબી અને જુલમ જેવી બલાઓ દૂર થઇ શકે છે. ઉદ્યમથી દુનિયા આબાદ થાય છે.

૯ હરકોઇ દુનિયાઇ સરદાર અથવા હાકમ કે પાદશાહ ઘાતકી નહિ પણ રહેમી હોવો જોઇએ. તેણે આબરૂદાર રાસ્ત માણસોને આગળ પાડવા જોઇયે. હૈયાત માણસોમાં તે સર્વથી જોરાવર હોવો જોઇયે, કેજેથી સર્વ કોઇ તેને માન આપે.

---

૧ નંબર ૧ થી ૭ સુધીના વચનો ઇ.જરનેના હા ૨૮ માંથી તારવી કહાડયા છે. (માથા હોનવદ, હા ૧.)

૧૦ હોરમજદ સર્વે સારાં નરસાંનો ઇનસાફ કરનાર છે. તે સર્વજ્ઞ છે.

૧૧ દુનિયા ચાલતી અથવા ફરતી છે.

૧૨ પ્રમાણુકપણાંથી જિંદગી ગુજારવામાં હાનિ નથી.

૧૩ મહેનતુ માણુસને બુરા લોકોની નજદીક જવું પડતું નથી.

૧૪ જરતોસ્તની રાસ્તીને લીધે જગકર્તાએ તેને દુનિયાની આબાદી કરનાર તરીકે તથા દીનને માટે મહેનત કરનાર તરીકે પેદા કીધો.

૧૫ ખલકતની આબાદીને માટે તથા સાચા માણુસની બેહતરીને માટે હોરમજદે માંથ્રવાણીના કલામો ફરમાવ્યા છે.

૧૬ ખુશહાલી તથા સુખનો પહેલો ધરાવનાર હોરમજદ છે.[૧]

---

૧૭ ખુબીવાળા માંથ્ર તેમાં સમાયલા આત્મબોધને લીધે શીખવાલાયક તથા ફાયદાકારક છે.

૧૮ હોરમજદની બે મુખ્ય શક્તિઓ છે. એ બન્ને મિનોઈ શક્તિઓ એકબીજા સાથ અતલકનો સંબંધ ધરાવનારી જોડિયા ભાઇઓ જેવી છે. એઓમાંની એક વિચારમાં, સખુનમાં અને કામમાં વધારે સારી છે, અને બીજી વધારે નરસી છે.

૧૯ જેઓ સારાં ડહાપણવાળા છે તેઓ રાસ્તી એખ્તિયાર કરે છે; જેઓ ખરાબ દાનેશવાળા છે તેઓ નારાસ્તીના તલબગાર જેવા છે.

૨૦ બે મીનો શક્તિઓમાંની પહેલી સપેનામીનોએ જિંદગી અને બીજી ગનામીનોએ નાશ પેદા કીધાં. દુનિયાની આખેરી સુધી એ પ્રમાણે જિંદગી અને નાશ ચાલુ રહેશે. આબાદી કરનાર મીનોએ રાસ્તી પસંદ કીધી છે, પણ નાશ કરનારી બુરી શક્તિએ દુષ્ટ કામ પસંદ કીધું છે.

૨૧ જેઓ દીન ઉપર એતેકાદ રાખીને નેક કામોથી હોરમજદને ખુશહાલ કરે છે તેઓ રાસ્તી પસંદ કરે છે. પણ દેવપરસ્તીના પક્ષકારો બુરો વિચાર એખ્તિયાર કરે છે.

---

૧ નંબર ૮ થી ૧૬ સુધીનાં વચનો ઇ.જરનેના હા ૨૯ માંથી તારવી કહાડ્યા છે. (ગાથા હોનવદ, હા ૨.)

૨૨ દેવપરસ્ત લોકો ગુસ્સાને આધીન થઇ દુનિયામાં માણુસજાતની ખરાબી કરે છે.

૨૩ જ્યારે ગુનેહગાર માણુસો ઉપર શિક્ષા આવી પહોંચશે ત્યારેજ તેઓ હોરમજદને યાદ કરશે.

૨૪ જેઓ જુદાઇને રાસ્તીના હાથમાં આપી દે છે તેમને તેમ કરવાની રૂડી બુદ્ધિ હોરમજદ પોતે આપે છે.

૨૫ દુનિયાને જેઓએ આબાદ કીધી હોય તેઓના જેવા થવાની હંમેશ હોંશ રાખવી.

૨૬ જે તરફ ડહાપણ હોય તે તરફ અક્કલમંદ માણુસ જાય છે.

૨૭ ભલી કીર્તિમાં જન્મેલા ધણીઓની રાસ્તીને લીધે નાશ કરનારી જુદાઇ પોતેજ નાશ પામે છે.

૨૮ માણુસની કરણી મુજબ સુખ દુખ હાંસેલ થાય છે. દુષ્ટ માણુસને લાંબા વખ્ત સુધી દુખ ખમવું પડે છે, પણ રાસ્ત માણુસને સુખનું ઇનામ મળે છે.[૧]

---

૨૯ રાસ્તી, નમનતાઇ અને સૌથી નેક મનસ્નીની મારફતે જે સત્તા મળે તેની કુમકથી નારાસ્તી તોડી શકાય છે.

૩૦ હોરમજદની પાદશાહી નેક મનસ્નીને લીધે આબાદ અને કાયમ છે.

૩૧ હોરમજદ સૌથી પહેલો વિચાર કરનાર છે. તેનો ચળકાટ આસ્માનની બેહદ રોશનીઓ સાથે મળી ગયલો છે. પોતાની હરવેસ્ત આગાહ અક્કલથી તમામ ખલ્કતનો પેદા કરનાર તે છે. તેની તે અક્કલથી રાસ્તી અને ઉત્તમ વિચારને ટેકો મળે છે.

૩૨ હોરમજદ હંમેશાં એકસરખો છે.

૩૩ હોરમજદ સર્વથી પહેલો, પાક મનસ્નીથી પરસ્તેશ કરવાલાયક, ભલાં મનનો પિતા, રાસ્તીનું ખરું મૂળ, અને દુનિયાનાં તમામ કામો ઉપર સાહેબી ભોગવનાર છે.

---

૧ નંબર ૧૭ થી ૨૮ સુધીના વચનો ઇજરતના હા ૩૦ માંથી તારવી કહાડયા છે. (ગાથા હોનવદ, હા ૩)

૩૪ સંપૂર્ણ મનસ્ની હોરમજદની છે. દુનિયાને બનાવવાની મિનોઇ અક્કલ હોરમજદની છે.

૩૫ ઉદ્યોગથી જિંદગી ગુજારનાર તેમજ નિરૂદ્યોગી માણુસને તેમને લાયકના બદલા હોરમજદ આપે છે.

૩૬ ઠગાઇ કરનાર કે જુઠું બોલનાર આળસુ માણુસ દીનનો ફાયદો મેળવી શકતો નથી.

૩૭ હોરમજદે પોતાની વિચારશક્તિથી જનદ્વાર પેદાયશો અને તેમને માટેના કાયદા મુકરર કીધા છે. માણુસજાતને તેણે હાડમંદ જિંદગી અને અક્કલ બક્ષી છે.

૩૮ વિદ્વાન માણુસ વિદ્વાન માણુસનેજ દીનની ખુબીઓ સમજાવી શકે છે. જાહેલ માણુસને એવું કામ સોંપવું નહિ; કારણકે તે તે બજાવી શકતો નથી.

૩૯ દુષ્ટ માણુસની શીખામણ સાંભળવી નહિ, કારણકે તેથી ઘેર, મહોલ્લો, શહેર અને દેશ સંકટમાં આવી પડે છે. એવી બરાબી કરનારા માણુસોને દાર કરવા જોઇયે.

૪૦ જે વિદ્વાન રાસ્તીની બાબત સાંભળે અને તે ઉપર વિચાર કરે તે ગોયા સાચા સબુનો ઉપર સાહેબી ભોગવે છે, તથા પોતાની જબાનને તાબામાં રાખી શકે છે; તે માણુસ જિંદગીના ભલા સંસારમાં મશહુલ થાય છે.

૪૧ અશો માણુસને ઠગવો નહિ.

૪૨ બદ દિયાનતનો માણુસ પોતાના કર્તુકને લીધે અંધારી દુનિયામાં વાસો કરે છે.

૪૩ જે શખ્સ નેક વિચાર અને નેક કામોથી હોરમજદની દોસ્તી મેળવવા પામે છે તેને તનદુરસ્તી, અમર્ગી, આબાદી, સરદારી અને ભલાં મનનું સુખ હાંસેલ થાય છે.

૪૪ જે શખ્સ નેક શક્તિથી, વિચારથી, તથા કામથી રાસ્તીની પક્ષમાં રહે છે તે શખ્સ હોરમજદને માટે ઘણોજ મદદગાર છે.[1]

---

૧ નંબર ૨૯ થી ૪૪ સુધીના વચનો ઈજશ્નેના હા ૩૧ મામાંથી તારવી કહાડયા છે (ગાથા હોનવદ, હા ૪.)

૪૫ દરેક માણુસે હોરમજદનો પેગામ પહોંચાડનાર યાને તેની ખાલસ દીનનો ફેલાવો કરનાર થવું જોઇયે; જેઓ હોરમજદનાં ફરમાનોનો ઇનકાર કરે તેમને હલાવી કહાડનાર થવું જોઇયે.

૪૬ હોરમજદ એક ખેરખાહ દોસ્ત છે; પોતાની સત્તાની રૂએ સર્વ પેદાયશો ઉપર તે સાહેબી ભોગવનાર છે.

૪૭ સભ્યતા જે ભલી તથા આબાદી કરનાર છે તેને દરેક માણુસે કબૂલ રાખવી જોઇએ.

૪૮ બુરા માણુસો બુરાઇની તોખમના છે. બુરા માણુસને જે કોઇ આરાધે તે પોતે બુરો અને ગુમરાહ હોય છે. બુરો માણુસ દગાઇથી ભરેલો હોય છે. બુરો માણુસ મનને પરેશાન કરે છે, જેથી તેની શીખામણ પ્રમાણે ચાલનારા નેક મનસ્વીનો ઇનકાર કરે છે, અને બદ તથા જુઠા સખુન ઓચરે છે, અને રાસ્તી તથા અકલથી તેઓ નાબુદ થતા જાય છે.

૪૯ પાપી માણુસો બુરી શીખામણથી સખ્ત શિક્ષા પોતાની ઉપર ઉતારે છે.

૫૦ ખોટો ધર્મ સમજાવનાર દીનના કલામો ઉલટાવી નાખે છે, બુરી શીખામણથી માણુસની અકલને ગુમરાહ બનાવે છે, બીજાઓની નેક નૈયતની બાદેશ તથા બરી મુરાદ છીનવી લે છે.

૫૧ જે શખ્સ પૃથ્વી અને સૂર્ય જેવી હોરમજદની પેદાયશ કબૂલ રાખતો નથી, જે ઘણી બુરા લોકોને મદદ આપી તેમનું જોર વધારે છે, તથા જે આદમી ખેતરોને વેરાન કરી નેક માણુસોને દુઃખ દે છે, તે માણુસ દીનના કલામોને તદ્દન ઉંધા વાળે છે.

૫૨ જે કોઇ બુરા માણુસને મોટો ગણે છે, પોતાના શેઠ શેઠાણીની દોલતનો કબ્જો મેળવે છે, રાસ્ત માણુસને નેક વિચારથી પાછો ફેરવે છે, તે માણુસ નેક જિંદગી ગુજારવાની રીતિને બરાબ કરે છે.

૫૩ તે માણુસ બુરો છે કેજે પોતાની બરાબ શીખવણીથી બીજા બંદાને નેક કામ કરતો અટકાવે છે. તે માણુસ બુરો છે કેજે ગાયઢોરને વગર કારણે હલાક કરે છે. તે માણુસ બુરો છે કેજે રાસ્તી છોડીને લુચ્ચાઇથી મેળવેલા પૈસા પસંદ કરે છે. તે માણુસ બુરો છે કેજે કરપન

યાને જરતોસ્તી દીનનાં ફરમાનો કબૂલ નહિ રાખનારો અને દરૂજ યાને જુઠા તથા ઠગારા માણુસની સત્તાને ચહાનારો હોય છે.

૫૪ વળી તે માણુસ બુરો છે કેજે દુષ્ટ વિચારથી હરામના પૈસા મેળવવા ધરછે છે. તે માણુસ બુરો છે કેજે દુનિયાની આબાદીની બરાબી કરે છે. તે માણુસ બુરો છે કેજે પોતાની મુરાદ બર આવ્યા છતાં અસંતોષી રહે છે.

૫૫ હોરમજદી દીન કબૂલ નહિ કરનારા કરપો, તથા એ દીનના ફરમાનો ઉપર ધ્યાન નહિ આપનારા કવિઓ, તેમજ જેઓ શક્તિવાળા હોયા છતાં દીનનાં નેક કામમાં મદદ આપતા નથી તેઓને માટે બહેસ્તનું સુખ નથી.

૫૬ મનનો શક દૂર કરવા માટે ઘણી હુશિયારીથી આપેલું દીનદાર માણુસ તરફનુ ધર્મ સંબંધી શિક્ષણ ઘણું કીમતી છે.

૫૭ પાપી માણુસને શિક્ષા બમવાની છે.

૫૮ દીન ફેલાવવાની બાહેશ રાખનારને તેનો બદલો મળશે.[1]

---

૫૯ જે કોઇ પોતાના વિચારથી, સખુનથી અને બે હાથોની મહેનતથી કીધેલાં કામોથી દુષ્ટ માણુસનું બુરૂં કરે છે, અથવા જે કોઇ સારાં કામ કરવા માટે બીજા માણુસને નસીહત આપે છે, તે ગોયા હોરમજદ તરફની મોહબતમાં ભેટ આપે છેઃ તે હોરમજદને ખુશતુદ કરે છે, અને તેના ઉપરનો પોતાનો એતેકાદ મજબૂત કરે છે.

૬૦ જે કોઈ સદ્‌ગુણી માણુસ સાથ સારી ચાલ ચલાવે છે— પછી તે સદ્‌ગુણી માણુસ તેનો બેશી હોય, કોઇ ધંધાદારી હોય, યા તેનો તાબેદાર હોય—તથા તેના માલમિલકતનું ચોરો અને લટારાઓથી રક્ષણ કરે છે, તે રાસ્તી અને નેક મનસ્તીનાં કામો બજાવનારો ગણાય છે.

૬૧ નાફરમાની અને બદ મનસ્તીને બંદગીની મારફતે દૂર કરજો. તમારા બેશી સાથની તુંદી, તમારા હમશરીકા સાથની ઠગાઇ, તાબેદાર માણુસો તરફનો તિરસ્કાર, અને ગાયઢોરનાં રક્ષણ માટેની તમારી બેદરકારી બંદગીની મારફતે દૂર કરજો.

---

૧ નબર ૪૫ થી ૫૮ સુધીના વચનો ઇ.જશનેના હા ૩૨ મામાંથી તારવી કહાડેલા છે. (ગાથા હોનવદ, હા ૫.)

૬૨ નીતિના માર્ગોમાં હોરમજદ રહે છે.

૬૩ ખાલેસ પરસ્તેશથી અને નેક નૈયતથી હોરમજદને યાદ કરવાથી મુરાદ મુજબનું ધારેલું કામ પાર પડે છે.

૬૪ બંદગી એજ હોરમજદ માટેની ભેટ છે.

૬૫ હોરમજદની આરાધના અને હોરમજદની કીર્તિના સખુનો અંતઃકરણથી અને નેક નૈયતથી જરી રાખવા, જેથી આ દુનિયાનું સુખ અને પેલી દુનિયાની અમર્ગીની જ્યુકની બક્ષેશ મળેછે.

૬૬ હોરમજદ અને ભલું મન નેકી અને કુવતનો વધારો કરે છે; માણુસોનાં કામોનાં પ્રમાણમાં તેમને સુખ આપે છે.

૬૭ જિંદગીની તમામ ભલી હાલતો, જે આગળ ભોગવવામાં આવી હતી, જે હાલ ભોગવવામાં આવે છે, અને જે હવે પછી ભોગવવામાં આવશે, તે પોતાના બંદા તરફની મોહબતમાં હોરમજદ તેને બક્ષે છે.

૬૮ નેક મનસ્ની, રાસ્તી, કુવત અને આબાદીથી હોરમજદ પોતાના બંદાનાં તનને મજબૂત કરે છે, બંદગીનો બદલો ભલી નિયામત વડે આપે છે, દુષ્ટ કામોથી દૂર રાખે છે, સભ્યતાને લીધે કુવત આપે છે, અશોઇને લીધે હિમત અને જોર બક્ષે છે, અને નેક મનસ્નીને લીધે સરદારી આપે છે.[1]

---

૬૯ જે કામ, જે સખુન અને જે ભક્તિને લીધે અમર્ગી, રાસ્તી, હકુમત અને સુખાકારી મળે તે સૌથી પહેલાં હોરમજદનેજ અર્પણ કરવાં.

૭૦ એક માણુસ જે કાંઇ અંતઃકરણથી હોરમજદને અર્પણ કરશે તે રાસ્તીની પુઠે ચાલનાર તેનાં રવાન (જ્ઞાન) નાં કરેલાં નેક કામો છે.

૭૧ હોરમજદની નજદીક પહોંચવાનો માર્ગ તેની લાયક બંદગી અને તેની કીર્તિનાં ગાયનો છે.

૭૨ હોરમજદનાં રાજ્યમાં તમામ જ્ઞાનદાર પેદાયશનું રક્ષણ ભલું મન (બહમન) કરે છે.

---

૧ નંબર ૫૯ થી ૬૮ સુધીનો ભાવાર્થ ઇ.જરાનેના હા ૩૩ માંથી ઉતાર્યો છે. (ગાથા હોનવદ, હા ૬.)

૭૩ પુરો દાનેશમંદ શખ્સ તે છે કેજે દરેક બાબતમાં હોરમજદ અને તેને લગતાઓને યાદ કરે છે.

૭૪ હોરમજદનો આતશ જોરાવર, સૌથી તેજ, હિમત આપનાર, હમેશાં ખુશી કરનાર, ઘણી રીતે મદદ કરનાર છે. તે આતશ પોતાનાં પુરતાં કુવતથી દુશ્મની ધરાવનાર અને કીનો રાખનાર શખ્સને શિક્ષા કરે છે.

૭૫ હોરમજદની દોસ્તીમાં રહીને નેક કામોથી અને નેક નૈયતથી ગરીબોને આશ્રો આપવો.

૭૬ તમામ દેવો અને દુષ્ટ માણુસોથી વેગળા રહી હોરમજદનેજ સર્વોત્તમ ગણુવો.

૭૭ રાસ્તી અને નેક મનસ્નીનું અલંકારરૂપ હોરમજદ છે.

૭૮ દીનનાં ફરમાનો તેજ ખરી દોલત છે.

૭૯ હોરમજદ સિવાય બીજો કોઇ બચાવ કરનાર નથી.

૮૦ દીનનાં ફરમાનોનો ઇનકાર કરનારા દેવપરસ્ત માણુસો નમળાં મનના માણુસો ઉપરજ ફાવી શકે છે. તે બદ માણુસો જેમ રાસ્તી ઉપર ધ્યાન આપતા નથી, તેમ નેક મનસ્નીવાળા રાસ્ત માણુસો જુઠા અને બદ દિયાનતવાળા માણુસોથી વેગળા રહે છે.

૮૧ જેઓ નેક મનસ્નીથી ગાફેલ રહી દુષ્ટ કામ કરનારા તરીકે જિંદગી ગુજારે છે તેઓ આગળથી રાસ્તી નાસી જાય છે, જે મિસાલે કે જંગલી ખરફસ્તરો આપણી આગળથી દૂર નાસી જાય છે.

૮૨ સારી અક્કલવાળો શખ્સ નેક મનસ્નીનાં કામો એખ્તિયાર કરવાની ભલામણ કરે છે, અને નેક મનસ્નીને રાસ્તીનું ખરૂં મૂળ જાણે છે.

૮૩ સભ્યતા (આર્મઇતિ) ભલાં મન (વોહૂમનો) અને રાસ્તી (અષ) થી બંધે છે. એ ત્રણુને લીધે માણુસનું કુવત અને શકિતને છે.

૮૪ હોરમજદ દ્વેષ અને આજારને દૂર કરે છે.

૮૫ આ દુનિયા ફરતી છે.

૮૬ જેઓ ભલાં કામોમાં મશગુલ છે, તથા જેઓ અક્કલમંદીનાં

કામોનો વધારો કરે છે, તેમને હોરમજદની બુદ્ધિનો કાંઇક અંશ મળેલો હોય છે.

૮૭ નેક મનસ્નીથી અને રાસ્તીથી હોરમજદની કીર્ત્તિનાં ગાયનનું કર્જ અદા કરવામાં આવે તો તેના બદલામાં તે સાહેબ આપણી જિંદગીને તાજગી બક્ષે છે.[૧]

ગાથા ઉશ્તવદ.

૮૮ જેનાથી બીજાઓને સુખ મળે તે પોતે આબાદ હોય છે.

૮૯ પરોપકારી માણસને હોરમજદ તનદુરસ્તી તથા સુખ બક્ષે છે.

૯૦ નેક મનસ્ની ધરાવનારને સંપત્તિ, ભલા આશીર્વાદ અને ભલાં મનની જિંદગીની બક્ષેશ મળે છે.

૯૧ જે કીર્તિવાન માણસ પોતાની કીર્તિ જાળવી રાખી શકે છે તે સર્વમાં ઘણો ભાગ્યશાળી છે.

૯૨ બન્ને દુનિયાના ફાયદા મળી શકે એવો રાસ્ત માર્ગ જે ઘણી બતાવે તે ભલાંના કરતાં વધારે ભલું હાંસેલ કરી શકે. તે શખ્સ હોરમજદની સંજ્ઞેનો અને દુનિયાની આબાદી કરનારો ગણાય.

૯૩ હોરમજદ જેમ નેક તેમ પાપી માણસને પણ મદદ આપે છે.

૯૪ આતશ અશોઇનું કુવત ધરાવે છે. આતશના પ્રતાપથી ભલાં મનનું કુવત મળે છે.

૯૫ માણસજાતને તેનાં કામ અને વચન પ્રમાણે બદલો મળશે— ભલાંને ભલો, બુરાંને બુરો.

૯૬ દરેક જરતોસ્તીએ જાહેર રીતે દુષ્ટ માણસનો જોરાવર દુશ્મન અને રાસ્ત માણસનો ભારી ખુશહાલી આપનાર થવું જોઇયે.

૯૭ દરેક જરતોસ્તીએ પોતામાં તાકત હોય ત્યાંસુધી આતશની નમાજ અને રાસ્તીને કીમતી ગણવી.

---

૧ નંબર ૬૯ થી ૮૭ સુધીનો ભાવાર્થ ઇજશ્નેના હા ૩૪માંથી ઉપજાવ્યો છે (ગાથા હોનવદ, હા ૭.)

૯૮ હોરમજદની કુમકથી કોઇ પણ રાજકર્તા પોતાની બુલંદ ઇચ્છા પ્રમાણેનું મહાભારત કામ બજાવી શકે છે.

૯૯ હોરમજદના કલામોની બરકતથી જરતોસ્ત દાના થયો હતો.

૧૦૦ લાંબી જિંદગી કેજે દુનિયાની પસંદ પડતી ચીજ છે તે હોરમજદ આપી શકે છે.

૧૦૧ એક સંતોષી વિચાર સૌથી સરસ ચીજ છે.

૧૦૨ સબબી રીતે પુરો અને સંપૂર્ણ માણુસ પણ એક પાપી માણુસને રાજી રાખી શકતો નથી, કેમકે પાપી માણુસ સબળા સારત માણુસોને સારા લેખતો નથી.

૧૦૩ રાસ્તી પોતાના પુર તેજથી જોરાવર અને ગાલેબ થઇ શકે છે.[1]

---

૧૦૪ હોરમજદની બંદગીની જરૂર છે, કારણ તે વડે તે બંદગી કરનારને પોતાનો દોસ્ત ગણીને તેને મદદ કરે છે.

૧૦૫ હોરમજદ રાસ્તીથી આબાદી કરનાર, તથા પોતાના બંદાઓથી બરાબીને દૂર રાખનાર, અને બન્ને દુનિયામાં તેમનો દોસ્ત છે.

૧૦૬ રાસ્તીનો પેદા કરનાર અને પિતા હોરમજદ છે.

૧૦૭ સુરજ અને સેતારાઓનો માર્ગ મુકરર કરી આપનાર હોરમજદ છે.

૧૦૮ જોનાથી માહતાબ વધે છે અને ઘટે છે તે હોરમજદ સિવાય બીજો કોઇ નથી.

૧૦૯ જમીન તથા આસમાનને પડી જવાથી ટેકાવી રાખનાર હોરમજદ છે.

૧૧૦ પાણી તથા ઝાડપાન હોરમજદે બનાવ્યાં છે.

૧૧૧ પવન તથા વાદળાંને ઝડપ બક્ષનાર હોરમજદ છે.

૧૧૨ બહમન (ભલું મન) નો પેદા કરનાર હોરમજદ છે.

---

૧ નંબર ૮૮ થી ૧૦૩ સુધીનો ભાવાર્થ ઇ.જશ્નેના ૪૩ મા હા ઉપરથી ઉપજાવ્યો છે. (ઉશ્તવદ ગાથાનો હા ૧.)

૧૧૩ હોરમઝદ તે કારીગર છે કે જેણે રોશની તથા અંધારૂં બનાવ્યું છે.

૧૧૪ ઉંઘ અને જાગૃતિ બનાવનાર કારીગર પણ તેજ છે.

૧૧૫ સહવાર, બપોર અને રાત પણ તેણેજ પેદા કીધાં છે.

૧૧૬ સંપૂર્ણ મનસ્ની અશોઇને વધારે છે.

૧૧૭ હોરમઝદનું રાજ્ય નેક મનસ્ની ઉપર સ્થાપેલું છે.

૧૧૮ આ ફરતી દુનિયા ખુશહાલી ઉપજાવનારી છે.

૧૧૯ પસંદ પડતી આર્મઇતિ (સંપૂર્ણ મનસ્ની) ને ખુલંદ દરજ્જા સાથ બનાવનાર હોરમઝદ છે.

૧૨૦ બાપને દીકરો પ્યારો કરનાર દૂરઅંદેશ હોરમઝદ છે.

૧૨૧ નેક માણુસનું રવાન ખુશહાલી પામશે અને પોતાની મુરાદ હાંસલ કરશે.

૧૨૨ પાક દીન અને તેનાં ફરમાનોને સદા પવિત્ર રાખવાં.

૧૨૩ જ્યાં રાસ્તી (અર્દીબહેસ્ત) અને નેક મનસ્ની (બહમન) છે તેજ આદેલ પાદશાહીમાં હોરમઝદનું મુકામ છે.

૧૨૪ હોરમઝદી દીન સઘળા મોજુદ દીનોમાં સર્વોત્તમ છે. તે રાસ્ત હોવાથી માલ મિલ્કતનું રક્ષણ કરે છે, અને તેના નેક કલામોને લીધે તે માણુસને સદાચારી અને નીતિવાન બનાવે છે.

૧૨૫ આપણો તમામ ડહાપણભરેલી મુરાદોએ હોરમઝદ તરફનીજ ખાહેશ રાખવી જોઇયે

૧૨૬ જે દુષ્ટ માણુસ હોરમઝદની નિયામતોને વગોવે તે ગનામીનોની તરફનો છે.

૧૨૭ તેઓને તમો તમારી આગળથી હાંકી કહાડજો કેજેઓ જુઠા, ઠગારા, દીનનાં ફરમાનો ઉપર ધ્યાન નહિ આપનારા છે, તથા જેઓ રાસ્તીને પગલે નહિ ચાલતાં નીતિના વધારાથી ખુશી થતા નથી.

૧૨૮ જુઠા અને ઠગારાને ઉંચાડા પાડજો. જુઠાઇને તોડવા, બુરા

માણુસોની મોટી પાયામાલી કરવા, તથા તેઓનાં ક્ષેત્રાં અને ઢગાબાજીને ફાવવા ન હે દેવા માટે રાસ્તીના હાથમાં ઠગાઇને સોંપી દેજો.

૧૨૫ સામસામે લડનારાં બે લસ્કરોમાંથી તેને હોરમજદ કૃતેહ આપશે કેજે તેના મુકરર કીધેલા કાયદા પ્રમાણે ચાલતું હોય.

૧૩૦ હોરમજદના કલામ આફ્રત વેળા પાસ્બાની કરેછે. તે કલામની બરકતથી દુશ્મન ઉપર જીત મેળવી શકાય છે.

૧૩૧ ડાહ્યો રાજકર્તા તે છે કેજેને હોરમજદ ચાહે છે.

૧૩૨ જે કોઇ હોરમજદની મોહબ્બત મેળવવાને શક્તિવાન થાય તેનો સખુન પોતાની મુરાદ પામે.

૧૩૩ પવિત્ર માંથ્ર (કલામ) રાસ્તીને લીધે એક ઉત્તમ દોલત છે. તેની મારફતે આ દુનિયાનું સુખ (ખોરદાદ) અને પેલી દુનિયાની અમર્ગી (અમેરદાદ) મેળવી શકાય છે.[૧]

---

૧૩૪ દુષ્ટ માણુસ પોતાના ખરાબ તરીકા અને બદ જબાનને લીધે આડે માર્ગે ગયલો હોય છે.

૧૩૫ આબાદી અને નાશ વચ્ચે સદાનું બિયાબારું છે: તેમના વિચાર, શિખામણ, અક્કલ, રીતભાત, સખુન, કામ, અંતઃકરણ, રવાન, એ સઘળાં એકબીજાથી કેવળ જુદાં છે.

૧૩૬ પવિત્ર માંથ્રવાણી પ્રમાણે જેઓ અમલ નહિ કરશે તેઓની જિંદગીનો અંત નુકસાનમાં આવશે.

૧૩૭ હોરમજદ દરેક ચીજનો જોનાર છે, અને તે કોઇથી ઠગાતો નથી.

૧૩૮ દીનનો કલામ કેજે ઘણો ફાયદાકારક છે તેની તરફ જે તાબેદારીથી ધ્યાન આપશે તેને તનદુરસ્તી તથા અમરપણું મળશે.

૧૩૯ અશો માણુસનું રવાન બહેસ્તનાં સુખની ખાહેશ રાખે છે; પણ પાપી રવાનો મમ્ત પિડા ભોગવતી પડે.

---

૧ નંબરની ૧૦૪ થી ૧૩૩ સુધીનો ભાવાર્થ ધમ્મપદના હા ૪૪ મા ઉપરથી ઉપજાવ્યો છે. (ઉદાનવર્ગ ગાથા, હા ૨.)

૧૪૦ હોરમજ્દે આપણું ભલું ચાહીનેજ સુખ દુખ પેદા કીધાં છે.

૧૪૧ જે કોઇ બદ માણુસને ધિક્કારે અને હોરમજ્દની પવિત્ર દીનની મારફતે તેના તરફ માનની નજરે જોય તેનો તે દોસ્ત, મદદગાર તથા પિતા છે.[૧]

---

૧૪૨ સંકટ અને નામુરાદી વેળા હોરમજ્દથી દિલાસો માંગવો. જેમ એક દોસ્ત બીજા દોસ્તને એવી વેળા દિલાસો આપે છે તેમ હોરમજ્દ પણ આપે છે.

૧૪૩ રાસ્તીની મારફતે ભલાં મનની દોલત હાંસેલ થાય છે.

૧૪૪ બોધ આપનાર તરીકે સદા હોરમજ્દને પસંદ કરવો.

૧૪૫ જે શખ્સ દુષ્ટ માણુસને શિકસ્ત આપે છે તે સારાં ડહાપણના માર્ગો ખુલ્લા કરે છે.

૧૪૬ શક્તિવાન માણુસે બુરા માણુસને કદી મદદ કરવી નહિ, યા તેઓ તરફ કોઇપણ જાતની મેહરબાની કે દયા દેખાડવી નહિ. શક્તિવાળા માણુસે નેક માણુસને પોતાના બેશી તરીકે ગણવો.

૧૪૭ જે કોઇ દુષ્ટ માણુસને મદદ કરે તે બુરો છે; જે કોઇ સદ્‌ગુણી માણુસને મદદ કરે તે નેક છે.

૧૪૮ તાકતવાળો માણુસ બદ માણુસને સજા નહિ કરે તો તેનેબી બદ જાણવો.

૧૪૯ જે કોઇ બદ માણુસને માટે ઘણો સારો તે પોતે બદ છે; જે કોઇને રાસ્ત માણુસ પ્યારો હોય તે પણ રાસ્ત છે.

૧૫૦ ઘરબારનાં સુખ અને મનની શાંતિથી નિપજતાં ફાયદો રાસ્તીનો વધારો કરે છે.

૧૫૧ જે કોઇ સખાવત કરે, સચ્ચાઇની ખાતરજ રાસ્તીનો અમલ કરે, પોતાની સત્તાનો રૂડો ઉપયોગ કરે, અને હોરમજ્દની કીર્તિનાં ગાણાં ગાય, તે ચીનવત પુલ પસાર કરી જવાને શક્તિમાન થાય.

---

૧. નંબર ૧૩૪ થી ૧૪૧ સુધીનો ભાવાર્થ ઇ.જરનેના હા ૪૫ મા ઉપરથી ઉપજાવ્યો છે. (ગાથા ઉશ્તવદ, હા ૩.)

૧૫૨ જે કોઇ પોતાની સત્તાની રૂએ ખરાબ કરી યા કરાવીને જિંદગી પાયમાલ કરે છે, અને જેનું રવાન અને અંતઃકરણ સુખ્ત બનેલું છે, તેની રહેવાની જગા દરૂજનું મુકામ છે.

૧૫૩ જેઓને હોરમજદે બહેસ્તની મજલિસમાં બેસવાને લાયક ગણ્યા છે તેઓને નેક મનસ્નીના કલામોથી આપણે યાદ કરવા જોઇયે.

૧૫૪ જે તરફ સભ્યતા (સપંદારમદ) રાસ્તી (અર્દીબહેસ્ત)ની પુઠે ચાલે છે, અને જે તરફ ભલી મનસ્ની (બેહમન)ની પસંદ પડતી સત્તા ચાલે છે, તે તરફ હોરમજદ પોતાનાં સૌથી માન પામેલાં મુકામમાં રહે છે.

૧૫૫ જે કોઇ અશો માણુસને દુખ દેશે તેના ઉપર દુખ આવી પડશે.[1]

ગાથા સ્પેન્તોમદ.

૧૫૬ સૌથી નેક વિચાર, સૌથી નેક સખુન, તથા સૌથી નેક કામ રાસ્તીથી ઉત્પન્ન થાય છે. એવા વિચાર, વચન અને કામને લીધે સુખ, અમર્ગી, સંપતિ, અને સંપૂર્ણ મનસ્ની હોરમજદ આપે છે.

૧૫૭ કોઇની શખ્સ નેક સખુન અને નેક કામને લીધે બહેસ્તનું સુખ હાંસેલ કરી શકે છે.

૧૫૮ પોતાની હર્વિસપઆગાહ અક્કલને લીધે હોરમજદ પોતે રાસ્તી (અર્દીબહેસ્ત) નો પિતા છે.

૧૫૯ હોરમજદ મિનો જેહાનની આબાદી કરનાર, રામસ્ની બક્ષનાર, અને ખુશહાલી ઉપજાવનારી જગતનો બનાવનાર છે.

૧૬૦ જેઓ દુખી થાય છે તે પાપી માણુસો છેઃ રાસ્ત માણુસો દુખી થતાં નથી.

૧૬૧ રાસ્ત માણુસ થોડીજ ચીજથી રાજી રહે છે. બદ માણુસ પુષ્કળ ચીજોથી પણ સંતોષ પામતો નથી.[2]

---

૧ નંબર ૧૪૨ થી ૧૫૫ સુધીનો ભાવાર્થ ઇ.જરૂનેના ૪૬ મા હા ઉપરથી ઉપજાવ્યો છે (ગાથા ઉશ્તવદ, હા ૪).

૨ નંબર ૧૫૬ થી ૧૬૧ સુધીનો ભાવાર્થ ઇ.જરૂનેના હા ૪૭ મા ઉપરથી ઉપજાવ્યો છે (સ્પેન્તોમદ ગાથા, હા ૧).

૧૬૨ જ્યારે સદ્‌ગુણી માણુસ પરોપકારી કામોથી જુદ્દાઇને મારશે, તથા જ્યારે ઠગાઇ પોતાના ખરા આકારમાં ઉઘાડી પડશે, ત્યારે હોરમજદની પરસ્તેશ તેથી ઉપજતા ફાયદાઓ સાથ ફેલાવો પામશે.

૧૬૩ રાસ્ત માણુસ દુષ્ટ માણુસ ઉપર ફાવશે.

૧૬૪ કોઇ પણ શખ્સ ભલાં મન (બહમન)ની અક્કલથી હોરમજદની નજદીકનો થઈ શકે.

૧૬૫ જે શખ્સ પોતાની મનસ્નીને વધારે નેક અને વધારે પાક રાખે છે તે પોતાનાં વચન અને કામથી દીનને પણ તેવીજ પાક રાખે છે. તે શખ્સની ખાહેશ તેના એતેકાદ અને ધર્મને અનુસરતીજ હોય છે.

૧૬૬ ભલાં ડહાપણનાં કામથી સારા પાદશાહ અમારી ઉપર રાજ કરો ! બુરા પાદશાહ અમારી ઉપર રાજ મા કરો !

૧૬૭ પવિત્રાઇ માણુસને માટે જન્મથીજ સૌથી સરસ ચીજ છે.

૧૬૮ ગાય ગોરપંદોની પરવરશીને માટે માણુસે મહેનત કરવી જોઇયે, કારણકે તેઓ આપણા ખોરાકનો વધારો કરનારાં છે; તેઓ આપણી કીમતી મતા છે; આપણી નેક નૈયતની મુરાદમાં તેઓ આપણને કુવત અને જોર બક્ષે છે.

૧૬૯ જેઓ નેક વિચારના માર્ગને સચ્ચાઇથી મજબૂત પકડી રાખવા ઇચ્છે છે તેઓએ ગુસ્સાના દેવને દાબેલો રાખવો અને મારામારીને દૂર દફે કરવી.

૧૭૦ રવાનને શેવટે પવિત્ર બદલો અને આશીર્વાદ મળે તે માટે બંદગી અસરકારક ઇલાજ છે.[1]

---

૧૭૧ જેઓ બેદિલ થયા હોય તેમને રાસ્તી મારફતે રાજી રાખવા.

૧૭૨ દુનિયાને ફાયદો કરવા માટે હોરમજદી દીનને સારૂ રાસ્તી મુકરર કરાયેલી છે.

૧૭૩ ભલાં મનની સરદારીને તમો પસંદ કરજો : બુરા માણુસના તમામ સોહબતીઓને ધિક્કારી રદ કરજો.

---

૧ નંબર ૧૬૨ થી ૧૭૦ સુધીનો ભાવાર્થ ઇ.જરતેના હા ૪૮ મા ઉપરથી ઉપજાવ્યો છે (ગાથા સ્પેન્તોમદ, હા ૨).

૧૭૪ બુરી અક્કલ અને બુરી જબાનથી ગુસ્સો અને અદેખાઇ વધે છે.

૧૭૫ બુરી જબાન અને બુરી અક્કલનો માણુસ ઉદ્યોગી માણુસોમાં નકામો છે.

૧૭૬ જેની વળાણ સારાં નહિ પણ ખરાબ કામ તરફ હોય છે તે બુરા તરીકાને ટેકો આપે છે.

૧૭૭ રાસ્તી ફરમાવે છે કે ખરૂં એખ્તિયાર કરવું.

૧૭૮ સાચું બોલનારે દુષ્ટ માણુસની મારફતે યા તેના હાથ તળે સરદારી લેવી નહિ.

૧૭૯ બદીમાં ગિરફતાર થયલી સત્તાનો નાશ થશે.

૧૮૦ અનીતિનાં કામ કરનારાં અને સખુન બોલનારાં, બદ દિયાનત અને બદ મનસ્નીવાળાં રવાનોને દેવો મારફતે ખરાબ ખોરાક મળે છે અને તેમની હૈયાતી દરજ્જનાં મુકામમાં ગુજરે છે.[1]

---

૧૮૧ આ દુનિયા ખુશહાલી ઉપજાવનારી છે.

૧૮૨ અશોઇથી બાલેસ જિંદગી ગુજારનારા તથા પ્રકાશિત થયલા-ઓનું મુકામ બુરશેદના પુષ્કળ ચળકાટવાળાં બહેસ્તમાં હોય છે.

૧૮૩ કોઇપણ શખ્સ નેક મનસ્નીથી હોરમજદી દીનના ભેદો શીખવા શકે છે.

૧૮૪ જે જે સારાં કામો એક પછી એક તમો કરશો તે નેક નૈયતથી કરેલાં હોવાને લીધે માણુસોની નજરમાં માનને લાયક ગણાશે.

૧૮૫ સેતારા, બુરશેદ, દિવસ થવાની ખબર આપનાર બામદાદનું ઝળકવું, એ બધાં હોરમજદની કીર્તિ ગાવાને માટે પોતાની ગિર્દેશ કરે છે.

૧૮૬ રાસ્ત કામો કરનારાઓની બાહેશ જે સૌથી ચઢતે દરજ્જેની છે તે તેમની નેક મનસ્નીને લીધે દુનિયાનો પેદા કરનાર હોરમજદ પાર પાડે છે.[2]

---

૧ નંબર ૧૭૧ થી ૧૮૦ સુધીનો ભાવાર્થ ધંજરનેના હા ૪૯ મા ઉપરથી ઉપજાવ્યો છે (સ્પેન્તોમદ ગાથા, હા, ૩).

૨ નંબર ૧૮૧ થી ૧૮૬ સુધીનો ભાવાર્થ ધંજરનેના હા ૫૦ મા ઉપરથી ઉપજાવ્યો છે (ગાથા સ્પેન્તોમદ હા ૪).

ગાથા વોહૂક્ષથ્ર.

૧૮૭ રાસ્તીનાં અને પવિત્ર કામોમાં વાપરવાને લીધે સારી સત્તા દુનિયાનાં લોકોને આબાદ અને સુખી કરવા માટે એક દોલત સમાન છે.

૧૮૮ નેક મનસ્નીથી કીધેલી બંદગીથી ફાયદા હાંસેલ થાય છે.

૧૮૯ શક્તિવાળા અને નીતિવાન શખ્સે પોતાની સચ્ચાઇને ચહાનારે સરદાર તરફ માનની નજરથી જોવું.

૧૯૦ હોરમજદની ભક્તિ કરનારના હકમાં ઘણું સારૂ થાય છે, પણ જે તેની ભક્તિ નથી કરતો તેને શેવટે ઘણું ખમવું પડશે.

૧૯૧ આબાદી કરનાર હોરમજદ જેણે જાનવર, પાણી તથા ઝાડપાન પેદા કીધાં છે તે નેક મનસ્નીવાળા ઘણીને તનદુરસ્તી તથા અમર્ગી બક્ષે છે.

૧૯૨ દીનદાર માણુસે સમજી માણુસને જાણુવવું જોઇએ કે આકેબત બુરા માણુસને સજા ભોગવવી પડનાર છે, પણ રાસ્તીને ટેકો આપનારને સુખાકારી મળનાર છે.

૧૯૩ ડાહ્યા માણુસને માંશ્રની ખુબીઓ સમજાવવામાં મોટી ખુશહાલી ઉત્પન્ન થાય છે.

૧૯૪ હોરમજદ બન્ને દુનિયામાં પાપીને શિક્ષા કરે છે અને નીતિવાનને સુખ બક્ષે છે.

૧૯૫ રાસ્તીના તરીકાથી ઉલટો જઇ જે ઘણી નેક માણુસને ઇજા કરે તે દરજની પેદાયશનો છે.

૧૯૬ દરેક માણુસે રાસ્તીને વખાણીને રાસ્તી હાંસેલ થાય એવી દુઆ ગુજારવી.

૧૯૭ આ દુનિયા બહેસ્ત બણી જવા માટેનો બાકી પુલ છે.

૧૯૮ રારત માણુસનો દીનનો તરીકો દુષ્ટ માણુસના તરીકાને શેવટે બેશક કચડી નાખશે.

૧૯૯ દુષ્ટ માણુસનું રવાન બહેસ્તના માર્ગ તરફ પહોંચવા ઇચ્છે છે, પણ તેમ બની શકતું નથી ત્યારે તે પોતાની બદ જબાન અને બદ કામોને લીધે ઘણું કચવાય છે.

૨૦૦ જેઓ દીનના કલામો સાંભળતા નથી તેઓથી કોઈ પણ ખુબીવાળું કામ બજાવી શકાતું નથી.

૨૦૧ ગરોથમાનમાં સૌથી પહેલો દાખલ થનાર હોરમજદ છે.

૨૦૨ જે કાંઇ હોરમજદને ખુશહાલી આપનારૂં હોય તે બજાવવા ઉપર મન લગાડો.

૨૦૩ હોરમજદની ખુશહાલીને આતુરતાથી શોધો અને નમ્રતાથી યાદ કરો.

૨૦૪ જે અશો લોકો આગળ થઇ ગયા અને હાલમાં હૈયાત છે તેમનાં નામ દઇને તેમને યાદ કરો અને ખરા પ્યારથી તેઓની નકલ કરો[1].

ગાથા વહિશ્તોઇશ્ત.

૨૦૫ જે છોકરી અશો રહીને પોતાના બાપ, બારંદ, બેશીઓ, રાસ્ત માણસો તથા નોકરો સાથનો સંબંધ કાયમ રાખશે તેની નેક નૈયતની મુરાદ પાર પડશે.

૨૦૬ દીનદાર માણસોની મારફતે ભણેલા થઇને નેક મનસ્નીની જિંદગી હાંસલ કરજો! ખરાં અંતઃકરણથી એકમીજાને ચહાતા રહેજો!

૨૦૭ જુહાઇનો માર્ગ બંધ કરજો અને તેના વધારાનો અટકાવ કરજો!

૨૦૮ બેઇજતી અને નામોસી સાથની મોટાઇ નુકસાનકારક છે.

૨૦૯ રાસ્તીની હાનિ કરનારા બુરા માણસોથી ભવિષ્યની જિંદગી બરબાદ થાય છે.

૨૧૦ બાતેનનો લોભ દૂર કરો. પાપી વિચાર તદન નાબુદ કરો. રૂડાં કામ માટે અત્યારથીજ કમર બાંધો. નહિ તો આયંદેહ તમને અફસોસ! અફસોસ! એમ પુકાર મારવો પડશે.

૨૧૧ બુરાં કામ કરનારા શિકસ્ત પામશે!

---

૧ નંબર ૧૮૭ થી ૨૦૪ સુધીનો ભાવાર્થ ઈ.જશનેના હા ૫૧ મા ઉપરથી ઉપજાવ્યો છે. (ગાથા વોહુ ક્ષથ્ર.)

તેઓ સઘળા ધીક્કાર પામજો અને હસી કઢાજો!
તેઓ સઘળા વિલાપ કરતા થજો!
સત્તાવાળાઓથી તેઓ દુખ અને જખમ ખમજો!
અન્જુમનો અને કુટુંબોમાંથી તેઓ ન્યાત બાહેર થજો!
તેમને હાથે પગે બેડી ઠોકાજો!
તેમનું મોત જલદીથી આવી પુગજો!

૨૧૨ બોટા એતેકાદવાળાઓથી રાસ્ત માણુસોને સંકટ વેઠવું પડે છે.

૨૧૩ નેક જિંદગી ગુજારનાર ગરીબ માણુસ હોવા છતાં તેને બુલંદ દરજ્જો મળે છે.[1]

આ સઘળા કેવા નેકી, નીતિ, નમ્રતા અને ભલી નૈયતના, રાસ્તી, સુખ અને આબાદીના વધારા માટેના સબુતો છે! અશો જરતોસ્તે જાહેર કરેલા વચનોનો આ સઘળો બોલબોલા ઉતારો નથી, પણ તે સાહેબે પોતાની ગાથાવાણીમાં વાપરેલા સબુતોનો બરો ભાવાર્થ આ તારવી કહાડેલા સબુતોમાં ઉપજાવવામાં આવ્યો છે, જે પેગમ્બર સાહેબના હેતુને દરેક વાતે મળતો છે.

ફસલ ૭—મહાન મદદગારો અને શાગેર્દો.

જરતોશ્ત—એક શાયર અને ફિલસૂફ.

હવે આપણ એક તબક્કા આગળ વધિયે. ઉપર ટાંકેલા ભાવાર્થવાળા ઉત્તમ સબુતો પરથી સહેલાથી જોઇ શકાશે કે અશો જરતોસ્ત એક શાયર હતો—કારણ કે તેના વચનો ગાથા યાને ગાયનમાં, ગાયનરૂપી બંદગીમાં, રચેલા છે. પણ તે એકલો શાયરજ ન હતો. ઉપલાજ સબુતોમાં સમાયલી ફિલસૂફી ઉપરથી બુલ્લું દિસે છે કે તે સાહેબ એક શાયરની જોડે એક ફિલસૂફ પણ હતો. અનેક આકાશી શક્તિઓને બદલે એકજ મોટામાં મોટી શક્તિની જે કલ્પના ગાથામાં જણાય છે તે કલ્પના કરનાર પોતાને એક મોટા ફિલસૂફ તરીકે સાબેત કરી આપે છે. પણ જરતોસ્ત શાયર અને ફિલસૂફ જેમ હતો તેમ વળી તે એક પેગમ્બર પણ હતો. તે પોતાના કલ્પેલા એકજ મહાજ્ઞાની સાહેબ (મજ્દા અહુરા) તરફથી પોતાને બશારત થયલી

ગણીને પોતાના કલામો પોતાના જમાનાની દુનિયામાં ફેલાવવાની હામ ભિડે છે—પોતાને પોતાના તે સાહેબ સાથ વાતચિત થતી હોય એમ સમજવે છે—પોતાની આમી દૂર કરવા તે તેની કનેથી અનેક વાર દીનની બાબતનું જ્ઞાન હાંસેલ કરવાની તલબ કરે છે, અને તે જ્ઞાન તે મહાજ્ઞાની તરફથી પોતાને મળ્યા પછી તે આલમમાં પાછો દેખાવ દઇ તેને તેથી વાકેફ કરે છે. આ તેની પેગમ્બરી છે. પોતાનાં મૂખથી બાહેર પાડેલા સબ્દોમાં તેણે જે કંઇ નમનતાઇથી, પ્રમાણિકપણે, તમામ સાદાઇ સાથ જાહેર કીધું છે તે એજ છે. એક ખુદાને પિછાનવો, રાસ્તીની રાહ લોકોને બતાવવી, અને બુતપરસ્તીનો પરાજય કરવો—એજ જરતોસ્તી દિનનો મૂળ હેતુ છે.

તેના દોસ્તો અને મદદગારો.

હવે આપણે જોઇયે કે તેની આ હોરમજદી દીનને કબૂલ કરનારા કોણ કોણ હતા. પોતાની પેગમ્બરીનાં પહેલાં વર્ષોમાં તેણે ઘણું ખમ્યું હશે એમ તેના પોતાના થોડાક સબ્દો ઉપરથી જણાય છે, કે જ્યારે તે મદદ માંગવા, દિલાસો મેળવવા પોતાના ખુદા પાસે જાય છે, અને તેની તરફથી જે જરૂરનું હોય તે મેળવવાને શક્તિવાન થાય છે. આ રીતે ખુદાઇ મદદ મેળવીને તે પોતાનાં કામમાં—પોતાની દીન ફેલાવવાના પ્રયાસમાં—બેધડક આગળ વધે છે. દેશના કેટલાક હાકમો પાસે મદદ માંગવા તે ગયલો હોત્રો જોઇયે, અને તેઓએ તેને મદદ નહિ આપતાં હાંકી કહાડી તેના ઉપર સખ્તી આણી હોય એવું પણ ગાથાવાણી ઉપરથી માલમ પડે છે. આ પવિત્ર વાણીમાં એવા અનેક ઇશારા છે, અને તે આગળ સફાઓમાં આપણ વાંચી ચુકયા છિયે, કે જેમાં સત્તા ધરાવનારા, શક્તિવાળા અને હાકમ લોકો અશો માણસોને મદદ આપતા નથી, ડોળા કકડાવે છે, ખરાબી કરવા માગે છે, વગેરે કરિયાદો જોવામાં આવે છે. પણ જ્યારે આવા રાજકર્તાઓ, જેઓ જરતોશ્તના જમાનામાં ચાલતા દેવયસ્ન તરીકાને વળગી રહ્યા હતા અને જરતોશ્તના સુધારાના ધર્મને કબૂલ રાખતા ન હતા, તેઓ તરફથી મળેલી નિરાશીથી નામુરાદ નહિ થતાં કે હિમત નહિ હારતાં

---

૧ નંબર ૨૦૫થી ૨૧૩ સુધીનો ભાવાર્થ ૬ જરતોશ્તના હા ૫૩ મા ઉપરથી ઉપજાવ્યે છે. (ગાથા વહિશ્તોશ્ત.)

પેગમ્બરે પોતાની કોશેશ ચાલુજ રાખી. અને સારાં ભાગ્યે અંતે તેને ફતેહ મળી. તેને એક એવો હાકમ મળી ગયો કે જેણે તેની વાતો સાંભળવાની ના પાડી નહિ. તે કવિ વીસ્તારૂપ હતો, જેણે જરતોસ્તને આશ્રો આપ્યો, તેના સખુનો સાંભળ્યા અને છેવટે પોતે જરતોસ્તી બન્યો.

આ ચમત્કાર કેમ બનવા પામ્યો તેનું જે બયાન પેહલવી અને ફારસી લખાણોમાંથી મળે છે તે ગાથામાંથી કે બીજી અવસ્તાવાણીમાંથી મળતું નથી. ગાથા મુજબ ગુસ્તારૂપ એકલોજ જરતોસ્તનો શાગેર્દ ન હતો, પણ તેની રાણી હુતોસ, તેનો વજીર જમાસ્પ, તેનો ભાઇ કપ-ઓસ્ત્ર, અને જરતોસ્તનો પિત્રાઇ મઇધોમાહ પણ હતા. ફરવરદીન યસ્તમાં[1] જણાવેલું છે તે પ્રમાણે તો આ છેવટલો પેગમ્બરનો સૌથી પહેલો શાગેર્દ હતો. આ સઘળાંઓને જરતોસ્તે પોતે યાદ કીધાં છે. એક ઠેકાણે[2] તે તેમનાં નામો દઇ અમુક સખુનો કહી સંભળાવે છે. પ્રથમ તે આ પ્રમાણે બોલે છે—

"માણુસોમાંથી જે કોઇ સ્પેતમાન જરતોસ્તને મેહરબાનીથી ખુશ કરે તે માણુસ પોતે દીનનાં ફરમાનો જાહેર કરવાને લાયક હોવો જોઇયે. તેવા માણુસને હોરમજદ બહેસ્ત બક્ષશે, અને તેની નેક મનસ્નીને લીધે તેનાં બચ્ચાં બાળાં અને તેનાં પશુ ઢોરોને આબાદ કરશે. તેવા માણુસને અય રાસ્ત! હું તારો ખરો દોસ્ત ગણું છું."

તેનો મુરબ્બી શાહ ગુશ્તારૂપ.

આ રીતે જરતોસ્ત બોલી રહે છે ત્યારે તેના શાગેર્દોમાંથી કોઇ તેને પુછે છે કે—

"અય જરતોસ્ત, પેગમ્બરીનાં મહાભારત કામમાં મદદ આપવા માટે તારો ખરો દોસ્ત કોણ છે?"

આ સવાલનો જવાબ જરતોસ્ત પોતે આપે છે. તે બોલે છે કે—

"બચીત બહાદુર કય ગુસ્તારૂપ પોતે!"

---

૧ ફ૦ ૯૫. ૨ ય.જરને, હા, ૮૬, ફ૦ ૬૩ થી ૬૮.

બીજે ઠેકાણે[1] પેગમ્બર એક વાર ફરીને કય ગુશ્તારપને આ પ્રમાણે યાદ કરે છેઃ—

"પાદશાહ ગુશ્તારપે પોતાની નીતિભરેલી વર્તણુકથી, આદેલ પાદશાહીમાં નેક નિયતનું ડહાપણ (સારી દિયાનત રાખ્યાથી જે ફાયદા હાંસલ થાય છે તે) ઝરૂ પડેલું જોયું છે. તે એક ધર્મશમંદ અને પરોપકારી પાદશાહ છે. તે અમારું ભલું કરશે."

ગુશ્તારપ શાહે દીન કબૂલ રાખ્યા પછીના આ સખુનો ઓચરાયલા લાગે છે. એ પછી છેવટે જ્યારે પોતાની દીનનો ફેલાવો અને એટલો કીધા પછી જીવીને લીધે અશો જરતોસ્તે એ કામથી ફારેગ થવા ચાહ્યું ત્યારે પેગમ્બર સાહેબના ચેલાઓ આ રીતના સખુનો બોલે છે—

"સપેતમાન જરતોસ્તની રાસ્તીને લીધે જ્યારે હોરમઝદે તેમને આ બે બક્ષેશ આપી ત્યારે તેમની સર્વોત્તમ મુરાદ પાર પડી—(૧) હંમેશ સુધીની સારી જિંદગી (યાને બહેશ્તનું સુખ), અને (૨) જેઓ તેમને પહેલાં દુખ દેતા હતા તેઓ પાછળથી તેમની ભલી દીનનાં વચનો અને કામો જાણવાની બાહેશ રાખવા લાગ્યા.

"હવે જ્યારે મનસ્ની, ગવસ્ની, અને કુનસ્નીથી દીનના એલમ તથા ક્રિયા સાથની આરાધના ઉપર એતેકાદ રાખીને હોરમઝદની કીર્તિ ગાવા માટે તેઓ તત્પર છે ત્યારે તો સપેતમાન જરતોસ્તની દીન કબૂલ કરનાર કય ગુશ્તારપ તથા દીન આગાહ ફ્રશોસ્તર તે દરેકને રાસ્તીના માર્ગો અને સોખ્યંતોની દીન જેને હોરમઝદે બનાવી છે તે તેઓને શીખવશે."

પેગમ્બરનો પાદશાહી ચેલો.

આ બન્ને ફકરાઓ ઉપરથી ઘણું જાણવાનું મળે છે. શાહ ગુશ્તારપ પેગમ્બરનો નામાંકિત ચેલો થઇ ચુકયો હતો, એટલું જ નહિ પણ દીનનો ફેલાવો એવો સારી રીતે અને ખાતરી ભરેલી રીતે થતો હતો કે જેઓ પેગમ્બરીની શુરૂઆતમાં જરતોસ્તને દુખ દેતા હતા અને તેમના ઉપર

[1] ય.જરને, હા ૫૧, ક૦ ૧૬.

અનેક પ્રકારની જાસ્તી ગુજારતા હતા તેવા દેવયસ્ન બુરાઓ—જેવાકે ફીક, કરપ અને ઉસિખ્ખ ધર્મગુરૂઓ—તેઓ પણ હોરમજદી જરતોસ્તી દીનનાં વચનો અન ફામો જાણવા અને કબૂલ રાખવાની ખાહેશ બતાવવા લાગ્યા. હવે આવા લોકોને દીનમાં લેવા કે નહિ? તેઓ જુદ્દીન હતા એ તો ખરૂંજ છે, કેમકે તેમનો તરીકો દેવને લગતો, જુદાઇને લગતો, દગાઇ ભરેલો હતો, અને તે તરીકાથી તેમને ફેરવવા માટેજ રાસ્તીનો તરીકો જરતોસ્તે ફેલાવવાની બાથ ભીડી હતી. તેઓ જુદ્દીન હતા એટલુંજ નહિ પણ તેઓ દીનદુસ્મન હતા, કેમકે તેમની અસલ દીન ઉપર નવી દીનની ચઢાઇ હતી. એવા ધણીઓને પોતાની દીનમાં દાખલ કરવાની જરતોસ્તે ના પાડી નહિ. ખરૂં જોતાં પોતાની રાસ્ત દીનથી જેઓ વેગળા હોય તેઓ સર્વેને તેમાં દાખલ કરીને નેક રાહ ઉપર તેમને લાવવાની મતલબથીજ હોરમજદી જરતોસ્તી દીને જન્મ લીધો હતો. એટલામાટે આવા બુરાઓએ જ્યારે ભલા થવાની ખાહેશ બતાવી ત્યારે તેમને નેકીનો માર્ગ બતાવવાને જરતોસ્ત શી રીતે ના પાડી શકે? પણ જ્યારે તે જુદ્દીન દીનદુસ્મનોની ખાહેશ જાહેર થઇ ત્યારે પેગમ્બર સાહેબ પેગમ્બરીનાં કામથી ફારેગ થયલા જણાય છે. તેમના ઉપર ઉમરનો બોજો વધી પડેલો ધારી શકાય છે. તેઓએ પોતાનું દીન ફેલાવવાનું, તેનું શિક્ષણ આપવાનું કામ પોતાના બે મોટામાં મોટા ચેલાઓ, હમશરીકો, અને મદદગારોને સોંપી દીધેલું જણાય છે. આ બે નામવર નરોમાંનો એક શાહ ગુરતાસ્પ પોતે છે, અને બીજો હમુમનાં ખાન્દાનનો ફરશોસ્તર છે, કેજે શાહના વજીરનો વડો ભાઇ થાય છે, અને વળી ગાથાના એક ફકરાની જે સમજણ[૨] ઉદાહરણમાં આવે છે તે પ્રમાણે પેગમ્બર સાહેબનો સસરો થાય છે. આ રીતે પોતાના બાદશાહ અને પોતાના અતલકના બેરી એવા બે ચેલાઓને જરતોસ્તે પોતાની દીનના ફેલાવવાનું કામ સોંપી દીધેલું હોવાથીજ ઉપલા ફકરાઓની શેવટે જણાવવામાં આવ્યું છે કે તેઓ પેલા જુદ્દીનોને ધર્મના માર્ગો શીખવી દીનમાં દાખલ કરશે. જરતોસ્તી દીનમાં જુદ્દીનને દાખલ કરવાની મનાઇ નથી એમ આ ફકરા સાબેત કરે છે.

LIBRARY OF THE BOMBAY BRANCH

૧ યજરને, હા ૫૭, ક૦ ૧ અને ૨.
૨ યજરને, હા ૫૧, ક૦ ૧૭.

પેગમ્બરની બાનુ ચેલી—રાણી હુતોસ.

પોતાની દીનના ફેલાવાને માટે જરતોશ્તે ગુશ્તાસ્પ શાહ અને તેની રાણી હુતોસ એ બન્નેની મદદની ખાહેશ રાખી હતી એમ ગાથા સિવાયનાં અવશ્તાઇ ભણતરો ઉપરથી જણાય છે. આવાં યશ્ત[1] માં જણાવ્યા પ્રમાણે જરતોશ્તે ગુશ્તાસ્પ માટે એવી ખાહેશ રાખી હતી કે—

> "લોહરાસ્પના બેટા ઝોરેમંદ કય ગુશ્તાસ્પને મારી દીનના વિચાર મુજબ, મારી દીનના વચન મુજબ, અને મારી દીનનાં કામ મુજબ હું ચલાવું."

આ માગણી કબૂલ રખાઇ અને જરતોશ્તનાં મનની એ મુરાદ પાર પડી તે આપણ આગળા સફાઓમાં વાંચી આવ્યા છિયે. હવે એવીજ એક બીજી ખાહેશનો ઇશારો અશીશવંધ યશ્ત[2] ઉપરથી આ રવેશનો મળે છે—

> "સદ્‌ગુણી અને અશ્રાફ ખાન્દાનની રાણી હુતોસને દીનનાં મત પ્રમાણે, દીનના વચન પ્રમાણે, તથા દીનનાં કામો પ્રમાણે હું ચલાવું, તથા જે હુતોસ રાણી ખાજદયસ્ની દીન ઉપર પોતાનું મન લગાડે, તથા પોતાની જે ફાંક ખાહેશ હોય તે જાહેર કરે, અને વળી જે રાણી પેગમ્બરીનાં કામને માટે મને સારી શીખામણ (સલાહ) આપે."

ગાથામાં રાણી હુતોસ બાબે કાંઇ ઇશારો મળતો નથી, પણ યશ્તોમાં તેમજ પેહલવી અને ફારસી ગ્રંથોમાં તે બાબેના ઇશારા છે, જે આપણ હવે પછીના બાબોમાં વાંચીશું. યશ્તોમાં જણાવ્યા પ્રમાણે રાણી હુતોસની મદદ મેળવવામાં પણ પેગમ્બર સાહેબ ફતેહ પામ્યા હતા. જેમ ગુશ્તાસ્પ તેમ હુતોસ એ બન્ને નોદર શાહનાં પાદશાહી ખાન્દાનમાં જન્મેલાં હતાં. ગુશ્તાસ્પની પોતે રાણી થાય એવી મુરાદ આ શાહજાદીએ પોતાની શાદી આગમજ ચાહી હતી એવું એક ઠેકાણે[3] જણાવેલું છે—

---

૧ ફ૦ ૧૦૪-૧૦૫.

૨ ફ૦ ૪૬. આ બાબતને મળતોજ ફકરો ગોશ યશ્તમાં પણ છે. જુઓ ફ૦ ૨૬.

૩ રામ યશ્ત, ફ૦ ૩૬.

"હું કય ગુસ્તાસ્પનાં મકાનમાં પ્યારી, ચહવાયલી અને માન પામેલી થાઉં."

આ તેની ખાહેશ બર આવી અને તેથી જરતોસ્તનાં કામને મોટી મદદ મળી, કારણ કે ઇરાનમાં સ્ત્રીનો દરજ્જો ચઢતો હતો એમ જણાય છે, અને તેથી હુતોસની મદદ વગર ગુસ્તાસ્પની મદદ કમજોર થઇ પડશે એમ જાણીને પેગમ્બરે તેણીની મદદ માટે ખાહેશ બતાવેલી હોવી જોઇયે.

ગુસ્તાસ્પે બજાવેલી દીનની સેવા.

શાહ ગુસ્તાસ્પે જરતોસ્તની દીન કબૂલ રાખીને બજાવેલાં કામોની બહુ ભારી આભાર સાથ અવરતાવાણીમાં કરવામાં આવી છે. ફરવરદીન યસ્તમાં ગુસ્તાસ્પે પોતાની બાજુનાં બળથી તથા બીજી રીતની મદદથી જરતોસ્તી દીનનો કેટલે દરજ્જે અને કેવી રીતે ફેલાવો કીધો તેનું કેટલુંક બયાન આવેલું છે. તેમાં એક ઠેકાણે[1] આ મતલબનું જણાવ્યું છે કે—

> "કુવતવાળો, બાંધ્રનાં તનવાળો, મજબૂત હથિયારવાળો, હોરમજદના તરીકા મુજબ ચાલનારો કયાની ખાન્દાનનો અશો ગુસ્તાસ્પ પાદશાહ.....જેણે આગળા દરજ્જાને રાસ્તીના માર્ગ તરફ ખેંચીને દીનનો ફેલાવો કીધો, જેણે આગળા દરજ્જાને અશોઇને માટેની ફરાખી શીખવી, અને આ દીન કેજે હોરમજદી જરતોસ્તી છે તેની બાજુ તથા મદદ થવાને જે કબૂલ થયો."

આ ફકરો બતાવે છે કે અશો જરતોસ્તે પોતાની છેલ્લી વસીહત વેળા દીનનો વધુ ફેલાવો કરવાનું કામ શાહ ગુસ્તાસ્પ ઉપર રાખ્યું હતું તેમ એ શાહે દીનમાં દાખલ થવા માંગનારા આગળા દરજ્જ યાને જુદ્દા અને જુદી દીન પાળનારા લોકો હતા તેમને નવી દીન શીખવીને તેમાં દાખલ કીધા હતા, અને એ રીતે જેઓ એ દીનમાં દાખલ થવા માંગતા હતા તેમને દાખલ કરીને તેનો ફેલાવો કીધો હતો. આગળ ચાલતાં વિશેષ એમ જણાવવામાં આવ્યું છે કે—

---

૧ ફ૦ ૯૯. કામાઃ જરઠ નામું, બીજી આવૃત્તિ, સ૦ ૧૯૪૪.

૨ ફ૦ ૧૦૦. કાંગાઃ યસ્ત બા માયની. કામાઃ જરતોશ્ત નામુ, બીજી આવૃતિ, સ૦ ૨૮૫૬.

" શાહ ગુશ્તાસ્પે ઉસ્તવાર મોજુદ પવિત્ર દીનને હુનુ[1] જેવા ખુરદ માણસોથી છુટી પાડી, અને તેને બુલંદ, રાજ કરતી, ચોમેર ફેલાતી, નીતિનાં ફરમાનવાળી, લોકોમાં માન પામેલી, ગાયઢોર અને ઘાસ ચારાની ભરપુરતા અને આબાદી કરનારી મુકરર કીધી."

ગુશ્તાસ્પના દીનદુશ્મનો.

આ ફકરામાંથી એક નવી બિના એ જાહેર થાય છે કે અશો જરતોશ્તે સદંતર નવીજ દીન સ્થાપી ન હતી, પણ જુની દીનમાં યોગ્ય સુધારો કરીને તેને રચી હતી, તથા વળી હુનુ નામના ટોળાના બદ લોકોના હાથમાં એ જુની પવિત્ર દીન બિગડેલી હાલતમાં હતી તેને વધારે બિગડીને નાશ પામવા નહિ દેતાં શાહ ગુશ્તાસ્પે તેને જુદી પાડીને બચાવી લીધી હતી. પણ નવી સુધારેલી દીનનો મોટો ફેલાવો તો એ દીન માટે ઉઠેલી મોટી ધર્મ સંબંધી લડાઇમાં મળેલી ફતેહ પછીજ થયો. આ લડાઇ ઇરાન દેશની ઉત્તરે આવેલા મુલ્ક નામે ખ્યોનના શાહ અર્જાસ્પ સાથે થઇ હતી, કેજે કયાની શાહોની પેઠે જુની દીન પાળતો હતો અને તેનો ચુસ્ત હિમાયતી હતો. તેણે જ્યારે જાણ્યું કે ગુશ્તાસ્પે નવી દીન અખ્તિયાર કીધી છે ત્યારે તેણે પોતાના બે સરદારો વીદરફ્શ અને નામખ્વાસ્તને તે શાહની દરબારમાં મોકલીને ગુશ્તાસ્પને આ દીનથી પાછો ફેરવવા માંગ્યો, જેમ કરવાની તેણે ના પાડવાથી મોટી લડાઇ ચાલી, અર્જાસ્પનો નાશ થયો અને દીનનો ચોતરફ ફેલાવો થયો. આ લડાઇમાં અર્જાસ્પની મદદે બીજા કેટલાક હાકમોથી મેદાન પડયા હતા અને તેઓ સર્વેને ગુશ્તાસ્પે એકલે હાથે હરાવીને દીનની ચઢતી કીધી હતી એમ અવસ્તાવાણી ઉપરથી જણાય છે. એ બાબતમાં ગેાશ યસ્ત[2]માં જણાવ્યા પ્રમાણે ગુશ્તાસ્પે ગેાશ ઇજદની આરાધના કરીને એવી બક્ષેશ માંગી કે—

"લડાઇમાં નીચલા આઠ હરીફ પેહલવાનોને હું નસાડું:—(૧) વીરપ-ચૈર્વો—અસ્તિનો બેટો વીરપ-ચૈર્વ, (૨) ઉર્વી ખઓધ, (૩)

---

૧ આ હુન લોકો તે વેદના સુન અને પાછળથી યુરોપમાં જણાયલા હન-હુન (Huns) લોકો હોય એમ લાગે છે.

૨ ક૦ ૩૦—૩૧.

ઉર્વા-વેરેથ્ર, (૪) સ્તવી મનોશ્રી (કેજે પોતાની જોડે ૭૦૦ ઉંઠ ઉપર લૂટનો માલ લાધીને લાવ્યો હતો), (૫) ઉસ્કેરાયલા અને ખૂની ખ્યોની લોકોનો રાજા અર્જનરૂપ, (૬) બુતપરસ્ત દુર્યોધીક, (૭) ખરાબ દીનવાળો તાંથ્રવંત, અને (૮) બુતપરસ્ત સપંજઉરૂક.

આ ફકરામાં જણાવેલા આઠ દીનદુશ્મનોને ધાર્મિક લડાઇમાં મારી હટાડવા ઉપરાંત ગુસ્તાસ્પે બીજી જે મુરાદ માંગી હતી તે એજ યસ્તમાં જણાવ્યા પ્રમાણે ખ્યોન અને વરેધક નામના દેશોમાં સારા કાયદા અથવા સારી દાનાઇભરેલી રીતો દાખલ કરી તેમને સુધારવાની હતી.[૧]

ઉપલા સઘળા દીનદુશ્મનો, અથવા દેવયસ્ન અને બદ દીન પાળનારા હાકમો, ખાકાનો અને શાહોને ગુસ્તાસ્પે મુરાદ ચાહી હતી તે પ્રમાણે હરાવ્યા. આ ઉપરાંત બીજા અનેક દુશ્મનોને ગુસ્તાસ્પે શિકસ્ત આપેલી જણાય છે, કેમકે આવાં યસ્ત મુજબ ઉપર જણાવેલા તાંથ્રવંત અને અર્જનરૂપ ઉપરાંત "દેવપરસ્ત પેશન,"[૨] આઠ ભોંયરાંવાળો પેશોયંધ અને "દેવપરસ્ત હુમયાક" નામના પણ તેના શત્રુઓ હતા, જેમને લડાઇમાં હરાવવાની જેમ ગુસ્તાસ્પે તેમજ તેના ભાઇ જરીરે મુરાદ ચાહી હતી, અને તેનું ફળ તેમની ફતેહમાં મળ્યું હતું.

પેગમ્બરના પાદશાહી મદદગારો.

ગુસ્તાસ્પ અને જરીર શાહ નોદરનાં ખાન્દાનથી ઉતરેલા હતા, માટે તેઓએ તેમજ શાહજાદા અસ્પંદિયારે અને શાહજાદા પેશોતને જરતોસ્તી દીન એખ્તિયાર કીધાથી બીજા નોદરિયાનોએ પણ તેમજ કીધું, અને એ રીતે એ પાદશાહી ખાન્દાનીઓનો પેગમ્બરને મસમોટો ટેકો મળ્યો. એજ

---

૧ ફ૦ ૩૧.

આ ખ્યોન અને વરેધક દેશો કયાં આવ્યા હતા તે નક્કી થઈ શકતું નથી. પ્રો. ડાર્મેસ્ટેટરના જણાવ્યા પ્રમાણે યુનાની ગ્રંથોમાં ચિયોનાઇટી (Chionitae) અને વર્ટી (Vertae) નામે જે ટોળાઓ ફ્રેસ્પીઅન સમુદ્રની પશ્ચિમ દિશાએ વસતા હતા તે આ ખ્યોન અને વરેધક ટોળા હશે. શાહનામા મુજબ અર્જનરૂપ ચીનનો ખાકાન હતો પણ રિગ્વેદમાંથી તેનું નામ મળે છે તે ઉપરથી જણાય છે કે તે જરતોશ્તી આર્યોના હરીફ વૈદિક આર્યોના એક ટોળાનો સરદાર હતો

૨ આજાં યશ્ત, ફ૦ ૧૧૩. કામાઃ જરતોશ્ત નામું, સફે ૨૮૯. કાંમા 'પેશાચિંહ' નામ વાંચે છે ને તેને "મુરદાં દાટનાર" લખે છે. યશ્ત બા માયની, સફે ૪૪.

આન્દાનની બાનુઓનો ટેકો પણ એજ રીતે જરતોસ્તને રાણી હુતોસની મદદથી મળ્યો. ઉપર ઇશારો કરી ગયા છિ તેમ આ રાણી પણ નોદરનાંજ ખાન્દાનની હતી, અને તેના ઘણા ભાઇઓ હતા. તેઓ કોણ હતા યા તેમનાં નામ શું હતાં તે અવસ્તાવાણીમાં જણાવ્યું નથી, પણ તેણી "ઘણા ભાઈઓવાળી" અને નોદરિયાન ખાન્દાનની હતી, અને તેણે "ક્ય ગુસ્તાસ્પનાં ઘરમાં ઘણી ચહવાયલી અને માન પામેલી ધણિયાણી" થવાની મુરાદ ચાહી હતી, એમ રામ યસ્ત[1] ઉપરથી જણાય છે. ગોશ યસ્ત[2]-માં જરતોસ્ત તેને "આજાદે હુતોસ" અથવા "સદ્‌ગુણી અને અશ્રાફ ખાન્દાનની હુતોસ" ને નામે ઓળખે છે; અને તે પોતાની મજ્‌દ-યસ્ની દીન ઉપર દિલ લગાડે અને પોતાની ખાહેશ જાહેર કરે તથા પોતાની પેગમ્બરીનાં કામને જશ મળે એવી સલાહ આપે એમ ધરાવે છે. આ રાણી કેજેને શાહનામામાં કેતાયુનને નામે ઓળખાવી છે તથા જેને રૂમના કયસરની બેટી જાહેર કરી છે, તે ભૂલ છે. ગુસ્તાસ્પના જમાનામાં રૂમના કયસર (Caesar) જેવા કોઈ શાહાનશાહોની હસ્તી હતીજ નહિ, અને અવસ્તાવાણીમાં જે નામ આપ્યું છે તેથી આ તદ્દન જુદુંજ છે. આ રાણીથી જરતોસ્તનાં કામમાં મોટી મદ્દ મળેલી હોવીજ જોઇયે, કાંયકે અશીશવંગ યસ્ત[3] પ્રમાણે પેગમ્બરે તેણી તરફથી જે ઉમેદ ચાહી હતી તે પાર પડી હતી.

આ રીતે જરતોસ્તને ઇરાનના શાહ અને રાણી એ બન્નેની મદદ મળી. આ મદદ તેને સહેલથી મળી ન હોય. એ માટે પેગમ્બરે આ નામવર જોડાની ઘણીએક રીતે ખાતરી કરેલી હોવી જોઇયે. ધારવામાં આવે છે તેમ ગુમ થયલા નસ્કો મધે જે "વીસ્તારૂપ નસ્ક" હતો તેમાં શાહ અને પેગમ્બર વચ્ચે થયલા સવાલ જવાબોનું વર્ણન હોવું જોઇયે. આ નસ્કમાંનો થોડોક ભાગ આજે મોજુદ છે, જે "વીસ્તારૂપ યસ્ત"-ને નામે ઓળખાય છે. પણ તેમાં ગુસ્તાસ્પના બેટા ઉપર જરતોસ્તે કરેલી આફ્રીન સિવાય બીજું વધારે જાણવાજોગ કાંઇ નથી, અને મી૦ ખ. ૩. કામા લખે છે કે "તેની એબારત ઘણી ગુંચવણ ભરેલી છે."[4]

---

૧ ય૦ ૩૬.

૨ ય૦ ૨૬.

૩ ય૦ ૪૬-૪૭

૪. જરતોસ્ત નામુ, સફે ૨૮૮.

જરતોશ્તનાં ખાન્દાન બાબે વધુ ખુલાસો.

પેગમ્બર જરતોશ્તનું ખાન્દાન તેના નજદીકના પૂર્વજોનાં નામ ઉપરથી સ્પીતમને નામે અને હયચતરપને નામે ઓળખાયું છે. અવસ્તાવાણીમાં કોઇપણ ઠેકાણે જરતોશ્તને નોદરનાં ખાન્દાનનો જણાવેલો નથી. તેમજ છેક અત્યાર સુધી પેહલવી લખાણોમાં પણ પેગમ્બર સાહેબને નોદરિયાન તરીકે કોઇ ઓળખાવી જતું નથી. તોપણ બુન્દેહશમાં એક ઠેકાણે આવેલા એક વાક્યનું જુદું જ વાંચન થયું છે અને તે ઉપરથી એમ સમજાય છે કે અશો જરતોશ્ત નોદરનાં ખાન્દાનના હતા.[૧]

જરતોશ્ત પોતાને ગાથાવાણીમાં હયચતરપના નહિ પણ સ્પીતમનાં ખાન્દાનનો જણાવી જાય છે. હયચતરપ તેની પાંચમી પહેડીનો વડવો હતો, પણ સ્પીતમ દશમી પહેડીનો વડવો હતો. વળી જરતોશ્ત ધરાનના શાહ મિનોચહેરથી ૧૫ મી પહેડીએ ઉતરેલા હતા, જેના એક બેટા દોરાસરૂમથી પેગમ્બરની પહેડી ઉતરી હતી, ત્યારે બીજા બેટા નોદરથી બીજી પહેડી ચાલી હતી. એ રીતે જોતાં પેગમ્બર સાહેબ નોદરનાં ખાન્દાનથી ઉતરેલા નહિજ ગણાય. જોવાનું એજ છે કે જરતોશ્ત હયચતરપ નામના પાંચમા વડવાનાં નામથી ઓળખાતા હતા કે ૧૦ મા વડવા સ્પીતમનાં નામથી ? ગાથા પ્રમાણે તો એઓ સ્પીતમનાં ખાન્દાનથી હતા અને પોતાની દીનના ફેલાવાને માટે જ્યારે પેગમ્બર સાહેબ હયચતરપના ખાન્દાનીઓને સંબોધે છે અને તેમને સ્પીતમના ખાન્દાનીઓ તરીકે ઓળખે છે, ત્યારે જણાય છે કે આ બન્ને ખાન્દાનો એકજ હતાં. પેગમ્બરના

---

૧ પ્રો૦ યુસ્ટીવાળી પેહલવી બુન્દેહશમાં એક વાક્ય "નો દમાં હિદઇનિશ" એવો છે, જેનો અર્થ મી૦ કામા "પોરૂશસ્પથી જરથોશ્ત દરમા હિદઇનીશમાં (?) જનમ્યો" એવો કરી જાય છે (જરતોશ્ત નામું, સ૦ ૨૮૩, નોટ ૩૪૫). પણ એરવદ તેહમુરસ દીનશાહજી અંકલેસરીઆ ઉપલીજ નોટ ઉપર બીજી નોટ (+) આપી જણાવે છે કે એમની કનેની એક પુરાણી બુન્દેહશની નકલમાં ઉપલો વાક્ય "વદરીગાહ અન્દઇનિશ" એવો લખેલો છે, જેનો અર્થ પણ ઉપરના જેવોજ થાય છે; પણ એ૦ તેહમુરસ લખે છે કે "એ બેહુ નકલોમાં ભુલ થએલી લાગે છે. એને જરથોશ્ત એ નોદરગા હુદીનીહ (=જરથોશ્ત જે નોદરનાં ખાંદાનનો અને નેક દીનવાળો) વાંચવો જોઇએ. જરથોશ્તને ફ્રેરેદુનનાં ખાંદાનનો ગણેલો છે તેને બદલે હિયાં નોદરનાં ખાંદાનનો કહેલો છે, અને નોદર પોતે પણ ફ્રેરેદુનનો પ્રપૌત્ર હતો."—કામાઃ જરતોશ્ત નામું (બીજી આવૃત્તિ), સફે ૨૮૩ ની નોટ†

પહેલા અને ચુસ્ત શાગેર્દોમાં અને ખરાં દિલથી તનપર સખ્તી ખેંચીને જેહમત ખેંચનારાઓમાં હયચતરૂપનાં ખાન્દાનવાળાઓ મૂખ્ય હતા. તેઓ પેગમ્બરને પ્રથમ મદદ આપવાથી અળગ હતા, પણ તેઓ ખરૂં ખોટું પિછાનીને તે મુજબ અમલ કરનારા હતા, માટે જ્યારે તેઓએ પોતાના એક ખાન્દાની નબીરાને નવી સુધારેલી દીન બરપા કરતાં જોયો અને તેની સચ્ચાઇ તેઓને મનપતીજ જણાઇ ત્યારે તેઓએ તે દીન એખ્તિયાર કરવાની અને તેને મજબૂતીથી વળગી રહીને તેનો ફેલાવો કરવાનાં કામમાં મદદ આપવાની ના પાડી નહિ. જરતોસ્ત તેમને આ રીતે સંબોધે છે—

> અય સપેતમાન ખાન્દાનના હયચતરૂપનાં નબીરાઓ! તમોને હવે હું દીનનાં ફરમાનો જાહેર કરીશ, કારણકે ખરૂં શું છે અને ખોટું શું છે તે તમો પીછાની શકો છો.[૧]

પેગમ્બરનો પહેલો ચેલો—મેદ્યોમાહ.

આ વાત જાણવાજોગ છે કે જરતોસ્તનો સૌથી પહેલો ચેલો તેના આ ખાન્દાનીઓ મધેનોજ એક હતો. વળી તે તેના કાકા આરાસ્તનો બેટો હતો. તેને પેગમ્બર એક ઠેકાણે આ રીતે સંબોધે છે —

> "અય સપેતમાન ખાન્દાનના મેદ્યોમાહ! જે કોઈ દીનનો એલમ પુરતી રીતે હાંસેલ કરીને, તથા દુનિયાનાં લોકો ઉપર પોતાની મોહબ્બત બતાવીને, તથા પોતાની જિંદગીનાં કામોથી વધારે નેકીવાળો થઇને, હોરમજદના કાયદા જાહેર કરે છે તે શખ્સ પોતે અમારી સફનો તથા અમારાં કામને મદદ કરનારો ગણાય છે."[૨]

મેદ્યોમાહના સંબંધમાં ફરવરદીન યસ્તમાંથી પણ ઇશારો મળે છે. ત્યાં જણાવ્યા પ્રમાણે—

> "આરાસ્તનો અશો મેદ્યોમાહ ..... જે પહેલો જરતોસ્તના મોંથ્ર અને સખુન અથવા શીખામણ સાંભળનાર થયો હતો."[૩]

---

૧ ઇ.જરને, હા ૪૬, ફ. ૧૫ ગાથા બા માખ્મેની, સ. ૧૫૩.

૨ ઇ.જ૦ હા ૫૧, ફ૦ ૧૯: ગાથા બા માખ્મેની, સ૦ ૨૧૬.

૩ ફ૦ ૯૫.

પેહલવી જાદસ્પરમમાં જણાવ્યા પ્રમાણે દશ વર્ષની જેહમત પછી જરતોસ્તે જે સૌથી પહેલો ચેલો મેળવ્યો તે મેઘોમાહ હતો, જેના સંબંધમાં તેણે દશ વર્ષ આગમજ ખ્વાબમાં એવું દીઠું હતું કે પોતાની પાછળ એક મોટાં ટોળાં સથ મેઘોમાહ જરતોસ્તને મળવા આવે છે અને ખરેખર આ રીતે મેઘોમાહે પોતાના નામાંકિત પિત્રાઇ ભાઇની દીન સૌથી પહેલાં કબૂલ કીધા પછી ગોયા તેની સરદારી હેઠળ પોતે ચાલતો હોય તેમ બીજાં લોકો આ દીન કબૂલ રાખવા લાગ્યાં. જરતોસ્તના બનેલા અનેક ચેલાઓમાં મેઘોમાહના એક બેટાનું નામ પણ જણાય છે, જેને પેહલવીમાં "અહરૂબો–સ્તોતો" ને નામે ઓળખાવ્યો છે, પણ અવસતામાં એ નામ "અષરૂવો" મળે છે.[1] પેગમ્બરના છ મોટા શાગેર્દ મદદગારો અને દીન ફેલાવનારાઓ મધેનો આ અષરૂવો ત્રીજો હતો.[2]

બીજાં ચેલાચેલીઓ—પોરૂચિસ્ત.

હખેચતસ્પનાં ખાન્દાનીઓમાં અશો જરતોસ્તના બેટા બેટીઓ મૂખ્ય ગણાવાં જોઇયે. ફરવરદીન યસ્તમાં[3] દીનનાં કામમાં મદદ આપનારા દાખલ જે સંખ્યાબંધ નામો જોવામાં આવેછે તે નામો જે જરતોસ્તના ચેલાઓની અથવા દીન કબૂલ કરનારાઓની ચઢ ઉતર સંખ્યા બતાવતાં હોય તો મેઘોમાહનું નામ પહેલું જણાવ્યા પછી ૧૪ મું, ૧૫ મું અને ૧૬ મું એમ ત્રણ નામો પેગમ્બરના ત્રણ બેટાઓ ઇસતવાસ્ત્ર, ઉર્વતતનર, તથા ખ્વરેચિથ્ર (ખુરશેદચ્હેહર) નાં જોવામાં આવે છે. એ પછી ૧૮ મો શાગેર્દ સપેતમાન ખાન્દાનનો થ્રિમિશ્ચત્ નામનો જણાય છે, કેજે સ્પિતામનો બેટો હતો. આ સ્પિતામ અને તેનો બેટો થ્રિમિશ્ચત્ કોણ હતા અને તેઓ શી રીતે ઉપયોગી થઇ પડયા હતા તે જણાયું નથી. પેગમ્બર સાહેબની ત્રણ બેટીઓમાંની બે ફ્રેની અને થ્રિતીનાં નામો દીન ફેલાવનારી બાનુઓ તરીકે "જાદસ્પરમ"માં જોવામાં આવે છે.[4] એક ત્રીજી બેટી પોરૂચીસ્તનું નામ ત્યાં નથી, તે ઉપરથી ડૉ૦ વૅસ્ટ એમ ધારે છે કે કદાચ તે બેટી પોતાના પિતાની આગમજ ગુજર પામી હોય.[5] પણ ગાથામાં પેગમ્બર સાહેબે

૧ ફરવરદીન યશ્ત, ફ૦ ૧૦૬. ૨ જાદસ્પરમ પ૦ ૨૩, ફ૦ ૧૧
૩ ફ૦૯૫ તથા ૯૮. ૪ પ૦ ૨૩, ફ૦ ૧૧.
૫ Marvels of Zoroastrianism, સ૦ ૧૬૬, નોટ ૨.

અથવા કોઇ તુરતના શાગેર્દે આ પોરૂચિસ્તને સંબોધીને દીનની બાબતમાં જે શીખામણ દીધી છે તે બતાવે છે કે આ બાનુ પણ પોતાના બાપના જાહેર કરેલા મજહબને કબૂલ રાખનારી અને આગળ વધારનારી હતી. ત્યાં[૧] આ રીતે બોલવામાં આવ્યું છે કે—

> અય હઓચતરૂપનાં ખાન્દાનની તું પોરૂચિસ્ત ! અય સપેતમાન-ની ઓલાદની જરતોશ્તની દીકરીઓમાં (સૌથી) જવાન ! હોર-મજદે નેક મનસ્ની અને રાસ્તી ઉપર ફિદા થયલા (ફ્રશોસ્તર) ને તારે માટે દીનના સરદાર તરીકે મુકર્રર કીધો છે, માટે હવે તું તેની મસ્લેહત લેતી રહેજે, તથા સંપૂર્ણ મનસ્નીની તારી ઘણીજ પાક અક્કલથી સારાં ડહાપણની રૂએ કામ કરતી રહેજે.

ફ્રવરદીન યશ્તમાં પેગમ્બરની દીન કબુલ રાખનારાંઓનાં જ્યાં નામો આપ્યાં છે ત્યાં પોતાની બન્ને વડી બહેનો જોડે ઉપલી નાનીનું નામ પણ જોવામાં આવે છે.[૨] ત્યાં પ્રથમ પેગમ્બર સાહેબનાં ઘણિયાણી અશો હવોવીનું અને તેમની પછી અશો ફ્રેની, અશો થ્રિતી અને અશો પોરૂચિસ્તનાં નામો આપેલાં છે. આ ચારે જરતોશ્તના કબીલાનાં બાનુઓ છે, જેમને પોતાના મુરબ્બી સરતાજની દીન દિલોજાનથી કબૂલ રાખનાર તરીકે આપણે એકદમ માની લેવાં જોઇયે.

બાનુ હવોવી.

હવોવીને માટે કહે છે કે તે હવોગ્વ (હબૂબ)નાં ખાન્દાનની હતી અને ફ્રશોસ્તરની બેટી થતી હતી. પણ તેણી ખરેખર ફ્રશોસ્તરની બેટી હતી, એવું ગાથામાં આવેલા ઇશારા ઉપરથી માલૂમ પડતું નથી. ત્યાં એમ જણાવવામાં આવ્યું છે અને તે જરતોશ્તના પોતાના શબ્દોમાં જણાવેલું છે કે "હબૂબ ખાન્દાનના ફ્રશોસ્તરે મને પોતાનું ખુલંદ તન (કેહર્પ) બતાવ્યું છે." આ "તન" શબ્દને ફેરવીને "કેહર્પ"નો અર્થ "બેટી" તરીકે બંધ બેસાડવામાં આવે છે, જે રીતે જોતાં સિલસિલાબંધ અર્થ આ રીતનો ઉપજાવી શકાય છેઃ—

---

૧ ગાથા વહિશ્તોઇશ્ત. ૬જ૦ હા ૫૩, ક૦ ૩.

૨ ક૦ ૧૩૬.

"હબૂખ ખાન્દાનના ફરષોસ્તરે પોતાની બુલંદ દરજ્જની છોકરી મને દેખાડી છે. ભલી મજદયસ્ની દીનના ફેલાવાને માટે સર્વ શક્તિમાન હોરમજદ તેની (ફરષોસ્તરની) દિલપસંદ છોકરી મને આપે તો સારૂં! રાસ્તી મેળવવાને માટે અય મજદયસ્નાનો! તેણીને તમો માન સાથે કબૂલ રાખો.[1]

ફરષોતર અને જમાસ્પ.

હબૂખ ખાન્દાનમાં બે નામીચા નરો પેગમ્બરના વખ્તમાં હૈયાત હતા તે, આગળ આપણ વાંચી આવ્યા છિયે તેમ, ફરષોસ્તર અને તેનો ભાઇ જમાસ્પ હતા. આ મહાપુરૂષો દોલતમંદ હતા એવું આવાં યસ્ત[2] ઉપરથી જણાય છે, અને પોતાની દોલત અને શોહાદને જોરેજ તેઓ શાહ ગુસ્તાસ્પની દરબારમાં માન પામેલા હોવા જોઇયે, અને તેઓ બધેનો નાનો ભાઇ જમાસ્પ તો શાહના વજીરને દરજ્જે પણ પહોંચવા પામ્યો હતો. આ બન્ને ભાઇઓએ પેગમ્બરની દીન પ્રથમથીજ નહિ પણ છેક પછવાડેથી કબૂલ રાખી હશે એમ મી૦ ક્રામા ધારે છે,[3] કારણકે ફરવરદીન યસ્તમાં તેમનાં નામો પેગમ્બરના ચેલાઓની ટીપમાં છેક ૫૧ અને ૫૨ માં જણાય છે. ગાથામાં[4] જરતોસ્ત ફરષોસ્તરને "દીન આગાહ"ના એલ્કાબથી ઓળખીને તેને એવું ફરમાવે છે કે જે દીનદુસ્મનો પસ્તાવો કરીને દીન કબૂલ કરવા માંગતા હોય તેમને રાસ્તીના માર્ગ ઉપર પાછા લાવવા. બીજે ઠેકાણે[5] પેગમ્બર ફરષોસ્તરના સંબંધમાં આ રીતે કહેછે–

અય હબૂખ ખાન્દાનના ફરષોસ્તર! તે મદદગારો, જેઓને દુનિયાના ફાયદાને માટે આપણે બે જણે પસંદ કીધા છે તેઓની સાથે તે તરફ તું જા, કેજે તરફ સભ્યતા રાસ્તીની પુઠે ચાલે છે, જે તરફ ભલી મનસ્નીની પસંદ પડતી સત્તા હોય છે, તથા જે તરફ

---

૧ ગાથા ખ્યા માઝ્યેની, સફે ૨૧૪—૧૫

૨ ફ૦ ૯૮.

૩ જરતોશ્તનામુ, સ૦ ૨૯૧ (બીજી આવૃત્તિ).

૪ ગાથા વહિશ્તોઇશ્તઃ ઇજ૦ હા ૫૩, ફ૦ ૨.

૫ ગાથા ઉશ્તવદઃ હા ૪૬, ફ૦ ૧૬,

હોરમજદ પોતાનાં સૌથી માન પામેલાં મુકામમાં રહે છે, અને જે તરફ અય ફરષોસ્તર અને દાનેશમંદ જમાસ્પ! તમારે સારૂં વજન વિનાના નહિ પણ વજનથી ગવાઇ શકાય એવા[1] ગાથા હું ગાઇશ. જમાસ્પ બાબે એક બીજે ઇશારો જરતોસ્ત પોતે[2] આ પ્રમાણે કરેછે—

"હબૂખ ખાન્દાનનો જમાસ્પ હકીમ પોતાની મુરાદ મુજબનું પુરતું ડહાપણ તથા નામદારી, તથા રાસ્તીની મારફતે મેળવેલી હકુમત તથા નેક નૈયતની પ્રાપ્તિ ઇચ્છે છે."

જમાસ્પ ઘણો દાનેશમંદ હતો અને દરેક વાતની ખબરદારીને લીધે તે "હકીમ" ને નામે ઓળખાઇ ગયો છે.[3] જરતોસ્ત પોતે તેને "દેજ-માસ્પા" એવે નામે ઓળખી જાયછે, જેનો અર્થ "દાનેશવર, અથવા એલમમાં પૂર, જમાસ્પ" એવો થાય છે. આની જોડે વળી જમાસ્પ એક લડવૈયો પણ હતો. જ્યારે દીનદુશ્મન અર્જાસ્પ સાથ જરતોસ્તી દીન બાબે લડાઇ ચાલી ત્યારે જમાસ્પ શાહ ગુસ્તાસ્પ તરફથી લડ્યો હતો, એવું અવસ્તાવાણી ઉપરથી જણાય છે.[4]

ફરષોસ્તર અને જમાસ્પ ઉપરાંત હબૂખ ખાન્દાનના ચાર નબીરાઓ જરતોસ્તના ચેલા હતા એવું પણ જણાય છે. એઓ બધેના બે નામે હુષ્યઍાથ અને બાદએન ફરષોસ્તરના બેટા હતા; ત્રીજે હંધઉર્વંધ જમાસ્પનો બેટો હતો, અને ચોથો વરેસ્ન તે હંધઉર્વંધનો બેટો હતો.[5]

એવું જણાય છે કે ફરષોસ્તરને પેગમ્બર સાથ દીન બાબે સવાલ જવાબો થયા હતા, અને તેઓ બધેના એકાદ બે સવાલ તથા તેમના જવાબનો ઇશારો ઇજસ્નેના ૭૧મા હા ઉપરથી મળે છે.

પહેલા શાગેર્દોનું ઓળખાણ.

હવે આપણ બીજા શાગેર્દો અથવા દીન કબૂલ કરનારા જાણીતા

---

૧ ગામાઃ જરતોસ્તનામુઃ સ૦ ૨૯૨, નોટ ૩૬૧.

૨ ગાથા વોહુક્ષાથ્રઃ હા ૫૧, ફ૦ ૧૮.

૩ આવાં યશ્ત, ફ૦ ૧૮.

૪ ફરવરદીન યશ્ત, ફ૦ ૧૦૪.

૫ નોધરશાહનો બેટો ગુસ્તાસ્પ શાહના જમાના સુધી જીવતો હોઇ શકે નહિ.

અથવા નામીચા નરો અને નારીઓનાં જે નામો ફરવરદીન યસ્તમાં આવેલા છે તે તરફ નજર કરિયે, અને તેઓ કોણ છે તથા તેઓએ શું કામો અન્યા છે તે જોઇયે. ઉપલાં ભણુતરમાં કુલે ૨૨૫ નામો આપેલાં છે, પણ તે સઘળાં અત્રે નહિ ઉતારતાં, જે ઘણાં અગત્યનાં જણાય છે તેમનીજ આ ઠેકાણે આપણુ નોંધ લઇશું. શાહ ગુસ્તારપ, રાણી હુતોસ, વજીર જામારપ, દીનઆગાહ ફરષોસ્તર, બાનુ હવોવી, મેઘોમાહ, અને પેગમ્બર સાહેબના બેટાબેટીઓ પછી જે નામો અગત્યતા ધરાવતાં મળી આવે છે તે નીચે મુજબનાં છેઃ-

અહુમ્-સ્તુતનો બેટો અશો સએન, કેજેના ૧૦૦ શાગેર્દો હતા.
અશો જરીર, શાહ ગુસ્તારપનો ભાઇ.
અશો ગુસ્તેહમ, શાહ નોદરનો બેટો.
અશો અસ્ફંદિયાર, શાહ ગુસ્તારપનો બેટો.
અશો બસ્તૂર, શાહજાદા જરીરનો બેટો.
અશો ગોર્જમ, ગુસ્તારપનો બેટો.[1]

અશો વોહુ-નેમંઘ, ખરાબી કરનારી યાને સુસ્તી પેદા કરનારી નકામી ઉંઘ, બુરા સ્વપ્ના, નજર પડતા બરાબર દેખાવો (અથવા અજીરણુ) અને બરાબ ઓરતો, એ સર્વની સામે થઇ તેમનો નાશ કરનાર.

અશો માંથ્રાવાક, દીનનો એકમ જાણનાર તથા આતરા ઉપર કાડી મુકી બોય દેનાર, જેણે અશો માણુસોની વિરૂધમાં ઉત્પન્ન થયલી બરાબીઓની સામે થઇને, ગાથાવાણીનાં ગાયનોને અપવિત્ર કરનાર, બુરા, નાપાક, ઘણી કે ધર્મગુરૂ વગરના, ભયંકર અને બરાબ ફરોહરવાળા ઘણુ આસ્મોગોને માર્યા હતા.

અશો કારન, કેજે કુવતવાળો, માંથ્રાનાં તનવાળો, મજબૂત હથિયાર રાખનાર, તથા હોરમજદના તરીકા મુજબ ચાલનાર હતો. આ પેહલવાન પોતાની બાજુનાં કુવતથી લડાઈનાં મેદાનમાં ધસારાથી જઈ દુશ્મનની સામે ઘણીજ હિમતથી લડતો હતો. આ બહા-

---

૧ અસ્ફંદિયાર સાથ કરેલી બદી છતાં દીનનાં કામમાં મદદ આપેલી હોવાથી આ શાહજાદાને અશો ગણેલો હોવો જોઇયે.

દુરની જોડે તેના ત્રણ બેટાઓ વીરરૂપ, આજાત, અને ક્રાયઓંઘ, એઓને પણ અશો ગણવામાં આવ્યા છે.

અશો અર્ષ્ય, કેજે મજદયસ્નોમાં ઘણોજ ચાલાક તથા અન્જુમનનો સરદાર હતો.

અશો હાંમ્ બરેતરૂ-વંઘર્ષ્ણુંમ, કેજેને વળી બહાદુર પણ કહ્યો છે.

અશો અષવજ્રદંઘ્હ, પોઉરૂધાક્ષિતનો બેટો. એણે તથા સાયુજ્રદ્રિના બે બેટાઓ અષવજ્રદંઘ્હ અને થ્રિતએ તુરાની દુશ્મન સરદારો નામે ક્રર અસપ્પન, વર અસપ્પન અને ઘણા જોરેમંદ દૂરએકએતને લડાઇઓમાં શિકસ્ત આપી હતી.[૧]

અશો ઉક્ષન, કેજે બહુ પ્રસિદ્ધતા પામેલો અને મુકદ્દ દરજ્જાનો હતો.

અશો ગોસ્ત ક્રયાન, જેણે અખ્ત જદુ નામના દીનદુશ્મનને સવાલ જવાબમાં હરાવી મારી નાખ્યો હતો.[૨]

અશો ઉરમાનર, પએપતંઘ્હ પઇતિ સ્ત્રીનો બેટો, કેજે બેશીઓમાં ઉભા થતા ટંટા ફેસાદ દૂર કરી સમાધાની કરાવી આપનાર હતો.

અશો હુમાય, શાહ ગુસ્તાસ્પની બેટી.

ક્રેની નામની ચાર અશો બાનુઓ, જેઓમાંની એક અશો ઉસિનેમંઘ્હની, બીજી અશો ક્રાય જેન્તની, ત્રીજી અશો ક્ષોઇવારપનની અને ચોથી અશો ગયધાસ્તિની બાયડી હતી.

ક્રષો-હાંમવરેત (ક્રર્શીદવર્દ), ગુસ્તાસ્પ શાહનો બેટો.

આ ઉપરાંત બીજા ઘણા શાહજાદાઓ વગેરેનાં નામો જરતોસ્તી દીન કબુલ કરનાર દાખલ ક્રરવરદીન યસ્તમાં જોવામાં આવે છે, પણ તેમની ઓળખાણ આપેલી ન હોવાથી અહીં તે નામો ઉતારી લીધાં નથી.

ક્રસલ ૮—પેગમ્બરના હરીફો તથા સમકાળિક પુરૂષો.

અવસ્તામાંથી મળતાં પુરાણાં નામો.

અશો જરતોસ્તની જિંદગીને લગતા જે કટકા મુકલા આપણને મળે

૧ આવાં યસ્ત, ક્ર૦ ૭૨-૭૩. ૨ આવાં યસ્ત, ક્ર૦ ૮૧-૮૨

છે તે ભેગા કરીને એક સિલસિલામાં ગોઠવવાની આગળા સફાઓમા તજવીજ કીધી છે, તેવીજ કોશેશ પેગમ્બરના જમાનાના પુરૂષો જેઓ ગાથાવાણીમાં, અવસ્તાવાણીમાં અને વેદવાણીમાં જુદે જુદે નામે જણાયલા છે તેમને આ ઠેકાણે રજુ કરવા માટે કરીશું. ગાથામાં કેટલાંક વિશેષ નામો છે, જેઓ અત્યાર સુધી સામાન્ય નામ તરીકે લેખાયલાં છે, પણ જેમ જેમ ગાથા જોડે ઋગ્વેદનો અભ્યાસ આપણા જરતોસ્તી અભ્યાસીઓમાં વધતો જાય છે તેમ તેમ તેઓ તરફથી થોડીક નવીજ વાતો આપણા જાણવામાં આવતી જાય છે, કેજે વાતો વધારે ભણેલા અને વધારે ચંચળ બુદ્ધિના યુરોપીઅન સાક્ષરો તરફથી હજુ જણાવવામાં આવી નથી. દાખલા તરીકે જેમ અવસ્તાવાણીમાંથી જરતોસ્તી દીનના સૌથી મોટા શત્રુ અર્જાસ્પનું નામ મળે છે તેમ જરતોસ્તની વિરૂદ્ધમાં રચાયલાં ઋગ્વેદનાં મંડળોમાંથી જરતોસ્તી દીનના મોટામાં મોટા મદદગાર અને દોસ્ત શાહ ગુસ્તાસ્પનું નામ મળે છે, એમ આપણા એક જરતોસ્તી વિદ્વાનેજ[1] પહેલું જાહેર કીધું છે. એરવદ શેહરિયારજી ભરૂચાએ વળી ઉપલા અર્જાસ્પનુંજ નહિ પણ તેના ભાઇઓ વગેરેનાં નામો પણ વેદમાંથી શોધી આપ્યાં છે, એટલુંજ નહિ પણ એક વેદિક ઋષી જે જરતોસ્તનો મોટો હરીફ હતો તેનું નામ પણ પેગમ્બરનાં પોતાનાં મુખમાંથી ઓચરાયલું ગાથામાંથી કહાડી આપનાર એઓજ છે. બીજા હાથ ઉપર એક બીજા જરતોસ્તી અભ્યાસીએ[2] પેગમ્બરના જમાનાના તેમના કેટલાક વેદિક હરીફોનાં નામો ઋગ્વેદમાં છે તેમ ગાથા અને અવસ્તામાંથી બતાવી આપવાની કોશેશ કીધી છે. આ બે અભ્યાસીઓની શોધખોળને આધારે નીચલી હકીકત ભેગી કરવામાં આવી છે, જે ઉપરથી અશો જરતોસ્તનું પોતાનું નામ પણ વેદમાંથી મળી આવતું સંભવે છે. સૌથી પહેલાં તેજ આપણુ જોઇશું.

મી૦ હોડીવાળા મુજબ વેદમાં 'દસ્યૂ' નામ જેમ જરતોસ્તને માટેનું વિશેષ નામ છે તેમ જરતોસ્તીઓ માટેનું એક ટોળા અથવા પંથનું સામાન્ય નામ પણ છે. એમના જણાવ્યા પ્રમાણે જેમ જરતોસ્તને વેદમાં

૧ એરવદ શે. ધ. ભરૂચા : Cama Memorial Volume : સફે ૪

૨ મી. શાપુરજી કાવસજી હોડીવાળા : Zarathushtra and his Contemporaries, &c. સફે ૧૧ થી ૨૬.

'દરચૂ'ને નામે ઓળખ્યો છે તેમ પેગમ્બરનો મોટો હરીફ જેને શાહનામામાં 'ક્રોહરમ' નું નામ આપવામાં આવ્યું છે અને જેને ગુશ્તાસ્પ શાહના મોટા શત્રુ અર્જાસ્પના બેટા તરીકે ઓળખાવ્યો છે, તેને ગાથામાં 'ગરેદ્મ'ને નામે ઓળખાવ્યો છે, અને પાછળથી તેને 'દ્રેગ્વંત' ને સામાન્ય અથવા બુરી સિફતવાળાં નામે ઓળખ્યો છે, અને તેના સાથીઓને 'દ્રેગ્વાઓ' અથવા 'દર્વંદ' અથવા 'દ્રુએવ'ને નામે ઓળખ્યા છે. આ કિસમની તજવીજ હજુ બીજી તરફથી પુષ્ટિ પામી નથી, તોપણ તે નોંધવાજોગ તો છેજ

હવે પેગમ્બર સાહેબના જે મદદગારો અને હરીફોનાં નામો ગાથા અને અવસ્તાવાણીઓમાંથી મળે છે તેમની મુકાબેલ તેજ અને બીજાં નામો જે વેદમાંથી મળે છે તેમને અમો નીચે ગોઠવિયે છિયે :—

અવસ્તા પ્રમાણે :

૧—પેગમ્બરના મદદગારો.

અવસ્તાઇ નામોઃ—	ફારસી નામોઃ—	વેદમાંથી મળતાં નામોઃ—
જરથુસ્ત્ર ...	... જરતોસ્ત ...	... દરચૂ[1]
વીસ્તાસ્પ ...	... ગુસ્તાસ્પ ...	... ઇષ્ટાશ્વ[2]
જધરિવધરિ	... જરીર ...	... .
વિસ્તઉરૂ ...	... ગુસ્તહમ ...	... ઇષ્ટરસ્મ[2]
ફ્રષઑસ્ત્ર ...	... ફ્રર્શોસ્તર ...	... .
જામાસ્પ ...	... જમાસ્પ ...	... .
મેઘોમાઓંધૂહ	... મેઘોમાહ ...	... .
ક્યાન ...	... ...	... .
શિમુઝ્ઝિ ...	... ...	... સિમ્યુ[2]

૨—પેગમ્બરના હરીફો.

અરેજતઅસ્પ	... અર્જાસ્પ...	... ઋજ્રાશ્વ[2]
વન્દરેમન ...	... અન્દરીમાન.	... ભયમાન[1]

૧ મી૦ હોડીવાળા પ્રમાણે. ૨ અરવદ શેહેરિયારજી પ્રમાણે.

વીદરક્ષિનિક[1] દષિનિક ...}	... બીદરકૂપ...	... અમ્બરીષ[2]
હુમયક ...		... સુરાધસ[2]
તાંડ્યવન્ત...		... દીર્ઘતમસ[2]
માન[2] ...		... { માન અગસ્ત્ય[2]
માન્ય ...		... માન્ય
બૅન્દ્ધ ...		... .
ઉસિખ્ષ્ ...		... ઉશિજ
....		... કક્ષિવન્
....		... અગસ્ત્ય
ઉસધા ...		... { ઔશિજ[2] કક્ષિવન્[2]
વહ્નિસ્ત[1] ...		... વશિષ્ઠ
પોઉરૂ[1] ...		... પુરૂ
અંથ્ર[1] ...		... અંગિરસ્
મઇન્યૂ[1] ...		... .
ઍરૅષિ (ગઍતેમ)		... ગોતમ (ઋષિ)
ખુધિ ખુધતિ (દેવ)....		... ખુધ[1] (ઋષિ)
તૉઉરૂ ...		... તુર્વતિ[1]
દઇવિ ...		... દાર્ભિતિ[1]

આ નામોની સમજણ.

ઉપલાં નામોમાં જે જે નવાં છે, યાને જે અવસ્તામાં છે પણ વેદમાંથી નવાંજ મળી આવ્યાં છે, તેમજ જે વેદમાં છે પણ અવસ્તામાંથી નવાંજ મળી આવેલાં સંભવે છે, અને તેવાં જે જે નામો ઉપર અમે (૧–૨) એવા નંબરો મુકેલા છે, તે તે નવાં નામો વિષે થોડીક સમજણ નિચે ભેગી કરિયે છિયે.

---

૧ મી૰ હોડીવાળા પ્રમાણે. ૨ એરવદ શેહેરિયારજી પ્રમાણે.

દ્રઙ્ગ્યૂ—મી૦ હોડીવાળાને આધારે આપણ ઉપર વાંચી આવ્યા છિયે કે વેદમાં જ્યાં આ શબ્દ વિશેષ નામ તરીકે વાપરવામાં આવ્યો છે ત્યાં વેદિક ઋષિઓએ પોતાના જુના ધર્મના મોટા હરીફ તરીકે જરતોસ્તને માટે વાપરેલો છે.

ઇષ્ટાશ્વ—એરવદ શેહરિયારજીએ આ નામ વેદમાંથી મળી આવતું પહેલવહેલું જ જાહેર કીધું છે. એમની આગમજ કોઇપણ જરતોસ્તી કે ખ્રિસ્તી વિદ્વાને એવું જાહેર કીધું ન હતું કે અવસ્તાનો વિસ્તારપ (શાહનામાનો ગુસ્તારપ) તે ઋગવેદમાંનો ઇષ્ટાશ્વ છે. એ વેદમાં એક ઠેકાણે[1] આ પ્રમાણે આવ્યું છે કે—

> " ઇષ્ટરસ્પનાં ખાન્દાનનો ઇષ્ટાશ્વ શું કરી શકનાર છે? આ સર્વોપરિ રાજાઓ (વેદિક દેવતાઓ) લોકોને તાબે કરી લેશે."

આ ઠેકાણે જે બે નામો છે તેમાંનું બીજું વીસ્તારપનું અને પહેલું તેનાં ખાન્દાનનું છે. આગળા સફ્રાઓમાં આપણ વાંચી આવ્યા છિયે કે ગુસ્તારપ શાહ નોદરનાં ખાન્દાનનો હતો, પણ અહીં તેને ' ઇષ્ટરસ્પ ' નાં ખાન્દાનનો જણાવ્યો છે. આ ઇષ્ટરસ્પ તે અવસ્તાનો વીસ્તઉરૂ અને શાહનામાનો ગુસ્તહમ છે. ગુસ્તહમ તે શાહ નોદરના બે બેટાઓ તૂસ અને ગુસ્તહમ મધેનો એક છે, અને તેટલામાટે વીસ્તારપને વેદવાળાએ 'ઇષ્ટરસ્પ'-ના કુળનો જણાવ્યો છે. વેદિક ઋષિઓ વિસ્તારપ અને વીસ્તઉરૂમાંના પહેલા અક્ષર 'વી'ને બદલે 'ઇ' વાપરી ગયા છે, પણ 'ઇષ્ટરસ્પ'માં છેલ્લો અક્ષર 'પ' છે તે અવસ્તાના 'વીસ્તઉરૂ'માં નથી જણાતો તેથી એ અવસ્તાઇ નામ અધુરૂં જણાય છે, પણ 'વીસ્તઉરૂ' ઉપરથી ફારસીમાં બનેલાં 'ગુસ્તહમ' નામમાં આ ' મ ' અક્ષર જળવાઇ રહેલો જણાય છે.

સિઙ્ગ્યુ—આ એક વેદિક શબ્દ છે જેનો અર્થ આજે 'ચોર-લુટારા'નો કરવામાં આવે છે. પણ એરવદ શેહરિયારજીએ જાહેર કીધું છે કે એ કાંઇ સામાન્ય નહિ પણ વિશેષ નામ છે, અને ફરવરદીન યસ્તમાં જ્યાં અશો જરતોસ્તના ચેલા તથા ધર્મ કબૂલ કરનારા અને મદદ આપનારાઓનાં નામો છે ત્યાં માંથ્રવાક નામે એક એવા ધણીનું નામ આવેલું છે કે જેનો બાપ

---

૧ મંડળ ૧, મંત્ર ૧૨૨, શ્લોક ૧૩.

સિમુઝી નામનો હતો. તેના વંશજોને માટે અસલ વેદવાળા કવિએ ઉપલો "સિમ્યુ" બોલ વાપરેલો છે. ઉપલી યસ્તમાં[1] જણાવ્યું છે કે આ માંથ્રવાક નામના પહેલવાને ઉસઘા નામના જરતોસ્તી દીનની સામે થનારા લોકોમાંના ઘણાએકનાં માંથા ભાંજ્યાં હતાં. હવે આ ઉસઘા દીનદુશ્મનો ઔશિજ નામે વેદિક કવિની ટોળીવાળાઓ હતા, અને આ ઔશિજ કવિ કક્ષિવનને નામે પણ ઓળખાયલો છે. માટે વેદમાં જ્યાં સિમુઝીનાં ફરજંદો વિશે જણાવ્યું છે ત્યાં તેમને 'સિમ્યુ' ને નામે ઓળખ્યા છે, પણ ત્યાં એ બોલનો અર્થ ચોર અને લુટારાનો કરવામાં આવ્યોછે. એરવદ શેહરિયારજી મુજબ વેદનો મોટો ટીકાકાર સાયનાચાર્ય પણ ઉપલા 'સિમ્યુ' બોલને વિશેષ નામ તરીકે પીછાની શકયો નથી, પણ તેમને રાક્ષસ અને બદ રૂહ તરીકે ઓળખાવી ગયો છે.

ઝદ્દાશ્વ—વેદમાં જણાવેલું આ નામ અવસ્તામાં જણાવેલા અરેજત્ અસ્પ (અર્જનસ્પ) નું નામ છે એમ એરવદ શેહરિયારજી એ પહેલું જાહેર કીધું છે. શાહનામા મુજબ અર્જનસ્પ તૂરાની શાહ હતો, પણ અવસ્તા મુજબ તે તૂરાની નહી પણ ખ્યોની લોકોનો રાજા હતો. એરવદ શેહરિયારજી જણાવે છે કે જ્યારે વેદમાંથી આ ધણીનું નામ મળે છે અને તે વેદિક લોકોના પક્ષનો છે ત્યારે તે પણ ગુસ્તાસ્પના જેવોજ આર્ય રાજા હોવો જોઇયે. અવસ્તામાં ગુસ્તાસ્પની માફક અર્જનસ્પને પણ ઇરાની યજદોની આરાધના કરતો આપણુ જોઇયે છિયે. તે ઉપરથી પણ જણાય છે કે એકસરખા યજદોને આરાધનારા આ બન્ને હાકમો અસલ આર્ય કુળનાજ હતા. ગુસ્તાસ્પે આવાં યજદથી એવી મુરાદ ચાહી કે—

> "ખરાબ દીનવાળા તાંથ્રવંતને, દેવપરસ્ત પેષનને, અને બુરા અર્જનસ્પને આ દુનિયાની લડાઇઓમાં શિકસ્ત આપનારો હું થાઉં."

હવે એજ યજદથી અર્જનસ્પે પોતે પણ આ પ્રમાણેની મુરાદ ચાહી હતી કે[3]—

> "જોરેમંદ કયગુસ્તાસ્પને તથા ધોડેસ્વાર થઇ લડાઇ કરનાર જરીરને શિકસ્ત આપનારો હું થાઉં."

---

૧ ફકરો ૧૦૫. ૨ મંડળ ૧, ભજન ૧૦૦, શ્લોક ૧૮.

૩ આવાં યશ્ત, ફ૦ ૧૦૯.

આ ઉપરથી જોવાનું છે કે ગુસ્તારપ અને અર્જનરપ બન્ને ઇરાની દુનિયાદના હરીફો હતા. ગુસ્તારપે ઉપલી મુરાદ ચહાતી વેળા પોતાનો મુકામ કજદાનવ નામે નદી ઉપર રાખ્યો હતો, જે તેનાં પાયતખ્તની નજદીકની કોઇ નદી હોવી જોઇયે. અર્જનરપનો મુકામ ઉપલી યસ્ત મુજબ વોરકુષ દરિયાનો કાંઠો હતો, કે જેની બાજુમાંજ અસલી ક્યોનાઇટી લોકો વસતા હતા, જે નામ અવસ્તાઇ ખ્યોની લોકોનાં નામને મળતુંજ છે. આ ક્યોન અથવા ખ્યોનનો મુલક આજના ક્રૅસ્પીઅન સમુદ્રની બાજુએ આવેલો હતો, અને જીહુન નદી ઉપરના તૂરાની મુલકને લગતોજ એ મુલક હોવાને લીધે શાહનામામાં અર્જનરપને તૂરાની પાદશાહ લખવાની ભૂલ થયલી હોવી જોઇયે.

ભયમાન—આવાં યસ્તમાં જ્યાં અર્જનરપ મુરાદ ચાહે છે ત્યાં તેને "વન્દરેમનીશ અરેજત અસ્પો" યાને "વન્દરેમનનો અર્જનરપ" એ નામે ઓળખાવ્યો છે. તરજુમો કરનારાઓ ઉપલા અવસ્તાઇ શબ્દોનો અર્થ "વન્દરેમનનો (ભાઇ) અર્જનરપ" એવો કરે છે. એરવદ શોહરિયારજી ઋગવેદમાંથી શ્લોક ટાંકીને બતાવે છે કે આ વન્દરેમન અર્જનરપનો ભાઇ થાય, એટલુંજ નહિ પણ અર્જનરપના ચાર ભાઇઓ હતા, અને તેઓ સહળાના બાપનું નામ "વૃષાગિર" હતું. આ શ્લોક આ પ્રમાણેનો છે—

> હે ઇંદ્ર! વૃષાગિરના પુત્રો ઋજ્રાશ્વ, અમ્બરીષ, સહદેવ, ભયમાન, અને સુરાધસ તથા તેઓના સંગાથીઓ આ રીતે તારી સ્તુતિ ગાય છે, અને હે શૂરવીર, તને આ બળિદાન અર્પણ કરે છે.[1]

વૃષાગિર રાજાના ઉપલા પાંચ પુત્રોએ બનાવેલાં ઉપલાં શ્લોકમાં અર્જનરપનું જે નામ આપ્યું છે તેને જો અવસ્તા જબાનમાં ઉતારવામાં આવે તો એરવદ શોહરિયારજી મુજબ "અરેજરપ" થાય, અને ફરવરદીન યસ્તમાં બરાબર એજ નામનો એક ધણી છે, જેને "ઉપાંસ્તુનો બેટો અરેજરપ" એ રીતે જણાવેલો છે, કેજે જરતોસ્તી દીનનો મદદગાર હતો. પણ તે નામ અર્જનરપ માટેનાં "અરેજત અસ્પ" નામથી જુદું છે. આ છેલ્લાં નામનો અર્થ "ઝડપી ઘોડા ધરાવનાર" થાય.

---

૧ મંડળ ૧, મંત્ર ૧૦, શ્લોક ૧૭.

હવે ઉપલા પાંચ ભાઇઓમાંના એક અર્જનરૂપ પછી આપણ બીજા ભાઇઓ તરફ નજર કરિયે. અવસ્તામાં અર્જનરૂપને "વન્દરેમનનો અર્જનરૂપ" એમ જણાવ્યું છે, પણ એ નામને મળતું નામ વેદના ઉપલા શ્લોક ઉપરથી મળતું નથી, તોપણ એરવદ શેહરિયારજી કહેવા માંગે છે કે વન્દરેમન તેજ ઉપલાં પાંચ નામો મધેનું ચોથું "ભયમાન" નામ છે.

અમ્બરિષ—ઉપલાં પાંચમાંનું બીજું નામ આ છે. એને મળતું અવસ્તાઇ નામ એરવદ શેહરિયારજી "દર્પિનક" ધારે છે. એમના જણાવ્યા પ્રમાણે એજ નામ "બીદરફ્રિપનિક" રૂપે કોઇ જુનાં અવસ્તાઇ લખાણમાં જણાવેલું છે. આ ઉપરથીજ શાહનામાનું બીદરફ્રસ નામ નિકળેલું છે. હવે "દરફ્રપ" ફારસી બોલ છે, જેનો અર્થ "વાવટાનું કપડું" થાય છે, જે અર્થને મળતા અર્થનો સંસ્કૃત શબ્દ "અમ્બર" છે. આ ઉપરથી ઉપલા "અમ્બરીષ" ને એરવદ શેહરિયારજી દર્પિનિક નામ ધારે છે, જેના સંબધમાં શાહ ગુસ્તારૂપ એવી મુરાદ ચાહે છે કે—

> "ત્યાર પછી લડાઇમાં ઉરફેરાયલા ખૂની ખ્યઓની અર્જનરૂપને હું નસાડું, તેમજ લડાઇમાં ખુતપરસ્ત દર્પિનિકને પણ હું નસાડું"[૧]

સુરાધસ—અર્જનરૂપના એક બીજા ભાઇને અવસ્તામાં "હુમયક" જણાવેલો છે. જેમ અર્જનરૂપ તે ગુસ્તારૂપનો હરીફ છે તેમ આ હુમયાક તે ગુસ્તારૂપના ભાઇ જરીર (જઇરિવઇરિ) નો હરીફ છે. પણ વેદમાં આ હુમયકને એ નામે નહિ પણ "સુરાધસ"ને નામે ઓળખાવ્યો છે. એરવદ શેહરિયારજી મુજબ વેદિક ધાતુ 'સુ' તે અવસ્તીક 'હુ' ને મળતો છે, અને અવસ્તીક 'મય' (એટલે દોલત, થાપણ) ના અર્થનો વેદિક શબ્દ 'રાધસ' છે, માટે 'હુમયક' તેજ 'સુરાધસ' સાબેત થાય છે. આવાં બસ્ત પ્રમાણે જરીરે આ મુરાદ ચાહી ને મેળવી હતી કે—

> "મુર્દા દાટનાર પેગોચંધને, દેવપરસ્ત હુમયકને અને ખુરા અર્જનરૂપને આ દુનિયાની લડાઇઓમાં શિકસ્ત આપનારો હું થાઉં."[૨]

દીર્ઘતમસ—વેદિક અને અવસ્તાઇ જમાનામાં મર્દો પોતાનાં બાપિકાં નામે તેમજ પોતાનાં મમ્સાર યાને માના બાપનાં નામે પણ ઓળખાતા

---

૧ ગોશ યશ્ત, ફ૦ ૩૦. ૨ ફ. ૧૧૩.

હતા. તેમાં વેદિક નામો મધેનું એક અવસ્તામાં " તાંથ્રવન્ત " છે, પણ તે વેદમાં " દીર્ઘતમસ્ " છે. ' તાંથ્રવન્ત ' નો અર્થ " ગુસ્સો ધરાવનાર ' થાય છે, અને એજ અર્થ " દીર્ઘતમસ્ " નો પણ થાય છે, એટલે કે " લાંબો વખત સુધી ગુસ્સો ધરાવનાર." આ તાંથ્રવન્તને " ખરાબ દીનવાળો " ગણીને ગુસ્તાસ્પે તેનો પરાજય કરવા માટે મુરાદ ચાહેલી આપણે ઉપર જોઇ છે.

કક્ષિવન્—ઉપર જણાવેલા દીર્ઘતમસનો આ દીકરો થાય છે, પણ એનાં નામને મળતું કોઈ પણ નામ અવસ્તામાંથી મળતું નથી. તોપણ ગાથાવાણીમાં અશો જરતોસ્તે પોતાના અનેક હરીફોનાં નામો જાહેર કીધાં છે તેઓ મધે " ઉસિખ્શ " નામ જોવામાં આવે છે, જે એક નહિ પણ અનેક વચનમાં હોવાથી એ નામે ઓળખાતાં કોઇ ખાન્દાન અથવા ટોળીનું સામાન્ય નામ હોય એમ લાગે છે. આ ઉસિખ્શને જરતોસ્ત "કરપન" કહે છે, અને કરપ અથવા કરપન તે પેગમ્બરની સામે થનારો દેવયસ્ની દીનવાળો ટોળો હતો, માટે ઉસિખ્શ લોકો તેજ ટોળા મધેના હોવા જોઇયે. ગાથામાં અશો જરતોસ્તે અહુરમજદને પુછેલા અનેક સવાલો મધેનો એક આ[1] છે કે—

> " અય સારી પાદશાહી ધરાવનાર હોરમજદ ! દ્રેગો (દેવપરસ્તો) કેવા તરીકાના ગણાયલા છે તે વિષે હું તને પુછું છું, કારણ કે તેઓ રાસ્ત માણુસની સામે લડાઇ કરે છે, તથા જેઓની કુમકથી કરપ ઉસિખ્શો[2] પૃથ્વીને ખરાબીમાં સોંપે છે,[3] તથા જેઓને લીધે કવી કુવતમાં વધેલા છે. રાસ્તીથી ખેતીને વધારવાને માટે દેવપરસ્તો આ પૃથ્વીને તરોતાજગીવાળી રાખતા નથી."

આ ફકરામાં જણાવેલા ઉસિખ્શ ટોળીમાંનો એક કક્ષિવન્ નામનો હતો એમ વેદ ઉપરથી જણાય છે, જ્યાં તેને દીર્ઘતમસનો બેટો જણાવેલો

---

૧ યં.જરને, હા ૪૪, ક૦ ૨૦.

૨ એરવદ શેહરિયારજી મુજબ. કાંગા મુજબ " કરપ તથા ઉસિક્ષ "

૩ કાંગા : માથા બા માયની, સ૦ ૧૨૭. એરવદ શેહરિયારજી મુજબ " કરપ ઉસિખ્શોએ માયને અઝેમ્બ (ઝટકાંટના દેવ)ને આપી દીધી છે."—કદાચ આની ખરી સમજણ એ હોય કે દેવપરસ્તો માય ઠોરના ભોગ દેવતાઓને આપતા હતા તે સામે પેગમ્બરે પોતાનો તિરસ્કાર બતાવવા માટેનો આ ઇશારો છે.

છે. ઉશિજ નામે સ્ત્રીને પેટે અવતરેલો હોવાથી આ કક્ષિવન્ વળી પોતાની મા યા મમાવાનાં નામ ઉપરથી "ઔશિજ" નામે પણ ઓળખાયો છે, અને એવા "ઔશિજ" ખાન્દાનીઓ ગાથામાં અને અવસ્તામાં "ઉસિખ્શ"-નેં નામે ઓળખાયા છે. કક્ષિવન્ પોતાને "ઔશિજ" તરીકે ઓળખાવી જાયછે, અને એરવદ શેહેરિયારજી આ ઉપરથી કહેવા માંગે છે કે શાહ ગુસ્તારપે જે "તાંથ્રવન્ત" ને મારવા માટેની મુરાદ ચહાવાનું આવાં યસ્તમાં છે તે ધણી અને કક્ષિવન્ એકજ છે. એમના જણાવ્યા પ્રમાણે કક્ષિવન્નું મા તરફનું નામ "ઔશિજ" અથવા "ઉસિખ્શ" છે અને બાપ તરફનું નામ "તાંથ્રવન્ત" છે.

માન—આ નામનો એક ઋષિ વેદમાં જાહેર થયલો છે, કેજે જરતોસ્તનો હરીફ હતો. ગાથામાં[1] પણ તેનું નામ છે, પણ એ૦ શેહેરિયારજી તે વિશે જાહેર કરે તે આગમજ તો એ શબ્દ ("માના") નો અર્થ "તે શખ્સ" એવો કરવામાં આવતો હતો.

બીજો એવાંજ નામનો એક હરીફ "માન્ય" હતો, કેજે એક કવિ હતો એમ એ૦ શેહેરિયારજી ધારે છે. ગાથામાં[2] તેને માટેબી ઇશારો છે.

આ માન કે માના અને માન્ય, ઉસિખ્શ, વગેરે ઉદ્યોગીને બદલે મારફાડની જિંદગી પસંદ કરતા હતા, અને તેથી જરતોસ્તનાં સુધારા અને સુલેહ તથા આબાદીનાં કામમાં ધણી ખલલ થતી હતી. એ ધણીઓનો તરીકો પેગમ્બરે તુચ્છકારીને નવી દીન જાહેર કીધી હતી. ઉપર જણાવેલા માન ઋષિનો એક વંશજ નામે "અગસ્ત્ય" એક કવિ તરીકે વેદમાં ઓળખાયો છે,[3] જે પોતાને ઋષિ માનના બચ્ચાંઓમાંનાં એક તરીકે જણાવે છે.

ઇષ્ટિરશ્મ—નોદરશાહના બેટા ગુસ્તેહમનું આ વેદિક નામ છે. આવાં યસ્ત પ્રમાણે ગુસ્તેહમે પોતાના દુશ્મન ઉપર ફતેહ મેળવવા માટેની મુરાદ ચાહી તે "વીતંધુહઇતિ" નામે નદીના કિનારા ઉપર બંદગી કરીને ચાહી હતી. ત્યાં જણાવ્યું છે કે—

"નોદરનાં ખાન્દાનના ગુસ્તેહમે વીતંધુહઇતિ નદીને કિનારે રારત

---

૧ ધ્જશને, હા ૩૨, ફ૦ ૧૦. ૨ ધ્જશને, હા ૪૩, ફ૦ ૯.

૩ ઋગ્વેદ, મંડળ ૧, મંત્ર ૧૮૨ તથા ૧૮૪ આ અગસ્ત્ય ઋષિનાં બનાવેલાં જણાય છે.

ઓલેલા બંદગીના કલામથી નીચે પ્રમાણેના સખુનો બોલીને મુરાદ ચાહી કે—"ખચીત આ બિના ખરી છે, આ બિના રાસ્ત કહેલી છે, કે મારાં માથાં ઉપર જેટલા બાલ હું રાખું છું તેટલા દેવયસ્નોને મેં મારેલા છે. એટલામાટે અય નિર્ભળ અર્દ્વીસૂર, ખુબીવાળી વીતંધુહઇતિ નદીની આરપાર જવાનો સુક્ષ્મ માર્ગ કરી આપ."[૧]

ગુસ્તેહમનું નામ વેદમાંથી "ઇષ્ટરસ્પ" મળે છે, જે અવસ્તાઈ નામ "વીસ્તઉરૂ"ને મળતું છે. હવે ગુસ્તેહમે પસાર કરવા માંગેલી નદીનું ઉપર "વીતંધુહઇતિ" નામ આપ્યું છે તે નદી કયાં આવી હતી તે જણાયું ન હતું; પણ એ૦ શેહરિયારજીના જણાવ્યા પ્રમાણે વેદમાં જણાવેલી પાંચ નદીઓ મધેની એક જે વિતસ્વત અથવા વિતરતા નામની છે તેજ આ વીતંધુહઇતિ નદી છે.

વસિષ્ઠ, પુરૂ અને અંગિરસ—મી૦ હોડીવાળા આ ત્રણ વેદિક ઋષિ અથવા કવિઓને પેગમ્બર જરતોસ્તના હરીફ તરીકે જણાવે છે, એટલે કે તેઓ પણ તેના જમાનામાં હૈયાત હતા અને તેની સામે થનારા હતા. એમના વિચાર પ્રમાણે ગાથામાં એક ઠેકાણે[૨] **વહિશ્તા, પૌરૂ** અને **અંગ્ર** શબ્દો આવ્યા છે તે વિશેષ નામો છે, અને તે વેદિક "વસિષ્ઠ" તથા "પુરૂ" તથા "અંગિરસ" નામના ઘણીઓ માટેનાં અવસ્તાઇ નામો છે. પુરાણા આર્યોના બહુ જુના અને પ્રખ્યાત ધર્મગુરૂ ખાન્દાનો મધેનું એક અંગિરસ ખાન્દાન જાણીતું છે. ડૉ૦ હાઉગ મુજબ[૩] આ વેદિક અંગિરસ ગુરૂઓને આતશની જાળવણી કરનારા અથર્વન ગુરૂઓની જોડેજોડ યાદ કરવામાં આવેલા છે, અને એ બન્ને ખાન્દાનવાળાઓ "અથર્વ વેદ"ના કર્તા તરીકે ગણાયલા છે. બ્રાહ્મણો આ વેદને લાંબો વખ્ત સુધી ખરા વેદ તરીકે કબૂલ રાખતા ન હતા, કેમકે તેમાં મોટો ભાગ અસલી વેદનાં શિક્ષણથી તદન અળગ જણાય છે. ડૉ૦ હાઉગ મુજબ આ "અથર્વ વેદ"માં અને યસ્ત તથા વંદીદાદનાં અવસ્તાઇ લખાણોમાં ઘણું મળતાપણું છે. આમ છતાં ઋગ્વેદમાં આ અંગિરસોને માટે ધિક્કાર બતાવેલો જણાતો નથી, તે ઉપરથી

૧ કાંગાઃ યશ્ત બા માઓનીઃ સરે ૨૮. આવાં યશ્ત, ફ૦ ૭૬—૭૭.

૨ હા ૪૩, ફ૦ ૧૫.

૩ The Parsis, their Religion and Customs: સરે ૨૯૪.

મી૦ હોડીવાળા ધારે છે કે અંગિરસો જરતોસ્તી ધર્મ તરફ ઢળ્યા ન હતા, અને તેઓ કાંઇજ નહિ તો ઋગ્વેદના જમાનામાં જરતોસ્તીઓના મિત્રો તો હતાજ નહિ, અને તેથી મી૦ હોડીવાળા કહેવા માંગે છે કે જરતોસ્તે તેમને ગાથામાં બીજી મરતબે પણ[1] નામ દઇને પોતાના હરીફ તરીકે ધિક્કાર્યા છે.

પુરૂને પણ એજ રીતે જેમ આ ઠેકાણે તેમજ બીજે ઠેકાણે[2] પણ નામ દઇને જરતોસ્તે ધિક્કાર્યો છે, એવું મી૦ હોડીવાળા ધારે છે.

વેદિક ઋષિ વસિષ્ઠ ઘણો જાણીતો છે, જેણે "દસ્યુ" લોકો તરફ પુષ્કળ તિરસ્કાર વેદમાં બતાવ્યો છે, કેજે લોકોને મી૦ હોડીવાળા "જરતોસ્તીઓ" ગણાવવા માંગે છે. વસિષ્ટ પુરૂનો મિત્ર હતો, અને પુરૂ કોઇ ગુરૂ નહિ પણ રાજા હોય એમ માનીને તેનો મુલક સરસ્વતિ નદીના કાંઠા ઉપર આવેલો કહે છે, કેજે અવસ્તાની હરખઇતિ નદી છે. અંગિરસ ઋષિ આગળ જણાવી ગયા તે કક્ષિવનનો ખેશી હતો, કેજે ઔશિજને નામે પણ ઓળખાયો છે.

ગોતમ ઋષિ—આ એક જાણીતો વેદિક કવિ છે, જેણે ઋગ્વેદનાં ૧લાં મંડળના ૭૪થી ૯૩ સુધીનાં મંત્રો લખ્યાં છે. તેના બાપનું નામ રહુગણ હતું. કાવ્ય અને અંત્રિનો તે દોસ્ત હતો, કે જેઓ જરતોસ્તના સમકાળિક હરીફો હતા. મી૦ હોડીવાળા મુજબ જરતોસ્ત સાથ ધર્મ સંબંધી તકરારમાં ઉતરનારા હરીફો મધેનો એક ગોતમ પણ હતો. ગાથામાં પેગમ્બર સાહેબ પોતાના જે હરીફોનાં નામો આપી જાય છે તેઓમાં ગોતમનું નામ નથી, પણ ફરવરદીન યસ્તમાં[3] ગોતમનું નામ તેના પુત્ર નોધસ જોડે ચપરાયલું બનાય છે, અને આ નોધસને જરતોસ્તે તકરારમાં હરાવ્યો હતો એવી મતલબનો અર્થ ઉઠાડવામાં આવે છે. જેમ કે—

> "તે ફરોહરોનાં તેજ અને પ્રતાપને લીધે અન્જુમનમાં સરદારી ભોગવનાર તથા મજલિસોમાં દીનના કલામ સમજાવનાર [યાને પેગમ્બર જરતોસ્ત] ખુલંદીથી પેદા થયો છે, જે અકલને પસંદ

---

૧ હા ૪૪, ક૦ ૧૨. ૨ હા ૩૨, ક૦ ૬.

૩ ક૦ ૧૬. ડૉ. વિન્ડિશમૅન નામના એક યુરોપીઅન વિદ્વાને ૧૮૫૭માં પહેલું જાહેર કીધું હતું કે ઉપલા ફકરામાં "ગઍોતેમ" સાથે "નાઇધાઓંધૂહો" બોલ આવેલો છે તે વિશેષ નામ છે. આ ઉપરથી "નાઇધાઓંધૂહો ગઍોતેમહે" નો અર્થ "ગઍોતેમનો બેટો નાઇધાઓંધૂહ" (અથવા વેદિક નામો વાપરિયે તો "ગોતમનો પુત્ર નોધસ્") થાય છે.

કરનાર છે, તથા જે ગએોતેમના પુત્ર નોધસ સાથની દીન બાબેની તકરારમાંથી કૃતેહમંદ ઉતર્યો છે."

હવે ગોતમનો પુત્ર નોધસ પણ વેદમાં જાણીતો છે, માટે જો આ જવાન હરીફને પેગમ્બરે શાહ ગુસ્તાસ્પની દરબારમાં ચાલેલી તકરાર દરમિયાન હરાવ્યો હોય તો તે પણ બનવાજોગ છે. પણ નોધસ કાંઇ તેના બાપ જેવો ઋષિ ગણાયો નથી. સાત વેદિક ઋષિઓમાંનો ગોતમ પાંચમો હતો.

બીજા હાથ ઉપર ફરવરદીન યસ્તવાળા નાઇધાએોંઘ્રહ"નો અર્થ પ્રથમ "વધારે નબળો-કંગાળ, તુચ્છકારી કહેવાયલો" એવો થતો હતો, અને આ વિશેષણ "ગએોતેમ" નું છે એમ ગણીને "તુચ્છકારી કહેવાયલો ગએોતેમ" એવો કરવામાં આવતો હતો. તેમ જો હોય તો જેને પેગમ્બરે તકરારમાં હરાવ્યાનો ઇશારો છે તે ગોતમ ઋષિને માટેજ હોય એમ લાગે છે. મી૦ હોડીવાળા અનેક સબબો બતાવી એમજ જણાવે છે.

પ્રો૦ ડાર્મેસ્ટેટે ઉપલા ગોતમ ઋષિને ગૌતમ બુદ્ધ તરીકે ઓળખાવે છે, અને તેમ કરીને અવસ્તાવાણીનાં પુરાતનપણાને બુદ્ધના જમાના (ઇસ્વી પૂર્વે પાંચમી સદી) ઉપર લાવી મુકે છે. આ વિદ્વાન કહેછે કે વંદીદાદ મુજબ જે બુઇતિ દેવને ગનામિનો જરતોસ્તનો જાન લેવા મોકલે છે અને જે દેવ મૂર્તિઓમાં વસે છે અને જે હિંદુસ્તાનમાં "બુતાસ્પ" ને નામે બુદ્ધ ધર્મના સ્થાપક તરીકે પૂજાય છે, તેજ ફરવરદીન યસ્તવાળો ગએોતેમ છે. પણ તેમ નથી. ગએોતેમ=ગોતમ ઋષિ અને ગૌતમ બુદ્ધ જુદા જુદા જમાનાઓમાં થઈ ગયલા જુદા જુદા ઘણીઓ છે. બુદ્ધ "બોધિસત્વ"ને નામે પણ ઓળખાયો છે અને તે ઉપરથી તે ફાર્સીમાં "બુતાસ્પ" લખાયો છે, પણ બુદ્ધ તે કાંઇ બુઇતિ દેવ નથી અને તેટલામાટે પ્રૉ૦ ડાર્મેસ્ટેટે મનાવવા માગે છે તેમ જરતોસ્ત કાંઇ ઇ. પૂ. પાંચમી સદીમાં થઇ ગયો નથી.

આ બાબતમાં મી૦ હોડીવાળા એક બીજી વાત એ જણાવે છે કે ઋગ્વેદ મુજબ બુદ્ધ નામે ઋષિ થઇ ગયો છે, કિંજે તેના બેટા પુરૂરવસ જેવો વખણાયલો જણાતો નથી. પણ પુરૂરવસને બુદ્ધ: સુત કહ્યો છે તે સિવાય બુદ્ધ: નામનો કોઇ અમૂક ઋષિ હતો એવું અમને જણાયું નથી.[1]

---

૧ જુઓ મી૦ આપ્ટેની Sanskrit-English Dic tionary માં 'બુદ્ધ' 'બુધ', અને 'બુધ:', શબ્દો.

તુર્વીતિ અને દભીતિ.

વંદીદાદમાં જરતોશ્તના દુશ્મન અને ખૂની તરીકે જે દેવોનાં નામો આપ્યાં છે તેઓમાંનો એક ઉપર જણાવેલો "બુઇતિ" અને બીજા "તૌર" અને "દૈવી" છે. આ છેલ્લા બેને મી૦ હોડીવાળા "તુર્વીતિ" અને "દભીતિ" સાથ સરખાવે છે, જેમને વિશે વેદમાં ઘણારા છે. તુર્વીતિ એક વૈદિક રાજાનું નામ છે, જેના ઉપર ઇંદ્ર દેવતા પ્રસન્ન હતો. જેમ ગુસ્તેહમને માટે અર્દ્વિસૂર ફરેસ્તાએ વીતંધુહઇતિ નદીનાં પાણીને વહેતાં અટકાવી તેને પોતાનાં લશ્કર સાથ નદીને બીજે પાર જવા દીધો હતો, તેમ તુર્વીતિને ઇન્દ્રે એક મોટી નદીનાં પાણી થોભાવીને બીજે કિનારે જવામાં મદદ આપી હતી. વંદીદાદમાં દઅેવીને ઠગાઇની દેવી ગણી છે. પણ વેદમાં એને મળતું "દભીતિ" નામ છે, જેના સંબંધમાં જણાવ્યું છે કે ઇંદ્ર આ ધણીને ખાતર દસ્યુ દુશ્મનોને કાપી નાખી દભીતિને સલામત રાખે છે.[૨] આ ધણી પણ કોઇ રાજવંશી જણાય છે. એ રીતે ત્યારે તૌર અને દૈવી નામના પેગમ્બરના શત્રુઓ કોઇ ઋષીઓ કે કવિઓ નહી પણ રાજવંશીઓ હતા.

મી૦ હોડીવાળા મુજબ પેગમ્બરે બંન્દ્વ નામના જે હરીફનું નામ દઇને તેને ધિક્કાર્યો છે તે અગસ્ત્ય ઋષિનો ભાણેજ બન્ધુ હોય.

ફસલ ૯—જરતોશ્તનો જમાનો.

પેગમ્બરના સનેની ભૂલ.

આપણા પેગમ્બરની જિંદગીનું ગમે એવું અધુરું અમારૂં આ બયાન તેમના જમાના વિશેની જિક્ર વિના ઘણુંજ અધુરૂં ગણાય. આ જમાના બાબે અમારાં આગળાં પુસ્તકોમાં અમે વધારે લંબાણથી બોલી ચુકેલા છિયે, અને તેમાં આજે અમને વધારો કરવાનું બહુજ થોડું છે. તોપણ પેગમ્બર સાહેબનું જેટલું વર્ણન અમે આ નાના ગ્રંથમાં લખ્યું છે તેટલું લંબાણથી આગળ કદી લખ્યું નથી, માટે તેવાં એક વૃત્તાન્તમાં એમના જમાના બાબે કાંઇ આવવું તો જોઇયેજ. વળી આ કેતાબ તે જમાનાના ઇરાની નેશાનોની તવારીખને લગતી છે કે જે જમાનામાં ગુસ્તાસ્પ જેવો શાહ જાહોજલાલી ભોગવી ગયો છે, અને જે શાહના વખ્તમાં સપેતમાન જરતોશ્તે પોતાનો ખાલેસ મજહબ ફેલાવ્યો હતો. એટલામાટે આ નાની કેતાબમાં તે શાહ અને તે પેગમ્બરની હસ્તીના અટકળાનું કાંઇક બયાન આવવું તો જોઇયેજ. આગળા ગ્રંથોમાં અમો એવાં શેઅટ ઉપર આવેલા હતા કે આ

નામચીન નર આજથી સાડાચારથી પાંચ હજાર વર્ષો ઉપર થઇ ગયો હતો. એ મુદ્દત કાંઇ ઘણી લાંબી નથી, પણ જેઓ તે સાહેબને ઇસ્વી પૂર્વે ૭ મી સદીમાં હૈયાત હોવાનું જણાવી જાય છે તેઓની તે તકલીદી ગણુતરી કરતાં આ મુદ્દત વધારે પુરાણી છે, અને જેઓ જરતોસ્તને ઇસ્વી પૂર્વે હજારો વર્ષ ઉપર મુકી ગયા છે તેમની તે ગણુતરી કરતાં આ મુદ્દત ઓછી અશક્ય છે. આ બધું શું છે અને કેમ છે અને કાં છે તે હવે આપણે જોઇયે.

અશો જરતોસ્તનો જમાનો તવારીખનવેશો અને બીજાઓ હેરફેર જણાવી ગયા છે તેનો એક મૂખ્ય સમન્વય એ નામના અનેક ધણીઓ હસ્તી ભોગવી ગયલા મનાય છે તે છે. નવથી વધારે જરતોસ્ત થઈ ગયલા કહેવાય છે. આ નવ જણ જો ખરેખર હસ્તી ભોગવી ગયા હોય તો તેઓ એકજ વખ્તે હૈયાત હોય એમ તો બનેજ નહિ. તેમના જુદાજુદા જમાના હોવા જોઇયે, અને પ્રત્યેક જમાનો જો જરતોસ્તનો જમાનો હોય તો જરતોસ્ત પ્રત્યેક જમાનામાં થઇ ગયલો ગણાય—પછી તેઓ બધેથી ખરો પેગમ્બર ગમે તે હોય ને તેનો સહી જમાનોબી ગમે તે હોય ! આ સઘળા જરતોસ્તોમાં બે તરફ આપણું મૂખ્ય ધ્યાન દોડવું જોઇયે. બરાબર જોઇયું તો આ બે નહિ પણ એકજ જરતોસ્ત છે, અને તે ખરેખરો અશો પેગમ્બર પોતેજ છે, તોપણ ભૂલેલા તવારીખનવેશો વગેરેની એક મોટી ભૂલને પરિણામે એકજ જરતોસ્ત બે જુદાજુદા ધણીઓમાં ગોથા વહેંચાઈ ગયો છે. વાંચનાર અત્યાર આગમજના જાણે છે તેમ ઇ. પૂ. ૬ ઠી સદીમાં દારાયસ હીસ્તાસ્પીસ નામે એક પાદશાહ ઇરાનમાં અમલ ચલાવી ગયો છે. આ તેનું યુનાનીઓએ જણાવેલું નામ છે. પણ એજ પાદશાહે પહાડો ઉપર કોરાવેલા ખીલારોકા લેખોમાં તો તેણે પોતાને **દારયવુશ વીશ્તાસ્પને** નામે ઓળખાવ્યો છે. દારાયવુશ (દારા) તેનું પોતાનું અને વીસ્તાસ્પ તેના બાપનું નામ હતું. આ પાદશાહ હખામની વંશનો હતો, અને તે અહુરમજદ કેજે પેગમ્બર જરતોસ્તનો કટ્ટપેલો સર્વશક્તિવાન અને જગતનો

---

૧ ઋગ્વેદ, મંડળ ૨, મંત્ર ૧૩, શ્લોક ૧૨; તથા મંડળ ૪, મંત્ર ૧૦, શ્લોક ૬.

૨ ઋગ્વેદ, મંડળ ૨, મંત્ર ૧૩, શ્લોક ૯, તથા મંત્ર ૨૫, શ્લોક ૯.

૧ "તવારીખે સાસાનીઆન" સફે ૯૨; "તારીખે શાહને ઇરાન," દફ૦ ૧, સફે ૬૭-૭૭; "નવું જરતોસ્ત નામું," સ૦ ૧૫૫-૧૫૭.

સાહેબ હતો તેને સરોચશમથી માનનારો હતો. પોતાના લેખોમાં દારાયવુશે પુષ્કળ ઠેકાણે હોરમજદને યાદ કીધો છે, અને પોતાને મળેલી તમામ ફતેહો વગેરે તે સાહેબ તરફથીજ મળેલી સ્વીકારી છે.

હવે અવસ્તાવણીમાં જણાવેલું છે તેમ શાહ વીસ્તાસ્પના વખ્તમાં ઝરતોસ્ત હૈયાતી ભોગવી ગયો હતો. આ ઉપરથી પુરાણા યુનાની લખનારાઓમાંના કોઇ કોઇ એમ લઈ નાહા કે અવસ્તાવાળો જે વીસ્તાસ્પ તેજ આ દારાયવુશ (દારા વીસ્તાસ્પ) હતો અને તેનાજ વખ્તમાં ઝરતોસ્ત થઇ ગયો હતે આ દારા વીસ્તાસ્પનો સને પુર ખાતરીભરેલો મળી આવે છે, કેમકે તેણે યુનાન દેશ ઉપર તથા યુરોપ ઉપર ચઢાઇ કીધી હતી, જેથી ઇરાનીઓને યુનાનીઓ સાથ સંબંધ પડયો હતો, અને યુનાનીઓ દરેક મહાભારત બનાવની નોંધ રાખતા હતા માટે તેઓએ દારયવુશ વીસ્તાસ્પના અમલની પણ નોંધ રાખી છે, જે મુજબ એ શાહ ઇ. પૂ ૫૨૧ થી ૪૮૫ સુધી અમલ ચલાવી ગયે હતો. આમ જોઇને ઉપરના લખનારાઓ વધારે તેહકીક કર્યા વિના એવાંજ શેવટ ઉપર આવ્યા કે ઝરતોસ્ત જે ગુસ્તાસ્પના અમલમાં થઇ ગયો તે આજ ગુસ્તાસ્પ (દારયવુશ વીસ્તાસ્પ) હતો ! હવે જોકે આ દારયવુશનું પોતાનું નહિ પણ તેના બાપનું નામ ગુસ્તાસ્પ હતું અને તેણે પોતાના સઘળા લેખોમાંના એકમાં પણ પેગમ્બર ઝરતોસ્તનું નામ વાપરેલું નથી, બલકે ઝરતોસ્ત નામનો કોઈપણ સરદાર કે નામીચો નર તેના અમલ વેળા ઇરાનમાં કે તેને તાબેનાં રાજ્યોમાં કે બીજા સ્વતંત્ર મુલકમાં તે વખ્તે થઇ ગયલો જણાતો નથી, તોપણ એકે લખ્યું તે ઉપરથી બીજાઓએ વગર તેહકીક કરવે તેની પછવાડે ચાલવું કરી જણાવ્યું કે ઝરતોસ્ત દારાયસ હીસ્તાસ્પીસના અમલ દરમિયાન ઇ. પૂ. ૫ મી અને ૬ઠી સદીની વચ્ચે થઇ ગયો હતો !

સનેઓનો સરવાળો.

બીજા હાથ ઉપર બીજી કિસમના લખનારાઓમાંના કોઇ કોઇ પેગમ્બર ઝરતોસ્તને ઇ૰ પૂ૰ ૬૦ મી સદી ઉપર મુકી જાય છે. આ સઘળા લખનારાઓએ આપેલાં જુદાંજુદાં વર્ષોનો કોઠો નીચે પ્રમાણે ઉપજની શકાય છેઃ—

	ઇ૦ પૂ૦
ઝેન્થસ (ડાયોજીનીસની ગણતરી પ્રમાણે) ...	... ૬૫૦૦
ઍરિસ્ટોટલ (પ્લિનિ પ્રમાણે)	... ૬૩૪૮
હરમૅન્ડર...	... ૬૨૦૯
હર્મિપસ (ઍગોનિક્સ પ્રમાણે)...	... ૬૧૮૦
યુડોક્સસ હર્મોડોરસ	... ૬૧૮૦
પ્લિનિ (યહુદી પેગમ્બર મૂસાની આગમન) ...	...હજારો વર્ષ
ઍગેથ્યસ ... ઍમિયેનસ માર્સેલિનસ	ગુસ્તાસ્પના જમાનામાં
બૅરોસસ...	... ૨૨૦૦
પ્લુટાર્ક સાઇઓસ	... ૧૭૦૯
જસ્ટિન	... ૧૩૦૦
ટીસ્યસ	... ૧૨૨૦
ડાયોજીસ...	... ૧૦૮૦
મોજીજ (ખોરૅનનો મૂસા)	... ૮૦૦
પૉર્ફિરેરી...	... ૬૦૦

ડૉ૰ વીલ્યમ્સ જૅક્સન, જેણે અશો જરતોસ્તની જિંદગીનો હેવાલ તથા ઇરાનની મુસાફરી વગેરેનાં અનેક પુસ્તકો લખીને ઇરાન અને જરતોસ્તી મજહબ તરફ ભારી ફિદાગીરી બતાવી છે, તે પોતાના જરતોસ્ત બાબેના ગ્રંથમાં [૧] જરતોસ્તી સનેના સંબંધમાં ત્રણ વિભાગ પાડીને લખનારાઓને આ પ્રમાણે વહેંચી જાય છેઃ—

૧—જેઓ જરતોશ્તને ઇ૰ પુ૰ ૬૦૦૦ ઉપર મુકી જાયછે તેઓઃ—

૧—પ્લિનિ (વડો)
૨—પ્લુટાર્ક.
૩—ડાયોજીનીસ લૅયર્શિયસ.
૪—લૅકટૅન્શિયસ.
૫—સુઇડાસ.
૬—જૅાન્જિયસ સીન્સૅલસ.

૨—જેઓ જરતોશ્તનું નામ સૅમિરામિસ અને નાઇનસ સાથ જોડી જાયછે તેઓઃ—

૧—ટીસ્યસ
૨—સીફૅલ્યન (ખોરીનીનો મૂસા, જૅાન્જિયસ સીન્સૅલસ.)

---

૧ Zoroaster, the Prophet of Ancient Iran: સફે ૧૫૧—૫૨.

૩–થીઅન ૪–જસ્ટિન
૫–આર્નોબ્યસ ૬–યુસીબ્યસ
૭–ઍારોશ્યસ ૮–સુઇડાસ.
૯–સ્નૉરૉ ઍડા. ૧૦–બર અલી.

૩—દંતકથા મુજબ જરતોશ્તનો જમાનો નોંધનારા :—

૧–અર્દા વીરાફ નામુ ૨–યુન્દેહિશ્ન.
૩–અલ બીરૂની ૪–મસૂદી.
૫–તબરી ૬–દબીસ્તાન
૭–ફિર્દુસી
૮–મુજમલઇમિ અલ તવારીખ, અને ઉલમાએ સ્લામ.
૯–ચીનાઇ–પાર્સી સને.
૧૦–જરતોશ્ત અને જૅરૅમ્યાહને જોડનારી કથાઓ.
૧૧–નમુખ્દનજર સાથ તાલુકો ધરાવનારા પેહલવી પાર્સી–અરબી ઇશારા.
૧૨–ઍમિયેનસ માર્સેલિનસ.
૧૩–નિકોલસ (દમશ્કવાળો,) પૉર્ફિયેરિ, વગેરે.

એક મોટી કલ્પના.

ડૉ૦ જૅકસન એક બીજા દિલસોજ વિદ્વાન ડૉ૦ વૅસ્ટનો ચેલો છે. આ બન્ને સાહેબો ઇરાની દંતકથા તરફ વધારે ઢળેલા છે. એ દંતકથા અર્દા-વીરાફ નામામાં અને યુન્દેહશ કેતાબમાં જળવાઇ રહી છે, તે મુજબ પેગમ્બરની હૈયાતી બાદ જરતોસ્તી ધર્મ ૩૦૦ વર્ષ સુધી સલામત રહ્યો હતો, અને ત્યારબાદ સિકંદર રૂમીએ તેનો નાશ કીધો હતો. સિકંદર રૂમી ઇ. પુ. ૩૨૭ માં મરણ પામ્યો હતો, તેની આગમજનાં ૩૦૦ વર્ષ ઉમેરતાં ૬૨૭ નો આંકડો આવે છે, માટે દંતકથાનો આધાર લેનારાઓ મુજબ ઇ. પુ. ૬૨૭ ને શુમારે પેગમ્બર હયાતી ભોગવી ગયા હતા! એક તરફથી આ ગણુતરી, અને બીજી તરફથી દારાયસ હીસ્તારપીસનો જમાનો, એ બન્ને એકજ અયામ ઉપર મુકી શકાય એમ નથી, તોપણ દારાયસને ગુશ્તારપ માનનારાઓ જરતોશ્તને ઇસ્વી પુર્વે ૬ ઠી અને ૭ મી સદીની વચ્ચે મુકવામાં પોતાને વાજબી સમજે છે. પણ દારાયસ હીસ્તારપીસ તે કાંઇ વીશ્તારપ નથી એમ આપણ હવે તો તદ્દન સારી રવેશે જાણી ચુકયા

54378

છિયે, માટે એ કલ્પના ખોટી તરીકે ઠરાવી આપણ હવે બીજી તરફ નજર કરિયે.

બુન્દેહશ અને અર્દા વીરાફ પેહલવી ભાષામાં લખાયલા ગ્રંથોછે, અને એ બન્ને ઝાઝા ભરૂસેદાર નથી. છતાં તેમાં જણાવેલી આ બિના કબૂલ રાખિયે કે પેગમ્બર પછી ત્રણશો વર્ષે ધર્મ ખરાબ થયો હતો તો તેપરથી એમ નથી ઠરતું કે જરતોસ્તી મજહબ સિકંદરેજ ખરાબ કીધો હતો. સિકંદર અને દારાયસ હીસ્તાસ્પીસ વચ્ચે ત્રણ સદીના તફાવત જેવું કાંઇ છેજ નહિ. વળી દારાયસ તે કાંઇ ગુસ્તાસ્પ નથી, માટે ગુસ્તાસ્પ શાહે કબૂલ રાખેલો ધર્મ સિકંદરે ૩૦૦ વર્ષે ખરાબ કીધેલો સાબેત થતો નથી. ગુસ્તાસ્પ પછી સેંકડો વર્ષે દારાયસ તખ્તે આવ્યો હતો. ગુસ્તાસ્પની ભાષા જે અવસ્તાની જબાન હતી તે દારાયસની હખામની જબાન કરતાં પુરાણી હતી. ગુસ્તાસ્પનો અમલ ઇરાનના ઉગમણુ ભાગમાં ત્યારે દારાયસનો દક્ષિણ ભાગમાંથી શુરૂ થયો હતો. ગુસ્તાસ્પનું નામ ગાથાવાણીમાં અને અવસ્તાવાણીમાં મોજુદ છે, પણ દારાયસનું ત્યાં નથી. અહુરમજદનું નામ દારાયસના લેખોમાં છે, પણ જરતોસ્તનું નામ નથી. જરતોસ્તી ધર્મને માટે લડાઇ થવાના ઇશારા અવસ્તામાં અને ગાથામાં છે, પણ દારાયસના લેખોમાં નથી. આ અને એવાજ બીજા સબબોને લીધે દારાયસના વખ્ત પછી ત્રણ સદી બાદ હખમની પાદશાહતની આખેરી આવી એમ કહેવું ખરૂં નથી.

એક નવી કલ્પના.

ત્યારે તે બીજી કઇ ત્રણ સદી હતી? પુરાતન લખનારાઓ તરફ આપણને ફરીથી નજર કરવી પડશે. તેઓમાંના એક નામે ડાયોડોરસ સીકયુલસના જણાવ્યા પ્રમાણે એસીર્યા દેશના પાદશાહ નાઇનિસે બલ્ખ ઉપર ચઢાઇ લઇ જઇ તેને તાબે કર્યું ત્યારે ત્યાં ઓક્ષિયાર્ટીસ નામે પાદશાહ રાજ્ય કરતો હતો. આ તે કયો પાદશાહ યાને તે કયાં ખાન્દાનનો હતો તે આપણુ જાણતા નથી. ડૉ૦ જૅક્સન ફરવરદીન યશ્તના ૧૨૮ મા ફકરામાં આવેલાં ઉખ્ષ્યત-ઍરેંત નામ સાથ આ નામને સરખાવે છે. પણ ત્યાં ઉખ્ષ્યત-ઍરેંત નામ કોઇ પાદશાહનું હતું એમ જણાવેલું નથીઃ જેમ બીજાં નામોની તેમ આ નામ ધરાવનારની "ક્રવપિને યાદ કરવા" ઉપરાંત વધારે કશું ઉપલા ફકરામાં જણાવ્યું નથી. આવાં યશ્તની આખેરીએ હુઆક્રીત

નામે એક ધણીનું નામ મળે છે, અને તે હુઆક્રીત નામે એક ઇરાની રાજવંશી ખાન્દાનનો નર હોય એમ જણાય છે. શું તેજ ખાન્દાનનો આ ઉખ્ષ્યત-ઍરેત હતો? કદાચ તેમ હોય, જે વિશે ફરવરદીન યશ્ત લખનારને ખબર ન હોય. ગમે તેમ હોય, પણ ઉખ્ષ્યત-ઍરેત (ઓક્ષિયાર્ટીસ) નામે જરતોસ્તી પાદશાહને એસીર્યાના રાજા નાઇનસે હરાવ્યો હતો એટલી તવારીખી બિના ધ્યાનમાં રાખીને આપણ આગળ વધીશું.

યુસીબ્યસ નામે લખનાર સીક્રિબ્યન નામે એક બીજા લખનારને આધારે જણાવી જાય છે કે એસીર્યા દેશની રાણી સેમિરામિસે બલખના પાદશાહ જરતોસ્ત માજી (મઘવ) ને હરાવ્યો હતો. હવે નાઇનસ પછી તેની ઉપલી રાણીએ ઘણાં વર્ષ રાજ્ય ચલાવ્યું હતું, માટે જરતોસ્ત મઘવને સેમિરામિસ હરાવે તેની કેટલાંક વર્ષ આગમજ નાઇનસે ઑક્ષિયાર્ટીસ યાને ઉખ્ષ્યત-ઍરેતને હરાવ્યો હશે. હવે આ બન્ને કાંઇ ઇરાનના પાદશાહો હોય નહિ. પાદશાહ તો ઉખ્ષ્યત-ઍરેત હતો, જેનાં રાજ્યની સમાપ્તિ નાઇનસે આણી હતી, અને ત્યાર બાદ રાણી સેમિરામિસે જેની સમાપ્તિ આણી તે રાજ્ય ગયા છતાં ઇરાનમાં ચાલુ રહેલા જરતોસ્તી મજહબની હોઇ શકે. જરતોસ્ત મઘવ તે પેગમ્બર સાહેબ પછી તેમની મોટી ખુર્સી ઉપર બિરાજનાર ધર્મગુરૂ કેજે "જરથુસ્ત્રોતેમો" ને નામે ઓળખાતો હતો તે હોઇ શકે. આ બાયેનશીનનો દીનને લગતો અમલ ઇરાનના પાદશાહની નાઇનિસના હાથ ઉપર શિકસ્ત થયા પછી કેટલાંક વર્ષ સુધી ચાલુ રહ્યો હોય, અને જરતોસ્તી પ્રજાએ નવા ફતેહ કરનારા ઍસીર્યન પાદશાહનો દેવ દેવીઓની પુજાનો સેમિટિક ધર્મ પોતાનો એક ખુદાને માનનારો આર્ય ધર્મ તજીને કબૂલ નહિ રાખ્યો હોય, અને તે કબૂલ રખાવવા માટે રાણી સેમિરામિસે નાઇનસનાં મરણ પછી તખ્તનશીન થયા બાદ કેટલેક વર્ષે ઇરાન આવીને તે વેળાના વડા જરતોસ્તને હરાવીને ઇરાનમાં ઍસીર્યન ધર્મનો ફેલાવો કર્યો હોય એ બનવાજોગ છે: તો જોકે આવી બે મરતબેની ઍસીર્યન ચઢાઇ વિષે ખાતરી ભરેલી શહાદતો મળી નથી.

હવે ઉપલા હેવાલ ઉપરથી એક અગત્યની બિના એ સાબેત થાય છે કે નાઇનસ અને સેમિરામિસના જમાનામાં પેગમ્બર જરતોસ્તનો ધર્મ ચાલુ હતો, એટલેકે ગુસ્તાસ્પ પછી ઘણાંએક વર્ષો સુધી જરતોસ્તના મજહબની

ઇરાન અને તેને તાબેના મુલુકમાં ધજા ઉડતી હતી. સવાલ ઉત્પન્ન થશે કે આમ ક્યારે બન્યું હતું ? નાઇનસનો જમાનો શો હતો ? કેટલાકો મુજબ તે ઈ. પૂ. ૮૦૦ માં થઇ ગયો હતો. જો આ વર્ષ કબૂલ રાખિયે તો જરતોસ્ત અને ગુસ્તારપ એ તારીખની ૩૦૦ વર્ષ આગમજ, યાને ઇ. પૂ. ૧૧૦૦ માં થઇ ગયલા હોવા જોઇએ. આ ઉપરથી સાબેત થશે કે દારાયસ હીસ્તારપીસ તેજ ગુસ્તાસ્પ ન હતો. બીજા લખનારાઓ મુજબ નાઇનસ ઇ. પૂ. ૨૦૦૦ વર્ષ ઉપર થઇ ગયો હતો. જો આ તારીખને બરાબર ગણિયે તો પેગમ્બર સાહેબનો જમાનો ઇરાનીઓની દંતકથાને આધારે ઇ. પૂ. ૨૩૦૦ નો ગણી શકાય.

જરતોશ્તનો જમાનો.

પણ બીજી શહાદત મળી છે તેને આધારે અશો જરતોસ્તનો જમાનો આ કરતાં પણ વધારે પુરાણો સિધ્ધ થાય છે. સીન્કેલસ નામે એક યુનાની લખનારને આધારે ગણતરી થઈ છે કે પેગમ્બરનો એક જાયેનશીન (જરથુસ્ત્રો-તેમો) અથવા જરતોસ્ત મધ્ય ઇ. પૂ. ૨૪૫૮ માં બૅબીલન ઉપર ચઢાઇ લઇ ગયો હતો, અને તેને ફતેહ કરીને તેણે અને તેની પછીના બીજા સાત પાદશાહોએ ૨૨૪ વર્ષ સુધી ત્યાં રાજ્ય ચલાવ્યું હતું. આ બિના દેખાડે છે કે પેગમ્બરનો જમાનો ૨૪૫૮ ઇ. પૂ. કરતાં પણ જુનો હતો. તે કેટલો પુરાણો હતો તે કહી શકાય એમ નથી. તોપણ માત્ર બેજ સદી જેટલો જુનો ગણિયે તો અશો જરતોસ્ત આજે ૪૫૭૦ વર્ષ ઉપર થઇ ગયા હતા એમ સિધ્ધ થાય છે, તે આ રીતે :—

ઈ. પૂ.	૨૪૫૮	જાયેનશીન જરતોસ્તે બૅબીલન ફતેહ કરી ત્યાં પોતાનો વંશ સ્થાપ્યો.
	૨૦૦	તે બનાવની બે સદી આગમજ પેગમ્બર હૈયાત હતા.
ઈ. પૂ.	૨૬૫૮	પેગમ્બરનો જમાનો.
ઇસ્વી	૧૯૧૫	ઇસ્વી સન પછી આજ સુધીની મુદત.
	૪૫૭૩	પેગમ્બરનો જમાનો આજે.

આ રીતે જોતાં પેગમ્બર જરતોસ્ત ઇસ્વી પૂર્વે ૨૬૫૮ વર્ષને શુમારે, અને આજે ૪૫૭૩ વર્ષ ઉપર થઇ ગયલા જણાશે.

જરતોશ્તી સનેઃ ટિળક પ્રમાણે.

યુરોપીઅન વિદ્વાનોની ગણતરી અને બીજી તવારીખી શહાદતોને આધારે જ્યારે પેગમ્બરનો જમાનો ઉપર મુજબનો મળે છે, ત્યારે આપણા દેશના અભ્યાસીઓની જુદીજ કિસમની અને જુદાજ આધાર ઉપરથી ચલાવવામાં આવેલી ગણતરી ઉપરથી આપણને જરતોશ્તની તારીખ નીચે પ્રમાણેની મળે છે.

૧–મી૦ બાળ ગંગાધર ટિળક ઋગ્વેદનો સમય ઇ. પૂ. ૪૦૦૦ વર્ષ ઉપર મુકે છે. હવે આપણે આગળા સફાઓમાં જોઈ ગયા તેમ આ વેદમાંથી શાહ ગુશ્તાસ્પ વગેરે પેગમ્બર સાહેબના મદદગારો અને હરીફોનાં નામો મળે છે, તે જોતાં જરતોશ્તનો જમાનો પણ ટિળક પ્રમાણે ઇ. પૂ. ૪૦૦૦ વર્ષ ઉપર મેળાવો જોઇએ. મી૦ ટિળક ઋગ્વેદમાંથી કેટલીક બિનાને ખગોળ વિદ્યાને આધારે સમજીને પુરાવામાં એજ વિદ્યાને લગતી કેટલીક દલીલો રજુ કરી કહેછે કે આ વેદનો જમાનો ઇ. પુ. ૪૦૦૦ની પણ આગમજનો છે. હવે આ વેદમાં કેટલાંક નામો આવેલાં છે તે ગુશ્તાસ્પ, અર્જાસ્પ જેવા જરતોશ્તના સમકાળિક પુરૂષોનાં નામ છે, તે ઉપરથી જણાય છે કે તેઓ અને જરતોશ્ત પોતે ઇ. પૂ. ૪૦૦૦ વર્ષ આગમજ એટલે આજે શુમારે ૬૦૦૦ વર્ષ ઉપર થઇ ગયલા હોવા જોઇએ.

પારસી અભ્યાસીઓ મુજબ.

૨—મી૦ શાપુરજી કાવસજી હોડીવાળા બી. એ. જણાવે છે કે ઋગ્વેદના પ્રથમના ભાગો ઇ. પૂ. ૩૦૦૦ને શુમારે લખાયા હતા. વળી આકાશી સેતારાઓ અથવા નક્ષત્રોની ચાલને આધારે મી૦ હોડીવાળા એવાં શેવટ ઉપર આવે છે કે ઇ. પૂ. ૨૫૪૦માં જરતોશ્ત હૈયાત હતા. એઓ કહે છે કે ફરવરદીન યશ્ત (ફકરો ૯૩) અને અષિ યશ્ત (ફ૦ ૧૮) પ્રમાણે જરતોશ્તનો જન્મ બહારની મેસમની શુરૂઆતમાં થયો હતો, કે જે વેળા વૃષભ (ગોધો) (Taurus) નાં નક્ષત્રમાં સૂર્ય હતો. આ નક્ષત્રનો અમલ ઇ. પૂ. ૨૫૦૦ની આગમજના હજારામાં હતો અને ત્યારેજ જરતોશ્તનો જન્મ

થયો હતો. એ રીતે મી૦ હોડીવાળા પ્રમાણે જરતોશ્તને આજે ૪૪૦૦ વર્ષ થવાં જોઇયે.[૧]

૩—એક બીજા જરતોશ્તી અભ્યાસી મી૦ મેહરજીભાઇ નોશરવાનજી કુકા એમ. એ. એ અશો જરતોશ્તના સને બાબે એ ભાષણ "રાહનુમા એ મજદયસ્નાન" સભા તરફથી ૧૯૦૧માં આપ્યાં હતાં જેમાં તેઓ એવા સાર ઉપર આવ્યા હતા કે જરતોશ્ત ઇ. પૂ. ૫૦૦૦ વર્ષ ઉપર થઇ જવો જોઇયે. મી૦ કુકાના મત મુજબ ઇરાનીઓના સમાગમમાં રહીને તૂરાની લોકોએ જે સુધારો હાંસલ કીધો હતો તે તેઓએ સુમીર્યન અને એક્કેડયન પ્રજાઓને નામે બેબીલન અને એસીર્યાના પુરાતન મુલક હાથ કરીને ત્યાં દાખલ કીધો હતો. આ બાબતમાં મી૦ કુકાના વિચારો વાંચવાજોગ છે. એમના શેવટના શબ્દો આ પ્રમાણેના છેઃ—

"મારા વિચાર પ્રમાણે જરથોશ્ત સાહેબના જમાના પછીજ આ બનાવ બનેલો (યાને અક્કદીઅન લોકો બેબી લોન્યામાં આવી વસેલા) હોવો જોઇયે,...આ પ્રમાણેનો આપણી આરાધણામાં ફેરફાર થવાને ક્રમમાં કમ ૪૦૦–૫૦૦ વરસ જરતોશ્ત સાહેબના જમાના પછી ગુજરેલાં હોવાં જોઇયે. આપણે જોઇ ચુકા કે ઇ૦ પૂ૦ ૪૫૦૦ ઉપર તો તુરાનીઓ બાબીલોનિયામાં ઠરીઠામ થઇ ચુકેલા હતા, અને અગરજો તેમને માત્ર ૧૦૦ વરસ આગમજનાજ આવેલા આપણે ધારીયે તો તેઓ ઇ૦ પૂ૦ ૪૬૦૦ ને આશરે આર્યન મુલુકો છોડી આવેલા કહેવાય; અને અશો જરતોશ્તનો જમાનો તેજ ૪૦૦–૫૦૦ વર્ષ આગમજનો ગણતાં આપણે તે મહાન પયગમબરના જમાના માટે ઇ૦ પૂ૦ ૫૦૦૦ થી ૫૧૦૦ વરસના આંકડા ઉપર ચોંહચીચ છીયે..."

આ રીતે જોતાં મી૦ કુકા જરતોશ્તી સનેને આજથી ૭૦૦૦ વર્ષ ઉપર મુકે છે.[૨]

---

૧ Zarathushtra &c in the Rigveda, સફે ૫૧.

પેગમ્બર સાહેબના રચેલા ગાથામાં ગાયને અહુરમઝૂદની દરગાહમાં ફરિયાદ ઉઠાવતી કલ્પેલી છે. ત્યાં ગાયને જે નામે ઓળખી છે તે પૈહેલવી તરજુમો કરનારાઓ અને દસ્તુર નેરીયંસંધ ધવલ મુજબ "અજી" નામની હતી. આ નામને મી૦ હોડીવાળા ઇજીપ્શ્યન લોકોના "એપિસ" ગોધાના નામને મળતું ધારે છે, અને તેમનો મોટો દેવતા ઓસિરિસ 'અહી'ને નામે પણ ઓળખાયલો છે (સફે ૫૯). શું આ અહિ (ગોધો) તેજ અવસ્તાની "અજી" (ગાય) હશે?

૨ જો મી૦ કુકા એમ કહેવા માંગતા હોય કે મધ્ય એશિયામાંથી તુરાનીઓ બેબીલોનિયામાં જઇ વસ્યા અને એક્કેડિયનને નામે ઓળખાયા, અને તેઓ ત્ય

ઇ. પૂ. ૪૫૦૦માં ઠરીઠામ થઇ ચુકયા હતા, તો એ ગણતરી સંપુરણ જણાતી નથી. બેબીલોન-યન તખ્તીઓ અને લેખોની શોધખોળ ઉપરથી જણાયું છે કે ત્યાં થયલા સુમીર્યન (અથવા ઍક્કડિયન) સુધારાની શુરૂઆત ઇ. પૂ. ૮૦૦૦ વર્ષ ઉપર થઈ હતી. [જુઓ A Guide to the Babylonian and Assyrian Antiquities (British Museum, 1900), સફે ૩.] આમ જોતાં જરતોશ્તનો જમાનો આજથી ૧૦૦૦૦ વર્ષ જેટલો જુનો જણાય. અમને લાગે છે કે બેબીલોન-યામાં જઈ વસેલી ઉપલી કોમ તુરાની નહિ પણ આર્ય હોવી જોઇયે, અને તેણેજ ત્યાં આર્ય સુધારો દાખલ કરેલો હોવો જોઇયે. તે આર્ય કોમ હતી તે તેનાં વસાવેલાં શેહેરોનાં નામોમાં જણાતા આર્ય પ્રત્યય વગેરે ઉપરથી પણ જણાય છે—જેમકે ઉર, નિપ્પુર, અરધકુ, અરઅખ, ઇત્યાદિ. હાલ સર્વથી છેલ્લી શોધોને આધારે ડા૦ ઍલ્યટ સ્મિથ નામે વિદ્વાન જણાવે છે કે ઉપલા સુમીર્યન લોકો તૂરાની નહિ પણ અરબ અથવા બહુ પુરાણા મિસરીઓ હતા. જો તેઓ અરબ હોય તો તેઓ આર્ય હતા એમ કદાચ ઠરે, કારણ કે બહુ પુરાણા અરબો આર્ય વંશના હતા એમ જણાયલું છે.

આબ ૨-જરતોશ્ત નામું : પેહલવી પ્રમાણે.

ફસલ ૧—ઈશાની ખોરેહની હકીકત.

પેહલવી જરતોશ્તનામું.

અવસ્તાવાણીને આધારે અહીં સુધી પેગમ્બર સાહેબ વિશેનું બયાન જોયા પછી હવે આપણ પેહલવી પુસ્તકોને આધારે એ સાહેબનું જે કાંઈ વર્ણન મળે છે તે તરફ નજર દોડાવીશું. આ કારણ માટે આપણને "દીનકર્દ," "બુન્દેહશ," "જાદસ્પરમ" વગેરે ગ્રંથોનો આધાર લેવો પડશે. પેહલવી ભાષાના મોટા ઉસ્તાદ ડૉ૦ ઇ. ડબ્લ્યુ. વૅસ્ટે "Marvels of Zoroastrianism" એ નામનો એક ગ્રંથ ઉપર જણાવેલા ૧ લા અને ૩ જા પેહલવી ગ્રંથોને આધારે તેમના તરજુમા રૂપે રચ્યો છે તે ઉપરથી ઉપજાવેલો પેગામ્બર સાહેબનાં થોડાંક બયાનનો સાર આપણે અત્રે વાંચીશું અને બુન્દેહશ વગેરે કેતાબોમાંથી જે કાંઇ વિશેષ હકીકત મળશે તે ઉમેરા તરીકે જોઇશું.

દીનકર્દ કેતાબ બનાવનારાઓએ પોતાનો આધાર જે પુરાણી કેતાબ ઉપરથી લીધેલો જણાય છે તેનું નામ "નિકૅન્જે-એ વેહદૅનો" હતું.

નીચલાં લખાણમાં કેટલીક બિના ચમત્કારિક જણાશે, જે બાબે ખુલાસો કરવાની જરૂર છે કે જરતોસ્તી ધર્મમાં ચમત્કાર જેવું કાંઇ નથી. એવું લખાણ પેહલવીમાંજ જણાય છે, જે બીજા ધર્મોની નકલ હોવી જોઇયે.

પેશદાદી ખોરેહ.

આપણે આગળા સફાઓમાં કયાની ખોરેહ વિશે થોડું ઘણું બયાન વાંચ્યું છે. આ ખોરેહ કયાની શાહોને મળે તે આગમજ તે અવ્વલથી કેમ ઉતરતું આવ્યું હતું તેનું જે વર્ણન અવસ્તા (જમ્યાદ યશ્ત) માં છે તેને દીનકર્દમાં વિસ્તારીને જણાવ્યું છે. આ વિસ્તારનો સાર જાણવા માંગિયે તો તે આ પ્રમાણે છે:—સૌથી પહેલા ઇનસાન દાખલ આ ખોરહ યાને નૂર કેટલાની સાથ ટોળા અથવા કોમનું વડપણ જોડાયલું છે

તે ગયોમર્દને મળ્યું. તેના પછી તેનાં ફરજંદો મરયે અને મરયાઓઇને તે ખોરેહ મળ્યું. આ બે શબ્દોનો અર્થ ઝુન્દેહશ પ્રમાણે 'મર્દ' અને 'ઓરત' થાય છે, જેઓ ગયોમર્દે ફળદ્રુપ કરેલી ખાકમાંથી ઝાડ રૂપે નિકળ્યાં હતાં (પ્ર૦ ૧૫, ફ૦ ૧–૫). દીનકર્દ મુજબ (દફ્તર ૭, ફ૦ ૧૨) આ બન્ને પોતાની અક્કલનાં બળથી અનાજ ઉગાડતાં, કપડાં વણતાં, ઢોર ચારતાં, ઘર બાંધતાં અને સુથારનું કામ કરી જાણતાં હતાં. તેઓનું ખોરેહ તેમના બેટા સામકને મળ્યું. સામક પછી તેના બે નબીરા વાએગરદ અને હોશંગને તે મળ્યું. આ હોશંગ "પેશદાદ" ને નામે ઓળખાય છે, કારણકે તેણે દુનિયામાં ખેતીને લગતા કાયદા તેમજ પ્રજાના સંરક્ષણ માટેના કાયદા બનાવ્યા હતા. આ ખોરેહ યાને વડપણને બળે કરીને હોશંગે માજનો (માજન્ય=મજન્દરાનના) દેવો (બદ ખસલતના રહેવાસીઓ) મધેના બે તૃત્યાંસ જેટલાનો નાશ કીધો. તેના પછી તખ્મોરૂપ (તેહમુરસ) ને ખોરેહ મળ્યાથી તેણે દેવો, બદ માણસો, જાદુગરો, ડાકણો વગેરેનો નાશ કીધો, બુતપરસ્તીનો સંહાર કીધો, અને એક ખુદા અને પેદા કરનાર સર્વશક્તિવાન છે એમ જાહેર કરી તેનાં નામનો ફેલાવો કીધો. બદ રૂહ (હારેમન)ને પોતાનો ઘોડો બનાવીને તેણે તેના ઉપર ત્રીશ શિયાળા (વર્ષ) સુધી સવારી કીધી.

આ પછી હોરમઝદ સાથની મસ્લેહતને કાજે તે ખોરેહ જમશેદ (યિમ)ને મળ્યું, કેજે વીવંધનો બેટો હતો. તેણે પોતાની પ્રજાને ચાર વર્ગોમાં વહેંચી, અને ધર્મના એ ૪ વર્ગો (અથોરનાન, રથેસ્તાર, વાસ્ત્રયોશ અને હુતોખ્શ)ની મારફતે દુનિયાના લોકોનો સુધારો વધારો કીધો. તેણે વળી ખુદાની જનદ્વાર પેદાયશને એક લેખે અમર બનાવી. હોરમઝદના હુકમથી જમશેદે પોતાના મુલ્કનો વધારો કીધો અને ત્યાં વધતી જતી વસ્તીને વસાવી અને "મહર્કુસ" ના શિયાળાની એક અતિ ઘણી સખ્તાઇમાંથી લોકોને બચાવવા માટે "વર" (કિલ્લો) બાંધ્યો.

જમશેદ પછી આ ખોરેહ ક્રેતૂન આરપીગાન (ફરીદૂન આખ્યાન)ને મળ્યું, જે તે વેળા હજુ તો માતાનાં ગર્ભસ્થાનમાં હતો. નવ વર્ષનો થતાંજ તે અરબ પાદશાહ જહાકનો નાશ કરવા માટે કમર બાંધી નિકળ્યો, કેજેણે જમશેદ પછી (જમશેદી વંશની આખર આણીને) ઇરાનનું રાજ્ય તાબે કીધું હતું. ફરીદૂને આ પરદેશી વંશના અમલની

સમાપ્તિ આણીને તેના જુલ્મી દોરમાંથી ઇરાની આલમનો છુટકારો કીધો, માજન્દર અને માદના બદ લોકોને માર્યા, અને એ રીતે ખ્વનીરસ (ખનિરથ બામી) ના મુલ્કનો છુટકારો કરી તેને પોતાના ત્રણ બેટાઓ માટે રાખ્યો. તે જમાનાના ઇરાનીઓના મજદયસ્ની ધર્મના ચાર પેશા અથવા ધંધા મધેનો બેતીવાડીનો પેશો ત્રીજો હતો, જેને લીધે ફરીદૂને દેશમાંથી દુખદર્દ અને મરકી વટીકને મારી કહાડયાં અને દવાદારૂથી પ્રજાનાં લોકોને તનદરસ્ત બનાવ્યાં.

ફરીદૂનની હૈયાતીમાંજ ઉપલું બોરેહ તેના બેટા ઐરીચ (ઇરજ,ને મળ્યું, જેના પછી માની તરફથી આ બોરેહ નેર્યોસંગ ફરેસ્તા મારફતે માનુસ્ચીહર (મીનોચેહર) ને મળ્યું. [ઐરચ પછી અનેક પેહેડી થઇ ગયા બાદ મીનોચેહેર જન્મ્યો હતો, માટે ગોયા નેર્યોસંગ ફરેસ્તો કેજે હોરમજ્દનો ક્રાસદ લેખાયો છે તેણે પાદશાહી બોરેહને પોતાના એખ્તિયારમાં સલામત રાખ્યું હતું.] મીનોચેહેરે પોતાના નિયાગાન ઇરજના ખૂની ભાઇઓ તૂજ (તૂર) અને સલ્મ (સેલમ)ને (અથવા તેમના વંશજોને) માર્યા, ઇરાન દેશની બરાબર ગોઠવણી કીધી, જમીન સુધારીને ફળદ્રુપ બનાવી, અને પરદેશીઓમાં ઇરાનનું નામ બુલંદ બનાવ્યું.

આ પછી બીજે વખ્તે આ બોરેહ મીનોચહેરના એક વંશજ અને તુમારૂપ (તેહમારૂપ) ના બેટા અગ્નિજોઓ (જામ અથવા જૂ) ને મળ્યું, જેણે પરદેશીઓની ચઢાઇ મારી કહાડી તૂરના ક્રંગ્રસિયાક (તૂરાની અફ્રાસિયાબ)ને હરાવી પાછો નસાડયો, દેશને આબાદ કીધો, નદી નાળાં બોદાવ્યાં, અને બેતીવાડીનો વધારો કીધો.

આ બોરેહ હવે મજહબનો બીજો પેશો જે રથેસ્તારીનો છે તેમાં વડો હોવાથી સામાન બાન્દાનના ફેરેશારૂપો (સામના ફેરેશારૂપ) ને મળ્યું, જેણે ઘોડા તથા માણુસોને ગળી જનાર સર્પ નામે સ્રોબાવર (અઝર) નો, તેમજ ગંદરેપો (ગંધર્વ) નામે સુનાની બેડીવાળા દૈત્યનો અને બીજા દેવોનો નાશ કીધો.

કયાની બોરેહ.

આ પછી આ બખ્તાવર બોરેહ કયાની શાહોને મળવા લાગ્યું,

જેઓમાં પહેલો કયકોબાદ હતો. કયાની ખાન્દાનનો તે મૂળ પુરૂષ હતો.[૧]

આ પછી આ નૂર કય અર્શ અને તેના ભાઇઓને મળ્યું, જેઓ કોબાદના નબીરા હતા. એઓ બધેનો સઉથી વડો કય ઉસ (કયકાઉસ) હતો, જે પોતાનાં બળથી અને દાનેશથી હકૃતકેશ્વર જમીનનો (યાને પોતાના જમાનામાં જણાયલી તમામ ભૂમિનો) પાદશાહ થયો. તેનો વડો વજીર અઓશનર નામનો હતો, જે ઘણોજ ખબરદાર હતો, અને પરદેશી લોકોની ભાષા જાણનાર હતો.

કાઉસ પછી તેના બેટા કય સીયાવખ્શને આ નૂર મળ્યું, અને તે બાદ તેના બેટા કય ખુસરોને મળ્યું, કેજેણે તૂરાની ફ્રંગ્રાસિયાક તથા તેના ભાઇ કેર્સેવજદને મારી તેમનો નાશ કીધો, તથા ચયચેસ્તના સરોવરના કાંઠા ઉપરનાં બૂતખાનાનો પણ તેણે નાશ કીધો.

કયખુસરો પછી આ ખોરેહ સ્પીતમાન ખાન્દાનના જરતોસ્તને મળ્યું, અને તેણે હોરમજદની મુલાકાત લઇને તેના તરફની દીન પાદશાહ ગુસ્તાસ્પ આગળ જાહેર કીધી અને દેશના દાનાઓની મારફતે હકૃતકેશ્વર જમીનમાં તેનો ફેલાવો કીધો.

---

૧ દીનકર્દવાળો અહીં લખે છે કે કયકોબાદ પછી આ ખોરેહ અરબોના પાદશાહ પાતખ્સ્રોબો ઇબ્ન ઐર્થેર્ડ્વા ઇબ્ન તાજને મળ્યું હતું. બુન્દેહેશ (પ૦ ૩૧, ફ૦ ૬) માં આ ઐર્થેર્ડ્વા અથવા ઐર્થેર્ડ્રનીગને વિરફ્સંગને નામે ઓળખ્યો છે, અને ઇરાની બુન્દેહશની બે નકલોમાં એ નામ અવિરર્ડ્રશનેગ અને આઇરર્ડ્રશનિગ એ ઉચ્ચારે લખાયું છે. બુન્દેહશ મુજબ ઇરાનનું તખ્ત જીતનાર જહાક તાજના બેટા વિરર્ડ્રશંગના બેટા જાઇનીગાવના બેટા ઋતાસ્પનો બેટો હતો. આ ઉપરથી જણાય છે કે જહાકનો બપાવો જાઇનીગાવ ઉપલાં ઇરાનમાં ખોરેહ મેળવનાર પાતખ્સ્રોબોનો ભાઈ હતો. દીનકર્દનાં આઠમાં દફ્તરમાં ગુમ થયલાં ૨૧ નસ્કોનો ઇતેખાબ આપ્યો છે તેમાં "ચિત્રદાદ નસ્ક" વિશે લખતાં જણાવે છે (પ૦ ૧૩, ફ૦ ૯) કે તાજના વંશજ અને અરબોના રાજા પાતખ્સ્રોબોની ત્રણ બેટીઓ સાથ ખનિરસના પાદશાહ ફરીદૂનના ત્રણ બેટાઓ સલ્મ, તૂજ અને ઐરચની શાદી થઇ હતી. જો ફરીદૂનના સમયમાં પાતસ્રોબો હૈયાત હોય તો ત્યાર બાદ લાંબી મુદતે કયકોબાદ પછી તેને ઇરાની ખોરેહ કેમ મળી શકે તે સમજાતુ નથી. એજ રીતે તેજ પાતખ્સ્રોબો જહાકના બપાવાનો ભાઇ હોય તો છેક કયાની જમાનામાં કયાંથી કુટી નિકળે? આ સઘળા એકજ નામના જુદા જુદા અરબ પાદશાહો હોવા જોઇયે. પાતખ્સ્રોબો બહુ દોલતમંદ હતો, અને તે પુરાતન મજદયસ્ની મજહબ પાળતો હતો, જે ઉપરથી તેની અરબ રૈયત જે મૂર્તિપુજક હતી તેણે બળવો ઉઠાવ્યો, અને તે બેસાડી દેવામાં ઇરાની પ્રજાએ મદદ આપી હતી—દીનકર્દ, દફ૦ ૭, પ૦ ૧, ફ૦ ૩૪, નોટ ૧: Marvels, સફે ૧૩. પુરાતન અરબો આર્ય તોખમના હતા.

ફસલ ૨—જરતોશ્તનો જન્મ.

જરતોશ્તનો મા તરફનો વડવો.

અહીં સુધી પુરાતન પ્રખ્યાત ઇરાની ખોરેહનું વર્ણન કર્યા પછી દીનકર્દ જણાવે છે કે આ નૂર જરતોસ્તને મળે તે આગમજ કયખુસરો પછી તે હોરમજ્દની આગળથી આકાશની બેહદ રોશનીઓમાંથી પોતાનો માર્ગ લઇને, આફતાબ, માહતાબ અને સેતારાઓને છોડીને, આ દુનિયામાં જોઇશ નામે ઘણીનાં મકાનમાંના આતશને જઇ મળ્યું અને તે આતશને છોડીને તે જોઇશના બેટા ફાહીસ્રવના બેટા જોઇશની ઓરતને જઇ મળ્યું, જેણીએ જરતોશ્તની માદરને જન્મ આપ્યો. [પહેલો જોઇશ તે જરતોસ્તના ભભાવાનો બપાવો હતો.] જોઇશને આ ખોરેહ બાબેની કશી ખબર ન હોવાથી તેનાં ઘરનો આતશ બળતણ વિના કેમ બળતો હતો તેની તેને સમજ પડી નહિ, પણ શેહરના હાકમને આ વાતની ખબર પડવાથી તેણે બરી સમજ પાડી.

દોગ્દોનું ખોરેહ.

જોઇશની નબીરીનાં ખોરેહને લીધે પોતાનાં બુરાં કામોમાં પોતે ફાવતા નથી એમ જોઇને ત્યાંના દેવ લોકો કકડતા શિયાળા, મરકી અને શત્રુઓના હુમલા રૂપે ત્રણ મોટી બલા તે પ્રાંત ઉપર લાવ્યા, અને પછી તેઓએ લોકોનાં દિલમાં એવો વહેમ ઉત્પન્ન કીધો કે જન્મ પામેલી આ છોકરીની જાદુઇને લીધે શેહરને આ બલાઓની આફત બમવી પડે છે. આથી ત્યાંનાં લોકો પેલી છોકરીનાં માબાપ સાથે વઢવા લાગ્યાં અને તેને પોતાનાં શેહરની બાહેર કહાડી મુકવા માંગી. આના જવાબમાં તે બાળકીના પિતાએ ખુલાસો કીધો કે જ્યારે આ છોકરીનો જન્મ થયો ત્યારે તેનો ચેહરો આતશી ઝળકાટ જેવો ચમકવા લાગ્યો હતો અને રાત્રીનાં અંધારામાં તે પ્રકાશ આપે છે; જ્યારે એ બાળક ઘરના જે ભાગમાં આતશ ન હોય ત્યાં બેસે છે ત્યારે આતશને રોશન કીધો હોય તે કરતાં વધારે ઝળકાટ આપે છે; તેનાં બદનમાંથી એવો પ્રકાશ પડે છે કે જોનારની આંખ અંજાઇ જાય છે, અને એક જાદુ કે

જાદુઇ અસરથી ચળકાટ બતાવે તે કરતાં પણ વધારે ચળકાટ તેનો છે.

પણ આ ખુલાસાથી તે પ્રાંતના બુરા લોકોના લાગવગને લીધે ત્યાંના કવી અને કરપ[1] લોકો (કેજ્જેઓ બુત યાને મૂર્ત્તિના પુજારી અને ધર્મગુરૂઓ હતા તેઓ) ને સંતોષ ઉપજ્યો નહિ. આ ઉપરથી પેલી બાળકીને તેના બાપે અલાક નામે જિલ્લામાં રપીતમ નામે ખાન્દાન વસતું હતું તેના વડા પતીરગતરાસ્પો (અથવા પદતરાસ્પ, પદીર્તરાસ્પ, પઇતિરસ્પ= પેતેરસ્પ) ની સાહેતા હેઠળ મોકળી આપી. આ પેતેરસ્પ નામનો સપીતમ ખાન્દાનનો વડો પોરૂશાસ્પો (પોરોશસ્પ) નો બાપ હતો, અને પોરોશસ્પ સાથે તે છોડીનાં લગ્ન કરવાની મતલબથીજ અષવહિસ્ત (અર્દીબહેસ્ત) અને બીજા ફરેસ્તાઓએ તેણીને તેનાં ગામમાંથી બાહેર મોકળવાનું પેલા દૈત્યોને કારણરૂપ બનાવ્યા હતા.

એવું જણાય છે કે પેલી છોડીને તેનાં માતપિતાએ રવાના કીધી ત્યારે માર્ગમાં તેને કાને એવા સખુન પડ્યા કે " સપીતમ ખાન્દાનીઓનાં ગામ તરફ તું આગળ વધ; તે નીચાણમાં આવેલું છે, પણ ઘણું મોટું છે; ત્યાં માણસો અને ઢોરો એકેકની જોડમાં ચાલે છે; તારી સાહેતાને માટે તે ગામને તારે લાયકનું બનાવેલું છે." પેલી છોડીએ પોતાના હાથ સારી પેઠે ધોયા અને આગળ વધીને પેતેરસ્પનાં ગામમાં તે જઇ પુગી, કેજ્યાં પેલું ખોરેહ તેણી તરફથી પોરૂશસ્પને જઇ મળ્યું.

બીજી તરફથી હોરમજદના હુકમથી જરતોસ્તનું ફરોહર હોમ મારફતે જરતોસ્તનાં માતપિતાને જઇ મળ્યું. આ હોમ વોહુમનો (બહમન) અને અષવહિસ્ત (અર્દીબહેસ્ત) અમશારપંદો પોતાની જોડે લઇને સપીતમનાં

---

૧ જરતોસ્તના જમાનામાં જે કરપ બુતપરસ્તો જાણીતા હતા તેમનાં નામો આ મુજબનાં મળેછેઃ—દૂરાસ્રોબો, થ્રાત્રોક-રેષ (તુરાની), વખ્શદ્વોઇશ્ત, અને જામક.

કવીગ, કીગ અને કર્ષ એ સઘળાં એકજ પંથનાં નામો છે. તેઓનો અધિકાર શો હતો તે ખુલ્લું જણાતું નથી. જેમ તેઓ તેમજ કરપો સત્તાધારી હતા, પણ તેમનાં 'કવિ' અને 'કરપ' નામ તેમની સત્તા બતાવનારા બેતાબો હતા કે તેમના પંથ અથવા ટોળાનાં તે નામ હતાં, તે જણાતું નથી. અવસ્તામાં તેઓ 'કવિ' અને 'કરપન'ને નામે ઓળખાયા છે. 'કવિ' એ કયાની શાહો માટેનો પાદશાહી બેતાબ પણ છે, અને વિશ્તાસ્પ પાદશાહ પણ કવિ હતો, કે જેવા કયકોબાદ અને તેના સઘળા વંશજો હતા.—Marvels, સર્ફે ૧૯, નોટ ૨.

ગામમાં માણુસરૂપે ગયા, અને દાઇતી (વેહેદાઇતી) નદીના કાંઠા ઉપર પોરૂશરપ બંદગી કરવાની મતલબથી ગયો ત્યારે તેણે ત્યાં પેલા હોમને એક ઝાડરૂપે ઉગેલો જોયો, અને તે મેલવવાની ખાહેશ કીધી. તે તેને મળ્યો, જે લઇને તે પોતાને ઘેર ગયો, અને પેલી પુર ઝળકાટવાળી છોડી સાથ તેનાં લગ્ન થઇ ચુક્યાં હતાં અને હવે જે તેની ઓરત બની ચુકી હતી તેને તે હોમ બતાવીને સલામત રાખવા કહ્યું. આ બાઇનું નામ દુકતાઊમ (દોગ્દો) હતું.[1]

જરતોસ્ત જન્મ પામશે એવી ખબર પડવાથી દેવો અથવા શત્રુઓ ભેગા થયા અને તેનો નાશ કરવાની ગોઠવણ કરવા લાગ્યા. દેવેનાંમ દેવના પુછવાથી ચેસ્મક નામે દેવે આ કામનું બિડું ઝડપ્યું. આ વંટોળિયો ઉત્પન્ન કરનારો દેવ હતો, કેજે પોતાના ૧૫૦ સાથીઓને લઇને પોરૂષરપનાં ગામમાં ગયો, જ્યાં તેણે વંટોળિયાથી થામ એટલી ખરાબી કીધી.

જન્મ આગમજનાં કારસ્તાન.

આ પછી પોરૂષરપે દોગ્દો કનેથી હોમ લઇ તેને દુધ સાથ કુટીને તેનો રસ પીધો, કે જેમ આજે પણ ઇજશ્નેની ક્રિયા વેળા કરવામાં આવે છે. દેવોએ જરતોસ્તનો જન્મ નહિ થઇ શકે તે માટે ઘણા ઉપાય કીધા, પણ તેમાં તેઓ નિષ્ફળ ગયા. તેની માતાના ગર્ભ તોડી પાડવાની પણ તેઓએ યુક્તિ લડાવી, જેથી તે બાઈ બીમાર પડી અને તેને બહુ દુખવા લાગ્યું. જાદ-રપરમ પ્રમાણે[2] તેણી ઉપર તાવ, દુખારો અને વાયુએ ગલબો કીધો, અને એ દુખના ઇલાજ માટે તેણી પોતાનાં ગામથી એક ફર્સંગ દૂર વસતા સ્તોકૅા નામે વૈદની દવા લેવા ગઇ. પણ માર્ગમાં દાદાર હોરમઝદ તરફથી આવેલા એક પેગામીએ તેણીને આ વૈદને ત્યાં દવા લેવા જતી અટકાવી અને સલાહ આપી કે તારે ઘર જઇને ગાયનાં દુધમાંથી બનાવેલાં માખણને આતશ ઉપર ગરમ કરીને તે વડે તારા હાથ મસળીને ઘો અને આતશ

---

૧ જા.દ-રપરમનું પહલવી લખાણ બીજી રીતે વાંચતાં એવો પણ અર્થ થઇ શકે કે "જરતોસ્તની માતાનુ નામ દુનૅા હતું, જેને તેઓ દૂકતકને નામે બોલાવતા હતા." જો આ બાનુનું નામ દુનૅા હોય તો અવસ્તાવાણીમાં જણાવેલી દુનિ નામની કોઇપણ બાનુ સાથ તે મળતી આવતી જણાતી નથી, એમ ડૅસ્ટ જણાવે છે.—Marvels, સફે ૧૩૮, નોટ ૩.

૨ Marvels, સફે ૧૪૦-૪૧.

ઉપર સુખડ અને લોબાન મુક. આ પ્રમાણે દોગ્દોએ કીધું અને તેણી સારી થઈ. દીનકર્દ પ્રમાણે[૧] દોગ્દોને એવી સલાહ મળી કે સારી પેઠે હાથ ધોઇને પછી હાથમાં કાઠી (સુખડ) લઇ આતશ ઉપર મુકવી, અને સાથે ગોશ્ત (ચર્બી ?) પણ આતશ ઉપર મુકવી, અને ગાયનું માખણ ગરમ કરવું અને યોગ્ય વખ્તે તે પી જવું. દોગ્દોએ આ પ્રમાણે કીધું અને તેનું દુખ દૂર થયું.

એમ કરતાં જ્યારે જરતોશ્તના જન્મનો વખ્ત નજદીક આવી પુગ્યો અને તે વાતને ત્રણ દહાડા બાકી હતા એટલામાં પોરૂશસ્પનાં ગામમાં ત્રણ રાત સુધી રોશનીનો પ્રકાશ જણાવા લાગ્યો. આ બનાવની સમજણ નહિ પડવાથી ઘર ધણીઓ અને ઢોરોના માલિકો, જેઓ રપીતમનાં ખાન્દાનના હતા તેઓ, નાસભાગમાં પડયા અને કોઇ ધણો ત્રાસદાયક અથવા આફત-કારક બનાવ બનવાનો છે એમ સમજીને ખુદાની મેહરબાની ચહાવા લાગ્યા.[૨]

---

૧ Marvels, સરૂ ૩૦.

૨ જરતોશ્તના જન્મ બાબે જમશેદ, ફરીદૂન અને બીજા નામીચા મહા પુરૂષો આગાહી કરી ગયા છે, એમ જણાવીને દીનકર્દમાં તેમજ જાદસ્પરમમાં એક કથા જણાવી જાય છે, જેની મતલબ આ પ્રમાણેની છે :—

શાહ કયકાઉસના રાજ અમલ વેળા એક બળદ એવો જણાયલો હતો કે જેનું શરીર નૂરાની હતું. જ્યારેબી સરહદ બાબે ઈરાન અને તુરાન વચ્ચે વાંધો ઉઠતો ત્યારે આ બળદને લાવતા અને તે સરહદ નકી કરી આપતો. જ્યારે આવો વાંધો ઉઠતો ત્યારે તૂરાનીઓજ જુઠા પડતા અને તેમની સામેજ ચુકાદો મળતો, અને તેઓજ ઇરાનીઓના હાથ ઉપર હાર પામતા. આ કિસમની ચમત્કારિક શકિત ધરાવીને પોતાની સામે ચુકાદો આપી પોતાને ખોટા પાડતો હોવાથી તુરાનીઓએ આ બળદનો નાશ કરવા ધાર્યું, અને પોતાની જાદુગરી વગેરેથી શાહ કાઉસનું મન ફેરવી નાખીને પેલા બળદને મારી નાખવા માટેનો હુકમ સ્રીતા નામે એક લડવૈયાને અપાવ્યો. આ બળદને માટે કહે છે કે તે એક જંગલમાં વસતો હતો અને જ્યારે તેનું કામ પડતું ત્યારે તેને ત્યાંથી લાવીને વાંધાવાળી જગાએ લઇ જતા, અને તે પોતાની ખડી વડે સરહદ નક્કી કરી આપતો હતો. એક વાર કાઉસની મતલબ તૂરાન કનેથી ઈરાનનો એક ભાગ પાછો મેળવવાની હતી, અને એ લોભી ધારણા આ બળદ મારફતે પાર પડશે નહિ એમ તેને જણાયું. આ ઉપરથી કાઉસે ઉપલા સ્રીતા પેહલવાનને આ બળદનો નાશ કરવાનું કામ સોંપ્યું. સ્રીતા સાત ભાઇઓ મધે સર્વથી નાનો હતો, તોપણ તેઓમાં તે સર્વથી કદાવર, જોરાવર અને અમીરી દરજાનો હતો.

સ્રીતા પોતાના શાહના હુકમ મુજબ અમલ કરવા પેલા બળદવાળાં જંગલમાં ગયો, પણ બળદે ઇનસાનની પેઠે બોલીને તે પેહલવાનને વિનંતિ કીધી કે 'તું મને મારતે ના,

જન્મ વેળા હસવાનું કારણ.

જે રાત્રે ઝરતોસ્તનો જન્મ થયો તેજ રાત્રે ગનામીનો અથવા હારેમનો પોતાના સાથીઓને બોલાવીને આ બાળકનો કોઇ પણ રીતે નાશ કરવાના પ્રરાદાથી તૈયાર કીધા. બીજા હાથ ઉપર અમશારપંદો અને ઇજદો તેજ બચ્ચાંનું રક્ષણ કરવા માટે તૈયાર હતાજ. ગનામીનોએ પોતાના વડા સરદાર અકોમનને એવું કામ સોંપ્યું કે તું હુગાઇથી ઝરતોસ્ત બાળકનું મન ફેરવી નાખ અને તેને આપણા પક્ષમાં લાવ. અકોમન આ પ્રમાણે કરવા પોરૂષરપના દરવાજા આગળ ગયો અને અંદર જવા માંગ્યું, કે જ્યાં આગ-મજથી વોહુમનો યાને બેહમન અમશારપંદ હાજર હતો, જેણે અંદર નહિ જતાં પાછો ફરી અકોમનને કહ્યું કે 'તું અંદર જા.' અકોમન સમજ્યો કે 'જ્યારે વોહુમન પાછો ફરે છે ત્યારે હવે મારે માટે કશું કરવાનું બાકી

કારણકે જરતોસ્ત સ્પીતમાન કુજેનું ફરોહર મોત નાબુદ કરનાર હોમની અંદર છે તે જેહાનમાં જાહેર થનાર છે, અને તે તારાં આ ખૂની કામની બિના આ દુનિયામાં જાહેર કરશે,' ઇત્યાદિ. આ સાંભળી સ્ત્રીતા કાઉસની દરબારમાં પાછા ફર્યો અને સઘળી બિનાથી તેને વાકેફ કીધો; પણ કાઉસે તેને ફરીથી હુકમ કીધો અને સ્ત્રીતાએ જંગલમાં જઇ પેલા બળદની કમર ત્રણ મુક્કા લગાવીને ભાંગી નાંખી, જે પછી તે પ્રાણી પુકાર મારી મરણ પામ્યો.

આ દયામણા પુકારથી બેજાર થઇ સ્ત્રીતા કાઉસ પાસે ગયો અને બળદનાં મરણની ખબર આપીને અર્જ ગુજારી કે તું પોતે હવે મને મારી નાખ, કારણ કે હવે મારે જીવવું નથી. કાઉસે તેમ કરવાની પ્રથમ ના પાડી ત્યારે સ્ત્રીતાએ કહ્યું કે "જો તું મને પુરો કરશે નહિ તો હું તારો જાન લઇશ." કાઉસે તેને એક જંગલ બતાવ્યું જ્યાં સ્ત્રીતા ગયો અને ત્યાં એક ડાકણ કુતરાનો જાન લીધો, જેમાંથી બે અને બેમાંથી ચાર એમ એક હજાર ઉત્પન્ન થયા, જેમના હાથ ઉપર સ્ત્રીતાનો જાન ગયો. (Marvels, સફે ૩૧–૩૨ અને ૧૩૫–૧૩૬.)

આ સ્ત્રીતા કોણ હશે તે જણાયું નથી. પેહલવાન ફેરશારપના બાપનું નામ સામનાં આન્દાનનો ગ્રિત હતું, પણ તે પોતાના ભાઇઓમાં ત્રીજો હતો એમ પેહલવી ઇજશનેના ૮ મા હા માં જણાવેલું છે. વેસ્ટ ધારે છે કે આ વીસ્તરપ ખાન્દાનનો સ્ત્રીતા હોય, કે જેનાં રવાને આ બનાવ પછી ૩૫૦ વર્ષે શાહ ગુસ્તારપનાં અમલનાં છેલ્લાં વર્ષો ઉપર તેની મુલાકાત લીધી હતી. આ પાછળા બનાવને લગની દંતકથા જુદી છે, જે પાછળા સફાઓમાં જોવામાં આવશે, પણ કાઉસના અમલ વેળાનો સ્ત્રીતા ગુસ્તારપના અમલ સુધી જીવતો હોઇ શકે તે બાબે શક છે.—Marvels, સફે ૩૧–૩૬, નોટ ૧.

જરતોસ્તના જન્મ બાબેની ઉપલી દંતકથા મુજબની આગાહી જરતોસ્તની આગમજ ૩૦૦ વર્ષ ઉપર અપાયલી કહેવાય છે.

રહેલું હોવું નહિ જોઇયે.' આમ સમજી તે પણ પાછો ફર્યો ત્યારે વોહુમન એકલો પોતે અંદર ગયો અને જરતોસ્તનાં મનમાં ડહાપણ રૂપે દાખલ થઇ એવી ખુશી પેદા કીધી કે જેની બરકતથી તે બાળક ખડખડ હસી પડયો.[૧]

દીનકર્દ પ્રમાણે[૨] જ્યારે આ રીતે જન્મ લેતો બાળક શરેસ્તા મુજબ રડવાને બદલે બેધડક હસી પડયો ત્યારે એ અલૌકિક બનાવથી ત્યાં હાજર થયલી સાત દાયાઓ ઘણી ગભરાઇ. પોરૂષસ્પે તે બાળકને ઘેટાંનાં રૂંવાંની બનાવેલી નરમ ગાદી ઉપર સુવાડેલું પોતાની નજદીક જોવા મંગાવ્યું, અને પછી પોતાની ઓરતને કહ્યું કે—'એ બનાવ તારી ખુખીથી બન્યો છે, હે દોગ્દો! આ બાળક જન્મ ધારણ કરતાંજ ખડખડ હસી પડયો ત્યારે તેની કીર્તિ અને ઝળકાટની પુરી માહિતી મળીછે.' આ વેળા ત્યાં સાત જાદુ યાને મંત્ર જાણનારા પણ એકેલા હતા, જેઓએ ત્યાં પુરતી રોશની કરેલી હોવાથી પેલા બાળકને હસતો બરાબર જોયો હતો. જાદ-સ્પરમ કહે છે[૩] કે એજ વખ્તે જરતોસ્ત એક નવોજ બાળક છતાં મોટા માણસની પેઠે બોલ્યો અને તેણે અહુરમજદી મજહબ કબૂલ રાખ્યો. તેનો આ વચન અહુનવરને લગતો હતો.

ફસલ ૩—બચપણ અને જવાની.

જરતોશ્તને મારવાની યુક્તિઓ.

પણ હવે બાળક જરતોસ્ત ઉપરનાં સંકટો શુરૂ થાય છે. તેનો બાપ પોરૂષસ્પ કરપ ધર્મગુરૂઓનો યજમાન હોય એમ જણાય છે. પોતાના જિલ્લામાં સર્વથી બખરદાર ગણાતા દૂરાસ્ત્રાઓ નામે કરપ જાદુગર અથવા ધર્મગુરૂ કને જઇને તેણે પોતાને ઘર થયલી બેટાની વૃદ્ધિની બખર આપી, અને તે વેળા થયલા ચમત્કારોથી તેને વાકેફ કીધો, તથા તે કરપને પોતાને ઘેર તેડી લાવીને જરતોસ્તને દેખાડયો. આ નૂરમંદ બાળકને જોઇ તે જાદુગરે કપટથી તેનો જાન લેવાની ધારણા રાખી અને પોતાનો પંજો તેનું માથું મરડી નાખવા માટે લંબાવ્યો. પણ એજ વખ્તે તે કરપનો હાથ મરડાઇને એવો ફરી ગયો કે ફરીથી તેનાથી તે હાથે ખોરાક ખાઇ

---

૧ જાદ-સ્પરમમાં આવેલી વિગત–Marvels, સફે ૧૪૧-૪૨.

૨ Marvels, સફે ૩૫.

શકાયો નહિ. જરતોસ્તને જોતી વેળા તે કરપે તેનાં શરીર ઉપરની નિશાનીઓ પણ તપાસી જોઇ હતી. દીનકર્દમાં જણાવેલી આ હકીકતમાં જાદ-રપરમ કેટલોક વધારો કરી જણાવે છે કે જરતોસ્તના જન્મ વેળા પાંચ કરપ ભાઇઓ હાજર હતા, જેમનાં નામ આ પ્રમાણેનાં હતાંઃ— ખ્રાત-રૂખ્ય, ખ્રાત-રોઇસ્ન, ખ્રાત-રેશ (ઉર્ફે તુર્કી), હજાન અને વદસ્ત.[૨]

પોરૂષસ્પે એઓમાંના એકને બીજે દિને બોલાવીને જરતોસ્તનાં શરીર ઉપરની નિશાની બરાબર ધ્યાનથી જોવા કહ્યું, જે ઉપરથી તે કરપે નિશાની તપાસવાને બહાને જરતોસ્તની ડોક સારી પેઠે મરડી, એવી મતલબથી કે તે બાળક મરી જાય. પણ આથી તે બાળકને કાંઇ થયું નહિ, કારણકે અહુરમજદના ફરમાવ્યાથી રપંદારમદ અને અરેદ્વિસ્વર નામની સ્ત્રી ઇજદો, જેઓ જમીન અને સ્વચ્છ પાણી ઉપર મવક્કલ છે, અને અર્તાઇ-ફ્રવર્ત (યાને અશો ફરોહરો જેઓ રક્ષક શકિત છે, તેઓ) આ ભૂમિ ઉપર જરતોસ્તનાં રક્ષણ માટે આવી હતી. પણ તે બાળકને ઇજા થવાને બદલે પેલા ખૂની કરપનોજ હાથ ચીમડાઇ ગયો, જે ઉપરથી તેણે જરતોસ્તનો જાન લેવાની પોરૂષસ્પ કને માંગણી કીધી. આમ કરતી વેળા તેણે દીનકર્દ મુજબ[૩] તે બાળકના બાપનાં મનમાં જરતોસ્તથી થનારી ભયંકર ખરાબી બાબેતો ભારી ભય ઉત્પન્ન કીધો, અને તેથી પોરૂષસ્પનું મન એટલું તો બિગડી ગયું અને ભયભિત થયું કે તેણે ધાસ્તી ખાઇને પોતાના બાળક બેટાનો માઠો હાલ કરવા માટે તે કરપની મદદ અથવા સલાહ માંગી. આ કરપ ઉપર કહ્યું તેમ દૂરાસ્ત્રોઓ નામનો હતો, જેણે પ્રથમ આતશની ચેહમાં, ત્યારબાદ બળદનાં ટોળાંમાં, ત્રીજી મરતબે ઘોડાનાં ટોળાંમાં અને ચોથી વેળા વરૂની ગુફામાં તે બાળકને લઇ જઇ મુકયો, પણ આતશમાં તે બળ્યો નહિ, એક જોરાવર બળદ અને તેવાજ જોરાવર ઘોડાએ બીજાઓથી તેનું રક્ષણ કીધું, અને વરૂની માદા પણ તેનો ખોરાક કરી શકી નહિ.[૪] આ

---

૧ Marvels, સફે ૧૪૨.

૨ આ નામો અવસ્તામાંથી મળતાં નથી. "વદસ્ત નામને મળતું નામ દીનકર્દમાંથી વહદોઇસ્ત" મળે છે—Marvels, સફે ૧૪૩, તથા નોટ ૬.

૩ Marvels, સફે ૩૬.

૪ દીનકર્દ મુજબ બેલા કરપના ફરમાવ્યાથી પોરૂષસ્પે પ્રથમ વરૂની માદાની ગેરહાજરીમાં તેનાં બચ્ચાંને મારી નાખ્યાં, એવી મતલબથી કે તેમના કીનામાં તે માદા જરતોસ્તનો ભક્ષ કરે.

દર વેળા જરતોસ્તની માતા પોતે જઈને પોતાના બાળકને પાછો લઇ આવતી હતી. રાત્રે બાળકને એવી રીતે લઇ જવામાં આવતો કે દાયાઓને પણ તેની ખબર પડતી નહિ, અને તેઓ પણ ગભરાટમાં રાત પસાર કરતી હતી. માતા દોગ્દો જાણતી હતી કે આ સઘળાં કામ તેના ખાવંદ પોરૂષસ્પનાં હતાં, માટે છેલ્લી વાર તેણીએ તેને તાનો મારીને કહ્યું કે "વરૂની માદા પણ તારા કરતાં તારા બેટા તરફ વધારે દયાળુ છે." પોતાના બાળકને આ રીતે બચાવતી વેળા દોગ્દોએ તેને કહ્યું કે " મારા બેટા, હવે હું તને મારી આગળથી કોઇને લઇ જવા દઇશ નહિ—એરચ અને નોદર જેવા નામદારો આવે તોપણ હું તેમ કરીશ નહિ."[૧] જાદ-સ્પરમ જણાવે છે[૨] કે વરૂની ગુફામાં સરોશ ઇજદની મદદથી એક પુષ્કળ દુધવાળી મેંઢીએ બાળક જરતોસ્તને દુધ પાઇ તનદુરસ્ત રાખ્યો હતો, જે બાબતની ખબર તેની માતાને ન હોવાથી તે તો તેનાં માત્ર હાડકાંજ હાથમાં આવશે એવી ધાસ્તીમાં હતી. અને જ્યારે દોગ્દો પોતાના બેટાની ભાળ કહાડવા ગુફામાં ગઇ ત્યારે તેણી ત્યાંથી પેલી મેંઢીને તેમાંથી બાહેર નિકળી જતી જોઇને તેને વરૂની માદા સમજી, પણ જ્યારે તેણે પોતાના બેટાને સલામત દીઠો ત્યારે હર્ષથી ઉઠાવી લઇ ઘેર પાછી ફરી.

જરતોશ્ત પેગમ્બર થશે એવી આગાહી.

આ રીતે દૂરાસ્રોબોએ આપેલી સલાહ મુજબ પોતાના બેટાની ધારેલી બરાબી થઇ શકી નહિ ત્યારે પોરૂષસ્પ ચાર ઘોડાની ગાડીમાં બેસીને પેલા પાંચ કરપ ભાઇઓમાંના વચલા યાને ત્રીજા ભાઇ બાત્રોક-રેશ, કે જેણે જરતોસ્તનો નાશ કરવાનું બિડું ઝડપ્યું હતું, તેની પાસે ગયો અને તેને પુછ્યું કે 'કોઇ પણ બાળક જન્મ વેળા રડે છે, પણ મારો દીકરો રડવાને

પણ પવિત્ર ઇજદની મદદથી માદાનું બોલું ગોયા સીવાઇ ગયું હોય તેમ તે કશું કરી શકી નહિ હતી.

૧ નોદર શાહ મિનોચેહેરનો બેટો અને રાક અથવા અઇરિચો તે નોદરના ભાઈ દૂરાસ્રોબોનો બેટો હતો. એ બેનાં નામ ઉપરથી તે જમાનામાં જે કહેવત ચાલી હતી તે આપણી આ કહેવતને મળતી જણાય છે કે " ભલો ધનેતર આવે તોપણ હું ફલાનું કામ કરૂં નહિ."

૨ Marvels, સફે ૧૪૬.

અદ્યપે હસ્યોછે તેનું કારણ શું? તારો દીકરો પણ જન્મ વેળા હસ્યો હતો કે! તને હું મારો બેટો દેખાડવા લઇ ગયો ત્યારે તેણે બહુ ઉંચે જોયું, બહુ નીચે જોયું, અને તારી આસપાસ લાંબી નજર નાખી તેનું કારણ શું?' પેલા કરપે જવાબ આપ્યો કે 'તારો આ બેટો એમ ધારેછે કે હું આ હાડમંદ દુનિયાને બીજા કોઇપણ કરતાં વધારે ખુલંદ દરજ્જાની બનાવીશ; એજ રીતે તે તારી મિનોઇ જિંદગીને પણ બુલંદ કરશે; અને આ તારો બેટો તારા સંરક્ષણ તળે નહિ પણ શાહ વિસ્તારપના પાદશાહી આશ્રા હેઠળ માન પામશે.'

એમ કરતાં જ્યારે જરતોસ્ત સાત વર્ષનો થયો અને પોતાની ઉમરનાં નાનાં બાળકો સાથે રમતો હતો ત્યારે દુરાચ્રોએાની જોડે ખાત્રોક-રેશ તેને જોવા માટે ગયો. આ છોકરાંઓએ એક ઝુપડું બાંધ્યું હતું અને ત્યાં તેઓ રમતાં હતાં, માટે પેલા જાદુગરો પણ ત્યાં જઇ બેઠા. તેઓએ જરતોસ્તનાં દિલમાં ધાસ્તી પેદા કરી તેનું મન બિગાડવાની તજવીજ કીધી, પણ તેમને જોઇને જ્યારે બીજાં સઘળાં બાળકો બીધાં ત્યારે જરતોસ્ત જરાએ બીધો નહિ.

બાપ બેટા વચ્ચે તકરાર.

આ કામમાં જ્યારે પેલા જાદુગરો ફાવ્યા નહિ ત્યારે તેઓએ બૂમ ઉડાડી કે પોરૂષસ્પનો દીકરો બેઅકલી અને મૂર્ખો છે, અને છુપી રીતે બિગડેલો છે, માટે કોઇપણ નર કે નારી તેને કબૂલ રાખશે નહિ. આ ઉપરથી બાપે બેટાને ઠપકો દીધો કે 'હું તો જાણતો હતો કે તું એક અથોરનાન, એક રથેસ્તાર અને એક વાસ્તર્યોશ થશે, પણ તું તો બેવકુફ જણાય છે, માટે ચાલ પેલા કરપો પાસે તને લઇ જઇને દવા કરાવું.' જરતોસ્તે જવાબ આપ્યો કે 'હું તે છું કેજે તારો બેટો છે, તેમજ હું અથોરનાન, રથેસ્તાર અને વાસ્તર્યોશ પણ છું.'

પછી પોરૂષસ્પના હુકમથી એક ગાડીને બે ઘોડા જોડીને બન્ને બાપ દીકરા પેલા પાંચ કરપ ભાઇઓ મધેના એકની આગળ ગયા, જે વેળા સર્વ હકીકત સાંભળીને તે કરપે એક જામમાં પીશાબ ભરી તે પોરૂષસ્પને આપી કહ્યું કે 'એ તારા દીકરાને પાઇ દેજે કે જેથી તેને સારૂં થશે.' પણ

જરતોસ્તે એવું કહ્યું નહિ કરતાં પોતાના બાપને કહ્યું કે 'તારા રક્ષક અને વડા ધર્મગુરૂને આ પાછી આપ.' અને પછી પોતે ત્યાંથી ઉઠીને પોતાને ઘેર પાછો ફર્યો. માર્ગમાં તેણે બન્ને ઘોડાઓને તરસ લાગેલી હોવાથી પાણી પાયું અને મનમાં બોલ્યો કે 'કરપોને મારને જવામાં લાભ તો કાંઇ થયો નહિ, પણ ઘોડાઓ તરસા થયલા હોવાથી તેમને પાણી પાયાથી મારો જીવ ખુશહાલ થયો છે.'

આ પછી એવું બન્યું કે એક દહાડો દૂરેસ્રોએ નામનો કરપ પોરૂષસ્પને ઘેર આવ્યો ત્યારે ભોજન તૈયાર કરાવીને મુકયું, અને તેની જોડે કળસિયો ભરીને ઘોડીનું દુધ પીવા માટે હાજર કીધું. પોરૂષસ્પે તેને કહ્યું કે 'આ પ્રગણામાં તુંજ મૂખ્ય ધર્મગુરૂ છે, માટે આ વસ્તુઓ તારેજ ઇજવી જોઇયે.' આ સાંભળીને જરતોસ્ત, કેજે હજુ નાનો બાળક હતો, તેણે કહ્યું કે 'આ ભોજન હું ઇજીશ; જે ઇજસ્ને મારે કરવાની જરૂરી છે તે આ કરપે કરવી જોઇયે નહિં.' પોરૂષસ્પે જવાબ આપ્યો કે 'એ ઇજસ્ને કરશે, અને તું આફ્રીન ભણજે.'

ત્રણ મરતબે બાપ દીકરા વચ્ચે આ બાબતમાં તકરાર ચાલી, જે દરમિયાન પોરૂષસ્પે પોતાના બેટાને આમ કહીને તાનો માર્યો કે 'તું જેને આરાધે છે તે મારી આરાધના નથી, અને હું જેમને આરાધું છું તેમને આ કરપ આરાધે છે.' આ તકરાર પછી જરતોસ્તે ઉઠી ઉભો થઇને પોતાને જમણે પગે દુધનો કળસિયો ઉધો વાળી દીધો અને આ મુજબ બોલી ઉઠયો કે 'રાસ્ત માણસોને હું નમસ્કાર કરૂંછું—પછી તે મર્દ હોય કે ઓરત; ગરીબોને હું માન આપુંછું—પછી તે મર્દ હોય કે ઓરતઃ પણ ઘાતકી નરનારિઓને હું નમતો નથી. જ્યારે પોરૂષસ્પો ઇજસ્ને કરતો હોય ત્યારે જે કોઇપણ માણસ તેમાં શામેલ થવા માંગે તેણે જેની પરસ્તેશ ઘટારત હોય તેનીજ પરસ્તેશ કરવી જોઇયે. અય પુરૂષસ્પો! તું તે માણસને ભોજનમાં ભાગ આપ, કે જેનામાં તે ભોજન માટેની લાયકાત હોય.'

જરતોશ્તના નાશની ધમકી.

આ સખુનો સાંભળીને પેલો કરપ દૂરેસ્રોએ ખુમ પાડીને જરતોસ્તને કહેવા લાગ્યો કે 'મારા ખોરાકનો એક ભાગ તેં ઉડાડી નાખ્યોછે ખરો,

પણ તારી આ અને પેલી બન્ને [જિંદગીઓ દરમિયાન એ તારી કનેથી પાછો લઇશ, અને તારો સદંતર નાશ કરીશ.' પણ પેલો કરપ પોતાની ધમકીનો વાક્ય પુરો કરી રહે તે આગમજ જરતોસ્ત વચ્ચે બોલી ઉઠયો કે 'પુરેપુરાં ધ્યાનથી મારી બન્ને આંખો વડે તારી ઉપર હું નેગાહ રાખતો રહીશ અને હુંજ તારો સદંતર નાશ કરીશ.'

આ પછી કેટલોક વખત સુધી બન્ને એક બીજા તરફ નજર પાછી ફેરવ્યા વિના ઘુરકતા રહ્યા. ઉપલા જવાબથી પેલો જાદુગર નિર્બળ થઇ ગયો અને દુધાળી દશ ઘોડીઓનું દુધ દોતાં એક દોનારીને જેટલો લાંબો વખત લાગે તેટલા વખત સુધી તે બેભાન બની ગયો. જ્યારે શુદ્ધિમાં આવ્યો ત્યારે ફરીથી તેણે જરતોસ્તને ઉપર મુજબની ધમકી આપી, અને પાછો ઉપર પ્રમાણેનોજ જવાબ જરતોસ્ત તરફથી મેળવ્યો, જેની અસરથી વીશ ઘોડીઓને એક જણે દોતાં જેટલો સમય જાય તેટલો સમય તે બેહોશ પડી રહ્યો. જ્યારે તે કરપ ફરીથી હોશમાં આવ્યો ત્યારે તેણે ત્રીજી મરતબે પોતાની ધમકી કહી સંભળાવી, પણ જ્યારે જરતોસ્તે તેને ત્રીજી મરતબે પોતાનો ઉપલોજ જવાબ કહી ઠરાવી નાખ્યો ત્યારે દૂરાગ્રહો ત્રીશ દુધાળી ઘોડીઓને દોતાં એક છોડીને જેટલો લાંબો વખત લાગે તેટલો વખત સુધી નિરાધાર પડી રહ્યો.

આ બેખબરીમાંથી જ્યારે તે જાગૃત થયો ત્યારે તેણે પોતાનો ઘોડો ગાડીએ જોડાવ્યો અને બોલ્યો કે 'ખરેખર આ શેકસ્તાર (જરતોસ્ત) પવિત્ર વાણીથી અને પેગમ્બરી સત્તાથી મારો નાશ કરશે.'[1] પછી તે ગાડીમાં બેસીને પોતાનાં ઘર તરફ પાછો ફરતાં કેટલાક યુજ્યાસ્ત[2] જેટલો આગળ હંકારી ગયો ત્યારે તે ગભરાટથી દુખી થવા લાગ્યો. તેની કમર ભાગી ગઇ, અને તેજ પળે મરણ પામ્યો. અને તેજ જગાએ તેના બચ્ચાંનાં બચ્ચાંના બચ્ચાનું પણ શેવટ આવ્યું.[3]

* * * * *

---

૧ જાદરપરમ મુજબ—'આ છોકરાને લીધે મારે વધુવાર થોભવું અશકય છે.'

૨ એક હજાર કદમના એક રૂમી માઇલનો એક 'યુજ્યાસ્ત' થાય. પણ ડૉ૦ વૅસ્ટ કહે છે કે દીનકર્દના આ લખનારને આ લાંબા તફાવતની ખબર હોય એમ લાગતું નથી.—Marvels, સફે ૩૯, નોટ ૧.

૩ એટલે કે વૅસ્ટ મુજબ ઘણું કરીને તે ફુર્જંદ વિના મરણ પામ્યો.—Marvels, સફે ૧૫૧, નોટ ૧.

જરતોશ્તના ભાઇઓ.

એવું જણાય છે કે જરતોસ્તના બીજા ચાર ભાઇઓ હતા, જેઓમાંના બે જેઓ તેના વડા ભાઇઓ હતા તેઓ પોરૂષસ્પની પહેલી ઓરતને પેટના; અને બીજા બે જરતોશ્ત કરતાં નાના હતા. વડા ભાઇઓનાં નામ રતૂશ્તર અને રંગૂશ્ત તથા નાના ભાઇઓનાં નામ નોતરીગા અને નીવેતીશ હતાં. જેમ વડા તેમજ નાના ભાઇઓ વિશે જાદ-સ્પરમ સિવાય બીજે કેઠે લખાણ હોય એમ જણાતું નથી.[૧]

જ્યારે જરતોસ્ત ૧૫ વર્ષનો થયો ત્યારે પોરૂષસ્પના બેટાઓએ પોતા-પોતાનો ફાળો માંગવાથી તેણે તેમને તે વહેંચી આપ્યો, જેમાં કપડાંની વહેંચણી કરતી વેળાએ જરતોસ્તને ભાગે ચાર આંગળાંની પહોળાઇનો એક કમરબંદ આવ્યો, જે તેણે કમરે બાંધ્યો.

તેનાં દયાળુ દિલના દાખલા.

જરતોસ્ત દયાળુ દિલનો અને હિમતવાન હતો તેનો એક દાખલો જાદ-સ્પરમ આ મુજબનો નોંધે છે. અરંગિસ્તાન નામે પ્રગણામાં અરંગ અથવા અરગ નામે એક નદી વહેતી હતી, જે ઘણી ઝડપવાળી અને જોરાવર હતી. આ નદી ઓરતો પસાર કરે ત્યારે તેમને પોતાનાં કપડાં કહાડી નાખીનેજ તેમ કરવું પડતું હતું, કારણ કપડાં સુધાં તેમને તણાઇ જવાની ધાસ્તી રહેતી હતી. એજ રીતે સીતેર વર્ષના ધરડા મર્દને પણ કપડાં ઉતારીનેજ આ નદી પસાર કરવી પડતી હતી, કેમકે તેઓમાં નદી પસાર કરવા માટે જોઇતુ બળ હોતું નથી. એક દિને આ નદીમાંથી પસાર થતી વેળા જરતોસ્તે સાત ઓરતો અને ધરડા મર્દોને પાણીમાં તણાઈ જતાં જોયાં, જે ઉપરથી તેમની દયા ખાઇને તેણે પોતે પુલ હોય તેવી રીતે દરેકના હાથ પકડીને તેમને નદી પસાર કરાવીને કિનારે ઉતાર્યાં.

જરતોસ્તનો દિલગુર્દો મોટો હતો. તેના બાપ પોરૂષસ્પના ઘોડા અને ઢોરોને માટે ઘાસ ચારો મોટા જથામાં ભેગો કરી રાખવામાં આવતો હતો.

---

૧ જરતોશ્તના ચારે ભાઇઓનાં નામોનું આ ઉકલાણ ડૉ૦ વૅસ્ટે અટકળે કરેલું છે.—Marvels, સફે ૧૪૪ તથા નોટ ૧.

પણ જ્યારે પ્રગણામાં દુકાળ પડતો હતો ત્યારે આ ઘાસ ચારો પોતાનાં ઢોર ઘાંકને પુરો પાડ્યા ઉપરાંત જરતોસ્ત બીજા ઘણીઓનાં ઢોરોને પણ વહેંચી આપતો હતો, કેજે ઢોરો ભુખ નહિ ખમાયાથી ઘાસચારા વિના એક-બીજાનાં પુછડાં કરડી ખાતાં હતાં. આવાં ઢોરોને આ ચારો પુરતો ખવાડવામાં આવતો હતો.

વીશ વર્ષનો થયો ત્યારે જરતોસ્તે દુનિયાની મોજમજાહ ઉપરથી હાથ ઉઠાવવા માંડયો અને પોતે રાસ્તીની શોધમાં નિકળ્યો. પોતાનાં માતપિતાની મર્જી વિના તે ઘેરમાંથી બાહેર નિકળી પડયો, અને જ્યાં જ્યાં જતો ત્યાં પુછતો કે 'તમારામાં એવો કોણ છે કેજે રાસ્તીની ભારી બાહેશ ધરાવે છે અને ગરીબોનો મોટો રક્ષક છે?' જવાબ મળતો કે 'ઔર્વખતો-દિહ નામના તૂરાનીનો સર્વેથી નાનો બેટો, કેજે દરરોજ એક ઘોડાની ઉંચાઇ જેટલી મોટી ડેગ, રોટી અને દુધ અને બીજા બોરાકથી ભરીને, ગરીબોને વહેંચી આપે છે.' આ સાંભળીને જરતોસ્ત ઉપલા તૂરાનીનાં ગામમાં ગયો, અને તેની મેહરબાનીથી તથા ત્યાંનાં આગેવાન માણસોની મદદથી ગરીબોને માટે બોરાક લાવી પોતે તેમનું પોષણ કીધું અને તેમને ભુખે મરતા બચાવ્યા.

જરતોસ્તનાં દયાળુ દિલનો એક બીજો દાખલો જાદ-સ્પરમ આ નોંધે છે કે એકવાર એક કુતરીએ પાંચ બચ્ચાંને જન્મ આપ્યો હતો પણ ત્રણ દહાડાની તે ભુખી હતી. આથી જ્યારે તે પોતાની આગળથી જેબી માણસને પસાર થતાં જુએ તેના તરફ પોતાનું મોં ફરીને ગોયા બોરાક માંગતી હોય તેવો દેખાવ કરે અને પછી ભુખમરાથી સુસ્ત બની જાય. જરતોસ્ત તેને આ હાલતમાં જોતાંજ તેને માટે બોરાક લેવા દોડયો, પણ જ્યારે તે રોટી લઇ આવ્યો ત્યારે તે બીચારી મરણ પામી હતી.

તેની બોરત.

જે જમાનામાં જરતોસ્ત થઇ ગયો તે જમાનામાં જેમ બાળલગ્ન હોય એમ જણાતું નથી, તેમજ ઉમરે પુગેલાં બાળકો પોતપોતાને મનપસંદ બાવંદ યા બોરત સાથ શાદી કરવાનો હક ધરાવતાં હોય એમ પણ જણાતું નથી. વીશથી વધારે વર્ષનો થયલો હોવા છતાં હજુ જરતોસ્ત પરણ્યો ન હતો. તે ઉપરથી જણાય છે કે તે જમાનાના યજ્દાંપરસ્તો બાળકોને નાની

ઉમરે પરણાવવાનો રિવાજ ન હતો. અને જરતોસ્ત માટે તેના માતાપિતાએ બાયડી પસંદ કીધી હતી તે ઉપરથી જણાય છે કે ઉમરે પુગેલા ફરજંદોને માટે વર બાયડી પસંદ કરવાનો હક માબાપ ધરાવતાં હતાં. જરતોસ્તની બાયડી તેના પિતાએ પસંદ કીધી ખરી, પણ તેણી પોતાને લાયકની છે કે નહિ—તે સારી ખાસિયતની છે કે કેમ—તે જાણ્યા વિના જરતોસ્તે તેની સાથ સાદી કરવા ના પાડી. તે વેળાની સંસારી રીતભાત પ્રમાણે આ પસંદ કીધેલી વહુ પોતાનો ચેહરો ઢાંકતી હતી. જરતોસ્તે પોતાની ભવિષ્યની બાયડીની મુલાકાત લઈને તેનો ચેહરો જોવા અને તે પોતાને પસંદ પડે એવી છે કે નહિ તે જાણવા માંગ્યું. તેનો આ સવાલ સાંભળીને પેલી કન્યાએ શરમાઇ જઈને પોતાનું મોં ફેરવી દીધું, જે ઉપરથી જરતોસ્તે તેને કહ્યું કે 'જે કોઇ મને પોતાનો ચેહરો જોવા દે નહિ તે મારે માટે માન ધરાવતું નહિ હોય.' અલબત આ પછી પેલી શરમાઇ ગયલી નાજનીને પોતાના ભર્તાર થનારને પોતાનો ખુબસુરત ચેહરો દેખાડવો જોઇયે, અને તેણે તેને પસંદ કરવી જોઇયે.

સચ્ચાઇની શોધમાં.

સચ્ચાઇની શોધમાં નિકળ્યા પછી જેઓ આડે માર્ગે ચાલતા હતા તેમની કનેથી પણ સારી વાતો મળી શકતી હોય તો તે જાણી લેવાની જરતોસ્તે કોશેશ કીધી. પોતાના પ્રાંતમાં સારી ખબરદારી ધરાવનાર તરીકે સારી પેઠે જાણીતા થયલા ધણીઓની એક મજલિસમાં જરતોસ્ત એકવાર દાખલ થયો અને તેમને સવાલ પુછી જાણવા માંગ્યુ કે—'રવાનને ખુશહાલ કરનારી સરસ ચીજ શી છે?' જવાબ મળ્યો કે "ગરીબોનું પોષણ કરવું, ઢોરોને ઘાસચારો આપવો, આતશ ઉપર કાઠી બાળવી, પાણીમાં હોમ કુટીને તેનો રસ રેડવો, અને ધણા યજદોની પવિત્ર શબ્દોથી પરસ્તેશ કરવી." જરતોસ્તે આ પાંચમાંની પહેલી ચાર વાતો પસંદ કીધી, પણ કોઇપણ યજદોની વચનોથી પરસ્તેશ કરવાની સાફ ના પાડી.

મજહબની બુલંદીની નિશાનીઓ.

હવે જરતોસ્ત ત્રીશ વર્ષની ઉમરે પુગ્યો. અસ્પંદારમદ મહિનાના અનેરાન રોજે તેણે ૩૦ મું વર્ષ પુરૂં કીધું. ત્યારપછી બહારની

મોસમના ગાહામ્બાર કેજે નવું વર્ષ બેઠા પછી ૪૫ મે દહાડે પડે છે,[૧] તેમાં શામેલ થવા માટે તે પોતાને ઘેરથી નિકળ્યો. આ જશન કોઇ ચોક્કસ ઠરાવેલી જગાએ થતાં હોવાથી અને જ્યાં ઘણા ભાગો ખાતેનાં લોકો આવતાં હોવાથી જરતોસ્તને લાંબો માર્ગ કાપવાનો હતો.

માર્ગમાં એક મેદાન આવ્યું ત્યાં જરતોસ્ત થોભ્યો, અને અહીં વીસામો લેતાં તેના ખયાલમાં એવું દેખાયું કે માણુસજાતનું મોટું ટોળું અને મોભાદાર માણુસો ઉત્તર દિશાએ ભેગાં થયાં હતાં, અને માનવીઓનાં એ ટોળાંની હરોલમાં પોરૂષરપના ભાઈ અને પોતાના કાકા આરાસ્તાઇનો બેટો મેદ્યોમાહ ચાલતો હતો.

જરતોસ્તનો આ ખયાલ પાછળથી એમ ખરો પડયો કે તેનો મજહબ સૌથી પહેલો કબૂલ રાખનાર તેનો આ પિત્રાઇ મેદ્યોમાહ પોતેજ હતો, અને તેની પુઠે બીજા ઇરાનીઓ તે તરફ ખેંચાયા હતા, જેમનો આગેવાન મેદ્યોમાહ હતો, અને એ સઘળા જરતોસ્ત પાસે તેના મજહબની તાલીમ લેવા તેની મુલાકાતે આવ્યા હતા.

અહીંથી જરતોસ્તના મજહબની શુરૂઆત થાય છે.

ફસલ ૪—પેગમ્બરીની શુરૂઆત.

દાઇતી નદી ઉપર મુલાકાત.

મેદ્યોજરેમ ગાહામ્બારનાં જશનની ક્રિયા દાઇતી નદીને કાંઠેનાં કોઇ શેહરમાં થયલી હોવી જોઇયે. અહીં અર્દીબહેસ્ત મહિનાના દેપમેહર રોજે બામદાદને સમયે જાગ પુગ્યા પછી, જરતોસ્ત હોમ કુટવાની મતલબથી દાઇતી નદીને કિનારે ગયો, જેના ચાર ફાંટા હતા. પહેલા ફાંટાના પાણી તેના પગના નળા જેટલાંજ ઉંડાં હતાં, પણ બીજાનાં ઘુંટણ જેટલાં, ત્રીજાનાં કમ્મર જેટલાં અને ચોથા ફાંટાનાં ગર્દન જેટલાં ઉંડાં હતાં. જાદ-સ્પરમ આ બનાવ ઉપરથી એવો સાર કહાડે છે કે જરતોસ્તનો મજહબ ચાર મરતબે બુલંદી ઉપર આવનાર હતો; તે જરતોસ્તે પોતે જાહેર કરતી

---

૧. ડૉ૦ વૅસ્ટ કહે છે કે આ મેદ્યોજરેમ ગાહામ્બારનો અવસર હતો, કેજ બીજા બારમી મહિનામાં પડે છે.—Marvels, સફે ૧૫૪, નોટ ૩.

વેળા ખુલંદીપર આવ્યો હતો, ત્યારબાદ ઔશેદર અને ઔશેદરમાહ અને છેલ્લે સોશ્યોસ તેને ખુલંદી ઉપર લાવશે.

હવે જ્યારે જરતોસ્ત નદીનો ચોથો કાંટો જેનું નામ ઔશાન રૂદ હતું તેમાંથી બાહેર નિકળ્યો અને પોતાનાં ઉતારેલાં કપડાં તેણે પાછાં પહેરી લીધાં, ત્યારે તેણે એક એવા માણસને દિઠો કેજે ખુબસુરત ચેહરાનો, ઝળકતી પેશાનીનો, શોભીતો, જેના બાલ ગોળ વાળેલા હતા, જેણે એવો રેશમી પોશાક પહેરેલો હતો કેજે કરતાં વધારે ભભુકદાર, રોશની સિવાય, બીજું કોઇ હોઇ શકે નહિ. પણ આ માણસ જરતોસ્ત કરતાં ઉંચાઇમાં નવગણો વધારે હતો.[1]

આ બહમન અમશાસ્પંદ હતો. તેના હાથમાં એક ઝાડની ચલકતી ડાંખળી હતી, જે તોડયાથી ઝાડને કશી ઇજા થઇ ન હતી. આનો સાર એ ઉઠાવવામાં આવ્યો કે નવા મજહબની આ મિનોઇ ડાંખળી હતી, અને નવા ધર્મે પણ એવી રીતે કામ લેવાનું છે કે જેથી કોઇને ઇજા થવા પામે નહિ, અને સઘળે સુલેહ સંપજ સાથ મજહબનો ફેલાવો થાય.

બહમન સાથ વાતચીત.

જ્યારે જરતોસ્ત ઔશાન રૂદ નદીને કાંઠે કપડાં પહેરીને ઉભો ત્યારે પેલો માણસ કેજે બહમન હતો તેણે પુછયું કે 'તું કોણ છે? અને તારૂં ખાન્દાન કયું?'[2] જરતોસ્તે જવાબ આપ્યો કે 'હું જરતોસ્ત છું અને રપીતામનાં ખાન્દાનનો છું.'

વોહુમનો (બહમન) એ પુછયું કે 'રપીતામના ખાન્દાનના અય જરતોસ્ત! જ્યારે તારા ઉપર બહુજ દુખ આવી પડે ત્યારે તને શાની ગર્જ પડે? ત્યારે તું સૌથી પહેલો શો ઇલાજ લે? અને તું શાની ખાહેશ કરવાને લલચાય?' જરતોસ્તે જવાબ આપ્યો કે 'સચ્ચાઇને હું પહેલી શોધું, રાસ્તી માટે હું પહેલી તજવીજ કરૂં, અને અશોઇની હું પહેલી તલબ કરૂં.'

---

૧ આમ જાદસ્પરમ લખે છે. દીનકર્દ મુજબ આ ભભુકદાર માણસની ઉંચાઇ ત્રણ ભાલા જેટલી હતી.

૨ આને ગાથાનાં વર્ણન સાથ સરખાવો. જુઓ આગાડી, સફે ૨૧.

બહમને કહ્યું કે 'સચ્ચાઇ એક ખરેખરી અને હસ્તી ભોગવતી ચીજ છે, અને તેથી જે માણસ સચ્ચાઇ એખ્તિયાર કરે તે રાસ્તી પોતાની કને ધરાવે છે.' જરતોસ્તે ઉત્તર વાળ્યો કે 'સચ્ચાઇ મોજુદ છે તેથી હું જાણીતો છું અને મને કશો શક નથી. પણ તારા ચેહરા ઉપર જે પ્રકાશ પંથરાયલો છે તે તો વોહુમનો મારફતે મળે છે તે તને કેવી રીતે મળ્યો અને તે તું ક્યાંથી લાવ્યો?'

બહમન બોલ્યો—'અય જરતોસ્ત, તારા હાથમાંનું કપડું તું મુકી દે, કે પછી જેણે તને પેદા કીધો છે અને જેનાથી હું પેદા થયો છું, કેજે ખુદાઓમાં સૌથી મેહરબાન છે, કેજે સૌથી માયાળુ છે; અને જેની યાદ આપનાર હું વોહુમનો છું, તેની જોડે આપણ મસ્લેહત ચલાવિયે.'

જરતોસ્ત મનમાં બોલ્યો કે 'ભલો તે છે કેજે પેદા કરનાર છે, કેજે તેની યાદ આપનાર કરતાં બેહતર છે,' અને પછી પ્રથમ બેહમન અને તેની પુઠે જરતોસ્ત, એમ તેઓ ત્યાંથી ચાલી ગયા. જાદ-સ્પરમ અલંકારિક જબાનમાં લખે છે કે વોહુમનો જો નવ કદમ ચાલતો, તો જરતોસ્તને તેની બરાબર ચાલવા માટે નેવું કદમ ચાલવું પડતું હતું. અને એ રીતે બીજાં નેવું કદમ આગળ વધ્યા પછી તેઓ સાત અમશાસ્પંદોની મજલિસમાં જઇ પુગ્યા. જરતોસ્ત જ્યારે આ મજલિસથી ચોવીશ કદમ દૂર હતો ત્યારે તેણે પોતાનાં બદનનો ઓળો પડતો દિઠો નહિ, કેમકે ત્યાં સઘળી રોશની ફરી વળેલી હતી. આ મજલિસ ઇરાનમાં દાઇતી નદીના કાંઠા ઉપરનાં મુલકમાં મળી હતી.

અમશાસ્પંદોની મજલિસમાં.

જરતોસ્તે વાંકો વળીને અમશાસ્પંદોને નમન કીધું અને બોલ્યો કે 'અહુરમ્‌જદની હું નમાજ કરૂં છું—અમેશાસ્પંદોને હું નમું છું.'

આમ બોલીને તે ત્યાં જઇને બેઠો કે જ્યાં સવાલ પુછનારાઓ માટે બેઠક કીધેલી હતી. તેણે અહુરમ્‌જદને પ્રથમ આ સવાલ પુછ્યો કે 'હાઉમંદ દુનિયામાં સંપૂર્ણ ચીજોમાં પહેલી કઇ છે, અને બીજી કઇ છે તથા ત્રીજી કઇ છે?' અહુરમજદે જવાબ આપ્યો કે 'હુમત (નેક વિચાર) સૌથી પહેલી સંપૂર્ણ ચીજ છે, હુખ્ત (નેક વચન) બીજી અને હ્વર્સ્ત (નેક કામ) ત્રીજી સંપૂર્ણ ચીજ છે.'

જરતોસ્તે ફરીથી પુછયું કે 'ભલી ચીજ કઇ છે, તેથી વધારે સારી કઇ છે, અને સૌથી સરસ કઇ છે?' અહુરમજદે જવાબ આપ્યો કે 'અમેશારપંદ એ નામ ભલું છે, અમેશારપંદોને જોવા એ બેહતર છે, અને અમેશારપંદોના હુકમ બજા લાવવા એ સૌથી સારૂં કામ છે.'

અમશારપંદોની આ મજલિસમાં અહુરમજદ પોતે પણ તેમના વડા દાખલ શામેલ હતો એમ જાદ-સ્પરમ જણાવે છે, અને તે એમ પણ સમજેલો લાગે છે કે અહુરમજદ પોતાનાજ પેદા કીધેલા હારેમન (અરૂરમિનો)નો હરીફ હતો. જરતોસ્તે પાછળથી પોતાનો મજહબ જાહેર કરતી વેળા રચેલાં ગાથાનાં ગાયનોમાં હારેમનની હરીફાઇમાં સપેનામિનોને રજુ કીધેલો છે, અને હોરમજદને તેઓ બન્નેના પેદા કરનાર તરીકે જણાવ્યો છે. તે રચનાથી પેહલવી લખાણની ઉપલી કલ્પના કેવળ જુદી છે. સપેનામિનોની ખાહેશ સઘળું ભલું અને ગનામિનોની ખાહેશ સઘળું બુરૂં કરવાની હોવાથી ગાથામાં આ બન્નેના આચાર વિચાર એકબીજાથી કેવા જુદા પડે છે તેની જે વિગત આપેલી છે, તેને મળતોજ જાદ-સ્પરમમાં એક ફકરો છે[૧] કેજેમાં સપેનામિનોને બદલે હોરમજદ આ મુજબ જરતોશ્તને કહે છે કે— "નથી અમારી ખાહેશો, નથી અમારા સખુનો, નથી અમારાં કામો, નથી અમારો મજહબ કે નથી અમારી શક્તિ એકબીજાને મળતાં આવતાં. જે રોશનીને ચાહે છે તે રોશનીઓના ચળકાટમાં વસે છે; અને જે અંધકાર પસંદ કરે છે તે અંધારા સાથીઓ સાથ વસે છે." [૨]

જરતોશ્તે જોયલા ચમત્કારો.

જરતોશ્તની અમેશાસ્પંદો સાથની આ પહેલી મુલાકાતમાં તેણે જોઇ લીધું કે તેઓ જોકે એકસરખા કદાવર હતા, તોપણ તેમની પાયરી પ્રમાણે દરેક પોતપોતાના વડાથી એક આંગળ જેટલો ટુકો હતો. આ અમેશારપંદોએ જરતોસ્તને ત્રણ કિસમના ચમત્કાર બતાવી નવા મજહબની સચ્ચાઇ બાબે ખાતરી કરી આપી. પહેલો ચમત્કાર આતશનો હતો, કેજે ઉપરથી જરતોસ્ત 'હુમત,' 'હુખ્ત' અને 'હ્વર્સ્ત' એ સખુન ભણતો ત્રણ કદમ આગળ વધ્યો તોપણ તેને કશી ઇજા થઇ નહિ. બીજો ચમત્કાર તપાવેલી

---

૧ બાબ ૨૧, ૫૦ Marvels, સરે ૧૫૮.

ધાતુનો હતો, કેજે તેની છાતી ઉપર રેડવામાં આવી ત્યારે તે થંડી પડી ગઇ, અને તે તેણે હાથમાં પકડીને અમેશાસ્પંદો આગળ ધરી. આ ચમત્કારની ખુબી પછી અહુરમજદે જરતોસ્તને કહ્યું કે પાક મજહબની સ્થાપના થયા પછી જ્યારેથી ધર્મ સંબંધી વાંધો ઉઠે ત્યારે તારા ચેલાઓ તપાવેલી ધાતુ પોતાના વડા ગુરૂ ઉપર રેડશે અને તે તેને પોતાના હાથમાં પકડી શકશે, અને પછી લોકો તેના ઉપર પુર ઇતબાર લાવશે. ત્રીજો ચમત્કાર છરી વડે જખમ કરવાનો હતો. પેટ ચીરીને અંદરના ભાગો ખુલ્લા કર્યા છતાં અને લોહી વેહ્યા છતાં, પેહલવી લખાણો મુજબ, આ જખમ ઉપર જો હાથ ફેરવે તો તે તરત રૂઝાઇ જાય.

દશ વર્ષમાં સાત મુલાકાતો.

આ પછી પહેલી મુલાકાતનું શેવટ આવ્યું; અને ત્યારબાદ દશ વર્ષની મુદતમાં જરતોસ્ત બીજી છ મરતબે અમેશાસ્પંદોની મુલાકાતે ગયો હતો, જેઓમાંની પહેલી બહમન અમેશાસ્પંદ સાથની, બીજી અર્દિબહેસ્ત સાથની, ત્રીજી શેહેરેવર સાથની, ચોથી અસ્પંદારમદ સાથની, પાંચમી ખોરદાદ સાથની, અને છઠ્ઠી અમેરદાદ અમેશાસ્પંદ સાથની હતી. આ મુલાકાતો દરમિયાન જાનવરો, આતશો, ધાતુઓ, જમીન, પાણી, અને ઝાડપાનને લગતી સમજ જરતોસ્તને મળી હતી.

દર પાંચ મહિનાના શિયાળા દરમિયાન આ મુલાકાતો થઇ હતી અને એ વેળા જરતોસ્તે સવાલો પુછીને ખુલાસા મેળવ્યા હતા.

ધર્મની પહેલી કોશેશ.

દશ વર્ષમાં સાત મુલાકાતો પુરી થઇ હતી, પણ પહેલીજ મુલાકાત બાદ જરતોસ્તે પોતાના નવા મજહબના ફેલાવાનો કસ્દ કરવા માંડયો, અને પોતાની આ પહેલી કોશેશ તેણે પોતાના ઇરાની લોકોમાં નહિ કરતાં તે જમાનાના કીક અને કરપ નામના ધર્મગુરૂઓ અને તૂરાની લોકોમાં કીધેલી જણાય છે, કારણકે અહુરમજદ સાથની પહેલી મુલાકાત પછીનાં બે વર્ષમાં તે પ્રથમ આ કીક અને કરપ લોકોની મજલિસમાં જઇને પોતાના મજહ-

૨ સરખાવો ગાથા ઉશ્તવદ, યજશને હા ૪૫, ફ૦ ૨.

ચરની મજલમની ખુમી જાહેર કરવા લાગ્યો. એવા એક મેળાવડામાં જઈ તેણે બુલંદ આવાજે અહુરમજદની ખુમીઓ ગાવા માંડી અને આ નવા મજહબ તરફ ભેગાં મળેલાં લોકોને ખેંચ્યાં. તેણે રાસ્તીની તારીફ કીધી અને દેવપરસ્તી તરફ તિરસ્કાર બતાવ્યો. પણ દીનકર્દમાં લખ્યું છે[૧] કે આ બધાં જોડે જરતોસ્તે બહુજ નજદીકનાં બેશીઓ વચ્ચેના લગ્નની હિમાયત કરી કહ્યું કે દેવપરસ્તીનો નાશ એથીજ થશે.

[આ બિના ગલત હોવી જોઇયે. ગાથાવાણી જે જરતોસ્તે પોતે અહુરમજદની ખુબી ગાવા માટે ગાયનમાં રચેલી છે તેમાં કે અવસ્તા વાણીમાં આવાં લગ્ન વિશે કશું જણાવેલું નથી.]

જરતોશ્તના ખૂનીઓ.

બેશાવંદીનાં લગ્નોને "ખ્વેતૂક્-દસ" (ખયત્વોદથ)નું નામ આપવામાં આવ્યું છે. આવી શાદીનો રિવાજ જરતોસ્તની આગમજ તૂરાનીઓમાં હોય એમ લાગતું નથી, માટે જરતોસ્તે જ્યારે એવાં લગ્નોની હિમાયત કીધી ત્યારે તેમના ધર્મગુરૂ કીક અને કરપ (અવસ્તા મુજબ કવી અને કરપન) તેના ઉપર છેડાઇ પડયા અને તેને મારી નાખવા માટે તેની ઉપર ઘસ્યા. એઓમાંનો એક ઔર્વાઇતા-દંગ નામના તે પ્રાંતના હાકમનો ભાઇ હતો. મજલિસમાં બેગા થયલા સઘળા તૂરાનીઓએ પ્રથમ તો જરતોસ્તનું ભાષણ ધ્યાનથી સાંભળ્યું, પણ જ્યારે ઉપલી કિસમની શાદીની હિમાયત કરતો તેઓએ તેને સાંભળ્યો ત્યારેજ તેઓ ખૂનપર ચઢયા. તેઓ પોતાના મજકુર હાકમ આગળ ફરિયાદ લઇ ગયા, અને તેમની તે ફરિયાદને હાકમના ભાઇએ ટેકો આપ્યો. તેઓએ હાકમથી જાણવા માંગ્યું કે આ રીતે જે માણસ ખયત્વોદથની હિમાયત કરે, પણ બીજી બધી રીતે સારૂં શિક્ષણ આપે, તે માણસનો જાન લેવો જોઇયે કે નહિ?

આ ઔર્વાઇતા-દંગને માટે કહેછે કે તે તૂરાની હતો, અને તે બખીલ્ત્તરીકે ઓળખાતો હતો. તે પોતાનાં પ્રમાણમાં મોટો શાહ હોય તેમ અમલ ચલાવતો હતો. તેની નોકરીમાં ઘણું લશ્કર હતું અને તે ઘણી સત્તા ધરાવતો હતો. આ હાકમે જરતોસ્તનો જાન લેવા માંગનારા લોકોથી

૧ દફ્તર ૭, પ્રકરણ ૩, ફકરો ૫.-Marvels, સફે ૫૧.

તેને બચાવીને પોતાનાં રક્ષણ તળે લીધો હતો, અને તેથી લોકો ' તકાજો કરતાં હતાં કે તું નામદારના આશ્રામાંથી અમો આ તુચ્છ માણુસનો કબ્જો લઇ તેનો જાન લઇશું.[૧]

પોતાના ભાઇની અને પ્રજાનાં લોકોની વાતો સાંભળીને હાકમ ઔર્વાઇતા-દંગે જવાબ આપ્યો કે—'તારે તે માણુસનો નાશ કરવો જોઇતો નથી, કેજેને આખી હાકમંદ દુનિયામાં ઘણીજ મોહબતની ચશ્મ ધરાવનાર તરીકે મારી આંખોએ પિછાન્યો છે. એ તો બળવાન થશે, કારણકે જો તું એનો નાશ કરશે તો મને નથી લાગતું કે લાંબો વખ્ત સુધી ડહાપણની વાતો આ તરફ સમજવામાં આવે, અને એ જે બતાવે છે તેવા ડહાપણના કાયદા દુનિયામાં જાહેર થાય.'

આ રીતે પોતાના ભાઇને સમજાવીને હાકમે જરતોસ્તને કહ્યું કે ' તું કેજે લોકોને નસીહત કરેછે તે મારાં મનથી એક અશો માણુસ છે.'

પેગમ્બરને કબૂલ નહિ રાખનારા હાકમો.

આથી જરતોસ્તનો જાન બચ્યો. તૂરાની હાકમ ઔર્વાઇતા-દંગના અમીરો બહુ ગુસ્સે થયા અને તેઓ તેનો જીવ લેવાની ધમકી આપવા લાગ્યા. પણ જ્યારે તેઓનું કાંઇ વળ્યું નહિ ત્યારે જરતોસ્તે પોતાનો મજહબ કબૂલ રાખવા તે હાકમને એલતેમાસ કીધી. ઔર્વાઇતા-દંગે તેને જવાબ આપ્યો કે 'સ્પીતામનાં ખાન્દાનના અય જરતોસ્ત, જે બુરાઇમાં તું બરેબર છે તે તરફ તું મને ખેંચી શકશે નહિ.'

આટલેથી હિમત નહિ હારતાં જરતોસ્તે આ હાકમને વધારે સમજાવવાની કોશેશ કીધી. તે બોલ્યો કે—

'અહુરમજદે મને આ રીતે પુછયું કે "અય જરતોસ્ત, તું અમો મિનોઇ અમેશાસ્પંદો વચ્ચે આવ્યોછે ત્યારે તું અમોને જણાવ કે હાકમંદ દુનિયામાં પાદશાહ જેવા બળવાન નરોમાં રક્ષણહાર એવો કોણ છે કેજે મોટો ફાયદો કરી આપે, ગાયઢોરનું પોષણ કરે, લોકો સાથે સારી પેઠે ભેળાય, લોકોની હાજત સારી પેઠે પુરી પાડે, અને સૌથી સરસ પરોણા-

---

૧ Marvels, સફે ૫૨.

ગત કરે ?" ત્યારે મેં તેને જવાબ આપ્યો કે " એવો માણસ ઔર્વાઇતા-દંગ જે તૂરાની છે તે છે." '

' ત્યારે અહુરમજદે મને પાછો ઉત્તર વાળ્યો કે " અય જરતોસ્ત, આ મજદયસ્ન કેજે અહુરમજદનો અને જરતોસ્તનો છે તેના વિચાર, વાણી અને કર્મ તરફ પાદશાહોમાં સૌથી પહેલાં તારે તેને ખેંચવો જોઇયે. અય જરતોસ્ત, જો તું તેને આ મજદયસ્ન તરફ ખેંચી શકે અને તે આ દીન કબૂલ રાખે, અને વળી તારી એ દીનનો ફેલાવો કરે, અને તું તારો ચેલો થઇને દીનનું જ્ઞાન મેળવે, અને દીનની જે વાતો સાંભળે તેમનો ફેલાવો કરે, તો તે નર, અય જરતોસ્ત, જે ભલા પાદશાહો જન્મ્યા છે અને હવે પછી જન્મ લેશે તેઓમાં સૌથી પહેલો ગણાશે. પણ જો તું તેને ખેંચી નહિ શકે, તે તારી દીન કબૂલ નહિ રાખે, તેનો ફેલાવો નહિ કરે, દીનની વાતો નહિ સાંભળે, તારો ચેલો બનીને શિક્ષણ નહિ લે, તો તારે તેને આ મુજબ કહેવું કે ' રાસ્તીનો તું તલબગાર નથી, અને મોતને લાયકના પાપીઓનાં રવાન માટે અફસોસ પેદા કરનાર તું છે;' કારણકે તેવોજ તે છે, અને એ કારણને લીધે તે મોતને લાયકનો થાય છે, કારણકે દીનની હસ્તી તેને જાહેર કરવામાં આવી છે."

અહુરમજદ તરફનો આ પેગામ જાહેર કરીને પછી જરતોસ્તે ઔર્વાઇતા-દંગને પોતાની તરફથી ચેતવણી આપી કે 'અય તૂરાની ઔર્વાઇતા-દંગ, હું તને એટલુંજ કહું છું કે રાસ્તીનો તું તલબગાર નથી અને મોતને લાયકના પાપીઓનાં રવાનને એક અભિમાની હાકમ માટે અફસોસ પેદા કરનાર તું છે.'

આથી પેલા તૂરાની હાકમ ઉપર કશી સારી અસર થયલી જણાતી નથી. જરતોસ્ત તેની દરબાર છોડી ગયો અને બીજા રાજાઓને સમજાવવાની કોશેશ કરવા લાગ્યો. જેમ હોરમજદે પોતાને ઔર્વાઇતા-દંગ કને મોકલ્યો હતો એમ જરતોસ્તે તે હાકમને જણાવ્યું હતું તેમ હવે હોરમજદે પોતાના પસંદ કીધેલા પેગમ્બરને વએદવોઇસ્ત (અથવા વેદવોઇસ્ત) નામે એક બીજા હાકમ પાસે મોકલ્યો, જે એક કરપ હતો અને જે દેવોનો ભળતો હોવાથી યજદ અમેશાસ્પંદોનો તિરસ્કાર કરનારો હતો. આ હાકમ પાસે જઇને જરતોસ્તે એક શો પુર તનદરોસ્ત જવાન મર્દો અને નાજની-

નોની તથા ચાર ઘોડાની જોડીની માંગણી કીધી, અને જણાવ્યું કે 'જો આ માંગણી તું સ્વિકારશે તો તારી કીર્ત્તિમાં વધારો થશે, અગર નાહ તો તારી કમબખ્તી આવેલી જાણજે.'

આ સાંભળીને પેલો કરપ હાકમ વએદોઇસ્ત છેડાઇ પડયો અને બૂમ પાડી બોલી ઉઠયો કે 'તારેથી કે તારા હોરમજદથી મારી દોલતમાં કશો વધારો થવાનો નથી. હું પોતેજ દેવતાઇ ગુણ વધારે ધરાવું છું અને તારા હોરમજદ કરતાં હું વધારે દોલતમંદ છું. એકેક હજાર ડુક્કરોનાં ઘણાંએક ટોળાંનો હું ધણી છું.' જરતોસ્તે આ જવાબથી હોરમજદને વાકેફ કીધો, અને તેને પાછો જવાબ મળ્યો કે આ માણસ ઘણી દોલતથી છકી ગયો છે ખરો, પણ તેનાં મરણ પછી ત્રીજી રાત્રે તેનાં રવાનને અમેશાસ્પંદો તરફથી કશી મદદ મળી શકશે નહિ.

જરતોસ્તી બનેલો પહેલો હાકમ.

હવે જરતોસ્ત સગારતાન અથવા (આજના સીસ્તાન) ના હાકમ પર્શદ તોરા[1] પાસે ગયો. આ હાકમે જરતોસ્તના હાથમાં હોમનું પાણી જોઇને તે માંગ્યું, કેજે પાણી લઇને દાઇતી નદીમાંથી બાહેર નિકળતાંજ જરતોસ્તની બહમન અમેશાસ્પંદ સાથે મુલાકાત થઇ હતી અને તે પાણી સુધાંજ તે તેને હોરમજદની દરગાહમાં લઇ ગયો હતો. ત્યાંથી પાછો ફર્યો ત્યારે જરતોસ્ત કને હજુ આ પાણી હતું એમ જણાય છે. હવે જ્યારે પર્શદ તોરાએ આ પાણી માંગ્યું ત્યારે જરતોસ્તે તેને કહ્યું કે 'અય પર્શદ તોરા, તું રાસ્તીની સ્તુતિ કર અને દેવો તરફ તિરસ્કાર બતાવ, તથા જેઓ નારાસ્ત છે તેઓમાં મજદયસ્ની દીનનો જે કલમો[2] છે તે તું ભણવાને કબૂલ થા.'

---

૧ આ હાકમનું નામ પર્શદ હતું, અને તે 'તોરા' (યાને ગોધા) ના એલકાબથી ઓળખાતો હતો. અવસ્તામાં એ નામ 'પર્શદ ગાઉ' તરીકે આવેલું છે (ફરવરદ૦ યશ્ત, ફ૦ ૯૬ તથા ૧૨૭). પણ અવસ્તામાં જણાવેલો 'પર્શદ ગાઉ' તેજ દીનકર્દમાં જણાવેલો 'પર્શદ તોરા' હતો એ ચોક્કસ નથી.

૨ આ કલામો તે 'ફ્રવરાને મઝદયસ્નો ઝરથુસ્ત્રીશ' નો અવસ્તાઇ ફકરો છે, કેજે ઇઝશ્નેના ૧૧ મા હાનો ૧૬ મો ફકરો છે, અને જે દરરોજ અનેક વેળા દરેક જરતોસ્તીના ભાણવામાં આવે છે.

પર્શદ તોરા આ કલામો ભણ્યો અને દેવો તરફ તેણે તિરસ્કાર બતાવ્યો, પણ પોતે મજ્દયસ્ની મજ્હબ જાહેર રીતે કબૂલ રાખ્યો નહિ. તેને પોતાની દીનમાં આવેલો જોઇને જરતોસ્ત પેલું હોમનું પાણી લઇ તેની નજદીક ગયો. પર્શદ તોરાનો ચાર વર્ષની ઉમરનો એક ગોધો જવાન છતાં નાતવાન થઇ ગયો હતો તેને માટે આ હોમનું પાણી હતું, અને તે પીધાથી તે જનવર પાછું તનદુરસ્ત બન્યું હતું.

દેવોની શિકસ્ત.

હવે જરતોસ્તનો જાન લેવાનું કાવત્રું ગેબી દેવો તરફથી રચાયું. તેમના સરદાર ગનામિનોએ બુદ અને બીજા દેવોને જરતોસ્તને મારવા મોકલ્યા, પણ જ્યારે જરતોસ્તે હોનવર મોટે સાદે ગાઇને તેમને આજેજ કીધા ત્યારે તેઓ નાસીને ગનામિનો પાસે પાછા ગયા. જરતોસ્તે વિચાર્યું કે આ દેવો મારો નાશ કરવાનો મનસુબો કરે છે, માટે હવે તે તેમની સામે થવા માટે આગળ વધ્યો. તેની કને એકજ હથિયાર હતું અને તે 'યથા અહુ વઇર્યો' (હોનવર) નો કલામ હતો.[1] આ હોનવર ગાઇને ભણવાની અસર એટલી બધી હતી કે જ્યારે જરતોસ્ત દેખાવ દેતો ત્યારે સઘળા દુર્વંદો જમીનદોસ્ત થતા, તેમના ટાંટિયા ઢીલા થઇ જતા, વેશિયાઓ નાખુદ થતી, અને દેવોને જેઓ માનતા હતા તેઓ સમજતા કે આ કોઇ મિનોઇ દેવતા નથી પણ માત્ર બદ રૂહો છે.

એક ઔરતનો ફરેબ.

એક વેળા દાઇતી નદીના કાંઠા ઉપર જરતોસ્ત બેઠેલો હતો ત્યાં એક સોનેરી ઝળકાટની નવ જવાન નાજનીન તેની પાસે આવી અને તેણીએ તેની સંગતમાં વખ્ત ગુજારવાની ખાહેશ બતાવી. વળી તેણી બોલી કે હું રૂપંદારમદ છું.

જરતોસ્તે તેને જવાબ આપ્યો કે 'રૂપંદારમદને મેં કશી પણ વાદળી વિનાની રોશનીમાં સારી પેઠે જોયલી છે અને તે મને જેમ આગળથી તેમ

---

૧. આ અને એથી વધારે વંદીદાદની ૧૯ મી ફરગરદમાં જણાવેલું છે. જુઓ ભાષ્ય ૧, ફસલ ૪, સફે ૨૭-૩૮.

પાછળથી અને સઘળી બાજુથી ખુબસુરત દેખાઇ હતી. માટે તું તારી પીઠ ફેરવ અને તને પછવાડેથી જોઇને હું જાણીશ કે તું રપંદારમદ પોતેજ છે કે કોઇ બીજી.'

પેલી ઔરતે કહ્યું કે 'અય જરતોસ્ત, આ દુનિયામાં તો ઔરતો આગળથીજ ખુબસુરત હોય છે, પણ પાછળથી બદસુરત જણાય છે, માટે તું મને મારી પીઠ ફેરવવા ના કહે.'

આ રીતે ત્રણ મરતબે ફરેબ ભરેલો જવાબ આપ્યા પછી તે ઔરતે પીઠ ફેરવી ત્યારે જરતોસ્તે તેને એક બદકાર સ્ત્રી તરીકે જોઇ લીધી. એજ વેળા તેણે 'યથા અહૂ વઇર્યો'નો કલામ ઉચ્ચારીયો, કે તરત પેલી ઔરત ત્યાંથી નાપેદા થઇ ગઇ.

ફસલ ૫—શાહ ગુશ્તાસ્પની દરબારમાં.

દશ વર્ષમાં એકજ ચેલો.

આ રીતે નવો ધર્મ ફેલાવવાની કોશેશમાં દશ વર્ષ વહી ગયાં. એ મુદતમાં જરતોસ્ત સાત મરતબે હોરમજદનાં દર્શન કરી આવ્યો. તેણે પોતાની મુસ્કેલી જાહેર કીધી, પોતાનો શક ખુલ્લો કીધો, મુસ્કેલ બાબતોના ખુલાસા પુછ્યા, અને એક પેગમ્બર દાખલ જોઇતી માહિતગારી મેળવી. પણ આ દશ વર્ષમાં હોરમજદનો પસંદ કરેલો પેગમ્બર એક કરતાં વધારે માણસને પોતાના નવા મજહબમાં દાખલ કરી શકયો નહિ. હોરમજદી મુલાકાત યાને બશારતની મુદત પુરી થઇ ત્યારેજ આ એક માણસે હોરમજદી—જરતોસ્તી દીન કબૂલ રાખી, કેજે મેધોમાહ હતો, અને જરતોસ્તના કાકા આરાસ્તાઇનો બેટો હતો.

હોરમજદ પછી અમેશાસ્પંદો તરફથી પણ પોતાના સવાલોના જવાબો અને ખુલાસાઓ મેળવ્યા બાદ જરતોસ્ત હોરમજદની દરગાહમાં એકવાર ફરીને હાજર થયો. ત્યાં તેણે જાહેર કીધું કે 'દશ વર્ષમાં એકલા એકજ માણસને હું ખેંચી શકયો છું.' હોરમજદે હવે તેને એક નવું કામ સોંપ્યું, અને તે શાહ ગુસ્તાસ્પને નવી દીનમાં દાખલ કરવાને લગતું હતું.

શાહ ગુસ્તાસ્પનું પાયતખ્ત બલ્ખ શહેર હતું.[૧] ઇરાનમાં આ વેળા કુની અને કરપ ધર્મગુરૂઓનું પ્રબળ હતું, જેઓ જરતોસ્તના નવા ધર્મના મોટા વિરોધી હતા. પાદશાહના કરપ ધર્મગુરૂઓમાં જાક નામે વડો ગુરૂ હતો અને તેના કહેવા પ્રમાણે ધર્મ સંબંધી અમલ થતો હતો. આ ધણીઓ નવા જરતોસ્તી ધર્મનો પગપેસારો ઇરાનમાં થતો અટકાવવા માટે જરતોસ્ત સામે તરેહવાર કાવત્રાં રચી તેનું મોત નિપજાવવા માંગતા હતા.

જ્યારે જરતોસ્ત ગુસ્તાસ્પની દરબારમાં પોતાની સુધારેલી દીન લઇને તેના ફેલાવા માટે આવ્યો ત્યારે તે જમાનાના દાનાઓ, ઓલમાઓ, ધર્મ-ગુરૂઓ વગેરે સાથ અનેક મજલિસોમાં તેને તકરાર થઇ હોય એમ જણાય છે. આ વેળા જુના દેવયસ્ની ધર્મવાળાઓએ જરતોસ્તને ૩૩ સવાલો પુછેલા જાદ્દન્પરમ જણાવે છે, અતે શાહ ગુસ્તાસ્પના હુકમથી જરતોસ્તે આ સવાલના જવાબો આપ્યા હતા. આ પછી પોતાની પુરેપુરી ખાતરી કરીનેજ શાહ ગુસ્તાસ્પે હોરમજ્દી–જરતોસ્તી દીન કબૂલ રાખી હતી.

પેગામ્બર એક કેદી

પણ એ આગમજ જાક અને તેના મદદગાર કરપોએ જરતોસ્ત સામે અનેક તોહમતો જોડી કહાડી શાહના કાન ભંભેર્યા, અને અંતે તેઓ એટલી હદ સુધી ફાવ્યા કે તેઓએ શાહના હુકમથી જરતોસ્તને બંદીખાને નખાવ્યો, અને તેના ઉપર ભુખમરો પાડવાની સજા ફરમાવી. જરતોસ્ત પોતે કહે છે[૨] તેમ "૩૩ માંના ત્રણ સવાલોના જવાબ મેં આપ્યા છે, અને બાકીના ૩૦ થી તેઓએ મને બાંધ્યો છે. ખૂનીઓ, ધાતકીઓ અને દેવયસ્નાનોની ૩૩ બેડીથી મને જીકડયો છે. ભુખથી મારા પગનું કુવત, મારા હાથોનું જોર, મારા કાનોની સાંભળવાની શક્તિ, મારી આંખોની જોવાની શક્તિ, એ બધું ઘટી ગયું છે; અને હવે ભુખથી મારૂં પેટ અને બરડો એક બીજા સાથ મળી જશે."

---

૧ આ બાબતમાં મોટો મતફેર ઉભો થયો છે. બલ્ખને બદલે આજરબાઇજાનમાં કુઠ આ પાયતખ્ત હતું એમ કેટલાક યુરોપમ્યન વિદ્વાનો જણાવે છે. ડૉ૦ જૅકસન અને ડૉ૦ યુસ્ટીનો પણ તેવોજ વિચાર છે.

૨ દીનકર્દ, દફ્ત૦૭, બાબ ૪, ફ૦ ૬૭.–Marvels, સફે ૬૫.

ભારી બેડીનાં દુખ જોડે ભુખ અને પિયાસનાં દુખથી જરતોશ્ત બહુ સંકટમાં આવી ગયો. પોતાના સઘળા દુશ્મનો સામે લડનાર તે પોતે એકલોજ હતો. આ સઘળાં દુખોથી તે હવે જલદીથી મરી જશે એમ શાહ અને જરતોશ્તના ખૂનીઓ ધારતા હતા. પણ જ્યારે કેટલીક મુદત ગયા છતાં તેવું કાંઇ બન્યું નહિ અને જરતોશ્ત તો સલામત છે એવું તેઓએ જાણ્યું ત્યારે તેમની અચરતીનો પાર રહ્યો નહિ.

અંતે ધર્મોજય !

આ પછી પાછી દરબારીઓની મજલિસો ભેગી મળવા લાગી અને તેમાં જરતોશ્તે એક પુરા તનદુરસ્ત માણુસ પેઠે દેખાવ દીધો. દીનકર્દમાં જણાવ્યા પ્રમાણે ત્યાં શાહ ગુસ્તાસ્પ અને ઇરાની અમીરો અને દસ્તુરો તથા દાનાઓ ઉપરાંત આખી દુનિયાના આલેમો હાજર હતાઃ એટલે કે તે જમાનામાં ઇરાનની આજુબાજુના જે મુલકમાં જરતોશ્તની દીન બાબે ખબર પડી હશે ત્યાંના દાનાઓ તે સભામાં હાજર થયા હતા. જરતોશ્તની પવિત્ર ગાથાવાણીમાં જ્યાં તેણે ભેગી મળેલી મજલિસમાં ભાષણ કરવા બાબેનાં ગાયનો આવેલાં છે તે મજલિસ આ શાહી દરબારની મજલિસોમાંનીજ હોવી જોઇયે, એમ જણાય છે.[૧] આ દરબારોમાં જરતોશ્તે અહુનવરના સાચા કલામનાં બળ અને આશિષની બરકતથી કૃતેહ મેળવી, એજ કલામની મદદથી પોતે તનદુરસ્ત થયો, અને તેનીજ બરકતથી શાહ ગુસ્તાસ્પના માનિતા ઉમદા ઘોડાના સંબંધમાં ચમત્કાર કરી બતાવ્યો.[૨]

હવે જરતોશ્તની કૃતેહ વધતી ચાલી. તેણે શાહ ગુસ્તાસ્પનાં અને તેના વજીરો અને અમીરોનાં મનમાં કેવા વિચારો રમતા હતા તે કહી બતાવ્યા અને એવી બીજી ઘણી છુપી વાતો અજવાળાંમાં આણી. તેના ખુદાઇ પરસ્તેશના કલામોથી, છેક જહાક પાદશાહના વખ્તથી બાબેલ યાને બાબીલન-માંની બુતપરસ્તી ઇરાનમાં ચાલુ થઈ હતી અને અત્યારસુધી ફેલાવો પામી હતી, તે સઘળીનો નાશ થયો. દીનકર્દમાં લખે છે કે આ બુતપરસ્તીથી

---

૧ જુઓ ઇજશ્ને, હા ૩૦, ૩૧, વગેરે.

૨ આ ચમત્કારની બિના પેહલવી લખાણમાં જણાવેલી નથી, તોપણ તે બાબેની દંતકથા ફ્રેસર્સી જરતોશ્ત નામામાં છે, જે બાબે હવે પછીના બાબમાં આપણે વાંચીશું.

દુનિયાનો ગોયા નાશ થયો હતો. પણ દીનના ફતેહમંદ વચનો કે જે જરતોસ્તે તેની સામે બળત્વારીથી ઓચર્યા, તેથી આબાદી વધી અને દુર્બંદી દૂર થઇ હતી.

શાહના મહેલમાં અમશાસ્પંદો.

પણ જરતોસ્ત અને તેની દીનની આ સઘળી ફતેહોમાં અહુરમજદની પોતાની મોટી મદદ હતી. દીનકર્દ પ્રમાણે[૧] તેણે બહમન અને અર્દીબહેસ્ત અમેશાસ્પંદોને તથા આદર ઇજદ[૨] ને ગુસ્તાસ્પની દરબારમાં મોકલીને જરતોસ્તની દીનની સચ્ચાઇ બાબે ખુદાઇ યાદી મોકલાવી હતી, અને આ દીન ઇરાનનો શાહ કબૂલ રાખે અને દુનિયામાં તેનો ફેલાવો કરે એવી ખાહેશ જણાવી હતી. અહુરમજદના હુકમથી આ ફરેસ્તાઓ આ દુનિયામાં આવ્યા, અને ગુસ્તાસ્પ કેજે બહુ પંકાયલો હતો અને જેની દોલત તેનાં ઢોરો હતાં તેની દરબારમાં જાહેર થયા. અહીં શાહે પોતાના મહેલને તમામ આકાશી રોશનીથી ઝળઝળી રહેલો જોયો. એટલો બધો ઝળકાટ ત્યાં વ્યાપી રહ્યો કે શાહ ગુસ્તાસ્પ તે જોઇ ધુજવા લાગ્યો, તેના દરબારીઓ અને સરદારો ગભરાટથી કાંપવા લાગ્યા.

આ તમાશો જોઇ આદર ઇજદે પેહલવાની જબાનમાં કહ્યું કે 'અય બુલંદ દરજ્જાના કય વીસ્તાસ્પ, તું બીતો ના, કારણ કે તારે માટે ડરવા જેવું કાંઇ નથી. તને ગભરાવવા અમો આવ્યા નથી; અર્જાસ્પના મોકલેલા એલચીઓ પેઠે અમો તારી તાબેદારી માંગવા કે ખંડણી લેવા કે મેહસૂલ વસૂલ કરવા આવ્યા નથી; વળી કોઇ લૂટારા, ચોર યા વાટપાડા પણ અત્રે આવેલા નથી; વોહૂમનો, અપવહિસ્ત અને આદર અહીં આવ્યા છે, જેઓને તેં ભારી અને વાજબી ડહાપણ વાપરીને પિછાન્યા છે. જો તું ડહાપણની આંખે જોશે તો તને જણાશે કે આ દુનિયામાં હસ્તી ભોગવનારાઓને ભલા મજદયસ્નની જરૂર છે, કેજે સપેતમાન ખાન્દાનનો જરતોસ્ત શીખવે છે. તું

---

૧ બાબ ૪, ફ૦ ૭૩ થી આગળ.—Marvels, સરે ફ૭.

૨. જાદ-સ્પરમ પ્રમાણે આદરબુર્જીનમેહર.—બાબ ૨૩, ફ૦ ૭. બુન્દેહશમાં લખે છે કે દીન કબૂલ કર્યા પછી શાહ ગુસ્તાસ્પે આ આદરબુર્જીનમેહર આતશનો રેવંદ પહાડ ઉપર સ્થાપના કીધી હતી.—બાબ ૧૭, ફ૦ ૮.

અહુનવરનો કલામ ગા, તું સંપૂર્ણ સચ્ચાઇની સ્તુત કર,[૧] અને દેવોની પૂજા છોડી દે. અહુરમજદની ખાહેશ છે કે તું આ દીન ઉપર ઇતબાર લાવે; અને ફરેસ્તાઓની ખાહેશ પણ એવીજ છે. જો તું અશો સપેતમાન જરતોસ્તના ભલા અને પવિત્ર મજહબની સ્તુતિ ગાશે તો અમો તને લાંબી પાદશાહત અને ૧૫૦ વર્ષની લાંબી જિંદગી બક્ષીશું; અમો તને નેકી (અષિથ વંધુહિ) અને પ્રમાણિકપણું (અરસ્તાત) તારી હમેશની મદદને માટે આપીશું; અને તને પેશોતન નામનો એક એવો બેટો બક્ષીશું કે જે ભુખ, પિયાસ અને નાશ વિના સદા અમર રહેશે, અને આ ગેતી તથા પેલી બિનો એ બન્ને દુનિયાઓમાં સર્વોપરી થશે અને જીવતો રહેશે. પણ જો તું આ જરતોસ્તી દીનની વખાણ નહિ ગાશે તો અમો તને બહેસ્તમાં નહિ લઇ જઇશું, અને તારૂં શેવટ આણીશું."

નવી દીન શાહ કબૂલ કરે છે.

દીનકર્દમાં જણાવ્યું છે કે આ પછી શાહ ગુસ્તાસ્પને જરતોસ્તી દીન ઉપર વિશ્વાસ આવ્યો, અને તેણે તે કબૂલ રાખી, જે ઉપરથી ખ્યોન નામના લોકોનો હાકમ અર્જનસ્પ ઇરાન ઉપર ચઢાઇ લાવ્યો, કારણકે તેને ચોથાઇ આપવાની ગુસ્તાસ્પે ના પાડી હતી અને અર્જનસ્પની શીખામણ માનીને નવી દીન તર્ક કરી ન હતી. શાહની રાણી હુતોસ નામની હતી, તેને પણ ગુસ્તાસ્પે જરતોસ્તી મજહબ કબૂલ રાખવા અને તેની ખુબીઓ જાહેર કરીને તેનો ફેલાવો કરવાની સલાહ આપી હતી.

આ રીતે જ્યારે ગુસ્તાસ્પ શાહે અહુરમજદી જરતોસ્તી દીનનો એકરાર કીધો ત્યારે દોજખના દેવો નબળા પડી ગયા, અને તેઓમાંના "અએષ્મ" નામના (ગુસ્સાના) દેવે ખ્યોન ટોળાના ઇરાનના દુસ્મનો અને તેમના હાકમ અર્જનસ્પને ગુસ્તાસ્પ સામે લડાઇ લઇ જવા માટે ઉશ્કેર્યો, પણ એ લડાઇમાં અંતે તેનોજ નાશ થયો.

જરતોસ્તનું ગુજર પામવું.

ગુસ્તાસ્પે દીન કબૂલ રાખ્યા પછી ૩૫ વર્ષ સુધી જરતોસ્ત જીવ્યો.

---

૧ એટલે કે ડૉ૦ વૅસ્ટ પ્રમાણે યથા અષેમન કલામો ભણ—Marvels, સૅ૰ ૬૯, નોટ ૧.

પોતાના જન્મ પછી ૩૦ મે વર્ષે તે હોરમજ્દની મુલાકાતે ગયો. પહેલી મુલાકાત પછી ૧૨ વર્ષે શાહે દીન કબૂલ કીધી, અને ત્યાર પછીનાં ૩૫ વર્ષમાં તેનો ફેલાવો થયા બાદ પેગમ્બર ૭૭ વર્ષની ઉમરે આ જેહાન છોડી ગયા.[1]

મરણનું કારણ.

પેગમ્બરનાં મોત વિશે દીનકર્દમાં કશું બયાન નથી. પણ એજ કેતાબના એક ભાગ (દફ્ર૦ ૭, બાબ ૩, ફ્ર૦ ૩૬)માં જણાવેલું છે કે દુરાગ્રોબ નામે કરપના ભાઇ આત્રોક-રેશની બુરી નજર જરતોસ્તનાં મોતનું કારણ થઇ પડશે. બીજે ઠેકાણે (દીન૦, દફ્ર૦ ૫, બાબ ૩, ફ્ર૦ ૨) જણાવેલું છે કે આદ્રોરેશ તૂરના હાથ ઉપર જરતોસ્તનું મરણ નિપજ્યું હતું. સાધારણ માન્યતા એવી છે કે તૂરબરાતૂરે જરતોસ્તને બેજાન કીધા હતા, જે વેળા પેગમ્બર બંદગીમાં મશગુલ હતા, અને તેમના હાથમાંની તસ્બીહ ઉછળીને પેલા તૂરને લાગવાથી તે તત્કાળ મરણ પામ્યો હતો.

તેમનું બહોળું જ્ઞાન.

દીનકર્દ મુજબ જરતોસ્ત તમામ જ્ઞાન ધરાવતા હતા, માણસની બાસિયત પિછાની શકતા હતા, કાયદાનું જ્ઞાન મેળવ્યું હતું, અને એ સઘળાં જોડે તેમણે પોતાના મજહબને લગતી અવસ્તાવાણી રચી હતી, કેજે હફ્તકેસ્વર જમીનના સઘળા ભાગો બાતેથી ફરી વળેલા સમાચાર મુજબ ડહાપણના સર્વથી સરસ ભંડાર જેવી છે.

દીનકર્દમાં જણાવ્યા પ્રમાણે શાહ ગુસ્તાસ્પના વજીર જામાસ્પે પેગમ્બરનાં શિક્ષણ મુજબ ગાયનાં ચામડાં ઉપર સુનાના અક્ષરે આ પવિત્ર વાણી લખી લીધી હતી, અને એ તમામ લખાણને પાદશાહી બજાનામાં જાળવીને રાખ્યું હતું. પાદશાહોના દસ્તુરાન દસ્તુરોએ આ અસલ ઉપરથી પાછળથી ઘણીએક નકલો ઉતારી હતી.

શાહને મળેલી કબૂલત મુજબ તેને ત્યાં પેશોતન નામનો બેટો પેદા

---

૧ જાદ-સ્પરમ મુજબ ૭૭ વર્ષ ને ૪૦ દહાડા ઉપરઃ અર્દીબ્હેશ્ત મહિનો ને ખોરશેદ રોજે; વહીજકી દસ્મે મહિનો ને ખોરશેદ રોજે.

ચયો હતો, કેજેને માટે પેહલવી પુસ્તકો જણાવે છે કે તે અમર્ગ અને અવિનાશી છે, જેને ભુખ નથી, જે તને તવાના, જોરાવર, પૂર ખોરેહવાળો, બળવાન, કૃતેહમંદ, અને પવિત્ર ઇજદને મળતો છે. કંગદેજની પાદશાહી તે ભોગવે છે.

કૃરષોસ્તર વગેરેનાં મરણ.

જરતોસ્તનાં મરણ પછી ૧૬મે વર્ષે, દીનના ફેલાવાનાં ૬૩માં વર્ષના અર્દીબહેસ્ત મહિનામાં કરષોસ્તર મરણ પામ્યો, કેજે જરતોસ્તની ઓરત હવોવીનો બાપ હતો અને જે હબૂબ ખાન્દાનનો હતો. શાહ ગુસ્તારપના વજીર જમાસપનો તે ભાઈ હતો, અને જરતોસ્ત પછી દીનના ફેલાવાનું કામ તેણે ઉઠાવી લીધું હતું. કરષોસ્તરના અધિકાર વેળા કદંધકૃષ (યાને અગ્નિ ખુણાના) મુલુકનો વડો ધર્મગુરૂ રપીતોઇશ અને વીદધકૃષ (યાને નૈરૂત્ય ખુણાના) મુલુકનો વડો દસ્તુર નામે અરેજાસ્પો જરતોસ્તી મજહબ એખ્તિયાર કરવા તેની આગળ આવ્યા હતા. આ બન્નેના પિતાનું નામ અવસ્તામાં ઉસ્પાંસ્તુ જણાવેલું છે અને તેઓ પરદેશી એલચીઓ તરીકે દીનનો એલમ શીખવા આવેલા જણાય છે. બીજા દીન કબૂલ કરનારા અને તેનો ફેલાવો કરનારાઓ જોડે આ બેનાં કરોહરની આરાધના અવસ્તા (કરવરદીન યસ્ત)માં કરવામાં આવેલી છે.

દીનનાં ૭૪ માં વર્ષમાં વજીર જમાસપનો બેટો હંગાઉશ, અને ૮૦ માં વર્ષમાં અસ્મો-ખન્વતો મરણ પામ્યો, કેજે પણ દીનનો ફેલાવો કરનારો હતો. આ છેલ્લાં વર્ષમાં જરતોસ્તી દીનનો એક મોટો દુશ્મન જે અખ્તજદ્દ-ને નામે ઓળખાયો છે, પણ જેને જાદસ્પરમ કમેદ ઉસરપાએને નામે ઓળખાવી જાય છે, અને જે અવસ્તામાં જણાવેલા "પોઉરૂસ્પાષ" ને મળતું નામ ડૉ૦ વૅસ્ટ ધારે છે,[1] તે મરણ પામ્યો હતો.

દીનના છ સ્તંભો.

જાદ-સ્પરમ વધુ એમ જણાવે છે કે દીનના છ મોટા સ્તંભો મધે બે બાનુઓ હતી, અને તે ફ્રેનો (ફ્રેની) અને સ્ત્રોતો (શ્રીતી)

૧ અવસ્તામાં અખ્તજદ્દને "અખ્ત્ય" ને નામે ઓળખેલો છે (આવાં યશ્ત ફ૦ ૮૨), માટે પોઉરૂસ્પાષ કોઈ બીજો પણ હોય—Marvels, સફે ૧૬૬.

નામની પેગામ્બર જરતોસ્તની બેટીઓ હતી. ત્રીજો જરતોસ્તના પીત્રાઇ ભેદ્યોમાહનો બેટો અહરબો-સ્તોતો (જેનું અવસ્તાઇ નામ અપરત્ન હતું તે), ચોથો વોહુનેમ કેજે દીનનાં ૪૦ માં વર્ષમાં જન્મ્યો હતો, અને પાંચમો શેનો નામનો હતો, કેજે દીનનાં ૧૦૦ માં વર્ષમાં જન્મ્યો હતો. છઠ્ઠા સ્તંભનું નામ જાદ-સ્પરમ જણાવી જતો નથી, પણ પેગામ્બરની બે બેટીઓનાં નામો આપ્યા છતાં ત્રીજી પોઉરચીસ્તીનું નામ તેણે આપ્યું નથી, કે જેને દીનનાં કામ માટે જરતોસ્તની પોતાની રચેલી પવિત્ર ગાથા-વાણીમાં યાદ કીધી છે, માટે તે દીનનો બાકીનો સ્તંભ હોવો જોઇએ. આ બાનુનું નામ નથી આપ્યું તે ઉપરથી વેસ્ટ એમ અનુમાન કરે છે કે પેગામ્બરની આગમચ તેણી મરણ પામી હોય.

પેગમ્બરનાં પુત્રો.

પેગામ્બરની ત્રણ બેટીઓ જોડે ત્રણ બેટાઓ પણ હતા, જેમનાં નામ અવસ્તામાં આપેલાં છે તે મુજબ આ હતાં :—(૧) ઇસતવાસ્ત્ર (ઇસદ-વાસ્તર), અઉર્વતત-નર (ઉર્વતતનર) અને (૩) ફ્રેરેચિથ્ર (ખુર્શેદ-ચિહર).

આ ત્રણે અથવા તેઓ મધેના કોઇપણ બેટાએ દીનનો ફેલાવો પેગામ્બર સાહેબ પછી કીધો હોય એવું પેહલવી કેતાબો જણાવી જતી નથી. પણ ફરવરદીન યસ્તમાં તો બીજાઓ જોડે તેમનાં ફરોહરને વખાણ્યાં છે. ખુનદેહેશ મુજબ ઇસતવાસ્ત્ર મોબેદોનો વડો (દસ્તુરાન દસ્તુર) હતો, અને દીનનાં ૧૦૦માં વર્ષમાં ગુજર પામ્યો હતો. અઉર્વતતનર બેદુત હતો, અને જમશેદના 'વર'નો વડો હતો, અને ખુર્શેદચેહર લડવૈયો હતો, અને તે ગુસ્તાસ્પ શાહના બેટા પેશોતનનાં લસ્કરનો વડો હતો.

ખુન્દેહેશ વળી પેગમ્બર સાહેબના આ ત્રણે બેટાઓના સંબંધમાં એવું જણાવેછે કે બીજો અને ત્રીજો એ બન્ને બેટાઓ પેગમ્બરની "ચાકર-ઓરત"[૧]થી જન્મેલા હતા, અને પહેલો બેટો તથા ઉપર જણાવેલી ત્રણે બેટીઓ તે સાહેબની પાદશાહ-ઓરત યાને પરણેતરથી જન્મ્યાં હતાં.

---

૧ ચાકર અથવા ચકર ઓરતના સંબંધમાં એવો ખુલાસો મળેછે કે તેણી વીધવા હોઇને ફરીથી પરણે છે.—વેસ્ટની ખુન્દેહેશ, પ૦ ૩૨, ફ૦ ૬, નોટ ૧૦.

અને બીજી ઔરત જે એક વિધવા હતી તેનાથી બે બેટા પેદા થયા હતા.

વડા બેટા ઇસદ-વાસ્તરનો એક બેટો ઉરૂર્વિજ (અથવા અઉર્વિજક અથવા ખૂરૂપક) નામનો હતો.

પેગમ્બરની પરણેતર હવોવી નામની હતી, અને તેને પેટે ઉખ્યત્-અરેત (દૂરોદર), ઉખ્યત્-નેમંધ (દૂરોદર-માહ), અને સઓસ્યાંસ નામના ત્રણ બેટા પેદા થયા હતા, જેમને માટે ખુન્દેહશ અને બીજાં પેહલવી લખાણોમાં જણાવ્યું છે કે તેઓ રસ્તાખેજ વેળા નવો જન્મ ધારણ કરી દુનિયાને પાછી જીવતી કરશે.

* * * * *

વધારો ૧ લો.

દીનને લગતા અગત્યના બનાવોની નોંધ.

પેહલવી કેતાબોને આધારે ઉપર મુજબ પેગમ્બર જરતોસ્તના જન્મા-રાનો હેવાલ ઉપજાવી કહાડયા પછી હાલ બચેલાં પેહલવી પુસ્તકોમાંથી જરતોસ્ત અને તેની દીન વગેરેના સંબંધમાં જે અગત્યજોગા ઇશારા મળે છે તેમની એક મુખ્તેસર નોંધ યાદદાસ્ત તરીકે નીચે ઉતારી લીધેલી ઉપયોગી થઇ પડશે. આ પેહેલવી ગ્રંથોને આધારે એવી ગણતરી કરવામાં આવે છે કે જરતોસ્ત દીન લાવે તે આગમજ ૫૦૦૦ વર્ષ વહી ગયાં હતાં. આ નવ હજાર કેવી રીતે પસાર થયાં તેના ઇશારા આ મુજબના મળેછેઃ—

ધર્મ આગમજ

વર્ષ

૫૦૦૦ પહેલા હજારની શુરૂઆત. ક્રવપિ અથવા ભલી પેદાયશના મૂળ વિચારોની ઉત્પત્તિ. આ ક્રવપિઓ ત્રણ હજારા સુધી અસ્વસ્થ સ્થિતિમાં રહી હતી એવું ખુન્દેહશમાં જણાવેલું છે. (પ્ર૦ ૬, ફ૦ ૮; પ્ર૦ ૩૪, ફ૦ ૧)

---

૧ ચાકર અથવા ચકર ઔરતના સંબંધમાં એવો ખુલાસો મળેછે કે તેણી વીધવા હોયને ફરીથી પરણે છે.—વૅસ્ટની ખુ-દેહશ, પ્ર૦ ૩૨, ફ૦ ૬, નોટ ૧૦.

૬૦૦૦ ચોથા હજારની શુરૂઆત. જરતોસ્તનાં મિનોઇ શરીરની રચના. ૩૦૦૦ વર્ષ સુધી તેનું અમેશાસ્પંદો સાથ રહેવું. (દીનકર્દ, દફ૦ ૭, પ્ર૦ ૨, ફ૦ ૧૫, ૧૬). આ મુદ્દતમાં પહેલો માણુસ અને બળદ દુનિયામાં શાંતિથી વસતા હતા. આ વેળા ગનામિનો બળહિન અને ગભરાયલો હતો.

૩૦૦૦ સાતમા હજારની શુરૂઆત. ગનામિનો નવાં વર્ષને દિને બલી પેદાયશ ઉપર હુમલો લઇ જાય છે. પ્રાથમિક બળદનો નાશ કરે છે, અને મૂળ પુરૂષ ગાયોમર્દને ત્રાસ આપે છે. (યુન્દેહશ, બાબ ૧, ફ૦ ૨૦; બા૦ ૩, ફ૦ ૧૦–૨૦, ૨૪–૨૭; બા૦ ૩૪, ફ૦ ૨.) જરતોસ્ત અમેશાસ્પદો જોડે બીજાં ૨૯૬૯ વર્ષો સુધી વસે છે.

૨૯૭૦ ગયોમર્દ ગુજર પામે છે (યુન્દે૦, બાબ ૩, ફ૦ ૨૧–૨૩; બાબ ૩૪, ફ૦ ૨).

૨૯૩૦ મશ્યે અને મશ્યાઓઇનો જમાનો (યુન્દે૦, બાબ ૧૫, ફ૦ ૨; બાબ ૩૪, ફ૦ ૩.)

૨૭૮૭ હોશાંગનો અમલ (યુન્દે૦, બાબ ૩૪, ફ૦ ૩.)

૨૭૪૭ તાખ્મોરૂપ (તેહમુરસ)નો અમલ (તેજ, ફ૦ ૪).

૨૭૧૭ યિમ (જમશેદ) અને તેનાં ખાન્દાનનો અમલ.

૨૦૦૦ આઠમો હજારો. દહાક (જહાક) નું તખ્તનશીન થવું (તેજ, ફ૦ ૪, ૫). જહાક અને તેનાં ખાન્દાનનો અમલ.

૧૦૦૦ નવમો હજારો. ફેદૂન (ફરીદૂન)નું તખ્તનશીન થવું (તેજ, ફ૦ ૫, ૬). ફરીદૂન અને તેનાં ખાન્દાનનો અમલ.

૫૦૦ માનૂસ્ચીહર (મિનોચેહર) નું તખ્તનશીન થવું.

૪૨૮ ફ્રાંસીયાવે (અફ્રાસિયાબે) એક હજાર નદીઓના માર્ગ ફેરવીને તેમને કિયાન્સીહના દરિયામાં વહેતી કીધી, અને જરીન્મંદ (હેતુમંદ—હીલમંદ) નદીનો માર્ગ પણ તેણે એજ દરિયામાં ફેરવ્યો હતો (યુન્દે૦, બાબ ૨૭, ફ૦ ૩૪). તે અને એવાંજ

બીજાં નેહરોનાં બાંધકામ બાબે સ્પેન્દારમદ અમેશાસ્પંદ મિનોચેહરને ખબર આપવા આવેછે.[1] (ઝાદસ્પરમ, બાબ ૧૨, ફ૦ ૩-૬).

૩૮૦ અઅૉન્ગ્રેઓ (ત્રૂ)નો અમલ (યુન્દ૦, બાબ ૩૪, ફ૦ ૬).

૩૭૫ કયકોબાદ (તેજ, ફ૦ ૬, ૭).

૩૬૦ કયકાઉસ (તેજ, ફ૦ ૭).

૩૦૦ કયકાઉસના અમલ વેળા ઇરાનનાં જંગલમાં ઇરાન અને તૂરાન વચ્ચેની સરહદ મુકર્રર કરી આપનાર એક બળદ હતો, જેને કાઉસે સ્રીતો નામે પેહલવાન પાસે મારી નખાવ્યો ત્યારે તે બળદે જરતોશ્તની નવી દીન બાબે આધાહી કીધી હતી (ઝાદસ્પરમ, બાબ ૧૨, ફ૦ ૭-૨૦).

૨૧૦ કયખુસ્રો (યુન્દ૦, બાબ ૩૪, ફ૦ ૭)

૧૫૦ લોહરાસ્પ (તેજ).

૪૫ કયાની નૂર અથવા ખોરેહ જરતોસ્તની માતા દૂકદકના જન્મ વેળા આકાશ ઉપરથી ઉતરે છે (ઝાદ૦, બાબ ૧૩, ફ૦ ૧).

૩૦ કયગુસ્તાસ્પનું તપ્તનશીન થવું (યુન્દ૦, બાબ ૩૪, ફ૦ ૭)—વોહૂમનો અને અષવહિસ્ત હોમની ડાંખળી સાથ આ દુનિયામાં ઉતરે છે (દીન૦ દફ્ર૦ ૭, બાબ ૨, ફ૦ ૨૪)—જરતોસ્તનો જન્મ (તેજ, બાબ ૫, ફ૦ ૧)

૨૩ જરતોશ્તને ૭ મે વર્ષે બે ફરપ તેના બાપને મળવા આવે છે, જેમાંનો એક દુરાસ્રોઓ મરી જાય છે (તેજ, બાબ ૩, ફ૦ ૩૨, ૩૪, ૪૫).

૧૫ જરતોસ્ત ૧૫ વર્ષનો હતો ત્યારે તેણે અને તેના ચાર ભાઇઓએ કુટુંબની ભિક્ષકતનો કાળો માંગ્યો (ઝાદ૦, બાબ ૨૦, ફ૦ ૧).

૧૦ વીશ વર્ષની ઉમરે જરતોશ્ત પોતાનું મકાન છોડી જાય છે (તેજ, ફ૦ ૭).

[અહીં દીન આશ્કારા થવા આગમચના હજારા પુરા થાય છે. હવેથી દીન આશ્કારા થયા પછીના બનાવો બને છે.]

---

૧ મિનોચેહરના અમલ દરમિયાન તૂરાનમાં અફ્રાસિયાબની નહિ પણ તેના બાપ પશંગની હકુમત હતી.

ધર્મ પછી.

વર્ષ.

૧ દશમાં હજારાની શુરૂઆત. શાહ ગુસ્તારૂપના અમલનાં ૩૧માં વર્ષને ૪૫ મે દહાડે જરતોસ્ત હોરમજદની મુલાકાતે જાય છે. (દીન૦, દફ્ર૦ ૭, બાબ ૩, ફ્ર૦ ૫૧-૬૨; બાબ ૮, ફ્ર૦ ૫૧, જાદ૦, બાબ ૨૧, ફ્ર૦ ૧-૪.)

૩ હોરમજદની મુલાકાતેથી જરતોસ્ત બે વર્ષ પછી પાછો ફરે છે, અને ઔર્વાઇતા-દંગ નામે હાકમ તથા કરપ લોકો આગળ દીન બાબે વાઅજ કરે છે, પણ તેમાં તે ફાવતો નથી (દીન૦ દફ્ર૦, ૭, બાબ ૪, ફ્ર૦ ૨-૨૦).

૧૧ દશમાં વર્ષમાં ૭ મી મુલાકાત પુરી થાય છે. જરતોસ્ત ગુસ્તારૂપની દરબારમાં દીન સમજાવવા જાય છે. મેઘોમાહ સૌથી પહેલો ભલી દીન કબૂલ રાખે છે. (તેજ, ફ્ર૦ ૧, ૬૫; જાદ૦, બાબ ૨૧, ફ્ર૦ ૩,—બાબ ૨૩, ફ્ર૦ ૧, ૨, ૮.)

૧૩ હોરમજદની પહેલી મુલાકાત પછી અને દીન સમજાવવાની પહેલી કોશેશ પછી ૧૨ મે વર્ષે શાહ ગુસ્તારૂપ બેહતર દીન કબૂલ રાખે છે, તો જોકે કરપ દરબારીઓએ તે નામદારને તેમ કરતો બે વર્ષ સુધી અટકાવ્યો હતો. (દીન૦, દફ્ર૦ ૭, બાબ ૫, ફ્ર૦ ૧; જાદ૦, બાબ ૨૩, ફ્ર૦ ૫, ૭).

૨૦ કુન્દા નામે એક કરી અથવા કીકનો બેટો ભલી દીન કબૂલ રાખે છે (જાદ૦, બાબ ૨૩, ફ્ર૦ ૮).

૩૦ અર્જાસ્પ અને તેનાં લશ્કરની શિકસ્ત (તેજ.)

૪૦ વોહુનેમનો જન્મ (તેજ).

" એજ વખ્તને શુમારે જરતોસ્તનાં શિક્ષણ પ્રમાણે જામાસ્પે અવસ્તાવાણી લખી (દીન૦, દફ્ર૦ ૪, ફ્ર૦ ૨૧; દફ્ર૦ ૫, બાબ ૩, ફ્ર૦ ૪; દફ્ર૦ ૭, બાબ ૫, ફ્ર૦ ૧૧).

૪૮ જરતોસ્તનું ગુજરવું; ઉમર ૭૭ વર્ષ અને ૪૦ દહાડાની. નવાં વર્ષને ૪૧મે દહાડે (દીન૦, દફ્ર૦ ૫, બાબ ૩, ફ્ર૦ ૨; દફ્ર૦ ૭, બાબ ૫, ફ્ર૦ ૧,—જાદ૦, બાબ ૨૩, ફ્ર૦ ૫).

૫૮ હકૃતકેસ્વર જમીન ઉપર ભલી દીનનું જાહેર થવું (દીન૦, દ૬૦ ૭, બાબ ૬, ફ૦ ૧૨).

૬૩ ફરષોસ્તરનું ગુજરવું. (જાદ૦, બાબ ૨૩, ફ૦ ૧.)

૬૪ જામાસ્પનું ગુજરવું (તેજ).

૭૩ જામાસ્પના બેટા હંધાઉરૂપનું ગુજરવું. (તેજ.)

૮૦ અરમેા ખ્નવતનું ગુજરવું.
,, અપ્ત જાદૂનું માર્યું જવું. } (તેજ).

૩૦૦ દીનની ખરાબી—સિકંદરની ઇરાન ઉપર ચઢાઇ.

૮૦૦ થી ૯૫૦ બુરો જમાનો–અજ્ઞાનપણું–દીનની બાબતમાં અંધકાર.

૯૭૧ અઉશેદરનું જન્મવું (દીન૦, દ૬૦ ૭, બાબ ૮, ફ૦ ૫૫–૫૭).

૧૦૦૧ અગ્યારમેા હજારેા.

અઉશેદર ૩૦ વર્ષની ઉમરે અમેશાસ્પંદેા સાથ મુલાકાત કરશે (તેજ, ફ૦ ૫૮–૬૦).

૧૯૭૧ અઉશેદર માહનું જન્મવું (તેજ, બાબ ૯, ફ૦ ૧૮–૨૦).

૨૦૦૧ બારમેા હજારેા.

અઉશેદર માહ ૩૦ વર્ષની ઉમરે અમેશાસ્પંદેા સાથ મુલાકાત કરશે (તેજ, ફ૦ ૨૧–૨૩).

૨૯૭૧ સેાશાંસનું જન્મવું (તેજ, બાબ ૧૦, ફ૦ ૧૫–૧૮).

૩૦૨૮ દુનિયાનેા નવેા જન્મ. સેાશાંસનું ૫૭ મું વર્ષ (તેજ, બાબ ૧૧, ફ૦ ૪, ૭).

બાબ ૩—જરતોશ્ત નામું: ફારસી પ્રમાણ.

ફસલ ૧—જન્મ અને બાળપણ.

ફારસી જરતોશ્ત નામાનો આધાર.

[જરતોશ્ત બેહરામ પઝદુ નામે રએ શેહરના એક વતનીએ "જરતોશ્ત નામુ" નામનો ફારસી ગ્રંથ આજ સાડીછશો વર્ષની વાત ઉપર (ઇસ્વી ૧૨૭૮માં) રચી તૈયાર કીધો હતો, કેજે બેતબાજીમાં રચેલો છે, અને જેની ૧૫૭૦ બેતો છે. આ પુસ્તકનો તરજુમો મર્હુમ શમ્સ ઉલ ઓલમા દસ્તુર પેશોતનજી બેહરામજી સંજાણાએ ગુજરાતી ભાષામાં ૧૮૬૪માં કીધો હતો, જે આગમનજનો તરજુમો ૧૮૪૩માં મી૦ ઇસ્ટવિકે ઇંગ્રેજી કાવ્યમાં કરેલો હતો, અને તે તેણે ૧૬૩૬માં દસ્તુર બર્જો ક્યામઉદ્દદીન (કામદીન)ના કરેલા અસલ જરતોશ્ત નામાના ઉતારા ઉપરથી કીધો હતો. જરતોશ્ત બેહરામ પોતાનાં રચેલાં નામામાં જણાવે છે કે રએમાં કયકાઉસ બિન કયખુસરો નામનો એક મોબેદ વસતો હતો, જેણે એક જુનાં પેહલવી પુસ્તકમાંથી અશો જરતોશ્તનું બયાન મને વાંચી સમજાવ્યું હતું અને તેને આધારે આ નામું તૈયાર કરવામાં આવ્યું હતું.[૧] આ નામું કઇ પેહલવી કેતાબ ઉપરથી રચ્યું છે તે જરતોશ્ત બેહરામ જણાવતો નથી, અને જે હૈયાત પેહલવી કેતાબો આજે મોજુદ છે કે જેઓમાં અશો જરતોશ્તનું બયાન છે તેઓ મધેની કોઇપણ કેતાબ મધેના હેવાલ સાથ સરખાવી

---

૧ આ લખનાર જરતોશ્ત બેહરામ કાંઇક ગુમાન સાથ પોતાના દીબાચામાં જણાવે છે કે "આ કિસ્સો વાંચીને દીનદાર મરદો મારી ઉપર દુઆ અને આફરીન કરશે, એવી હું ઉમેદ રાખું છું." વળી તે લખે છે કે "મેં આ હેવાલ યઝદેગર્દી સને ૬૪૭ના વર્ષમાં આવાં મહિનો ને આદર રોજે હાથમાં પકડયો, અને આવાં રોજે જશન હતું તેથી હું મસ્ત રહયો અને ખોરશેદ રોજની રાત્રે બે દાહડામાં મેં તેને લખીને તમામ કીધો છે.... હું જરતોશ્ત, બેહરામ ઇબ્ન પજદુથી એક યાદગાર બેટો છું.... મેં આ કીસ્સો વાંચ્યો ત્યારે મેં ઘણી એક દોઆ અને તારીફ કીધી કે આવી બેતો કોઈ બોલશે નહિ."—જુઓ દસ્તુર પ. બે. સંજાણાવાળો તરજુમોઃ "પેગમ્બર સાહેબ અશો જરતોશ્તના જનમારાનો અહેવાલ."

યઝદેગર્દી ૬૪૭ના આવાં મહિનાને ખોરશેદ રોજે ૬૨મી તારીખ ૨૧મી ઑગસ્ટ ૧૨૭૨નું વર્ષ હતું એમ વેસ્ટ ગણતરી કરેછે.—Marvels, દીબાચો, સફે ૨૦, ફકરો ૩૨.

જોતાં જણાયછે કે જરતોશ્ત બેહરામે કેટલોક હેવાલ પેહલવીને આધારે લીધોછે ખરો પણ તેમ વળી કેટલોક પડતો મુકીને તેણે પોતાની તરફથી (અથવા બીજા કોઇ હેવાલો કે જેમનો આધાર આપણુ જાણુતા નથી તે ઉપરથી) ઉમેર્યો છે. તેણે લખેલું બયાન મુખ્તેસરમાં આ બાબમાં અમે ઉતારી લીધું છેઃ—]

માતાનો ખ્વાબ અને તેનો ભેદ.

જ્યારે દુનિયામાં કોઇ ધર્મોપદેશ કરનાર તથા રસ્તો બતાવનાર રહ્યું નહી, અને લોકો બેખબરીને લીધે યજદાંપરસ્તીથી સર ફેરવવા લાગ્યાં, ત્યારે પાદશાહ ફરીદૂનનાં ખાન્દાનથી અશો જરતોશ્તે જન્મ લીધો. એ પાદશાહનાં ખાન્દાનથી ઉતરેલો પેતેરરપ નામે એક દાનેશમંદ નર રએ શેહરમાં રહેતો હતો, જેનો બેટો પોરૂષરપ અશો જરતોશ્તનો બાપ થતો હતો. એજ ટોળાના તોખમની જડાવનાં તાજ સાથેની, શાણુ શોકત, દબદબો અને ઝળકાટ ભરેલી એક નાજનીન નામે દોગદો પોરૂષરપની બોરત અને જરતોશ્તની માદર હતી. હમેલ દરમિયાન છઠે મહિને દોગદોએ એક ભયંકર ખ્વાબ દીઠો, જેની મતલબ એવી હતી કે, એક દિને એક સિયાહ વાદળથી આકાશની રોશની ઢંકાઇ ગઈ, અને તે વાદળમાંથી કેટલાંક ફાડી ખાનારાં પશુઓ નીકળી આવ્યાં, જેઓ મધેનાં એકે દોગદોની ઉપર ધસારો કરી તેનું પેટ ફાડયું, માંહેથી બાળકને બાહેર કહાડયો અને તેને ખાઇ જવા માંગ્યું. દોગદોએ મદદ માટે પુકાર કરવા ચહાયું, પણ તેના બાળકે તેને સબ્યારો તથા હિમત આપી, અને આ ફાડી ખાનારાં પોતાને કશી ઇજા કરી શકનાર નથી એમ જણાવ્યું. એજ વખ્તે એક નૂરમંદ પહાડ તેઓ તરફ આવ્યો, જેમાંથી ૧૫ વર્ષની ઉમરનો એક જવાન અને ખુબસુરત શખ્સ બાહેર નીકળ્યો, જેના એક હાથમાં નૂરમંદ લાકડી અને બીજા હાથમાં એક નામું પકડેલાં હતાં. આ નામું તે મર્દે પેલાં ફાડી ખાનારાં પશુઓ તરફ ફેંકતાંજ તેઓ મધેનાં ત્રણ સિવાય બાકીનાં સઘળાં નાસી ગયાં, પણ જેઓ નહિ નાઠાં તેઓ ઉપર પોતાની લાકડી તે જવાને ફેંકતાંજ તેઓ બેજાન થઇને ત્યાંજ પડયાં. પછી તે જવાને પેલા બાળકને તેની માનાં પેટમાં પાછો ગોઠવ્યો અને તેની બેજમતી પુંકથી પેટનો જખ્મ તરત રૂઝાઇ ગયો. તે મર્દે દોગદોને કહ્યું કે 'તું

કશી ધાસ્તી રાખતી ના; તારા બેટા ઉપર આલમનો પેદા કરનાર નેધેબાન છે; સઘળી દુનિયા તારા બેટાના મુબારક દીદારની ઉમેદવાર છે; એ છોકરો પાક દાદાર તરફથી આલમનો પેગમ્બર થશે, તેની દીનથી દુનિયા રોશની ભરેલી થશે, બુરા લોકોને હલાકી પહોંચશે,' ઇત્યાદિ. આમ બોલીને પેલો જવાન ગેબ થઇ ગયો, અને બીજે દિને દોગ્દો એ ખ્વાબની તાબીર કહેનાર જૈફ શખ્સ કને ગઇ અને સઘળી વાતથી તેને વાકેફ કરી ખ્વાબનો ભેદ પુછ્યો. તે ઘણીએ ઉમેદના સારા સબુનો કહ્યા કે તારો બેટો મોટા દરજ્જાનો નામીચો થશે; ખ્વાબમાં જોયલો જવાન સરોશ ઇજદ હતો, તેના હાથમાંની લાકડી તે દરેક બદીને દૂર રાખનારૂં બુદાઇ નૂર હતું, અને બીજા હાથમાંનું નામુ અથવા કેતાબ તે તારા બેટાની પેગમ્બરીની નિશાન હતી, જેની મારફતે દુનિયામાં નેકીનાં બીજ રોપાશે, વહેમ અને બુત-પરસ્તી નાબુદ થશે; પેલાં ત્રણ ફાડી બાનારાં ભાર્યાં ગયાં તે તારા બેટાના ત્રણ મોટા દુશ્મનો છે, જેઓ તેને હલાક કરવાની પોતાની કોશેશમાં કદી ફાવશે નહિ પણ આજેજ થશે, ઇત્યાદિ.

જરતોશ્તના દુશ્મનોનો ગભરાટ.

દોગ્દોએ પેતાના ખ્વાબ તથા તેની આ તાબીરની સર્વ હકીકતથી પોતાના બાવંદને અને પોરૂષસ્પે પોતાના બાપ પેતેરસ્પને વાકેફ કીધો. એમ કરતાં પુરે દહાડે બાળકનો જન્મ થયો અને તે રડવાને બદલે હસ્યો ત્યારે પોરૂષસ્પે એ યજદાંની તરફનું બોરેહ છે એમ જાણીને તે બાળકનું નામ જરતોશ્ત રાખ્યું. જરતોસ્ત જન્મ લેતી વેળા હસ્યો તેથી ત્યાં વસતાં બદ લોકોનાં દિલમાં મોટી ધાસ્તી પેદા થઈ. તે લોકોનો પાદશાહ દોરાસરૂન નામનો હતો, જે જાદુઇ યાને હુગાઇ તથા બુતપરસ્તીનો ધર્મ પાળતો હતો, અને તેને બબર હતી કે જરતોસ્ત જનમશે ત્યારે તમામ જાદુઇનો નાશ થશે. આ ઉપરથી જ્યારે તેને જરતોસ્તના જન્મની બબર થઇ ત્યારે તેણે ઘોડા પર સ્વાર થઈ પોરૂષસ્પને ઘરે જઇ તેના હસતા ચેહરાના બેટાને જોયો, જેનો તત્કાળ જાન લેવાની મતલબથી તેણે તેને પારણાંમાંથી બાહેર કહાડી તેને પોતાનું બંજર મારવાની મતલબથી હાથ ઉંચો કીધો, પણ તેજ વેળા તે હાથ જુકો થઇ ગયો.

આ અને એ પછી જરતોસ્તને આતશની ચેહમાં, ગાયનાં તથા

ઘોડાનાં ગોવાળાંમાં, અને વરૂની ગુફામાં નાખવાનું બયાન આવે છે, જે બાબે પેહલવી ગ્રંથોને આધારે આપણ આગળા સફાઓમાં વાંચી ગયા છિયે.[૧] જ્યારે સઘળી આફતોમાંથી જરતોસ્ત સલામતી સાથ બચવા પામ્યો ત્યારે દોરાસરૂન પાદશાહ અને તેના દરબારીઓમાં ભારે ગભરાટ ચાલ્યો અને આ બાળકનો નાશ કેમ કરવો તેના નવા ઇલાજો ઉપર વાદવિવાદ ચાલ્યો. આ તકરાર દરમિયાન ઓરાંતરોશ નામનો મોટા દરજ્જાનો જાદુગર બોલ્યો કે જરતોસ્તને આપણી તરફથી કશો આસેબ પહોંચનાર નથી, તેનો નેઘેબાન અને બચાવનાર યજદાં છે, જેની દરગાહમાં બેહમન અમેશારપંદ જરતોસ્તને લઇ જનાર છે, અને યજદાં તેને પેગમ્બર તરીકે આ જેહાનમાં મોકલનાર છે. વળી એક આદેલ શાહ જરતોસ્તને યારી આપશે અને મદદ કરશે, અને તેની દીન દુનિયામાં ફેલાશે ને બુતપરસ્તીનો નાશ થશે.

પેગમ્બરનું ભવિષ.

પોરૂષસ્પને ઉપલા ધણીના આ સબુનો વિશે ખબર પડવાથી તે પોતાના બેટાના સંબંધમાં વધુ હકીકત જાણવા માટે ઓરાંતરોશ પાસે ગયો, જેણે જણાવ્યું કે તારો બેટો દુનિયામાં મોટી બુજર્ગી ભોગવશે, તે નેકીની રેહતુમાઇ કરશે, બુરાઇને આ દુનિયાની સપાટી ઉપરથી નાબુદ કરશે, જેથી જાદુગરીનો અંત આવશે; વળી શાહ ગુસ્તારપ તેની દીન કબૂલ કરશે અને તેને બરાં હેતથી ચહાશે.

આ પછી બુજીન કરસ્પ નામે એક બુજર્ગ અને અકલમંદ પરહેજગાર મર્દે પોરૂષસ્પ કને જઇ જરતોસ્તને વધુ આફતોમાંથી બચાવવા અને પ્યાર અને મોહબતથી પરવરશી કરવાની કબૂલત સાથ પોતાની જોડે લઇ જઇ રાખવાની માંગણી કીધી, જે જરતોસ્તના પિતાએ કબૂલ રાખી, અને એ રીતે સાત વર્ષનો થયો ત્યાં સુધી તે બાળક પેલા બુજોર્ગ સાથ રહ્યો.

શત્રુઓની નામુરાદી.

સાત વર્ષની ઉમરથીજ જરતોસ્તનું ધક ધ્યાન પાક દાદાર તરફ લાગેલું જણાયું. એ વેળા એક દિને દોરાસરૂન અને ઓરાતરૂશે જરતોસ્તનાં

---

૧ જુએ અગાડી, મરૂં ૧૧૮-૧૯.

મકાનમાં જાદુઇના અખ્તરાઓ અને બીક તથા ધાસ્તી ભરેલા દેખાવો કરી બતાવ્યા, એવી મતલબથી કે તેથી તે બાળકનાં દિલને ધાસ્તી ભરેલું કરે. પણ જ્યારે ઘરમાંનાં લોકો આ દેખાવોથી ધાસ્તી ખાઇ નાસી ગયાં ત્યારે જરતોસ્ત જરાએ બીધો નહિ, પોતાની જગા ઉપર બેસીજ રહ્યો, અને તેને બીવાડવા આવેલા ધણીઓ નિરાશ અને નાસિપાસ થઇ ત્યાંથી ચાલી ગયા.

એ પછી થોડીક મુદતે જરતોસ્ત બીમાર થયો, જેથી તેનાં માત-પિતાને ચિંતા પેદા થઇ. તેઓ બોરાતરશ જાદુગર કને દવા માટે ગયા, જેણે છુપી રીતે દગલબાજીથી તરેહવાર દવાઓ એકઠી કરીને તેઓની મેળવણી આદમીની મનીનાં પાણીથી કીધી. પણ આ દવાથી પોતાને નુકસાન થશે એમ સમજી જઇને જરતોસ્તે તે ઘોળી નાખી. જરતોસ્તના શત્રુઓની આ નવી નામોરાદી હતી.

તેમની ધમકી—જરતોશતનો જવાબ.

એક દિને પોરૂષસ્પે ઉપલા બન્ને જાદુ જાણનારા દોરાંસરન અને બોરાંતરશને તથા તેમના જેવાજ બીજા કેટલાક બદકારોને પોતાનાં મકાનમાં ખાણું લેવા બોલાવ્યા. ખાણું પછી બોરાતરશને એલતેમાસ થઇ કે તેણે ભેગા મળેલા મજલિસીઓનું દિલ ખુશ થાય એવો એક ખેલ કરી બતાવવો. પોતાના બાપને આ રીતની ભલામણ કરતો જોઇને જરતોસ્તે પોતાની નાપસંદગી બતાવી. પોરૂષસ્પને કહ્યું કે આવા ધુતારા લોકોનું ઠામ દોજખ છે, અને તું જો એવા લોકોને મદદ આપશે તો તારો હાર પણ ત્યાંજ થવાનો, માટે તેમ નહિ કરતાં ખલકતના પેદા કરનારની નેક રાહ ઉપર ચાલવું બેહતર છે. આ સાંભળીને પેલો જાદુગર છેડાઇ પડ્યો, તેણે જરતોસ્તને ચૂપ રહેવા કહ્યું, અને ધમકી આપી કે તું મારૂં અપમાન કરેછે, માટે હું તને રૂસ્વા કરીશ અને તારી ઉપર બોટાં બોહતાનો જોડીને તને બેઆબરૂ કરીશ. જરતોસ્તે તેને હિમતથી જવાબ દીધો કે 'તારૂં બોટારૂં મારી ઉપર કદી અસર કરવાનું નથી, અને મારે માટે તું જુહું બોલશે તો તારોજ વજન હલકો થશે અને તારી ઇજત જશે. પણ હું જે કાંઇ તારે માટે બોલીશ તે સર્વે સાચુંજ બોલીશ, અને વાજબી દલીલોથી તકરાર કરીને તને આજેજ અને રૂસ્વા કરીશ.' આ તડાતડીથી શરમિંદો બોરાંતરશ દુખી દિલ સાથે ઘેર ગયો અને તાવ ચઢવાથી બીમાર પડ્યો.

ફસલ ૨—પેગમ્બરીની પહેલી મુશ્કેલીઓ.

જવાની વેળાના બનાવો.

હવે જરતોસ્ત ૧૫ વર્ષનો થયો અને નવજવાનીએ પહોંચ્યો. આ દુનિયાની કોઇ ચીજ ઉપર ધ્યાન નહિ આપતાં ખુદાતાલાની બંદગીમાં મશગુલ રહ્યો. આ વખ્તથી તેને સરોશ મારફતે બશારત થવા માંડી અને ખુદાઇ ઓળખ તથા ભેદોથી પોતે વાકેફ થવા લાગ્યો. તે મુફલિસ લોકો ઉપર પ્યાર રાખતો અને તેમને પોતે છુપી રીતે ખોરાકી પોશાકી તેમજ ખર્ચી પુરી પાડતો.

ત્રીસ વર્ષની ઉમરે સરોશ તરફથી બશારત મળતાં જરતોસ્ત ઇરાન જમીન[1] તરફ પોતાના કબીલાનાં કેટલાંક મર્દ અને ઓરત સાથ જવા નિકળ્યો. માર્ગમાં તેમને આબહી[2] નામની નદી મળી, જે ઉંડી હોવાથી હોડીમાં બેસીને તે પસાર કરવી પડતી હતી. પણ આ વેળા હોડી મળી શકી નહિ તેથી જરતોસ્તની સાથવાળી ઓરતોએ પાછી ફરવાનો ઇરાદો બતાવ્યો, કેમકે જો નદી પગે ચાલી પસાર કરે તો તેમને પોતાનાં વસ્ત્રો કહાડી બેમલાહજે બેગાના મર્દો જોડે જવું પડે. પણ જરતોસ્તે દાદારની મદદ માંગી, અને પોતાની સાથવાળા સઘળા લોકોને તેમનાં કપડાં સુધાં નદીમાંથી ચલાવી લઇ ગયો.

એક ખ્વાબની તાબીર.

સફંદારમદ મહિનાના અનેરાંન રોજે જરતોસ્ત ઇરાનની સરહદે જઇ પહોંચ્યો, કેજે એક મોટાં જશન[3]નો દિવસ હતો. આ સવાબનો હમબેહરો

---

૧ આ ઇરાન જમીન તે શાહ ગુશ્તાસ્પનું બાબ્ધી થાને બલખ પાયતખ્તવાળું ઇરાન હોવું જોઇયે, અને તેમ હોય તો જરતોસ્તનાં જન્મ શેહર રઝેવાળો મુલ્ક ઇરાનથી જુદો હોવો જોઇયે. કદાચ તે જમાનામાં ઇરાન નાના નાના પ્રાંતોમાં વહેંચાઇ જઇ ત્યાં જુદાજુદા હાકેમો રાજ્ય ચલાવતા હશે. ડૉ૦ યુસ્ટી વગેરે યોડાક યુરોપીઅન વિદ્વાનોનું મત એવું છે કે ગુશ્તાસ્પનું પાયતખ્ત બલખ નહિ પણ મીડિયામાં હતું.

૨. દસ્તુર પેશોતનજી પ્રમાણે આ નદીને 'રોદેઆહુ' અને 'વેહશેદ'ને નામે પણ ઓળખેલી છે, અને તે અલ્બોજ પહાડની આથમણે આવેલી છે.—"પેગમ્બર સાહેબ અશો જરતોસ્તનાં જનમારાનો અહેવાલ," સફે ૬૪ ની નોટ.

૩. આ જશન વર્ષની આખરીના છેલ્લા દિવસનું, અથવા ફરવરદેગાનના પહેલા પાંચ દિવસો જેમને "પંજે કેહ" કહે છે, તેમાંના છેલ્લા દહાડાનું હશે.

મેળવવા સારૂ તમામ લોકો તે માટેના મકાન તરફ જતાં હતાં, પણ રાત પડી જવાથી જશનગાહમાં જવાના પોતાના ઇરાદા છતાં જરતોસ્તે એક મકાનમાં એકલોજ વાસો કીધો. અહીં તેણે એવી મતલબનો એક ખ્વાબ દીઠો કે ઉત્તર તરફથી એક લશ્કરે ધસી આવીને જરતોસ્તનો જવાનો માર્ગ બંધ કીધો. એ પછી દક્ષિણ તરફથી તેવુંજ એક બીજું લશ્કર આવી લાગ્યું, અને બંને વચ્ચે લડાઇ ચાલી, જેમાં ઉત્તરનું લશ્કર હાર ખાઇ નાસી ગયું. આ ખ્વાબની તાબીર પાછળથી એવી જાહેર થઇ કે જ્યારે જરતોસ્ત પેગમ્બર તરીકે જાહેર થશે ત્યારે બદકાર લોકો તેની સામે લડવા નીકળશે, જે બાબેની ખબર મેઘોમાહ (જરતોસ્તના પીત્રાઇ) ને પડતાંજ તે જરતોસ્તની હજુરમાં આવી તેની દીન કબૂલ રાખશે, અને પછી સબળા દેવ યાને આડે માર્ગે ચાલનારા ગુમરાહ અને બદકાર લોકો નેસ્ત નાબુદ થશે.[૧] બીજે દહાડે જરતોસ્ત જશનગાહમાં શામેલ થયો અને તેમાં તેણે ઉલટથી ભાગ લીધો.

આ પછી જરતોસ્ત બેસતાં સાલના અર્દીબહેસ્ત મહીનાના દેપમેહર રોજને દીને આફતાબ રોશન થતી વેળા દાઇતી નામે નદીમાં ઉતર્યો ત્યારે નદીનું પાણી ચાર મરતબે તેના ઉપર ચઢી આવ્યું. પહેલી મરતબે તે પાણી તેના પગની ઘુંટી જેટલું, બીજી વેળા ઘુટણ સુધીનું, ત્રીજી વખ્ત કમર તુલીક અને ચોથી વાર ગરદન સુધી જણાયું હતું.

દાદારની દરગાહમાં.

આ વેળા બહમન અમશાસ્પંદ નૂરી પોશાકમાં જરતોસ્ત આગળ જાહેર થયો અને તેને પુછ્યું કે 'તારૂં નામ શું છે અને તું દુનિયામાં શાંની શોધમાં છે ?' જરતોસ્તે જવાબ આપ્યો કે 'મારી ઇચ્છા ખુદા-તાલાની ખુશી અને તેના હુકમ સિવાય બીજી કાંઇ નથી. મારૂં દિલ રાસ્તી સિવાય બીજી કશી ચીજનું તલબગાર નથી.' બેહમને તેને ખુદાની હજુરમાં લઇ જવા કહ્યું ત્યારે જરતોસ્તે પોતાની તૈયારી બતાવી. બહમને તેને આંખ મીચવા કહ્યું અને તેમ કરીને એક બેહજામાં તે

---

૧. ખ્વાબની ખરી તાબીર તવારીખ ઉપરથી એ મળે છે કે શાહ ગુશ્તાસ્પે જરતોસ્તની દીન કબૂલ રાખવાથી ઉત્તરથી ખ્યોન લોકોનો રાજા અર્જાસ્પ લડાઈ લાવ્યો હતો, જેની સામે દક્ષિણથી ઈરાની લશ્કરે લડીને તેનો નાશ કીધો હતો.

પાછી ઉઘાડી તો જરતોસ્તે પોતાને રોશન મીનોઇ આલમમાં દીઠો. ત્યાં ફરેસ્તાઓનાં અન્જુમનો મળેલાં હતાં. અહીં તેઓ સાથની મુલાકાત પછી જરતોસ્ત અહુરમજદની હજુરમાં જઇ પુગ્યો, જ્યાં તેને થયલા સવાલ જવાબનો સાર આ પ્રમાણેનો છેઃ—

જરતોસ્તે પુછ્યું કે—અય દાદાર ! પૃથ્વી ઉપર ભલો શખ્સ કોણ છે?

અહુરમજદે જવાબ આપ્યો કે—જેનાં દિલમાં સાચવટ હોય, જેનાં કામો રાસ્ત હોય, જેની સખાવત એવી સાચી હોય કે જેથી સર્વનાં દિલ ખુશ થાય, જે બેઉ આંખોનો ઉપયોગ કરી સરખી નજરે જોતો હોય, દુનિયાની જાનદાર પેદાયશોને જે ઇજા નહિ પહોંચાડતો હોય, તે શખ્સ ભલો છે અને હમેશગીનું સુખ તેજ મેળવે છે. એથી ઉલટો ચાલનારનું ઠામ દોજખ છે.

જરતોસ્તના બીજા સવાલોના જવાબમાં હોરમજદે કહ્યું કે "નેકી કરવી એ મારી મોરાદ છે; બદ કૃત્યનો શખ્સ મને અણગમતો છે; દુનિયામાં કોઇનું કામ ખરાબ થવું નહિ જોઇએ; આલમને ગમ, સખ્તી, પિડા, અને દુખ પહોંચે એમ થવું નહિ જોઇયે," ઇત્યાદિ.

આ પછી જરતોસ્તને સઘળી આકાશી એલમની માહિતગારી આપવામાં આવી. દુનિયાની ઉત્પત્તિ વગેરેની સર્વ ખબરદારી જરતોસ્તે મેળવ્યા પછી તેને બળતા આતશમાંથી ચાલી જવાના, શરીર ઉપર ધાતુ રેડાવવાના, તથા પેટ ચીરાવવાના પ્રયોગો કરાવવા પડ્યા, જે દરેકમાં તેને કશી ઇજા થઇ ન હતી.

જરતોસ્તે વધુ સવાલ એ પુછ્યો કે—પાક દાદારની પરસ્તેશ કરનારા મુખદો અને બીજાઓ કઇ ચીજની સન્મૂખ ઉભા રહીને તેમ કરે? જવાબ મળ્યો કે—જે ચીજ પોતે નૂરમંદ તથા રોશન હોય તેને ખુદાઇ નૂર સમજીને તેની રોશની તરફ પોતાનું મોં રાખે અને તે ઉપર પોતાની નજર રાખીને મારી (અહુરમજદની) એબાદત કરે.

શાહ ગુશ્તાસ્પની દરબારમાં.

આ અને એવીજ બીજી અનેક બાબતોની માહિતગારી પાક દાદારથી મેળવીને તે સાહેબની દરગાહથી પાછા ફરતી વેળા જરતોસ્તે સઘળા છ

અમેશાસ્પંદોની મુલાકાત લઇ તેઓથી બીજી વધુ ખબરદારી હાંસેલ કીધી, અને પછી તે આ દુનિયામાં પાછો આવ્યો. તેના આવ્યાની ખબર ત્યાંના દેવયસ્નાન લોકોને પડવાથી તેઓ તેની સામે થયા અને નવી દીન જાહેર નહિ કરવાની તેને સલાહ આપવા લાગ્યા. પણ જરતોસ્ત અહુનવરનો કલામ (" યથા અહૂ વઇર્યો ") બુલંદ આવાજે પઢયો, જે સાંભળીને તેના શત્રુઓ નાસભાગમાં પડયા. આ રીતે પોતાની પેગમ્બરીનાં કામમાં ખલલ કરનારા દીનદુશ્મનોને લાઇલાજ કરીને હવે જરતોસ્ત શાહ ગુસ્તાસ્પની દરબારમાં જાહેર થવા માટે પાયતખ્ત બલખમાં ગયો. દરબારમાં તેણે હાકમો, સરદારો અને અમીરોને બે હારમાં સફ સમારી કમર બાંધી ઉભેલા દીઠા. એવીજ બીજી બે સફમાં નામીચા બોલમાઓ અને ફિલસૂફો ઉભેલા હતા. આ સઘળાઓની વચ્ચે જરતોસ્તે શાહ ગુસ્તાસ્પને બુજર્ગીદાર તખ્ત ઉપર કીમતી તાજ પહેરીને બિરાજેલો દીઠો. તે નામદારની નજદીક જઇ અશો જરતોસ્તે તેના ઉપર દુઆ કીધી, અને આ દુઆ કરનારને જોતાંજ શાહે તેને બુજર્ગવાર તરીકે પિછાની લીધો અને મેહરબાનગીથી તેની ખબર અંતર પુછીને તેના દરજ્જા અને મરતબાને છાજતી એક જગા પેલા વિદ્વાનોવાળી હારની આગળ પોતાની સામણે આપી, તથા એક ખુર્સી ગોઠવાવીને તે ઉપર જરતોસ્તને બાઆબરૂ બેસાડયો, અને પછી તે જે કાંઇ એલ્હમ જાણતો હોય તે જાહેર કરવા ફરમાવ્યું. આ ઉપરથી જરતોસ્તે પોતાની નવી દીન અને ખલકના પેદા કરનાર તરીકે અહુરમજદ અને તેની પેદાયશો વગેરે વિશે સમજણ આપવા માંડી, અને દીનની બે ખુબી જાહેર કરતી વેળા દરમિયાન જે વિદ્વાનો પોતાને સવાલો પુછી ખુલાસો ચહાતા તેમને જરતોસ્ત ખુબી ભરેલા શબ્દોમાં તે આપતો અને તકરાર કરનારાઓની તકરારનું ખોટાપણું બતાવતો.

જરતોશ્તની જીત.

હવે જરતોસ્તને શાહની દરબારમાં એક નહિ પણ અનેક વાર દીનના સંબંધમાં તકરાર ચાલી હતી. પહેલે દિને પાદશાહના જમણા હાથ પરની સફના એક વિદ્વાને તકરાર ઉઠાવી, જેમાં તે જ્યારે જરતોસ્તના હાથ ઉપર હાર્યો ત્યારે તેણે તેનો સખુન કબૂલ રાખ્યો અને પોતાની ખુર્સી છોડી દઇને તે ચઢતા દરજ્જાનું માન જરતોસ્તને આપ્યું. બીજા

એક ફિલસૂફે પુરાણા એલમો વિશે તકરાર ઉઠાવી, જેમાં તે પોતે પણ આજેજ થયો. આ રીતે દરબારની બન્ને બાજુની હારોમાં બિરાજેલા ત્રીશ ત્રીશ દરબારીઓને જરતોસ્તે માત કીધા, અને તે સઘળા તેને પોતાની બેહકતું માન આપવા ઉભા થયા. જાહેરમાં આમ કરવા છતાં તેઓ સઘળા બાતેનમાં તો ઘણા બળવા લાગ્યા.

શાહ ગુસ્તાસ્પે આ પછી જરતોસ્તથી કેટલીક બાબતોના ખુલાસા મેળવ્યા અને તેથી પોતે ખુશ થઇને પેગમ્બરને પોતાના મહેલની નજદીકમાં એક મકાન રહેવા માટે આપ્યું.

પેલી તરફથી કચેરીમાં શિકસ્ત પામેલા સઘળા દરબારીઓએ પોતાનું ગયલું માન પાછું કેમ મેળવવું અને જરતોસ્તને કેમ માત કરવો તે બાબે ભેગા મળીને આખી રાત મસ્વરતમાં ગુજારી. પણ અશો પેગમ્બરે પોતાનાં મકાનમાં જઇ પોતાના પાક દાદારની હજુરમાં પોતાની કતેહને માટે મિનત ગુજારીમાં તે રાત પસાર કીધી.

બીજે દિને શાહની દરબારમાં ફરીથી તકરાર ચાલી, પણ તેમાંથી સઘળા હકીમો અને દાનાઓ હાર્યા. ગુસ્તાસ્પે આ જોઇ જરતોસ્તનો મરતબો વધારી તેને પોતાની આગળ બેસાડયો અને તેનાં નામ નિશાન તથા ખાનદાન અને વતનની વાતો પુછી પોતે વાકેફ થયો. આ વેળા પેગમ્બરે શાહને અર્જ કીધી કે આવતી કાલે અહુરમજદ રોજ છે માટે એ દિને તારી દરગાહમાં સઘળા લસ્કરી અમલદારો અને તમામ વિદ્વાનોને હાજર થવાનું ફરમાન આપ કે તેઓ મધેથી જેઓ જે કાંઇ સવાલ પુછે તેનો ખરો ખુલાસો આપી તેમનો શક સુબેહ હું દૂર કરું, અને ત્યાર પછી જે કાંઇ દાવો હું ધરાવું છું તેનો હું તને પેગામ પહોંચાડું." શાહે આ મુજબ હુકમ કહાડયો અને પછી દરબાર બરખાસ્ત થઇ. જે સઘળા દરબારીઓ અશો જરતોસ્તના હાથ ઉપર તકરારમાં હાર્યા હતા તેઓ પોતપોતામાં બળાપો કરવા લાગ્યા કે "એક બેગાનો શખ્સ પાદશાહની દરબારમાં આવીને આ રીતે આપણી હોરમત લે, આપણી આબરૂનો નાશ કરે અને આપણી સફમાં ઉંચો મરતબો મેળવે એ આપણે માટે ઘણું શર્મિંદગી અને નામોસીભરેલું છે, તથા આપણા મોભાને હલકો પાડનારું છે, માટે હવે આપણે એક દિલથી અને એક જબાનથી રહીને તેની

સઘળી તકરારોને રદ કરિયે અને તેની કીર્તિને ઝાંખ પહોંચાડિયે." પણ આ ગોઠવણ ભાગી પડી. ત્રીજી મરતબે મળેલી દરબારમાં થોડીજ વારમાં સામા પક્ષવાળા નિર્બળ થઇ પડયા અને તેઓ જરતોસ્તની દલીલોને તોડવાને અશક્ત થઇ પડયા.

શાહ અને પેગમ્બર.

તેઓની આ હાલત જોઇને હવે જરતોસ્તને પોતાની દીન શાહ ગુસ્તારપ આગળ રજુ કરી તેની કને તે કબૂલ કરાવવાની હિમત આવી. તેણે પાક ખુદાતાલાની તારીફ કરીને પછી શાહ આગળ પોતાના મજહબને લગતી અવસ્તા જબાનમાં લખેલી કેતાબ હાજર કીધી અને તે પ્રમાણે અમલ કરવા જણાવ્યું, અને કહ્યું કે આ કેતાબ આપીને પાક દાદારે મને આલમનાં લોકમાં તે જાહેર કરવા મોકળેલો છે, માટે તું તેનાં ફરમાન મુજબ ચાલ અને અમલ કર, કે જેથી તારૂં દિલ ખુશહાલી ભરેલું છે તેવુંજ ખુશહાલ તે બહેસ્તનાં મકાનમાં પણ રહેશે. અગર નહિ તો "તારૂં તાજ અને ખુબર્ગી ધુળમાં મળી જશે." શાહ ગુસ્તારપે આ સઘળું સાંભળીને તેની સાબેતીમાં કાંઇ ચમત્કાર અથવા મોજીજો જાણવા માંગ્યો, પણ પોતાની દીનની સચ્ચાઇ પુરવાર કરનારા કશા ચમત્કાર બતાવવાની ના પાડીને પેગમ્બરે કહ્યું કે આ કેતાબમાંજે ફરમાનો છે તેજ બસ છે. શાહે જરતોસ્તને કહીને આ કેતાબમાંનો થોડીક બિના વંચાવી અને તેનો ખુલાસો મેળવ્યો, પણ શાહને "અવસ્તા અને તેની માએની તરત વેળા પસંદ પડી નહિ." ગુસ્તારપે જરતોસ્તને કહ્યું કે પેગમ્બરીનો તેં જે દાવો કીધો છે "તે ઉતાવળેથી સરંજામ ઉતરશે નહિ. હું એ બાબતમાં પહેલાં સારી તરેહથી ધ્યાન આપીને તે ઉપર પુરતો વિચાર કરૂં, અવસ્તાના બાબો અર્થ સાથે હું શીખું, તેની મતલબ તપાસું, તે મતલબને તારા દાવા સાથે સરખાવી જોઉં, અને તારો દાવો અસલ મતલબની સાથે મળતો ઉતરશે તો હું એ ફામ કબૂલ રાખીને આસ્કારા કરીશ."

શત્રુઓનાં કારસ્તાન.

આ જવાબથી રાજી થઇ જરતોસ્ત પોતાને મકાને ગયો, પણ પેલા નિરાશ થયલા હોકમાઓએ તો કોઇપણ રસ્તે તેનો ઘાત ઘડવાનો ઠરાવ કીધો.

તેઓએ એક એવી યુક્તિ શોધી કહાડી કે જેથી જરતોસ્તના જનને બેશક હલાકી પહોંચી. ઉપલા બનાવો પછી એક દિને જ્યારે જરતોસ્ત શાહના ફરમાવ્યા મુજબ તેની દરબારમાં જવા નીકળ્યો ત્યારે પોતાનાં મકાનની કુંચી રાખેતા મુજબ તેણે દરબાનને હવાલે કીધી, જેને લાલચ આપીને બે મુખ્ય દુશ્મનોએ તે કુંચી પોતાને સ્વાધીન લીધી અને પછી ગુપ્ત રીતે મુએલાં આદમીનાં હાડકાં, કુતરાં બિલાડાંનાં ડોકાં, બાલ અને બીજી નસાની જિનસો ભેગી કરીને જરતોસ્તનાં મકાનમાં છુપાવી અને પછી બારણાં બંધ કરીને પેલી કુંચી પાછી દરબાનને હવાલે કીધી.

કેદખાનું.

આ કાર્ય બજાવીને પેલા હકીમો દરબારમાં જઇ બેઠા, જ્યાં તેઓએ શાહને જરતોસ્ત સાથ તેની દીન બાબેની વાતો કરતો અને બાહિતગારી મેળવતો જોયો. આ વેળા તેઓએ શાહને ખબર આપી જરતોસ્ત પર એવું તોહમત મેહ્યું કે "આ કેતાબમાં તમામ જાદુઇ છે અને આ મર્દ જાદુપરસ્ત છે, માટે તે પોતાનાં જાદુ અને ફરેબથી તને તાબે કરવા માંગે છે." પેલાઓએ જરતોસ્તનાં મકાનમાં તપાસ કરવાને શાહને અર્જ કીધી, અને તેમ કરવાનો ગુસ્તારપે પોતાના માણુસોને હુકમ આપવાથી ત્યાંથી પેલી છુપાવેલી નજીસ ચીજો મળી આવી. આ જોઇ શાહે જરતોસ્ત ઉપર બહા થઇ તેને હલકા સખુનો કહ્યા. જરતોસ્તે બચાવ કીધો કે આ કમકમાટ ઉપજાવનારી વસ્તુઓ મેં ભેગી કીધી નથી. એ કામ મારા બદબાહ દુશ્મનોનું છે, માટે દરબાનને બોલાવી આ બાબતનો ખુલાસો મેળવ. પણ દરબાન જુઠું બોલ્યો, શાહ વધારે રીશે ભરાયો, જરતોસ્તને બદસખુન કહ્યા, અવસ્તાની કેતાબ ફેંકી દીધી, અને પેગમ્બરને કેદખાને મોકલ્યો, જ્યાં દર ત્રણ દહાડે તેને માત્ર રોટી અને પાણી મળતાં હતાં, પણ જરતોસ્તે આ ચીજોને નહિ અડકતાં સાત દિવસ કેદખાનામાં ભુખે તરસે ગુજાર્યાં.

ફસલ ૩—દીનની શેવટની ફતેહ.

"અસ્પે સિયાહ."

પેગમ્બરના સંબંધમાં આવો બામલો હતો તે દરમિયાન એક નવાઇ જેવો બનાવ બન્યો. શાહ ગુસ્તારપનો "અસ્પે સિયાહ" નામનો કાળા

રંગનો એક માનિતો અને મુબારક ઘોડો હતો, જે ઉપર સવાર થઈને તે હમેશાં લડાઈ લડવા જતો અને ફતેહ મેળવી આવતો હતો. આ ઘોડા પાછળની સઘળી મોવજત છતાં એક દિને સહવારે તબેલામાં તે નિરાધાર થઈ પડેલો જણાયો. તેના ઝડપચાલના પગ તેનાં પેટમાં જોયા ગર્ક ગયા હોય તેમ કેમે કરીને સીધા થતા ન હતા, અને ઘોડો ઉઠીને ઉભો થઈ શકતો ન હતો. આથી ગભરાટમાં પડીને ઘોડશાળા યાને પાયગાહના ઉપરી અમલદારે શાહ આગળ જઈ સઘળી બિના કહી સંભળાવી, જેથી ગુસ્તા-રૂપને મોટી અચરતી સાથે બારે દિલગીરી પેદા થઈ. ઘણાએક ઉપાયો કરી જોયા, પણ આ ઘોડો ઉઠી ઉભો થઇ શક્યો નહિ. ઘોડાના તબીબો જ્યારે દવાદારૂ કરવા છતાં નિષ્ફળ થયા ત્યારે શાહને મોટો ગમ લાગ્યો અને શેહરમાં આ વાત ફેલાયાથી લોકો શાહી ઘોડાનો હાલ જોવા અરપગાહ તરફ આવ્યા. અને જ્યાં ત્યાં બસ એજ વાતો થવા લાગી.

તેને પેગમ્બરે કેમ સાજો કીધો.

અશો જરતોસ્તનું ખાણું લઈ જનાર દરોગો પણ ઉપલાં લોકો મળતો "અસ્પે સિયાહ"ને લગતી પરપુછમાં રોકાયલો હતો માટે જ્યારે ધારા પ્રમાણે તે જરતોસ્તનું ભોજન લઈ ગયો નહિ અને સાંજ સુધી તેની આગળ ગયો નહિ ત્યારે જરતોસ્તે તેની ગેરહાજરીનું કારણ પુછ્યું. દરોગાએ આ ઉપરથી શાહના ઘોડાને લગતી સર્વ હકીકત કહી સંભળાવી, જે સાંભળીને જરતોસ્તે તેને કહ્યું કે બામદાદે શાહ આગળ હાજર થઈ મારા તરફથી અર્જ કરી કહેજે કે આ નામચીન ઘોડાની દવા હું કરીશ અને તેના ચારે પગોને અસલ હાલતમાં લાવીને તેને ફરતો હરતો કરી આપીશ, અને પાદશાહના દીલનો ગમ બરતરફ કરીશ.

આ સંદેશો બારે ખુશી સાથ સાંભળીને ગુસ્તારૂપે જરતોસ્તને છુટો કરાવી પોતાની નજદીક તેડાવ્યો, અને તન પાક કરી તથા સ્વચ્છ પોશાક પહેરીને જરતોસ્ત શાહની દરબારમાં ગયો. અહીં કેટલીક વાતો પછી પેગ-મ્બરે કહ્યું કે આ ઘોડાના ચારે પગ પાછા દરૂસ્તીમાં લાવવાનું કામ સહેલ નથી. એ કામ હું બજાવી શકીશ, પણ તે આગમજ ચાર કામો બજાવવાનો તારે કરાર કરવો પડશે. શાહે આ માટેની કબૂલાત આપીને તે કામો જાણવા માંગ્યાથી જરતોસ્તે શાહની સાથે ઘોડા આગળ જઈ તેને તપાસીને જોયો,

અને પછી ત્યાં હાજર રહેલા લશ્કરી અમલદારો અને બીજાઓનાં દેખતાં પેગમ્બરે પોતાના કિર્તારનું નામ યાદ કરીને તે ઘોડાના જમણા પગ ઉપર પોતાનો હાથ ફેરવ્યો, કે જેની અસરથી તરત તે પગ લાંબો અને સીધો થયો. આ જોઇ શાહ અને બીજા સર્વે અચરત થયા અને પેગમ્બરની વખાણ ગાવા લાગ્યા. આ કામ બજાવ્યા આગમજ જરતોસ્તે ગુસ્તારપને સર્વનાં દેખતાં કહ્યું હતું કે "હું અહુરમજદ તરફથી આવેલો પેગમ્બર છું એમ તારે બેશક માનવું. જો તું આ વાત ઉપર દિલોજાનથી એકીન લાવશે તો તારી મોરાદ હાંસલ થશે; અગર નહિ તો મારી મહેનત ફોકટ જશે."

ગુસ્તારપે જરતોસ્તના આ સખુનો કબૂલ રાખ્યા પછીજ પેગમ્બરે ખુદાની બંદગી કીધી અને ઘોડાનો એક પગ બાહેર નીકળ્યો.

બીજો પગ બાહેર કહાડતી વેળા જરતોસ્તની બાહેશ મુજબ શાહે પોતાના તેહમતન બેટા અસ્પંદિયારને હાજર રાખ્યો અને તે બહાદુર શાહજાદાએ પેગમ્બર સાથ કરાર કીધો કે મારે તારી ખુદાઇ દીનનો ફેલાવો કરવો અને તે દીનના હુકમ મુજબ ચાલવાની યુતપરસ્તોને ફર્જ પાડવી, અથવા તો તેમની બુનબેખ ઉખાડી નાખવી. અસ્પંદિયાર નામદારે કબુલત આપી કે હું મારા હાથ અને તલવાર અને દિલ અને જબાનથી જરતોસ્તી દીનની મદદ અને યારી કરીશ અને ઉલટો ચાલનારને સજા કરીશ. આ પછી જરતોસ્તે અહુરમજદની હજુરમાં દુઆ માંગી અને ઘોડાનો પાછલો જમણો પગ બાહેર નીકળ્યો. આ જોઇ સર્વેએ જરતોસ્ત ઉપર આફરીન કીધી.

પેગમ્બર અને રાણી.

ત્રીજો પગ બાહેર કહાડતી વેળા જરતોસ્તે માંગણી કીધી કે રાણી કેતાયુને[1] મારી દીન કબૂલ કરવી. આ માટે તેણે શાહને અર્જ કીધી કે મારે તે નામદાર બાનુની હજુરમાં જઇને તેને મારી પવિત્ર દીન બાબેની નસીહત કરવી જોઇયે. આ પછી શાહની પરવાનગી લઇ જરતોસ્ત રાણી આગળ ગયો અને તેને ઘણી એક દુઆ દઇને કહ્યું કે મને ઇનસાફના સાહેબ ખુદાતાલાએ સઘળા કાયદા અને તરીકાઓથી વાકેફ કરીને પાદશાહની નજદીક મોકલ્યો છે કે તે સાહેબના હુકમ મુજબ દુનિયામાંથી અણબટતી

[1] અવસ્તા અને દીનકર્દ મુજબ આ રાણીનું નામ હુતોસ હતું.

દીન અને તરીકાઓનો નાશ કરી ખરી દીન અને વાજબી માર્ગ આલમના લોકોને હું જાહેર કરું. હમણા બુજર્ગ પાદશાહ ગુસ્તારૂપ અને અસપંદિયારે મારી તરફની ઘણીએક નિશાનીઓ જોઇને પોતાનાં ખરાં દિલ અને એકીનથી મારો હુકમ તથા ફરમાનો કબૂલ કીધાં છે; માટે હવે અય બાનુઓની બાનુ! તને ઘટારત છે કે તુંથી મારાં કામોને વગર શકનાં ગણીને તે ઉપર એકીન લાવે અને તારાં ખરાં દિલથી ભલી દીન કબૂલ કરી તે ઉપર તું ઓસ્તવાર અને કાયમ રહે." રાણી કેતાયુને જરતોસ્તના સબુનો કબૂલ રાખ્યા, તેનાં કામો વિશે પોતાનું ઉંચું મત જાહેર કીધું, અને શેવટે કહ્યું કે " હું મારાં ખરાં દિલથી ભલી દીનને કબૂલ કરૂં છું અને પાક ખુદાના હુકમ પ્રમાણે ચાલવાને બાહેશમંદ છું." અશો જરતોસ્ત રાણી સાહેબને દુઆ દઇ અસપે સિયાહ આગળ પાછો આવ્યો અને પાક દાદારની મદદ માગીને તેનો ત્રીજો પગ સીધો કીધો.

બદબાહોનો નાશ.

આ રીતે પોતાની ધારણા મુજબનાં ત્રણ કામો બજાવીને જરતોસ્તે હવે પોતાની દામાનને લાગેલો દાગ ધોઇ નાખવા માટે શાહને એવી મતલબની અર્જ કીધી કે " મારી ગેરહાજરીમાં મારાં મકાનમાં કોણ ગયું હતું અને ત્યાં નજીસ વસ્તુઓ કોણે મુકી હતી તે બાબે મારાં મકાનનાં દરબાનને બોલાવીને તારે પુછી બાતરી કરવી જોઇયે. તે પ્રથમ જે કાંઇ બોલ્યો હતો તે બોટું હતું, તેજ પ્રમાણે તે જો હાલ પણ બોટું બોલશે તો તારો ઘોડો નબળી હાલતમાં રહેશે." પાદશાહના હુકમથી દરબાને હાજર થઈ બરો બુલાસો પોતાના ગુનાહની બારી ચાહીને એવી મતલબનો કીધો કે શાહની દરબારના ચાર દાનાઓ અને સુરીઓએ મને લાલચ આપીને સબળી બિના છુપી રાખવા ફરમાવ્યું હતું અને તેઓએજ મુરદાર ચીજો જરતોસ્તના એવાનમાં જઇ મુકી હતી, ઇત્યાદિ. આ બુલાસા પછી શાહનાં મનમાં જરતોસ્તની દીન વિશે કશો શક રહ્યો નહિ. તેણે પેલા ફીલસુફોને તકસીરવાર ઠરાવ્યા અને તેમને ફાંસી દીધા. આ પછી જરતોસ્તની દુઆથી ઘોડાનો ચોથો પગ પણ બાહેર નીકળ્યો, અને તેમ થતાં તરત તે ઉઠીને ઉભો થયો.

પેગમ્બરની પ્રતેહ.

આ બનાવથી શાહ અને તેની દરબારના ખરા દાના આદમીઓએ જરતોસ્ત તરફ મોહબ્બત બતાવી, તેની વખાણ ગાઇ, અને ઇજ્જત તથા માન આપ્યાં; એટલુંજ નહિ પણ પેગમ્બરને મળેલી કેદની સજા માટે શાહે માફી ચાહી, અને એ રીતે તેની દિલગીરી દૂર કરી. હવેથી શાહની દરબારમાં જરતોસ્તનો દરજ્જો ઘણો વધી ગયો. શાહ પોતે પેગમ્બરના હુકમ પ્રમાણે ચાલવા લાગ્યો, અને સઘળા ધારા અને કાયદા પેગમ્બરનાં ફરમાન મુજબના બનાવીને તે પ્રમાણે અમલ કરવા લાગ્યો.

ચાર પાદશાહી ખાહેશો.

એમ કરતાં એક દિને દરબારમાં શાહ ગુસ્તારપે જરતોસ્ત મારફતે હોરમજદથી આ મતલબની ચાર મુરાદ ચાહી. ૧ લી એ કે આખેરસ માફ મકાન કેવું છે તે મને માલુમ પડે; ૨ જી એ કે દીનને માટેની લડાઇઓમાં દુશ્મનો તરફથી મને હથિયારનો જખમ લાગુ નહિ પડે અને તેની ધાસ્તી મને નહિ રહે એવું મારૂં શરીર બને; ૩ જી એ કે નેક અને બદ જે કાંઇ થયું અને થાય તેની સઘળી કેફિયતથી હું વાકેફ બનું; અને ૪ થી એ કે રસ્તાખેજ સુધી મારૂં રવાન (જાન) તનથી છુટું નહિ પડે.

જરતોસ્તે આ માંગણી સાંભળીને કહ્યું કે ખુદાતાલા એકજ ઇનસાનને આ સઘળી બક્ષીશ કરે નહિ, માટે એમાંની ગમે તે એક તું તારે પોતાને માટે પસંદ કર, અને બાકીની ત્રણ જુદા જુદા ત્રણ ધણીઓ માટે માંગ. ત્યારે ગુસ્તારપે કહ્યું કે માફ બહેસ્ત મને દેખાડ, મારા બેટા અસ્પંદિયારને કાંસાંનાં બદનનો બનાવ, તથા મારા વજીર જામાસ્પને સઘળી બનનારી વાતોથી જાણીતો કર, અને મારા બેટા પેશોતનને અમર બનાવ. જરતોસ્ત પોતાનાં મકાનમાં ગયો અને શાહ માટે દુઆ માગવા બંદગીમાં મશગુલ થયો. તેને જવાબમાં ચેતવણી થઇ કે તેની માંગેલી મુરાદ મળશે.

દરબારમાં દાદારના પેગામીઓ.

બીજે દિને દરબારમાં શાહ અને પેગમ્બર બિરાજ્યા હતા તે વેળા નકીબે ખબર આપી કે મહેલના દરવાજા આગળ ચાર સવારો તમામ સરપકાદાર હથિયારો બાંધીને અને ઝકઝકતા પોશાકમાં સજ્જ થઇને આવીને

ઉભા છે, કે જેવા સવારો મેં આગળ કદી દિઠા નથી. શાહ આ બાબે જરતોસ્તને પુછે અને નકીબને જવાબ આપે તે આગમજ તો પેલા સવારો દરબારમાં દાખલ થઇ ચુકયા હતા. તેઓનો લેબાસ લીલા રંગનો હતો અને રોબ અને દબદબા સાથે નેજા ઉઠાવી ઉભા હતા. આ સવારોમાંના બે બહમન અને અર્દીબહેસ્ત અમેશાસ્પંદો અને બે આદર ખોરદાદ અને આદર ગોશસ્પ હતા. તેઓએ પોતાને પાક દાદાર તરફના પેગામી તરીકે ઓળખાવ્યા, અને તે સાહેબને નામે કહ્યું કે જરતોસ્તને પેગમ્બર તરીકે મોકલેલો છે, અને સર્વ કોઇએ તેના હુકમ પ્રમાણે ચાલવાનું છે, માટે તેના તરફ માનની નજરથી જોવું, તેની ભલી દીન કબૂલ કરી તેના કાયદા પ્રમાણે ચાલવું, તેનાં ફરમાન ઉપર સારીપેઠે ધ્યાન આપવું અને તેના હુકમને તાબે રહેવું.

ફરેસ્તાઓનો ચળકાટ અને રોબ જોઇને શાહ ગુસ્તાસ્પ ઠરી ગયો અને તેમના ઉપલા સબુનો સાંભળ્યા પછી તે બેહોશ થઇ ગયો. જ્યારે હોશમાં આવ્યો ત્યારે તે બોલ્યો કે "અય પાક પરવરદેગાર! હું તારા સઘળા બંદાઓમાં કમતર છું, અને મેં તારાં ફરમાનો ઉપર કમર બાંધેલી છે." આ પછી પેલા ફરેસ્તાઓ ત્યાંથી વિદાય થયા હતા.

દસ્તુર જરતોસ્ત બહેરામ જણાવે છે કે આ પછી અશો જરતોસ્તે દરન ઇજ્યા, અને તેની આગળ શરાબ, પુલ, દુધ અને દાડમ એટલી ચાર ચીજો મુકી. આ ઇજ્જને કીધા પછી પેગમ્બરે ઇજ્જાયલો શરાબ શાહ ગુસ્તાસ્પને પાયો જેથી તે પોતાનું બહેસ્ત મિનોઇ જેહાનમાં જઇ જોઇ આવ્યો. ઇજેલું દુધ પીધાથી પેશોતન બેમર્ગી પામ્યો, ઇજેલું પુલ સુંઘ્યાથી જ્ઞાનરૂપ સઘળા બેલમોથી વાકેફગાર થયો અને ભવિષ્યના બનાવો તેની આગળ ખુલ્લા થયા. છેલ્લે ઇજેલું દાડમ અરપંદિયારને આપ્યાથી તે બાધા બાદ તેનું તન કાંસાના જેવું મજબૂત અને હથિયારની અસર નહિ થઇ શકે એવું બન્યું. આ પછી પેગમ્બરના ફરમાવ્યાથી શાહ ગુસ્તાસ્પે ગુંબજ સાથનાં આતશખાનાં બાંધ્યાં અને ત્યાં જુદા જુદા આતશોને તખ્તનશીન કીધા.

અહીં જરતોસ્ત બેહરામનાં લખેલાં જરતોસ્ત નામાનું શેવટ આવે છે.

00054378

Digitized with financial assistance from the
Mr. Sangi
on 12 April, 2019